

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

КОБЗЄВА ОЛЕНА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 811.111.'42

ДИСЕРТАЦІЯ

**СТРАТЕГІЇ ТА ТАКТИКИ СУДДІ
В АМЕРИКАНСЬКОМУ СУДОВОМУ ДИСКУРСІ**

Спеціальність 10.02.04 – германські мови

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук

Дисертація має результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ О.О. Кобзєва

Науковий керівник Фролова Ірина Євгенівна, доцент, доктор філологічних наук

Харків – 2017

АНОТАЦІЯ

Кобзєва О.О. Стратегії та тактики судді в американському судовому дискурсі. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.04 «Германські мови». – Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна МОН України, Харків, 2017.

У дисертації досліджено дискурсивну стратегію, що реалізує суддя в засіданні американського суду. Це дослідження охоплює визначення глобальної та локальних стратегій судді, виявлення набору його мовленнєвих стратегій та тактик, а також з'ясування їхнього варіювання.

Актуальність теми дисертації визначається застосованим у ній комплексним комунікативно-дискурсологічним підходом, опертя на постулати якого дозволяє аргументовано визначити й вивчити стратегії та тактики судді в засіданні американського суду та встановити параметри їхнього варіювання. Робота сприяє розв'язанню важливого наукового завдання сучасної лінгвістики – з'ясування взаємозв'язку між роллю комуніканта і його дискурсивною стратегією та виявлення впливу колективного та індивідуального чинника на стратегічну спрямованість мовленнєвих дій комуніканта в жорстких інституційних умовах такої важливої ланки правової системи як суд.

Об'єктом дослідження є висловлення суддів американського суду, а його предметом виступають стратегії та тактики, реалізовані суддею під час судового засідання, та параметри їхнього варіювання.

Мета дослідження полягає у встановленні глобальної, локальної, мовленнєвих стратегій і тактик судді в американському судовому засіданні та виявленні їхнього варіювання, залежного від ситуаційних чинників та дискурсивної особистості судді.

Матеріалом дослідження слугували транскрипти судових засідань США (1986–2013 рр.), розміщені в мережі Інтернет. Обсяг транскриптів складає 9142 стандартних сторінок; обсяг серійної вибірки налічує 43 619 висловлень.

Наукова новизна дослідження полягає у впровадженні визначення дискурсивної стратегії учасника на основі його рольових прав і обов'язків, у виявленні стратегічного потенціалу мовленнєвих дій судді в американському судовому засіданні та впливу на реалізацію мовленнєвих стратегій ситуаційних і особистісних чинників.

Теоретичне значення дослідження зумовлене його внеском у дискурсологію (розробка принципів визначення дискурсивної стратегії, яка не є дискурсотвірним конституентом і визначається роллю суб'єкта дискурсу; встановлення потенціалу стратегій та тактик, що формують дискурсивну стратегію, реалізовану американським суддею у ході судового засідання), комунікативну лінгвістику (з'ясування кореляцій між комунікативними ситуаціями американського судового засідання та реалізованими в них мовленнєвими стратегіями судді); прагмалінгвістику / теорію мовленнєвих актів, конверсаційний аналіз (поєднання іллокутивного та конверсаційного критеріїв у визначенні мовленнєвих стратегій *спонукання* та *дозволу/заборони*), лінгвістичну генологію (визначення судового засідання як жанру американського судового дискурсу), лінгвоперсонологію (з'ясування наявності впливу дискурсивної особистості судді на стратегічні характеристики його мовленнєвих дій).

Практична цінність отриманих результатів та висновків полягає у можливості їхнього використання в курсі теоретичної граматики (розділи «Синтаксис», «Прагматика речення»), загального мовознавства (розділи «Мова і мислення», «Мова і суспільство»); у спецкурсах з дискурсології, теорії комунікації, прагмалінгвістики, лінгвістичної генології, лінгвоперсонології; у практиці навчання англійської мови та перекладу студентів юридичних спеціальностей, а також у наукових розвідках студентів та аспірантів.

У першому розділі роботи «Теоретичні основи аналізу стратегій і тактик судді в американському судовому засіданні» піддано критичному аналізу релевантні дискурсологічні положення, уточнено розуміння американського судового дискурсу, визначено судове засідання як його провідний жанр, теоретично обґрунтовано підстави визначення дискурсивної стратегії судді в американському судовому засіданні.

Інститут суду в США має національно-специфічні риси через федеральну систему держави та правову традицію країни. Когнітивно-комунікативна діяльність в межах цього інституту – американський судовий дискурс охоплює жанри, провідним з яких є судове засідання, що володіє усіма дискурсотвірними рисами. Дискурсивна стратегія не належить до цих рис, оскільки різні учасники реалізують різні стратегії в американському судовому дискурсі.

Стратегія, реалізована учасником дискурсу, ґрунтується на його декларативному та процедуральному знанні про права і обов'язки, стереотипно асоційованому з роллю цього учасника.

У другому розділі «Методологія, алгоритм, матеріал та інструментар дослідження» викладено методологічні принципи дослідження, описано його алгоритм, матеріал та інструментальні положення аналізу матеріалу.

Дослідження проведено з опорою на принципи комунікативно-дискурсивного аналізу та здійснено в п'ять етапів, які разом дозволяють досягти поставленої мети.

Матеріал, використаний для аналізу, включає автентичні записи засідань американського суду, укладені носіями мови за останні 30 років; ці засідання представляють розгляд різних типів справ у різних судах.

Третій розділ «Дискурсивна стратегія судді в американському судовому засіданні» присвячено встановленню потенціалу стратегій та тактик, що формують дискурсивну стратегію судді в американському судовому засіданні.

Базова роль судді в американському судовому засіданні – **КЕРІВНИК ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ** визначає його глобальну стратегію –

УПРАВЛІННЯ; кластерні ролі РОЗПОРЯДНИК, КОНТРОЛЕР, ПОСЕРЕДНИК, ПРАВНИК кореспондують з локальними стратегіями *РОЗПОРЯДЖЕННЯ, КОНТРОЛЮ, УЗГОДЖЕННЯ ПОЗИЦІЙ, АПЕЛЯЦІЇ ДО НОРМ І ПРОЦЕДУР*. Ці локальні стратегії визначені інституційно та є обов'язковими до реалізації. Якщо суддя поводить себе не як агент дискурсу, а як звичайна людина, він може виступати в ролі ПРИЄМНОЇ ЛЮДИНИ та реалізовувати відповідну локальну стратегію – *МІЖСОБИСТІСНОЇ КООПЕРАЦІЇ*; ця роль та стратегія є факультативними.

Локальні стратегії імплементуються за допомогою мовленнєвих стратегій: зв'язки між ними є лінійними або нелінійними;

Мовленнєві стратегії охоплюють такі: *спонукання* (тактики жорсткого/м'якого спонукання), *дозволу/заборони* (тактики жорсткого/м'якого дозволу/заборони), *інформування* (тактики повідомлення, твердження, нагадування, запиту інформації) та *метакомунікативну* стратегію (тактики регулювання контакту та використання (елементу) фатичної бесіди). Кожна тактика має певний визначений набір прийомів та/або вербальних засобів, задіяних у реалізації тактичної/стратегічної мети.

У четвертому розділі «Варіювання потенціалу мовленнєвих стратегій судді в американському судовому засіданні» подано результати аналізу якісного та кількісного варіювання мовленнєвих стратегій, реалізованих суддею.

Варіювання реалізованих суддею мовленнєвих стратегій спричинено ситуаційними чинниками. Вплив цих чинників виявляється в якісному і кількісному варіюванні мовленнєвих стратегій, реалізованих у комунікативних ситуаціях «організаційна частина», «з'ясування визнання позовних вимог», «дослідження обставин справи», «дослідження доказів». Якісні відмінності засвідчені повною або частковою реалізацією певної мовленнєвої стратегії в конкретній комунікативній ситуації (повна реалізація передбачає наявність всіх, а часткова – частини тактик). Кількісні відмінності підтверджені різною питомою вагою реалізацій певної мовленнєвої стратегії в конкретній комунікативній ситуації.

Варіювання реалізованих суддею мовленнєвих стратегій також спричинено особистісним чинником. Вплив судді як дискурсивної особистості виявляється у відхиленнях від середніх показників реалізації певної мовленнєвої стратегії. Через високий рівень інституційності американського судового засідання ці відхилення переважно не суттєві, але помітні.

Перспективою роботи є використання розроблених теоретичних положень для аналізу стратегій та тактик інших учасників судового засідання, а також різних суб'єктів інших інституційних дискурсів, поглиблений розгляд властивостей судового дискурсу, що мають відношення до мовленнєвої діяльності судді, зокрема, виявлення варіювання не лише мовленнєвих стратегій, але й тактик, прийомів і вербальних засобів їхньої реалізації, та порівняльні дослідження стратегій та тактик судді в різних національно-мовних судових дискурсах.

Ключові слова: американський судовий дискурс, дискурсивна особистість, мовні засоби реалізації, роль, ситуаційні чинники, стратегії та тактики, судові засідання, суддя.

ABSTRACT

Kobzieva O.O. Judge's Strategies and Tactics in American Courtroom Discourse. – Dissertation. Manuscript.

Dissertation for a Candidate Degree in Philology (PhD): Speciality 10.02.04 «Germanic Languages». – V. N. Karazin Kharkiv National University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 2017.

This dissertation presents a study of the discourse strategy of the judge in American court proceedings. This strategy comprises the judge's global and local strategies, his/her speech strategies and tactics which are subject to variations.

The relevance of the research is accounted for by applying the communicative-discursive approach, the postulates of which provide a solid base for singling out and describing the strategies and tactics that an American judge implements in the

courtroom as well as for establishing parameters of their variation. The study is conducive to solving an important research task of the present-day linguistics, namely, establishing the interconnection between a communicant's role and his / her discourse strategy as well as shedding light on the role of collective and individual factors in discourse strategy implementation in the formal institutional environment of American courtroom which is an important constituent of the legal system of the country.

The object matter of the research comprises utterances of American judges in court proceedings, the subject matter being their strategies and tactics as well as parameters of their variation.

The study aims at establishing the set of global, local, and speech strategies and tactics of the judge in American court proceedings and also elucidating regularities of their variation caused by situational factors and the discourse identity of the judge.

The data sample comprises 43619 utterances which have been extracted from American court proceedings transcripts (1986–2013) available in the Internet. The number of pages in the transcripts totals 9142.

There are multiple features indicating that the study is original: it is the front-line research which describes a communicant's discourse strategy taking into account the rights and duties which go with his/her role; it is the first one to reveal the strategic potential of the judge's utterances in American court proceedings; and also, it is the first of its kind to bring to light the significance of situational and personal factors in the judge's speech strategies realization.

In its theoretical aspect, the dissertation contributes to expanding scientific knowledge in the areas of discourse studies (working out the criteria for defining a discourse strategy, which is conditioned by the discourse participant's role; establishing the potential of speech strategies which are used by American judges in court proceedings, as well as their constitutive tactics), communicative linguistics (revealing the correlation between communicative situations of American court proceedings and speech strategies/tactics which the judge implements in such situations); linguistic pragmatics / speech act theory and conversational analysis

(applying both the illocutionary and conversational criteria in order to define the speech strategies of *urging* and *permitting / prohibiting*), linguistic studies of genre (treating court proceedings as a genre of courtroom discourse), linguistic studies of identity (revealing the influence of the judge's discourse identity on the strategic features of his utterances).

The results of the study have an applied value since they can be put to use in the normative courses of Theoretical Grammar of English (themes "Syntax", "Pragmatics of the Sentence") and General Linguistics (themes "Language and Thought", "Language and Society"), in the optional courses in discourse analysis, communicative linguistics, linguistic pragmatics, linguistic studies of genre and identity, as well as in teaching EFL and translation to law students, and also in MA and postgraduate students' research.

The first chapter "Theoretical Foundations of Analyzing the Judge's Strategies and Tactics in American Court Proceedings" subjects to critical analysis the fundamentals of discourse studies which are relevant to the research, elaborates the definition of American courtroom discourse, justifies the status of court proceedings as its main genre, sets out theoretical foundations for linguistic analysis of the judge's discourse strategy in American court proceedings.

The institute of court in the USA is a nationally specific one because of the federal state system and law tradition of the country. The cognitive-communicative activity within this institute – American courtroom discourse – comprises a number of genres among which the genre of court proceedings is the basic one since it possesses all the discourse-forming features. A discourse strategy does not belong among the latter since in American courtroom discourse different discourse participants implement different strategies.

A strategy implemented by a discourse participant is based on his/her declarative and procedural knowledge about the rights and duties stereotypically associated with the participant's role.

The second chapter “Methodology, Algorithm, Data and Theoretical Instruments of the Research” presents the methodological principles, algorithm, empirical data and theoretical concepts employed in the study.

Underpinned by the principles of communicative-discursive analysis, the research is a sequence of five stages which in their entirety have made it possible for the researcher to achieve the aim of the dissertation.

The data subject to analysis includes transcripts of authentic American court proceedings over the past 30 years complied by native speakers of English. These proceedings took place in courts of different types which considered a variety of cases.

The third chapter “Discourse Strategy of the Judge in American Court Proceedings” reveals the potential of strategies and tactics that constitute the judge’s discourse strategy in American court proceedings.

The judge’s main role in American court proceedings is KEY FIGURE OF ADMINISTERING JUSTICE, and this conditions his/her global strategy – RUNNING THE PROCEDURE; the cluster roles of MANAGER, CONTROLLER, MEDIATOR, LAWYER correspond to the local strategies MANAGING, CONTROL, COORDINATION OF POSITIONS, APPEALING TO NORMS AND PROCEDURES. Since these local strategies are institutionally determined, their realization is mandatory. When the judge chooses to behave not as a discourse agent but as personality, he/she may adopt the role of PLEASANT PERSON and realize the corresponding strategy – INTERPERSONAL COOPERATION; this role and the respective strategy are optional.

Local strategies are realized with the help of speech strategies, connections between them being linear/non-linear.

Speech strategies of the judge include the following ones: *urging* (tactics of harsh/mild urging), *permitting/prohibiting* (tactics of harsh/mild permitting / prohibiting), *informing* (tactics of announcing, asserting, reminding, asking for information), and *metacommunicative* strategy (tactics of contact regulation and employing (an element) of phatic talk). Each of the tactics comprises a specific set of devices and/or verbal means which are used to achieve tactical/strategic aims.

The fourth chapter “Variations of the Judge’s Speech Strategy Potential in American Court Proceedings” advances a qualitative and quantitative analysis of the judge’s speech strategies.

Variations in the judge’s speech strategy instantiations are caused by situational factors. The impact of these factors is evident in qualitative and quantitative differences of speech strategy instantiations in communicative situations “organizing part”, “clarifying the acknowledgement of claim requirements”, “going over the circumstances”, “going over the evidence”. Qualitative differences concern the completeness of a speech strategy realization, which can be full or partial: if in a situation of a certain type all tactics are used, the strategy realization is taken to be full, if only part of them are employed, its realization is considered partial. Quantitative differences manifest themselves in a different weight that speech strategy instantiations may have in a communicative situation.

Variations in the way the judge implements his/her speech strategies are also conditioned by the personal factor. The judge’s discourse identity suggests itself in deviations from the average rate of a certain speech strategy realizations. These deviations are largely insignificant due to the highly institutional nature of American court proceedings, and yet they do take place.

The prospects for continuing this line of research lie, firstly, in applying the theoretical postulates of the present study in the analysis of strategies and tactics of other participants of court proceedings and of different participants of other institutional discourses, secondly, in researching courtroom discourse characteristics relevant for the judge’s speech activity, in particular, in the analysis of tactics, devices and verbal means variation, and finally, in comparative studies of the judge’s strategies and tactics in different nationally-specific courtroom discourses.

Key words: American courtroom discourse, court proceedings, discourse identity, judge, role, situational factors, strategies and tactics, verbal means.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Кобзева О. О. Структурні та функціональні особливості організації американського судового дискурсу / О. О. Кобзева // Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского. Сер. : Филология. Социальные коммуникации. – 2012. – Т. 25(64), №1. – С. 19–22.

2. Кобзева О. О. Типологія стратегій суддів в американському судовому дискурсі / О. О. Кобзева // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2012. – № 1022. – С. 64–68.

3. Кобзева О. О. Засоби реалізації мовленнєвого впливу в американському судовому дискурсі / О. О. Кобзева // Психолінгвістика. Збірник наукових праць ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». – 2013. – Вип. 14. – С. 23–35.

4. Кобзева О. О. Процедури та методики формування корпусу вибірки для аналізу стратегій та тактик американського судового дискурсу / О. О. Кобзева // Наукові записки. Сер. : Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2014. – Вип. 130. – С. 271–275.

5. Кобзева О. О. Метакомунікативна стратегія у мовленні судді в американському судовому дискурсі / О. О. Кобзева // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2014. – № 75. – С. 161–165.

6. Кобзева О. О. Прийоми та засоби реалізації директивної мовленнєвої стратегії судді в американському судовому дискурсі / О. О. Кобзева // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2015. – № 1155. – С. 97–102.

7. Kobzieva O. O. Correlations of judge's local strategies in communicative situation "Organizing aspects" in the American court discourse / O. O. Kobzieva // Massachusetts Review of Science and Technologies. – 2016. – № 1(13). – Vol. VII. – P. 426-431.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

8. Кобзева О. О. Принцип розробки типології стратегій американського судового дискурсу / О. О.Кобзева // Сучасний стан і перспективи лінгвістичних досліджень та проблеми перекладу : всеукр. наук. конф. пам'яті доктора філологічних наук, професора Д. І. Квеселевича, 17 травня 2013 р. : тези доп. – Житомир : ЖДУ імені Івана Франка, 2013. – С. 26–27.

9. Кобзева О. О. Реалізація мовленнєвого впливу в судовому дискурсі / О. О. Кобзева // Психолінгвістика в сучасному світі – 2013 : VIII Міжнар. наук.-практ. конф., 18–19 жовтня 2013 р. : тези доп. – Переяслав-Хмельницький : ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», 2013. – С. 85–86.

10. Кобзева О. О. Комунікативні ситуації американського судового дискурсу / О. О. Кобзева // Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація : XIV наук. конф. з міжнар. участю, 27 березня 2015 р. : тези доп. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. – С. 86–88.

11. Кобзева О. О. Дискурсивне варіювання стратегій та тактик судді в американському судовому засіданні / О. О. Кобзева // Сучасний стан і перспективи лінгвістичних досліджень та проблеми перекладу : всеукр. наук. конф. пам'яті доктора філологічних наук, професора Д. І. Квеселевича (1935–2003), 15 травня 2015 р. : тези доп. – Житомир : ЖДУ імені Івана Франка, 2015. – С. 108–110.

12. Кобзева О. О. Стратегії та тактики судді як чинник формування соціокультурного середовища / О. О. Кобзева // Сучасна англістика: до 85-річчя кафедри англійської філології : VI Міжнародний науковий форум, 23 вересня 2015 р. : тези доп. – Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. – С. 39–41.

13. Кобзева О. О. Варіювання дискурсивних стратегій судді в американському судовому засіданні / О. О. Кобзева // Сучасна філологія: актуальні наукові проблеми та шляхи вирішення : міжнар. наук.-практ. конф., 22–23 квітня 2016 р. : тези доп. – Одеса : Південноукраїнська організація «Центр філологічних досліджень», 2016. – С. 62–64.

ЗМІСТ

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	15
ВСТУП	16
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ АНАЛІЗУ СТРАТЕГІЙ І ТАКТИК СУДДІ В АМЕРИКАНСЬКОМУ СУДОВОМУ ЗАСІДАННІ	25
1.1. Дискурсологічні засади дослідження спілкування в судовій сфері ...	26
1.2. Загальна характеристика американського судового дискурсу	41
1.2.1. Американський суд: система, структура і процедура.....	42
1.2.2. Американський судовий дискурс: конституювальні характеристики та жанри	51
1.3. Теоретичні основи визначення стратегій і тактик судді	60
Висновки до розділу 1	70
РОЗДІЛ 2. МЕТОДОЛОГІЯ, АЛГОРИТМ, МАТЕРІАЛ ТА ІНСТРУМЕНТАР ДОСЛІДЖЕННЯ	74
2.1. Методологічні принципи та алгоритм дослідження	74
2.2. Матеріал дослідження	81
2.3. Інструментальні положення дослідження	89
Висновки до розділу 2	97
РОЗДІЛ 3. ДИСКУРСИВНА СТРАТЕГІЯ СУДДІ В АМЕРИКАНСЬКОМУ СУДОВОМУ ЗАСІДАННІ	99
3.1. Глобальна та локальні стратегії	99
3.2. Мовленнєві стратегії та тактики	105
3.2.1. Мовленнєва стратегія спонукання	106
3.2.2. Мовленнєва стратегія дозволу / заборони	118
3.2.3. Мовленнєва стратегія інформування	127
3.2.4. Метакомунікативна стратегія	140
Висновки до розділу 3	151
РОЗДІЛ 4. ВАРІЮВАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ МОВЛЕННЄВИХ СТРАТЕГІЙ СУДДІ В АМЕРИКАНСЬКОМУ СУДОВОМУ ЗАСІДАННІ	155

4.1. Варіювання мовленнєвих стратегій під впливом ситуаційних чинників	155
4.1.1. Якісно-кількісні показники мовленнєвих стратегій у комунікативній ситуації «організувальні моменти»	157
4.1.2. Якісно-кількісні показники мовленнєвих стратегій у комунікативній ситуації «з'ясування визнання позовних вимог»	162
4.1.3. Якісно-кількісні показники мовленнєвих стратегій у комунікативній ситуації «дослідження обставин справи»	165
4.1.4. Якісно-кількісні показники мовленнєвих стратегій у комунікативній ситуації «дослідження доказів»	169
4.2. Варіювання мовленнєвих стратегій під впливом дискурсивної особистості судді	174
Висновки до розділу 4	183
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	187
СПИСОК НАУКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ	195
СПИСОК ДОВІДКОВИХ І ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ	224
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ	225
ДОДАТКИ	237

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АСД – американський судовий дискурс

КС – комунікативна ситуація

МА – мовленнєвий акт

СД – судовий дискурс

ВСТУП

Значна увага, що сьогодні приділяється в лінгвістичних дослідженнях «мові права», дає науковцям підстави стверджувати про формування такого напрямку мовознавчих розвідок, як «юрислінгвістика» [2; 8; 35 та ін.], а кількість досліджень у цьому напрямку засвідчує його стрімкий розвиток [1; 11; 95; 97; 193; 214 та ін.].

До кола об'єктів, що вивчаються, належать юридичні терміни [11; 33; 92; 96; 126; 127; 192; 209 та ін.], мовні та мовленнєві особливості спілкування в правовій галузі [32; 36; 50; 152; 169; 198; 199; 202; 216 та ін.], у тому числі специфіка юридичної документації [38; 77; 109]. Досліджується також юридичний дискурс та його підтипи, включно із судовим дискурсом [31; 57; 58; 78; 91; 120; 121; 144; 145; 150; 157; 178; 200; 215; 233; 234; 235; 245 та ін.]. У тому числі вивчаються стратегії учасників судового дискурсу – представників обвинувачення, захисту та судді [8; 53; 114; 156; 168; 143; 144; 163; 179; 225]. Утім, відкритими на сьогодні залишаються питання про критерії визначення та класифікації цих стратегій; а також про можливості їхнього варіювання, обумовленого впливом інституційних (ситуаційних) і особистісних чинників.

Наявний дискурсологічний досвід дає можливості розв'язати зазначені проблеми та заповнити прогалину в науковому знанні про стратегії учасників судового дискурсу, зокрема його головного учасника – судді.

Цей досвід охоплює загальнотеоретичні постулати, у світлі яких стратегія – макроінтенція учасників діалогу [112, с. 73], центральне поняття будь-якого прагмаорієнтованого дослідження [123, с. 193] – постає як явище не лише комунікативної, але й когнітивної природи та вивчається як сукупність мовленнєвих проявів і контекстних чинників. Таке розуміння ґрунтується на трактуванні дискурсу як вербалізованої розумово-комунікативної діяльності [15; 16; 17; 19; 43; 44; 48; 49; 65; 75; 107; 108; 138; 139; 161; 175; 220; 263; 281 та ін.]. Більш конкретні здобутки дискурсологічних досліджень стосуються визначення сутнісних рис інституційних дискурсів [71; 72; 201; 222 та ін.];

дискурсивної стратегії, котра виступає конституювальним чинником різновиду дискурсу [43; 207], або типу дискурсу, зокрема, стратагемного [61; 73; 148; 171 та ін.]; співвідношення жанру й дискурсу [232], структури дискурсу як сукупності типових ситуацій [19]; мовної особистості в дискурсі або дискурсивної особистості [153; 177; 180 та ін.].

Використання цього досвіду дозволяє з'ясувати підстави для визначення стратегії, яка не є дискурсотвірною, а постає дискурсивною стратегією учасника, виявити потенціал використовуваних суддею стратегій та тактик; з'ясувати, наскільки суттєвим може бути вплив ситуаційного та особистісного чинника на їхню реалізацію в жорстко регламентованих умовах судового засідання.

Культурна позначеність дискурсу [172; 212 та ін.], а надто жорстко інституційного, визначила зосередження уваги в дослідженні на американському судовому дискурсі. Аналіз цього дискурсу в різних аспектах становить інтерес не лише в мовознавчому, але й в ширшому – суспільному – контексті, оскільки судова система США визнана взірцем у демократичному світі.

Важливість такого жанру американського судового дискурсу як судові засідання разом із його публічністю та доступністю для лінгвістичного спостереження обумовили вивчення стратегій та тактик судді саме в межах цього жанру.

Актуальність теми дисертації визначається застосованим у ній комплексним комунікативно-дискурсологічним підходом, опертя на постулати якого дозволяє аргументовано визначити й вивчити стратегії та тактики судді в засіданні американського суду та встановити параметри їхнього варіювання. Робота сприяє розв'язанню важливого наукового завдання сучасної лінгвістики – з'ясування взаємозв'язку між роллю комуніканта і його дискурсивною стратегією та виявлення впливу колективного та індивідуального чинника на стратегічну спрямованість мовленнєвих дій комуніканта в жорстких інституційних умовах такої важливої ланки правової системи як суд.

Гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні, що рольові права й обов'язки американського судді в судовому засіданні визначають його глобальну, локальні та мовленнєві стратегії; останні конкретизуються в тактиках і варіюються під впливом ситуаційних та індивідуально-особистісних чинників.

Зв'язок з науковими темами. Дисертація відповідає профілю досліджень, що проводяться на факультеті іноземних мов Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна в рамках тем: «Когнітивно-дискурсивні дослідження мови як регулятора соціальної поведінки» (номер державної реєстрації 0111U010009) та «Когнітивно-дискурсивні дослідження мови та перекладу» (номер державної реєстрації 0114U004320).

Об'єктом дослідження є висловлення суддів американського суду, а його **предметом** виступають стратегії та тактики, реалізовані суддею під час судового засідання, та параметри їхнього варіювання.

Мета дослідження полягає у встановленні глобальної, локальної, мовленнєвих стратегій і тактик судді в американському судовому засіданні та виявленні їхнього варіювання, залежного від ситуаційних чинників та дискурсивної особистості судді.

Поставлена мета передбачає розв'язання таких **завдань**:

- уточнити основні характеристики американського судового дискурсу, схарактеризувати судові засідання як провідний жанр цього дискурсу;
- обґрунтувати принципи визначення дискурсивної стратегії учасника дискурсу;
- визначити глобальну і локальні стратегії судді в американському судовому засіданні;
- встановити перелік мовленнєвих стратегій і тактик американського судді; систематизувати вербальні засоби реалізації тактичних цілей;
- з'ясувати параметри якісно-кількісного варіювання мовленнєвих стратегій судді в різних комунікативних ситуаціях засідання американського

суду та їхнього кількісного варіювання в судовому засіданні, залежного від судді як дискурсивної особистості.

Матеріалом дослідження слугували транскрипти судових засідань США (1986–2013 pp.), розміщені в мережі Інтернет. Обсяг транскриптів складає 9142 стандартних сторінок; обсяг серійної вибірки налічує 43 619 висловлень.

Методологічною базою дослідження слугували принципи комунікативно-дискурсивного аналізу або дискурсивної прагмалінгвістики, згідно яких поєднуються когнітивний, комунікативно-прагматичний і дискурсивний вектори дослідження вербальних об'єктів [12; 220; 207 та ін.]; окрім цих принципів, методологія дослідження інтегрує елементи лінгвоперсонології [153; 177 та ін.], що акцентує нерозривні зв'язки колективного й індивідуального начал [161, с. 85] у дискурсивній взаємодії.

Для вирішення поставлених в дослідженні завдань залучені такі **методи**:

- *аналізу, синтезу, індукції, дедукції, інтроспекції, спостереження, опису*, використані для формування дослідницької гіпотези та аналізу матеріалу задля її верифікації;
- *методи вибіркового добору та суцільної і серійної вибірки*, застосовані для добору фактичного матеріалу дослідження;
- *метод когнітивного моделювання та дискурсивно стратегічний метод* — для визначення глобальної та локальних стратегій судді; *методи мовленнєвоактового, прагмасемантичного аналізу*, елементи методу *конверсаційного аналізу* — для виокремлення, класифікації та встановлення особливостей реалізації мовленнєвих стратегій і тактик судді;
- елементи методів *кількісного і статистичного аналізу* виявилися необхідними для з'ясування параметрів якісно-кількісного варіювання мовленнєвих стратегій судді в різних комунікативних ситуаціях американського судового засідання та їхнього кількісного варіювання в судовому засіданні, обумовленого специфікою дискурсивної особистості судді.

Наукова новизна дослідження полягає у впровадженні визначення дискурсивної стратегії учасника на основі його рольових прав і обов'язків, у

виявленні стратегічного потенціалу мовленнєвих дій судді в американському судовому засіданні та впливу на реалізацію мовленнєвих стратегій ситуаційних і особистісних чинників. Зокрема, **вперше**:

- схарактеризовано засідання суду як провідний жанр американського судового дискурсу;
- змодельовано рольову інфраструктуру судді як головного учасника судового засідання та встановлено взаємозв'язок між його базовою роллю та глобальною стратегією, між кластерними ролями та локальними стратегіями;
- схарактеризовано мовленнєві стратегії та тактики судді, визначено кореляції між локальними й мовленнєвими стратегіями;
- систематизовано вербальні засоби, що є значущими у вирішенні тактичних завдань;
- з'ясовано якісно-кількісні показники мовленнєвих стратегій, реалізованих американським суддею в різних комунікативних ситуаціях засідання американського суду;
- виявлено параметри відхилень від середнього показника реалізації мовленнєвих стратегій протягом судового засідання, обумовлених впливом особистісного чинника.

Наукову новизну отриманих результатів узагальнюють такі **положення, що виносяться на захист**:

1. Розумово-комунікативна діяльність, здійснювана в межах інституту суду США – американській судовий дискурс – охоплює жанри, серед яких провідне місце посідає жанр судового засідання. До його конституювальних дискурсивно-жанрових параметрів належать: високий ступінь символізму, фіксована рольова інфраструктура, регламентований хронотоп, мовні і мовленнєві особливості та обмеження. Задля реалізації інституційної функції АГЕНТИ судового дискурсу / судового засідання реалізують різні дискурсивні стратегії.

2. Стратегія, реалізована учасником дискурсу, визначена його декларативним і процедуральним знанням про права й обов'язки, стереотипно асоційованим з роллю цього учасника.

3. Суддя виконує в американському судовому засіданні роль **КЕРІВНИКА ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ**, реалізуючи глобальну стратегію **УПРАВЛІННЯ**. Ця базова роль конкретизується в кластерних ролях, котрі кореспондують з локальними стратегіями, а саме: **РОЗПОРЯДНИК – РОЗПОРЯДЖЕННЯ**, **КОНТРОЛЕР – КОНТРОЛЬ**, **ПОСЕРЕДНИК – УЗГОДЖЕННЯ ПОЗИЦІЙ**, **ПРАВНИК – АПЕЛЯЦІЯ ДО НОРМ І ПРОЦЕДУР**. Ці ролі є інституційними, тому співвіднесені з ними стратегії є обов'язковими до реалізації в американському судовому засіданні. Суддя може також діяти не як **АГЕНТ** судового дискурсу, а як особистість, виступаючи в неінституційній ролі **ПРИЯЗНА ЛЮДИНА** та реалізуючи факультативну локальну стратегію **МІЖОСОБИСТІСНОЇ КООПЕРАЦІЇ**.

4. Локальні стратегії судді конкретизуються в мовленнєвих стратегіях і тактиках, які охоплюють стратегію *спонукання* (тактики жорсткого / м'якого спонукання), стратегію *дозволу/заборони* (тактики жорсткого / м'якого дозволу/заборони), стратегію *інформування* (тактики повідомлення, твердження, нагадування, запиту інформації), *метакомунікативну* стратегію (тактики регулювання контакту, використання (елементу) фатичної бесіди). Кожній тактиці властивий певний набір прийомів та/або засобів вербального втілення.

5. Вплив ситуаційних чинників на реалізацію мовленнєвих стратегій виявляється у тому, що в комунікативних ситуаціях «організаційна частина», «з'ясування визнання позовних вимог», «дослідження обставин справи», «дослідження доказів» набір реалізованих суддею тактик мовленнєвих стратегій та питома вага цих стратегій є різними. Вплив особистісного чинника на реалізацію мовленнєвих стратегій виявляється в помірному, але помітному відхиленні від середньої зваженої частки показників реалізації мовленнєвих стратегій конкретним суддею як дискурсивною особистістю.

Теоретичне значення дослідження зумовлене його внеском у дискурсологію (розробка принципів визначення дискурсивної стратегії, яка не є дискурсотвірним конституентом і визначається роллю суб'єкта дискурсу; встановлення потенціалу стратегій та тактик, що формують дискурсивну стратегію, реалізовану американським суддею в ході судового засідання), комунікативну лінгвістику (з'ясування кореляцій між комунікативними ситуаціями американського судового засідання та реалізованими в них мовленнєвими стратегіями/тактиками судді); прагмалінгвістику / теорію мовленнєвих актів, конверсаційний аналіз (поєднання іллокутивного та конверсаційного критеріїв у визначенні мовленнєвих стратегій *спонукання* та *дозволу/заборони*), лінгвістичну генологію (визначення судового засідання як провідного жанру американського судового дискурсу), лінгвоперсонологію (з'ясування наявності впливу дискурсивної особистості судді на стратегічні характеристики його мовленнєвих дій).

Практична цінність отриманих результатів та висновків полягає у можливості їхнього використання в курсі теоретичної граматики (розділи «Синтаксис», «Прагматика речення»), загального мовознавства (розділи «Мова і мислення», «Мова і суспільство»); у спецкурсах з дискурсології, комунікативної лінгвістики, прагмалінгвістики, лінгвістичної генології, лінгвоперсонології; у практиці навчання англійської мови та перекладу студентів юридичних спеціальностей, а також у наукових розвідках студентів та аспірантів.

Апробація результатів дослідження. Основні положення й результати дисертації обговорювалися на засіданнях кафедри теорії та практики перекладу англійської мови Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (2013–2017 рр.) та на 6 конференціях: Міжнародна науково-практична конференція «Психолінгвістика в сучасному світі – 2013» (Переяслав-Хмельницький, 2013); XIV наукова конференції з міжнародною участю “Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація” (Харків, 2015); VI Международный научный форум «Современная англистика: к 85-летию

кафедры англійської філології» (Харків, 2015); Міжнародна науково-практична конференція, «Сучасна філологія: актуальні наукові проблеми та шляхи вирішення» (Одеса, 2016); Всеукраїнська наукова конференція пам'яті доктора філологічних наук, професора Д. І. Квеселевича (1935–2003), «Сучасний стан і перспективи лінгвістичних досліджень та проблеми перекладу» (Житомир, 2013, 2015).

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження висвітлено в 13 публікаціях автора: 7-х статтях (6 опубліковано у фахових вітчизняних виданнях, 1 – у закордонному виданні) та 6-х тезах доповідей на наукових конференціях. Загальний обсяг публікацій складає 3,3 авт. аркуші.

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів із висновками, загальних висновків, додатків (3 рисунка, 3 таблиці), списку наукової літератури (277 джерел), списку довідкових і лексикографічних джерел (13 позицій), списку джерел ілюстративного матеріалу (70 позицій). Загальний обсяг роботи становить 10,82 авт. арк., обсяг основного тексту – 8,34 авт. арк.

У **першому** розділі роботи викладено дискурсологічні положення, використані в дослідженні; систематизовано й уточнено дані про американський судовий дискурс; визначено судове засідання як провідний жанр цього дискурсу; подано теоретичні основи визначення дискурсивної стратегії судді в американському судовому засіданні.

У **другому** розділі роботи описано методологічні принципи дослідження, його алгоритм, матеріал та інструментар аналізу матеріалу.

У **третьому** розділі дисертації виявлено стратегічний потенціал мовленнєвих дій американського судді під час судового засідання: визначено його глобальну і локальні стратегії, встановлено і проаналізовано мовленнєві стратегії та тактики; систематизовано вербальні засоби реалізації тактичних цілей; з'ясовано корелятивні зв'язки між локальними та мовленнєвими стратегіями.

Четвертий розділ роботи присвячено аналізу варіювання потенціалу мовленнєвих стратегій в американському судовому засіданні під впливом ситуаційних чинників та дискурсивної особистості судді.

У **загальних висновках** викладено основні результати дослідження, що верифікують його гіпотезу, та окреслено напрямки подальших студій.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ АНАЛІЗУ СТРАТЕГІЙ І ТАКТИК СУДДІ В АМЕРИКАНСЬКОМУ СУДОВОМУ ЗАСІДАННІ

Суддя є учасником судового дискурсу, отже для вивчення його стратегій і тактик необхідно, перш за все, з'ясувати вихідні положення, тобто ті дискурсологічні положення, що є релевантними для вирішення поставленої у роботі мети.

Аналіз стратегій і тактик судді в американському судовому засіданні обумовлює потребу з'ясування національної специфіки судової системи США як основи встановлення основних характеристик американського судового дискурсу. Ці характеристики мають бути розглянуті в їхній проекції на такий жанр американського судового дискурсу, як судове засідання, що постає середовищем реалізації стратегій і тактик судді. Відповідно, наступним важливим кроком стає систематизація даних про систему, структуру і процедуру американської судової системи, аналіз американського судового дискурсу та судового засідання під кутом зору виявлення його сутнісних дискурсивно-жанрових характеристик.

Важливою складовою теоретичного апарату дослідження постає також поняття дискурсивної стратегії, розгляд якого завершує цей розділ роботи. Зокрема, на основі вивчення наявного досвіду аналізу стратегій учасників судового дискурсу і трактувань суті та структури дискурсивної стратегії, розроблена теоретична конструкція, що покладена в основу подальшого вивчення стратегій і тактик судді в американському судовому засіданні.

Звернення до аналізу стратегій і тактик судді в американському судовому дискурсі саме в межах судового засідання зумовлене (1) провідною позицією цього жанру в досліджуваному дискурсі; (2) діалогічною формою цього жанру, яка відповідає меті аналізу стратегій і тактик; (3) публічністю і доступністю для спостереження вказаного жанру американського судового дискурсу.

1.1. Дискурсологічні засади дослідження спілкування в судовій сфері

Термін «дискурс» має різноманітні тлумачення та використовується в багатьох гуманітарних науках, у тому числі в мовознавстві, де він є одним із найбільш складних термінів, оскільки позначає найвищу реальність мови – дискурсивну діяльність [104, с. 9].

Звернувшись до англomовних джерел, можна виявити таке тлумачення дискурсу: «усна або письмова мова» [290, с. 330]. Словник літературних термінів і теорії літератури пропонує більш детальне тлумачення і визначає дискурс як «певну протяжність мови, більшу ніж речення. Дискурс – це мова у розумінні мовленнєвого твору, яка відповідно вміщує у собі суб'єкта й об'єкта дії. Теоретично дискурс охоплює всі мовленнєві твори, що виступають частиною соціальної взаємодії. Дискурс може бути поезією й прозою. Це може бути все, що завгодно» [290, с. 228] (тут і надалі переклад іншомовних цитат мій – О. К.). Із цього визначення дискурсу випливає, що соціальна взаємодія суб'єктів виступає основною властивістю дискурсу. Словник прикладної лінгвістики надає ще більш розгалужене тлумачення терміну «дискурс», де він визначається як «загальний термін для опису кожного окремого випадку використання мови, тобто мовлення, яке було вироблене в результаті комунікативного акту <...>. Зазвичай співвідноситься з одиницями більшого об'єму, ніж речення і фраза, з такими, як параграф, розмова, інтерв'ю... вміщує фонові знання і цінності» [286, с. 160–161].

Виходячи з аналізу словникових дефініцій різних років, наявною стає швидка динаміка розвитку терміну. Але на практиці використання терміну давно вже вийшло за свої змістові межі і має не так багато спільного із словниковими дефініціями. Різні дослідники-мовознавці вкладають в цей термін різний зміст.

На думку З. Харріса, приміром, дискурс постає як зчеплення фраз, неперервне висловлювання, що виступає наступним рівнем в лінгвістичній ієрархії морфема, фраза, речення. Центральним для підходу до дискурсу

американського лінгвіста виступає поняття структури, що дає можливість різним рівням взаємодіяти [248].

З точки зору німецького філософа і соціолога Ю. Габермаса, дискурс – це особливий ідеальний вид комунікації, що відбувається окремо від соціальної реальності, традицій, авторитету, комунікативної рутини, і має на меті критичне обговорення й обґрунтування поглядів і дій учасників комунікації [213].

Автори також інтерпретують дискурс як семіотичний процес, що реалізується в різних видах «дискурсивних практик», охоплюючи власне мовну практику і практику немовну, яка маніфестується в доступних чуттєвому сприйманню формах, наприклад, жестах. Виходячи з власне мовної практики, дискурс, на погляд дослідника, варто розглядати як синонім тексту і досліджувати як об'єкт наукової дисципліни – дискурсивної лінгвістики [210, с. 252].

За твердженням іншого науковця, в мовній ієрархії дискурс розташовується на найвищому її ступені і як термін містить в собі аспекти комунікації, що виходять за межі речення. Дискурс завжди співвідносний з контекстом і обов'язково охоплює прагматичні, соціальні, ідеологічні і когнітивні елементи текстотворення. Це приводить до розуміння, що аналіз дискурсу не може обмежуватися з'ясуванням значення лише в межах лінгвістичних рівнів. Досить часто значення речення з точки зору семантики не збігається зі значенням того ж речення у дискурсі [264, с. 7].

Дещо подібна трактовка дискурсу пропонується П. Вердонком, який здійснює лінгвостилістичний аналіз обраних фрагментів художнього тексту і стверджує, що значення певного тексту кожного разу залежить від контексту, в якому він розташований. На цій підставі автор доходить висновку про те, що «значення тексту взагалі не може існувати доти, поки текст не буде вміщений у необхідний контекст» [273, с. 18].

Дискурс розглядають як складне комунікативне явище, в якому разом із текстом велике значення мають різноманітні екстралінгвальні фактори (цілі

адресанта, його знання про світ, думки та настанови) [76]. Аналогічної точки зору дотримуються й інші автори, у розумінні яких дискурс – це «комунікативне явище, яке вміщене у взаємодію учасників комунікації в певних соціокультурних умовах спілкування за допомогою вербальних текстів або інших знакових комплексів» [28, с. 4]. Н. Д. Арутюнова дає таке визначення дискурсу: «Дискурс (от франц. *discours* – мовлення) – зв'язний текст у сукупності з екстралінгвістичними, прагматичними, соціокультурними, психологічними та іншими факторами, текст, узятий в поняттєвому аспекті; мовлення, яке розглядається як цілеспрямована соціальна дія, як компонент, що бере участь у взаємодії людей і механізмів їх свідомості (когнітивних процесах). Дискурс – це мовлення, занурене у життя» [280, с. 136–137]. Доволі подібним є наступне визначення: «Дискурс – це соціальна діяльність людей, в межах якої провідна роль належить когнітивному простору учасників спілкування, де сфокусовані різноманітні особливості їх внутрішнього світу, що знаходять своє відображення в цій діяльності» [3, с. 101–102].

Перелік різних дефініцій і трактувань дискурсу можна продовжувати, надавши ще багато інших, адже популярність цього поняття в сучасній лінгвістиці зумовлює значну увагу до нього.

Систематизуючи наявні визначення можна стверджувати, що їхні автори наголошують на соціокомунікативній природі дискурсу, важливості контекстних чинників, когнітивної складової тощо.

Проте, головним і вирішальним етапом сучасного розуміння дискурсу стає його розгляд у діяльнісному ракурсі, який має витоки в працях В. фон Гумбольдта та інших видатних мовознавців. У цьому ракурсі текст, одиниця більша за речення / висловлення, розглядається як продукт дискурсу, тоді як сам дискурс постає як *розумово-комунікативна діяльність суб'єктів*. Такому баченню відповідають визначення дискурсу як:

- конституювальної інтерактивної діяльності, вмотивованої необхідністю встановлення спільних орієнтирів у тій чи іншій ситуації взаємодії, й в кінцевому підсумку – спрямованої на збереження екологічної

системи «індивід-світ» [281, с. 37]; ситуаційно обумовленої інтерсуб'єктної мовленнєво-розумової діяльності, спрямованої на взаємну орієнтацію в життєвому просторі на основі надання мовній формі семіотичної значущості [281, с. 11];

- феноменологічного простору, де досвід наповнюється значенням, змістом, здобуває структуру, зв'язність і цілісність [123, с. 41]; багатоаспектної мовно-когнітивно-комунікативної системи-гешталту в єдності когнітивного (використання мови, конструювання / передача ідей, переконань) і соціопрагматичного (взаємодія комунікантів у певних соціокультурних контекстах і ситуаціях) аспектів [220, с. 116].

Саме таким розумінням дискурсу ми послуговуємося в роботі, адже мовленнєва діяльність судді є результатом його розумової активності, що протікає в соціокультурному просторі, в ситуаціях, властивих судових інституціям; ця комунікативна вербалізована діяльність здійснюється в інтерактивному режимі та є, по суті, здійсненням правосуддя.

Підкреслимо, що за такого підходу продукт мовленнєвої діяльності не випадає з поля зору: текст (можливо, його уривок чи фрагмент) [107, с. 47], є невід'ємною складовою дискурсу, адже суб'єкт «отримує доступ до свідомості іншого суб'єкта через інтерпретацію його станів, зафіксованих у тексті. У результаті такої інтерсуб'єктної взаємодії форми мовних знаків набувають змісту, а власне процес інтерсуб'єктної взаємодії і є дискурсом» [281, с. 12].

Таким чином, погляд на дискурс у діяльнісному ракурсі жодним чином не применшує значущості його вербальної складової – об'єкта лінгвістичних спостережень, а лише змінює підхід до цього об'єкту. Головну увагу привертають не власне лінгвальні характеристики тексту – продукту дискурсу, а ті самі характеристики як прояви розумово-комунікативної діяльності суб'єктів взаємодії. За твердженням М. Фуко, у цьому баченні акцентується не те, про що йдеться у висловленні, і не те, за якими правилами воно побудоване, а те, хто це говорить, як, за яких обставин і чому мовець конструює висловлення саме так [211, с. 24].

Слід наголосити, що саме **висловлення** дослідники, як правило, визнають мінімальною лінгвальною **одиницею** дискурсу і одиницею його аналізу, спираючись на думку Д. Шиффрін про те, що інгерентно контекстуалізовані висловлення є одиницями дискурсу, що вони постають актуалізованими мовними одиницями, котрі є діяльністю, складовими інтеракційної взаємодії [363, с. 41, 415].

Отже, висловлення стає одиницею дискурсу не само по собі, а заглиблене в **контекст** дискурсу, під яким розуміють сукупність усіх лінгвальних і позалінгвальних чинників, що є дискурсивно релевантними, тобто впливають на реалізацію змісту висловлення [128, с. 15].

Виходячи з того, що серед контекстних чинників доцільно розрізняти «знання про світ взагалі й конкретну ситуацію, в якій відбувається спілкування» [155, с. 237], у структурі дискурсивного контексту виокремлюють загально-контекстні та контекстно-ситуаційні складники» [207, с. 46].

До загальноконтекстних чинників зараховують історичні, культурні, соціальні, які формують сукупний фонд знань, вірувань, уявлень, представників певної лінгвокультурної спільноти в конкретний історичний період; до контекстно-ситуаційних – час, місце, склад учасників спілкування тощо [207, с. 47].

Під комунікативною ситуацією розуміють не об'єктивні умови взаємодії, а типізований образ якоїсь ситуації, наявний в свідомості індивіда, що може бути в різному ступені віддалений / наближений до об'єктивної реальності; утілення сформованого ментального образу в матеріальну (вербальну) оболонку довершує створення комунікативної ситуації, оскільки робить надбання мисленнєвої діяльності одного індивіда об'єктом спільної рефлексії [207, с. 49].

Комунікативна ситуація є важливою і в нашому аспекті: окрім певної сукупності контекстуально-ситуаційних чинників, які можуть бути дискурсивно релевантними, вона постає як одиниця структури дискурсу,

котрий можливо подати як набір певних типових комунікативних ситуацій [19, с. 27].

Усі викладені положення складають основу нашого розуміння дискурсу; у той самий час як предмет нашого дослідження – стратегія, орієнтує на запровадження в роботі комунікативно-дискурсивного підходу. У світлі цього підходу увага зосереджена «на комплексі проблем мова як засіб/інструмент комунікації в соціокультурному континуумі» [16, с. 17], проте і проблеми «мова і мовлення/свідомість/знання» [там само] (виділено в оригіналі – О. К.) не випадають з поля зору. Стосовно нашого дослідження це означає, що, хоча стратегія – це беззаперечно комунікативна сутність, її аналіз у термінах дискурсології неможливий без урахування когнітивного аспекту, оскільки диференціювальною рисою цієї сутності виступає стратегічний смисл-функція [207].

Окрім усіх викладених загальних дискурсологічних постулатів, для проведення дослідження необхідно розглянути й низку інших, більш конкретних.

Першим вартим уваги положенням є розподіл дискурсів на *інституційні* / неінституційні та критерії подальшої диверсифікації у межах інституційних дискурсів. Важливість цих теоретичних даних обумовлена тією обставиною, що суддя, стратегії і тактики якого ми вивчаємо, є представником інституту права, учасником судового дискурсу.

Цей інститут, як і інші суспільні інститути, має свою суспільно важливу функцію, виконує своє соціально важливе, з точки зору групових інтересів завдання, а також має власну структуру, ознаками якої є впорядкованість, виокремленість, сталість, специфічність. Завдяки всім цим характеристикам цей інститут розпізнається як самими членами інституту, так і людьми, не пов'язаними з його діяльністю [123, с. 206].

Утім, поняття *соціального інституту* та *інституційного дискурсу* не мають однозначної співвіднесеності. Доведено, що, коли мова йде про інституційні дискурси, мається на увазі розумово-комунікативна діяльність в

установах, котрі репрезентують певний інститут і реалізують його функцію (таким чином пояснюється той факт, що за наявності, наприклад, інституту сім'ї, сімейний дискурс не належить до інституційних) [202, с. 1].

Надаючи характеристику інституційним дискурсам, науковці стверджують, що інституційне спілкування – це «розмова між представником інституту та клієнтом, або між членами одного й того ж самого інституту» [237, р. 9]; «мовленнєва взаємодія представників соціальних груп або інститутів із метою реалізації статусно-рольових можливостей у заданих соціальними інститутами межах» [71, с. 273]; спеціалізований клішований різновид спілкування між людьми, котрі можуть не знати один одного, але повинні спілкуватись відповідно до норм певного соціуму» [71, с. 299].

До системотвірних ознак інституційного дискурсу відносять статусно кваліфікованих учасників, локалізований хронотоп, конвенційну в межах певного соціального інституту мету, ритуально зафіксовані цінності, інтенційно закріплені стратегії, обмежену номенклатуру жанрів, жорстко зумовлений арсенал прецедентних феноменів (імен, висловів, текстів та ситуацій) [147]. Виходячи з цього, інституційний дискурс моделюють за допомогою типових ознак, що охоплюють конституювальні ознаки (ознаки інституційності) та нейтральні ознаки. Стверджують, що до конституювальних ознак належать мовці в їхніх статусно-рольових відносинах, комунікативне середовище, сфера спілкування, мотиви, цілі, стратегії, тональність, стиль і жанр, знакове тіло (текст). Ознаки інституційності фіксують рольові характеристики агентів та клієнтів, типові хронотопи, символічні дії, трафаретні жанри, мовленнєві кліше. Ознаки типу інституційного дискурсу розкривають ключовий концепт інституції, а до нейтральних ознак належать загально-дискурсивні, особистісно-орієнтовані ознаки [223, с. 165].

До особливостей вербальних характеристик інституційного дискурсу, які відрізняють його від неінституційного дискурсу, відносять: почерговість розмови, постійні соціальні відносини/ролі, асиметричні відносини» [237, р. 9]; орієнтацію на структуру, максимум мовних обмежень, відносно фіксовану

зміну комунікативних ролей, слабку обумовленість реплік безпосереднім спів-текстом, примат глобальної організації, невелику кількість цілей, які характеризуються глобальним характером [122, с. 126].

Інституційний дискурс, як стверджується, «характеризується високим ступенем передбачуваності» [72, с. 399], яку можна простежити в рольовій поведінці, а також в нормах, які притаманні певному інституту [13, с. 142]. Інституційне спілкування є стандартизованим, воно побудоване за певним трафаретом, де ціль спілкування визначає тематику і тональність дискурсу; саме трафаретність спілкування є визначальним фактором інституційного спілкування та відокремлює його від персонального; «мета спілкування жорстко детермінує тематику і тональність дискурсу» [224, с. 62–63]. Крім того, кожний інституційний дискурс використовує певну систему професійно-орієнтованих знаків або, іншими словами, володіє власною підмовою (спеціальної лексики, фразеологією) [226].

Поділяючи наведені думки, зауважимо, що той факт, що «в рамках соціальних інститутів існують конвенційно обумовлені характеристики комунікативних контактів» [147, с. 63], з усією очевидністю вказує на здійснення контактів між базовими учасниками – АГЕНТАМИ та КЛІЄНТАМИ [71] певного інституту (хоча деякі автори деталізують це положення та розрізняють «стандартний інституційний дискурс» (взаємодія АГЕНТІВ та КЛІЄНТІВ) та «внутрішній інституційний дискурс» (взаємодія АГЕНТІВ), а також виокремлюють ще один модус інституційного спілкування – «зовнішній інституційний дискурс», тобто дискурс між КЛІЄНТАМИ, якщо в ньому є потреба, яка пов'язана з діяльністю інституту [13, с. 143]; також серед АГЕНТІВ виокремлюють основних і другорядних [201, с. 7] тощо).

Агенти визначаються як «постійні представники інститутів – співробітники його установ, які здійснюють дії, спрямовані на реалізацію функцій інституту, відповідно до передбачених норм та процедур» [202, с. 39]. Відмінність агентів від клієнтів вбачають в наявності в перших, а, відповідно,

відсутності в других, по-перше, фахового знання, по-друге, влади [там само, с. 64].

Дійсно, в інших працях також стверджується, що АГЕНТИ або інституційні учасники – «це, як правило, професіонали, експерти “за роботою”» [44, с. 67]. Крім того, АГЕНТІВ називають «владними агентами», наголошуючи на тому, що цим учасникам належить влада, але тільки в певній визначеній соціальній сфері, в специфічних соціальних ситуаціях [44, с. 49], тобто, будучи АГЕНТАМИ певного суспільного інституту, учасники інституційного дискурсу наділені владою діяти від імені цього інституту у взаємодії іншими учасниками (КЛІЄНТАМИ).

КЛІЄНТИ – як учасники інституційного дискурсу – визначаються як «особи, що вимушено або добровільно, але тимчасово, залучені до діяльності соціального інституту, вони мають підкорятися його нормам та сприяти агентам у виконанні їхньої функції, проте самостійно нездатні виконувати функції інституту через брак відповідної підготовки та владних повноважень» [202, с. 40].

Важливою обставиною є та, що взаємодія АГЕНТІВ і КЛІЄНТІВ інституційного дискурсу відбувається в певному визначеному контексті, «який складається із фундаментального знання групи та її членів, що <...> може бути досягнутим, закріпленим і зміненим головним чином у ході комунікації та дискурсу» [44, с. 50]. При цьому, зазначають, що влада не лише реалізується «в» чи «за посередництвом» дискурсу, вона також існує як соціальна сила поза межами дискурсу, хоча між владою і дискурсом існує тісний зв'язок, який виявляється у вигляді прямої маніфестації влади групи чи інституту: «діалоги в інститутах чи установах є формами інституційної взаємодії, що означає, що вони актуалізують, виражають, ідентифікують та легітимізують чимало владних відносин» [259, с. 273]).

Окрім зазначених чинників, що є системотвірними для інституційних дискурсів, варто звернути увагу й на інші характеристики, зокрема такі:

- національно-культурна природа;

На думку дослідників, на статус дискурсу можуть претендувати лише національно-мовні дискурси [98, с. 201], тому що «дискурс кореспондує тільки з автентичним мовленням, інакше кажучи, з використанням мови її носіями, котрі є водночас носіями відповідного менталітету» [230, с. 25].

- діалогічна / монологічна форма;

Погоджуючись з думкою, що «сьогодні можна зустріти без особливих заперечень терміни “монологічний дискурс” і “діалогічний дискурс”, причому останній становить “спосіб (форму)” міжособистісної мовленнєвої взаємодії» [135, с. 53], зауважимо, що аналіз стратегій і тактик дискурсу дослідники здійснюють переважно в дискурсах діалогічної форми [64; 133; 165].

- критерії диверсифікації;

На думку О. С. Кубрякової, «типів дискурсивної діяльності можна виокремити стільки, скільки можливо виокремити типів людської активності й діяльності» [105, с. 9], відтак важливою постає проблема типології дискурсів, у тому числі інституційних. Критерії рубрикації дискурсів є дискусійними через «розмитість» поняттєвих меж дискурсу, отже дискурси виокремлюють за засобами комунікації, правилами спілкування, способами викладу, втіленням прагматичної мети, різними типами інформації, віри, світобачення, соціальними, віковими, статевими характеристиками комунікантів, типами, формами мовлення, принципами побудови повідомлення, його риторикою, характеристиками мовлення окремої людини і груп людей, функціональним стилем або його різновидом, різновидом мовлення тощо [9, с. 137]. Отже, різні автори послуговуються різними класифікаційними критеріями, які не завжди забезпечують логічну побудову класифікації [123, с. 210].

Критерії, що дозволяють логічно і гнучко диверсифікувати дискурси, подає А. Д. Белова, яка пропонує розрізняти типи дискурсів за сферою комунікації, а різновиди дискурсів – за характером комунікації та адресантно-адресатними конфігураціями [17].

Сфера комунікації, тобто соціальна комунікативна сфера кореспондує, на думку автора, з дискурсами, що належать до інституційних, а саме:

академічним, дипломатичним, рекламним, юридичним, медичним тощо [17, с. 12]. У межах юридичного дискурсу проводять подальшу диференціацію, зумовлену специфікою цілей та функцій комунікативної спільноти, на основі чого виокремлено такі підтипи юридичного дискурсу як правоохоронний, поліцейський, нотаріальний дискурс, дискурс слідства, прокуратури, адвокатури та **судовий** дискурс [150, с. 9] (виділено мною – О. К.).

Сфера комунікації, як доведено в наявних розвідках, втілюється в тематиці спілкування, тобто в змістовому аспекті дискурсу, особливо інституційного: предметна сфера інституційного дискурсу визначається типом суспільної діяльності та проявляється не тільки в характерних мовних рисах, а також у специфіці *тематики* [224, с. 37]; інституційним дискурсам властива наявність певного потенціалу «домінантних тем» [254; 241; 106; 229 та ін.]. Саме кількістю «інституційних» тем визначається ступінь інституційності дискурсу [202, с. 4].

Характер комунікації визначається за різними характеристиками дискурсу, в тому числі за його стратегією.

Дискурсивну стратегію визначають як «реалізований намір мовця, що формується на ґрунті спільного знання про способи поведінки в суспільстві; оцінюється як адекватний досягненню бажаних соціально значущих цілей у конкретній ситуації спілкування та актуалізується висловленнями, які втілюють стратегічний смисл, що конструюється суб'єктами взаємодії» [208, с. 6]. Фактично, дискурсивна стратегія – це сукупність ієрархічно впорядкованих стратегій – глобальної, яка є стратегією усього дискурсу або стратегією учасника мовленнєвої взаємодії; локальних, котрі спрямовані на досягнення більш конкретних цілей та формують, разом з глобальною стратегією, загальну макростратегію дискурсу; мовленнєвих, які сприяють вирішенню локального і глобального завдання та обмежують можливості прагматичного, семантичного або стилістичного вибору [43, с. 274–277].

Ментальною основою дискурсивної стратегії є актуальне для вербальної комунікації знання, зокрема, декларативне – прототип, стереотипи уявлення та

процедуральне – стереотипи поведінки; прототипне знання формує підґрунтя глобальної, а стереотипне знання – локальних стратегій [208, с. 6] (виділено в оригіналі – О. К.).

Актуалізація цього знання «відбувається під впливом *контекстно-ситуаційних* чинників, що на підґрунті спільного знання про можливі моделі поведінки дозволяють *ідентифікувати* стратегічний намір, спираючись на норму як канон, а також під впливом *загальноконтекстних* чинників, котрі впливають на *вибір* стратегії й залучають соціокультурну норму як еталон. *Актуалізація* знання охоплює *інтелектуальну, психологічну і мовленнєву* діяльність суб'єкта [208, с. 6].

Спираючись в цілому на викладені позиції дослідників, зауважимо, що йдеться, по-перше, про стратегію *усього* дискурсу, а не про стратегію його учасника; по-друге, дискурсивна стратегія розглядається без прив'язки до контексту саме *інституційного* дискурсу, що означає свободу вибору суб'єкта на користь тієї або іншої стратегії. Оскільки у фокусі нашого дослідження перебуває стратегія учасника інституційного дискурсу, це з усією очевидністю викликає потребу певних модифікацій трактування дискурсивної стратегії.

Також зауважимо, що ведучи мову про стратегії, маємо на увазі глобальну, локальні та мовленнєві стратегії, котрі є складовими дискурсивної стратегії; крім того розглядаємо тактики, як дії, спрямовані на реалізацію тієї чи іншої мовленнєвої стратегії.

Третім параметром диверсифікації дискурсів є адресантно-адресатні конфігурації, або ролі учасників.

Роль трактується як стійкий, нормативно схвалений соціумом *шаблон поведінки*, що репрезентує дії, думки й почуття індивіда та відповідає певній соціальній позиції [71, с. 13; 93, с. 23], та регулюється соціальними правилами участі в діяльності групи [14, с. 137], (див. також [56; 134; 247; 250; 251; 257; 258; 261; 266; 272]).

Це визначення сягає корінням в соціологічні розвідки, оскільки помітивши, що соціальне буття людини нагадує театральне дійство, соціологи в

свій час ввели поняття *соціальна роль*, запозичивши театральну термінологію [162].

Подальші дослідження засвідчили, що «скільки існує груп (великих або малих, реальних або умовних), в яких бере участь людина, стільки вона має і соціальних ролей (інколи – більше, якщо в одній групі особа виконує декілька ролей). Соціальна роль обов'язково передбачає наявність певних функціональних обов'язків. Вони існують у вигляді рольових очікувань, так званих експектацій, тобто правил і норм, які група пред'являє до людини, що грає конкретну роль. Засвоєння рольових експектацій є зовнішнім, суспільно заданим джерелом формування соціальної ролі. Можна стверджувати, що така складова частина процесу соціалізації, як засвоєння соціальних норм, правил, цінностей (у тому числі і етичних) відбувається не інакше, як у формі рольових (або ширше – соціальних) очікувань, що формують соціальну поведінку людини, важливим компонентом якої є виконання соціальних ролей» [39, с. 329].

Роль пов'язують з такими чинниками: *позиція* – місце в системі соціальних відносин, яке посідає індивід; *сегмент позиції* – низки соціальних зв'язків; *рольові очікування* – соціальні норми, орієнтовані на індивіда як носія певної ролі; *рольові партнери* – агенти рольових очікувань; *рольові розпорядження* – внутрішній контроль над рольовою діяльністю [191, с. 117].

Науковці зазначають, що ролі можуть бути *ситуаційними* (тимчасовими, соціальними) як-от споживач послуг (глядач, пасажир, покупець), хворий, член випадкової групи; *груповими* (постійними, соціальними), наприклад, ролі членів різних партій, клубів, сект, тощо; *міжособистісними* – професійні ролі, а також такі як «друг», «подруга», «коханець», тощо; *життєвими / внутрішньо особистісними* – статеві, гендерні, сімейні, професійні ролі, а також соціальні типи характеру [162].

Роль суб'єкта дискурсу визначають як стереотипну – таку, що ґрунтується на схематизовано-типізованому знанні про сукупність прав і обов'язків стійко асоційованих із певною соціальною роллю [42, с. 8]. Ці знання

та уявлення про типове виконання тієї чи іншої ролі складаються в стереотипи, які є невід'ємним складником рольової поведінки [101].

Послугуючись соціологічним досвідом вивчення ролей, роль суб'єкта дискурсу подають як ієрархію, утворену *базовою роллю* та *кластерними ролями*, зазначаючи при цьому, що «всередині рольових кластерів наявні зв'язки за типом *цїле* (базова роль) – *частина* (кластерна роль)» [42, с. 10] (виділено в оригіналі – О. К.).

Варто також взяти до уваги, що суб'єкт інституційного дискурсу може подекуди відступати від стереотипної інституційної ролі АГЕНТА, переходячи часом на особистісне спілкування, що знижує ступінь інституційності дискурсу [201].

Причину цього вбачають у залежності маніфестації влади від позиції учасників; у тому, що учасник часом відступає від заданої соціальної ролі, і поза ритуалізованою мовною поведінкою можна побачити особистість [123, с. 168], через що «прототипний порядок дискурсу нерідко порушується в реальному житті» [71, с. 300].

Утім, і не порушуючи рольових приписів, учасник проявляє себе як мовна особистість у дискурсі, або дискурсивна особистість. Поняття дискурсивної особистості є, по суті, трансформацією поняття мовної особистості Ю. М. Караулова [119], яке в межах дискурсології та лінгвоперсонології доповнюється [55], зокрема, розумінням того, що мовна особистість діє в різних дискурсивних контекстах. У кожному з цих контекстів (особливо інституційних) можна вести мову про певну узагальнену мовну особистість, приміром у політичному дискурсі маємо мовну особистість політика – узагальнений образ, що відображає типові риси представників цієї професії та специфічні риси, притаманні лінгвокультурі [177, с. 5]. На думку автора, «мовна особистість політика виступає в таких іпостасях, як 1) індивідуальна особистість, наділена віковими, гендерними та статусними характеристиками; 2) колективна особистість – виразник ідей стратуму або нації; 3) узагальнено-символічна особистість – ярлик стратуму або етнонаціональної спільноти в

очах інших осіб; 4) віртуальна особистість, сконструйована інститутом спічрайтерства» [177, с. 5].

Цілком очевидно, що окрім останньої, усі перелічені іпостасі властиві не лише політику, а й будь-якому учаснику (АГЕНТУ) будь-якого інституційного дискурсу.

Зауважимо, що дискурсивна особистість також трактується як така, що «діє в континуальному комунікативному просторі і здатна поряд із мовним кодом використовувати й трактувати інші семіотичні коди» [180, с. 13] (зокрема, йдеться про невербальні засоби комунікації). Таке розуміння виходить за межі нашого дослідження, в якому увагу зосереджено на вербально втілених стратегіях і тактиках судді. Однак, важливою для нас є думка Л. В. Солощук про те, що «поняття дискурсивної особистості відображає *індивідуальну* здатність мовця гнучко реагувати на дискурсивне оточення, зважати на всі компоненти не тільки мовного, але й немовного характеру, з яких складається комунікативний процес» [там само] (виділено мною – О. К.).

Викладені думки дають підстави розглядати дискурсивну особистість судді не лише як колективну й узагальнено-символічну, але і як індивідуальну.

Слід також звернути увагу на те, що дискурсивна особистість «пов'язана з певними жанрами, що вимагає від неї дотримання визначених норм і правил» [177, с. 8]. З іншого боку, погляд на жанри, поданий у працях М. М. Бахтіна, дає підстави стверджувати, що стилі та жанри не є тотожними типам і різновидам дискурсу, але певною мірою співвіднесені з ними [17, с. 14]. Звідси випливає потреба з'ясування розуміння поняття *жанр* та його кореляції з поняттям *дискурс*.

Сьогодні дослідження жанрів є настільки популярними, що утворюють окремий напрям мовознавчих студій – лінгвістичну генологію або жанристику. Проте, саме поняття *жанр* має багато інтерпретацій (див. огляди в [7; 167; 232 та ін.]). Виходячи з цілей і завдань нашого дослідження та його основних теоретичних засад, вважаємо доцільним опертя на розуміння жанру як соціокультурної, соціокогнітивної та мовно-мовленнєвої сутності, яке пропонує

Т. В. Яхонтова. Дослідниця стверджує: «Як соціально зумовлені явища, жанри є типізованими формами соціальних актів з відносно регулярними (зокрема, мовними) ознаками, які виникають у певних рекурентних ситуаціях спілкування. Жанри можна розглядати як реакції на певні соціально визначені потреби і ситуації, як загальноприйняті засоби досягнення ідентифікованих соціумом цілей. Важливими параметрами жанрів є ситуація і контекст спілкування, соціокомунікативні потреби учасників, комунікативна мета, конвенційні ролі користувачів» [232, с. 133]. Це визначення свідчить, що жанри співвіднесені з комунікативними ситуаціями; вони постають як зафіксовані свідомістю типові ситуації та відповідні їм мовленнєві реалізації.

Жанри також співвіднесені з дискурсами, будучи «первинними» по відношенню до них. Стосунки між дискурсом і жанром є такими: «дискурс “володіє” жанрами, але і жанри вбирають у себе дискурс»; «дискурс “проходить” крізь жанри, що утворюються в межах певного контексту, пронизує їх, стає їх невід’ємною складовою» [232, с. 121].

Таким чином, кожний дискурс структурується певними комунікативними ситуаціями та співвіднесеними з ними жанрами.

Усі викладені теоретичні положення формують основу нашого дослідження, дозволяють надати характеристику американському судовому дискурсу та розробити концепцію, суть якої у визначенні стратегії учасника цього дискурсу – судді.

1.2. Загальна характеристика американського судового дискурсу

У системі державної влади США, що спирається на розподіл повноважень і панування права, судова влада гарантує конституційну законність і захист прав усіх громадян, що забезпечується змагальним характером судового розгляду [187, с. 615].

Ця влада здійснюється відповідним суспільним інститутом – інститутом суду, з яким кореспондує судовий дискурс. На думку дослідників, «по-перше,

судовим дискурсом можна вважати дискурс окремих судових процесів або їх відрізків; по-друге, судовий дискурс може поставати як узагальнене поняття, що може включати в себе безліч дискурсів, на основі аналізу яких можна виявити типові характеристики і загальні закономірності побудови судової комунікації» [54]. У межах судового дискурсу науковці виділяють його різновиди, такі як дискурс правозастосовника, дискурс звинувачення і захисту, дискурс суддів, мовлення в правових установах тощо [8; 178 та ін.].

З огляду на національно-культурну специфіку американського судового дискурсу, для надання йому загальної характеристики треба, перш за все, розглянути особливості судової системи й судового процесу в США.

1.2.1. Американський суд: система, структура і процедура. Для розгляду судової системи необхідне усвідомлення поняття «судова влада» та визначення її місця в країні. «Судова влада», відповідно до теорії розподілу влад, є самостійною і незалежною сферою публічної влади і являє собою сукупність повноважень із здійснення правосуддя, тлумачення норм права з відповідними контрольними повноваженнями спеціально уповноважених органів – судів [40].

Кожній гілці влади притаманні специфічні форми діяльності. Основною специфічною формою діяльності суду є правосуддя, тобто мова йде про діяльність судів по розгляду та вирішенню конфліктів, суперечок, які виникають між людьми, між людиною і державою, між різними структурами держав. Отже, судовій владі належить роль арбітра в суперечках про право. Виділяють такі напрями здійснення судової влади: охорона прав і законних інтересів громадян; охорона правопорядку від злочинних та інших правопорушень; контроль за тим, щоб діяльність державних органів не виходила за правові межі [40].

Судова влада в США виконує функцію протидії можливим неконституційним актам і діям законодавчих та виконавчих органів. Одночасно вона забезпечує конституційну законність та захист прав і свобод громадян

країни. Суди не лише застосовують закони і правові акти, але й фактично займаються нормотворенням [94, с. 384–390].

Конституції зарубіжних країн, як правило, містять досить лаконічні положення щодо організації судової системи, її ієрархічної структури тощо. Зокрема, конституція США встановлює, що в країні може існувати тільки один Верховний суд і така кількість судів, яку Конгрес вважає за потрібне встановити. Тобто закладене підґрунтя суворо централізованої і єдиної федеральної судової системи, що виключає створення на рівні федерації паралельних вищих судових органів [94, с. 383–390].

Судову систему США відносять до англосаксонської системи, серед основних рис якої виокремлюють: наявність системи судів, які розглядають основні види загальних судових справ (кримінальне, адміністративне, цивільне судочинство); ця модель має загальний всеохоплюючий характер, але не виключається створення окремих спеціалізованих органів, наприклад, ювенальних судів (судів у справах неповнолітніх), патентних, митних, податкових та інших судів; також характерним є широке використання судового прецеденту [164, с. 10–11].

Різновид цієї судової системи існує у США, де паралельно функціонують федеральна судова система та система судів кожного штату. В обох випадках суди здійснюють усі види судочинства, компетенція цих судів відрізняється в основному тим, яке законодавство застосовується (федеральне чи штату). Такий дуалізм судової системи притаманний США, оскільки на території кожного штату діють і федеральні суди, і суди кожного штату. Цей територіальний паралелізм виник історично, оскільки на момент створення США у кожному штаті існувала своя судова система. Кожна з цих систем зберігає відносну автономію у юрисдикції, багато в чому їх компетенція перехрещується, при цьому в окремих справах Верховний Суд США визнаний вищим органом всієї національної системи [164, с. 12–13].

Зберігши цю дуальну систему, автори Конституції передбачили федеральну структуру, поклавши в її основу застосування федерального

законодавства. Спеціально і достатньо складно було врегульовано питання про взаємовідносини цих двох систем, в результаті чого вони обидві зберегли відносну автономію по певним визначеним справам, тоді як Верховний суд США визнано вищим органом всієї національної судової влади [164, с. 14].

Розподіл між рівнем штатів та федеральним рівнем здійснено таким чином, що ці рівні практично незалежні один від одного. В США існує 55 судових систем – федеральна судова система та судова система кожного штату, федерального округу Колумбія, Пуерто-Ріко й залежних територій. Також існують племенні суди, які вирішують суперечки в резерваціях індіанців [287, с. 114].

Судова система США має складну ієрархічну будову, яка охоплює Верховний суд США, апеляційні суди, суди округів і спеціальні суди. Усю систему федеральних судів очолює Верховний суд США. Верховний суд розглядає справи, які пов'язані з суперечками між штатами. Головна функція цього суду – розгляд скарг стосовно рішень федеральних судів і судів штатів, якщо вони торкаються «федеральних питань». Апеляційні суди були створені в 1891 році в якості судів проміжної юрисдикції між Верховним судом США та судами округів. Апеляційні суди розглядають скарги стосовно вироків і рішень окружних судів, постанов деяких адміністративних органів, якщо в них вбачаються порушення правових норм. У зв'язку з великою кількістю справ, що розглядаються в цьому суді, виступи сторін обмежені, а інколи взагалі скасовані. Суди округів (іноді перекладають «районні») – це головний ланцюг федеральної судової системи. Вони розглядають цивільні та кримінальні справи, які віднесені до компетенції федеральної юстиції, а також скарги на вчинки адміністративних установ. Поруч із системою загальних судів, існує декілька спеціалізованих федеральних судів (Претензійний суд, Суд зовнішньої торгівлі, Податковий суд).

В американських штатах існують системи судів, які різняться між собою. У більшості випадків їхні особливості зумовлені історичними умовами формування судової системи в певному штаті. У більшості випадків в штатах

використовують дворівневу і трирівневу судові системи загальних судів, а також існують різноманітні суди обмеженої або спеціальної юрисдикції. Дворівнева система загальних судів містить в собі суд першої інстанції та вищий судовий орган. Трирівнева судова система включає в себе також суди проміжної апеляційної юрисдикції. Суд, який очолює судову систему штату, в більшості випадків має назву Верховного суду. Ці суди розглядають скарги на судові рішення, які стосуються питань права. Суди проміжної юрисдикції створені в деяких штатах для розгляду скарг стосовно вироків і рішень судів першої інстанції та інших судових установ. Іноді вони носять назву Апеляційних судів. Головним ланцюгом судової системи штатів є суди загальної юрисдикції, які мають різноманітні назви, але в більшості випадків їх називають окружними судами. Вони розглядають кримінальні та цивільні справи. Окрім, зазначених вище складових загальної судової системи в кожному американському штаті існують суди з обмеженою юрисдикцією, які мають повноваження розглядати справи по дрібним правопорушенням. Вони мають назви муніципальних, поліцейських судів та судів загальних сесій. У більшості штатів також існують суди спеціальної юрисдикції (або самостійно або при окружних судах). Це Податкові суди, суди по земельним суперечкам тощо, важливе місце серед них займають суди у справах неповнолітніх [203].

Отже, судова система США має складну структуру. Кожен штат керує своєю власною системою судів. Компоненти судової структури достатньо складні за своєю будовою. Але необхідно зазначити, що судді всієї країни дотримуються «Вищого закону країни» (Конституція, закони США, які прийняті для виконання Конституції, а також договори, які укладені від імені Сполучених Штатів), незалежно від будь-яких положень, які містяться в законах окремих штатів. Керівним принципом системи юстиції США є рівноправне правосуддя відповідно до закону. Діяльність суду розуміють як **здійснення правосуддя**, як систему правових відносин. Усі види правової діяльності реалізуються у межах судового процесу, що вміщує в собі порушення судових справ, досудовий розгляд, етап розгляду справи по суті,

винесення вироку, усе це разом визначають як судову процедуру [164] (виділено мною – О. К.).

Після закінчення досудового слідства справу передають мировому судді або магістру. Суддя повідомляє звинуваченому, в чому його звинувачують, що він може скористатися допомогою адвоката і має право відмовитися від попереднього слухання справи. Після цього звинувачення пред'являє докази і допитує свідків. Суддя може прийняти рішення про припинення справи або притягнення звинуваченого до відповідальності (в залежності від виду справи: до цивільної або кримінальної). В останньому випадку справа передається судді для розгляду її по суті. Передача до суду може здійснюватися у відповідності до звинувачувального акту прокурора, затвердженого Великим журі (спеціальною колегією присяжних) або за заявою прокурора, що називається «інформацією», яка спрямовується безпосередньо до суду. Саме на цьому етапі судочинства укладається більшість угод («угода про визнання провини»). Якщо звинувачений не визнає себе винним і не подає клопотання про розгляд його справи професійними суддями, суд починає формувати лаву присяжних / *the jury* (Мале журі) [41, с. 614].

Проте, у судовому процесі США більша частина справ розглядається у «спрощеному порядку сумарного виробництва» [20, с. 129]. У цьому випадку розгляд справи здійснюється без участі присяжних, свідки допитуються лише тоді, коли звинувачений заперечує свою провину. Якщо звинувачений визнає себе винним, суддя призначає йому покарання. При запереченні звинуваченим провини проводиться судовий розгляд, що завершується винесенням суддею вироку. Судова процедура складається з трьох етапів: підготовчої частини, розгляду суті справи, заключної частини судового розгляду (судових дебатів), оголошення рішення. Специфічну роль відіграє підготовча частина судового засідання, де нібито підводиться попередній підсумок процесуальної діяльності в стадії підготовки справи і створюються необхідні умови для належного здійснення наступної діяльності з вирішення справи по суті [181, с. 3].

Виділяють основні процесуальні дії, які припустимі в підготовчій частині судового розгляду: головуючий відкриває судове засідання і оголошує, яка справа підлягає розгляду; суд встановлює особи тих, хто з'явився, а також перевіряє повноваження представників; перекладачеві, якщо він залучається до розгляду по справі, роз'яснюються його права та обов'язки; крім того, його попереджають про кримінальну відповідальність за завідомо неправильний переклад і за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків; свідки видаляються із залу судового засідання у відведені для цього приміщення; головуючий оголошує склад суду, а також прізвища експерта, перекладача, спеціаліста, секретаря судового засідання і роз'яснює особам, які беруть участь у справі, право заявляти відводи; головуючий роз'яснює сторонам та іншим особам, які беруть участь у справі, їхні права та обов'язки, про що зазначається в журналі судового засідання; розгляд заяв і клопотань осіб, які беруть участь у справі; за наявності підстав розглядається питання про відкладення розгляду справи; головуючий роз'яснює експертові його права та обов'язки і попереджає експерта під розписку про кримінальну відповідальність за завідомо неправильний висновок і за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків [181, с. 4–5].

Із сукупності послідовних дій, викладених вище, і складається підготовча частина судового розгляду. Якщо суд вважає, що справу може бути розглянуто, то переходить до наступної стадії – розгляду справи по суті.

На етапі розгляду справи в суді відбувається дослідження обставин справи. Розгляд справи по суті постає основною частиною судового засідання, оскільки саме тут за участю всіх суб'єктів судової процедури досліджуються і аналізуються фактичні обставини справи за умов змагальності і рівноправності сторін. Розгляд справи по суті може складатися з таких послідовно вчинених процесуальних дій: розгляд починається доповіддю головуючого, після чого з'ясовується, чи підтримує позивач (у цивільній справі) / потерпілий (у кримінальній справі) свої вимоги, чи визнає відповідач / звинувачений (відповідно цивільна / кримінальна справи) вимоги позивача та чи не бажають

сторони укласти мирову угоду або звернутися для вирішення спору до суду присяжних; після доповіді у справі суд заслуховує пояснення позивача (потерпілого) та третьої особи (прокурора), яка бере участь на його стороні, відповідача (звинуваченого) та третьої особи (адвоката), яка бере участь на його стороні, а також інших осіб, які беруть участь у справі; суд установлює порядок з'ясування обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, і порядок дослідження доказів, якими вони обґрунтовуються. Порядок дослідження доказів визначається судом залежно від змісту суперечливих правовідносин і в разі потреби може бути змінений; суд допитує свідків, оголошує показання свідків; досліджуються письмові докази; оголошується і досліджується зміст особистих паперів, листів, записів телефонних розмов, телеграм та інших видів кореспонденції; досліджуються висновки експерта; під час дослідження доказів суд може скористатися усними консультаціями або письмовими роз'ясненнями (висновками) експертів [181, с. 6–7].

Далі йдуть судові дебати, тобто та частина судового засідання, у якій підводять підсумки проведеного дослідження фактичних обставин справи, аналізують зібрані докази, висловлюють і обґрунтовують думки з приводу питань, що підлягають розгляду судом, і про те, як у цілому повинна бути вирішена справа [146, с. 60].

Процедура судових дебатів допомагає суду з різних позицій проаналізувати досліджені обставини справи, зіставити різні точки зору щодо оцінки доказів, прав та обов'язків учасників спірних правовідносин, а також закону, що підлягає застосуванню, сформулювати своє внутрішнє переконання із цих питань. Отже, завданням цієї частини судового розгляду є надання допомоги суду щодо правильного встановлення фактичних обставин справи і правильної юридичної кваліфікації спірних правовідносин. У судових дебатах виступають з промовами особи, які беруть участь у справі. У цих промовах можна посилатися лише на обставини і докази, досліджені в судовому засіданні. Спочатку надається слово позивачеві / потерпілому та його

представникові, треті особи без самостійних вимог виступають у судових дебатах після особи, на стороні якої вони беруть участь. Третя особа, яка заявила самостійні позовні вимоги щодо предмета спору, та її представник у судових дебатах виступають після сторін. За клопотанням сторін і третіх осіб у судових дебатах можуть виступати лише їхні представники [146, с. 62].

Суд не може обмежувати тривалість судових дебатів певним часом. Головуючий може зупинити промовця лише тоді, коли він виходить за межі справи, що розглядається судом, або повторюється. З дозволу суду промовці можуть обмінюватися репліками. Право останньої репліки завжди належить відповідачеві / звинуваченому та його представникові [там само].

Таким чином, судові дебати – це один із проявів принципу змагальності судового розгляду, оскільки вони дають можливість учасникам активно відстоювати свої законні інтереси, сприяють формуванню внутрішнього переконання суддів на основі всебічного аналізу всіх обставин справи [181, с. 9].

Постановлення та оголошення судового рішення – це завершальна частина судового розгляду, у якій остаточно підводять підсумки судового розгляду, вирішується судова справа по суті. Завдання суду на цьому етапі судочинства полягає в правильному встановленні фактичних обставин справи на основі оцінки досліджених у судовому засіданні доказів, правильної юридичної кваліфікації спірних правовідносин, ухвалення рішення по суті спору із наведенням вичерпних мотивів його прийняття, доведення рішення до відома присутніх у залі судового засідання. Виконання цих завдань є засобом досягнення цілей правильного та своєчасного вирішення справи. Під час ухвалення рішення суд вирішує такі питання: чи мали місце обставини, якими обґрунтовувалися вимоги і заперечення, та якими доказами вони підтверджуються; чи є інші фактичні дані (пропущення строку позовної давності тощо), які мають значення для вирішення справи, та докази на їх підтвердження; які правовідносини сторін впливають із встановлених обставин; яка правова норма підлягає застосуванню до цих правовідносин; чи

слід позов задовольнити або в позові відмовити (у цивільній справі); чи є підстави допустити негайне виконання судового рішення; яку міру покарання застосувати; який вирок виносити: обвинувальний або виправдувальний (у кримінальній справі); чи є підстави для скасування заходів забезпечення позову тощо [181, с. 10–11].

Рішення суду або його вступна та резолютивна частини проголошуються негайно після закінчення судового розгляду і прилюдно, крім випадків, установлених законодавством. Головуючий роз'яснює зміст рішення, порядок і строк його оскарження. У разі проголошення у судовому засіданні тільки вступної та резолютивної частин судового рішення суд повідомляє, коли особи, які беруть участь у справі, зможуть ознайомитися з повним рішенням суду. Після проголошення рішення суд, який його ухвалив, не може сам скасувати або змінити це рішення. Основною формою оскарження вироку сторонами судового процесу є апеляція. Структура судового вироку поділяється на шість формальних частин: заголовок; підзаголовок, в якому відображається інформація про назву, час, місцезнаходження, склад суду, порядок судового розгляду; преамбула, в якій вказується номер справи, прізвища, імена та по батькові підсудних, їх характеристики, номер статті Закону або коротке формулювання обвинувачення; основна частина, в якій описуються обставини злочину і наводиться аргументація провини підсудних; заключна частина, що включає винесення судом вироку; підписи суддів і секретаря. Для більшої переконливості та підкреслення офіційності у судовому вирoku використовуються безособові та неозначено-особові звороти, кліше, шаблони та складні конструкції. Судова справа не може бути завершена без прийняття та оголошення рішення. Це дуже коротке формулювання, дуже стандартизоване за характером викладу та складне за мовним оформленням [141, с. 38].

Авторитет судів спирається на беззастережне виконання судових рішень громадянами і державними установами, у тому числі питань, пов'язаних із визнанням Верховним судом неконституційності законів й адміністративних актів, що негайно виключають їх із діючого права. Будь-яке рішення

Верховного суду носить загальнообов'язковий характер, ніхто не має права поставити його під сумнів. Одноманітному розвитку судової практики істотно допомагає прецедентний характер судових рішень, хоча за своїм значенням діючі прецеденти можуть поступатися статутному праву, тобто писаним законам [187, с. 615–629].

Таким чином, порушення кримінальних чи цивільних справ, їхній досудовий розгляд, судовий розгляд, перевірка законності, обґрунтованості і справедливості судових рішень відбуваються у межах судової процедури, що встановлена нормами чинного законодавства і представлена такою формою державної правозахисної діяльності, як судовий процес.

Специфіка американського громадянського суспільства, заснованого на свободі і повазі до закону, зумовила важливу роль судових органів у всіх сферах відношень громадян з державою та відношень громадян між собою. З витоків створення США суди були наділені широкою компетенцією, що дозволяє їм розглядати різноманітні позови та суперечки в економічній, цивільній та інших сферах життя суспільства. У США нараховується найбільша кількість адвокатів та суддів, утворилася розвинена, хоча і дуже складна судова система з високим рівнем демократичних процесуальних гарантій, все це підкреслює не лише повновладдя американських судів, але й довіру населення до цих органів державної влади та їхніх представників.

1.2.2. Американський судовий дискурс: конституювальні характеристики та жанри. Судовий дискурс (СД), зокрема американський судовий дискурс (АСД) досліджено в низці мовознавчих праць, що дозволяє систематизувати їхні набутки задля надання загальної характеристики зазначеного дискурсу.

Виходячи із визначення дискурсу як «загальноприйнятого типу мовленнєвої поведінки суб'єкта в будь-якій сфері людської діяльності, детермінованій соціально-історичними умовами, а також затвердженими стереотипами організації та інтерпретації текстів як компонентів, що

створюють і відображають його специфіку» [125, с. 92], СД визначають як «загальноприйнятий тип мовленнєвої поведінки судді, адвоката і прокурора, детермінований затвердженими стереотипами, що виникають протягом судового процесу, та обмежений конкретними обставинами розгляду справи у судовому засіданні» [121].

На основі розуміння дискурсу як «вербально опосередкованої діяльності у спеціальній сфері» [53, с. 7], СД розуміють як діяльність суддів по правовому регулюванню й регламентації дійсності, що отримує кінцеве вираження у текстах судових рішень [221, с. 11].

СД також визначають як сукупність усіх мовленнєвих актів, що використовуються у судових дискусіях, а також правових норм, що вміщені в законі [100]; як специфічний різновид дискурсу, що має певні системотвірні ознаки: мета спілкування; учасники спілкування, спосіб спілкування [137].

Той факт, що СД кореспондує з розумово-комунікативною діяльністю в межах інституту суду, вказує на інституційну природу цього дискурсу.

До особливостей СД відносять, окрім інституційності, також і конвенційність, що виявляється в мовленнєвій діяльності його суб'єктів [100].

На думку Т. А. ван Дейка, СД залучає інституційні контексти більше, ніж будь-який інший дискурс, оскільки суд постає як систематичне регулювання чітко сформульованих правил і процедур діалогічної взаємодії між суддею, обвинуваченням, захисником і відповідачем. Дослідник підкреслює, що велику увагу приділено вивченню діалогічного мовлення в залі суду, але мало враховувались соціальні чинники. Також науковець відзначає стилістичну позначеність судового мовлення у відповідності до впливу соціальних факторів: законні представники (учасники СД) використовують лише спеціальну лексику («технічний жаргон»), яка «внутрішньо збалансована» між ними як професіоналами. Все це знаходить своє відображення у промові звинувачення, судовому контролю у залі суду. Використання та розподіл мовленнєвих дій у залі суду суворо регулюється (наприклад, звинувачені повинні говорити лише тоді, коли це необхідно) [239].

Характеризуючи АСД як культурно-специфічний феномен, стверджують, що конституційна законність і захист прав громадян США дає підстави для розуміння функціональної специфіки американського судового дискурсу, яка виявляється у його базовій функції – використанні в якості інструментів Конституції, законів та безлічі правових актів, що реалізується у процесі судового розгляду; різноманітних прецедентів, у процесі опрацювання яких здійснюється функція правосуддя і виконуються завдання судочинства – захист прав і законних інтересів фізичних, юридичних осіб та держави [100].

Специфіка АСД, на думку авторки, зумовлена особливостями судової системи країни та значущою роллю судової влади у США. Виходячи з цього виділяють такі особливості АСД, як інтеграція та диференціація груп учасників судового процесу (в залежності від функцій, які вони виконують під час перебігу судової процедури), інформаційна особливість (доповідь у справі), ознака інтерпретації закону та орієнтації на закон (спрямування судової діяльності на всебічне, повне і об'єктивне вирішення судових справ у повній відповідності з чинним законодавством), контролююча функція (контроль за дотриманням порядку, правил та норм поведінки у залі суду тощо) та інші, що виступають аспектами прояву функціональної специфіки цього дискурсу [100].

Отже, АСД – це розумово-комунікативна діяльність, здійснювана суб'єктами в інституційних умовах судової системи США; національна специфіка останньої обумовлює культурну позначеність цієї діяльності.

Для опису конкретного інституційного дискурсу, зокрема АСД, варто розглянути такі його компоненти: учасники, хронотоп, цілі, цінності (а також ключовий концепт), стратегії, матеріал (тематика), різновиди і жанри, прецедентні (культурогенні) тексти, дискурсивні формули [70, с. 15].

Основними *учасниками* АСД виступають його АГЕНТИ: сторона обвинувачення, сторона захисту, суддя та інші учасники процесу.

До соціокультурних характеристик АСД слід віднести змагальний характер взаємодії двох протидіючих сторін процесу та принципову процесуальну рівність учасників, зокрема, сторони захисту та обвинувачення.

Принцип змагальності покладено в основу американського судового процесу: сторони обвинувачення і захисту користуються рівними правами.

Прокурор (обвинувачення) як одна із сторін має право пред'являти докази суду, брати участь у дослідженні доказів за справою, представляти суду свою думку по суті справи, висловлювати припущення про застосування закону і про призначення покарання [186, с. 25–27].

Захисник має право брати участь у дослідженні доказів і пред'являти нові докази по справі, заявляти клопотання, репрезентувати суду свої міркування по суті обвинувачення та про ступінь доведення обвинувачення, про обставини, що виправдовують підсудного або пом'якшують покарання, про кваліфікацію злочину і про міру покарання [186, с. 28–29].

Суддя є головуючим у судовому процесі; він керує судовим засіданням, тобто організовує діяльність учасників процесу; забезпечує змагальність і рівноправність сторін, керує діями сторін із дослідження доказів, з'ясовує їхню точку зору з питань, що належать до розв'язання в суді, розглядає їхні заяви та клопотання тощо; забезпечує дотримання розпорядку судового засідання і знайомить учасників з регламентом судового засідання, забезпечує правильне і своєчасне ведення протоколу судового засідання, вживає заходи до порушників порядку в залі суду; пояснює учасникам (окрім прокурора й адвоката) їхні права й обов'язки, порядок їхнього здійснення, за необхідності сприяє їхній реалізації [181, с. 24].

Свідки, експерти, спеціалісти кваліфікуються як інші учасники судочинства [181, с. 24–25], тобто вони теж є АГЕНТАМИ, проте їхні ролі є другорядними, оскільки відмінність між групами учасників («владних агентів») вбачають в соціальному контролі та владі, якими наділені представники цих груп [44, с. 49]. Суддя, представник обвинувачення чи захисту має більше влади та контролю в судовому процесі, а інші учасники (АГЕНТИ) – менше, що й вказує на їхню другорядність.

Отже, викладене свідчить, що основними учасниками АСД є такі його АГЕНТИ, як: СУДДЯ, ЗАХИСНИК, ОБВИНУВАЧ.

Хронотон АСД має сталий характер: засідання відбувається у судовій залі, де основні учасники мають чітко відведені місця; засідання також відбувається у заздалегідь визначений час. Тривалість судового засідання може варіюватися, але дуже незначно.

АСД має високий ступінь *символізму*, який знаходить свій вияв у суддівській мантиї та інших атрибутах, протокольному характері проведення судового засідання, низці ритуалів, що стосуються початку судового засідання, оголошення вироку тощо.

Усе це акцентує символізм і ритуальність АСД в цілому. Приміром, однією з характерних рис судового дійства у США є клятва про надання правдивих свідчень учасників судового розгляду, що зумовлено історичними обставинами та національною традицією. Наведемо приклад:

THE DEPUTY CLERK: Step forward, sir. Your name, sir, is Michael Shawl, S-H-A-W-L?

THE WITNESS: That's correct.

THE DEPUTY CLERK: Please raise your right hand. Do you solemnly swear or affirm that the testimony you're about to give will be the truth, the whole truth and nothing but the truth, so help you God?

THE WITNESS: Yes.

THE DEPUTY CLERK: Please be seated on the witness chair (Case № CIV 05-3699-PHX-JAT, p. 104).

Мовленнєва поведінка агентів АСД чітка, послідовна, логічна, лаконічна, точна, з використанням спеціальної лексики; мовні засоби дібрані таким чином, щоб демонструвати чіткий змістовний зв'язок і відображати логіку викладу і міркувань оратора, наприклад:

This is the correct approach to this case. It notes the defendant's burden of proving that he did not consent, and draws the appropriate conclusion from the consultation and silence. Nothing more was needed. The Florida Supreme Court's decision to ignore these findings and force trial counsel into a particular approach to

communicating with the client cannot be squared with any reasonable definition of consent or effective assistance of counsel (Case № 03-931, с. 32).

Своєрідні звороти мовлення, властиві спілкуванню у відповідному соціальному інституті, або дискурсивні формули [74, с. 347], об'єднують представників судової спільноти, але одночасно існують чіткі орієнтири, які дозволяють, наприклад, відрізнити цивільний процес від кримінального. Прагнення до максимальної точності у викладі доказів судової справи полягає у тому, що прокурор, наприклад, використовує безліч спеціальної лексики, що спрямоване на виконання основних дискурсивних функцій: максимально логічно і чітко представити справу по суті. Дискурсивні формули конкретизуються в певних кліше, наприклад у жанрі судового рішення:

The decision of the Florida Supreme Court should be reversed. May, 2004. Respectfully submitted, CHARLES L. HOBSON Attorney for Amicus Curiae Criminal Justice Legal Foundation (Case № 03-931, с. 34).

Проте, не варто зосереджувати увагу лише на писемній юридичній мові (або на усно/писемній, як у випадку судового рішення), тому що усне діалогічне спілкування в залі суду є також багатим і різноманітним. Так само вказуючи на потребу аналізу не лише монологічного, але й діалогічного мовлення, Т. В. Дубровська доводить, що, зокрема, для мовлення судді так само типові певні лексичні, синтаксичні та стилістичні особливості [54, с. 7].

Суть АСД полягає у здійсненні судочинства, що зумовлює встановлення істини у процесуальній діяльності. Процес розкриття істини націлений на дотримання законності у відповідності до законів конституційних норм США, що, як вже зазначалося, в свою чергу, сприяє захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних, юридичних осіб та держави загалом. Таким чином, можна стверджувати, що *ціннісний* аспект АСД сконцентрований у його базових концептах, які логічно вибудовуються у своєрідний ланцюг, де ключові ланки взаємопов'язані, взаємопроникненні та взаємозумовлені: ІСТИНА (TRUTH), ЗАКОН (LAW), СУД (COURT), КОНСТИТУЦІЯ (CONSTITUTION) [221].

Зміст АСД охоплює досить широке коло тем, пов'язаних з різноманітними судовими позовами з кримінальних, цивільних, економічних, міжнародних та інших справ. Принципово важливим у цьому питанні постає майже безмежна компетенція (юрисдикція) судів США.

АСД характеризується високим ступенем інтертекстуальності. Наприклад, у тексті виступу прокурора інтертекстуальні елементи представлені посиланнями на конкретні розділи закону при висуненні пропозиції щодо призначення покарання. Для АСД прецедентними виступають тексти законодавчої бази країни, що застосовуються у процесі судочинства, наприклад, під час оголошення судового рішення (*“See also Perpetual Laws of the Commonwealth of Massachusetts 253 (1788)”* (Case № 03-931, с. 26)).

Метою АСД є реалізація функції інституту суду, а саме: здійснення судочинства. Учасники АСД, утім, реалізують цю мету, переслідуючи певні, інституційно зумовлені цілі. Ці цілі є різними і навіть суперечливими для сторони обвинувачення та сторони захисту, що й виявляється у змагальному характері судового розгляду справи. Проте, спільним для цих учасників процесу є орієнтація на досягнення такої (позамовленнєвої) мети, як переконати суд в правильності власної позиції. У той самий час, суддя не зорієнтований на переконування, він керує процесом, слідкує за дотриманням законності та процедур. Це означає, що АСД не характеризується якоюсь єдиною дискурсивною стратегією як, наприклад, різновид дискурсу, для якого стратегія виступає системоутвірним конституентом [207], або тип дискурсу (рекламний [61; 73; 148 та ін.], політичний [171 та ін.]), котрі зазначені автори трактують як стратагемний, тобто націлений на здійснення мовленнєвого впливу – переконання, причому, як правило, маніпулятивним шляхом. Це означає, що стратегія не належить до дискурсотвірних чинників АСД, у цьому дискурсі основні учасники (АГЕНТИ) реалізують різні стратегії.

Отже, можна стверджувати, що конституювальними чинниками АСД виступають: (1) сфера комунікації – судова, яка визначає символізм, базові концепти, цінності, хронотоп, тематику, мовні та мовленнєві особливості цього

дискурсу; (2) ролі його основних учасників (агентів), котрі охоплюють їхнє знання про інституційно визначені права і обов'язки та реалізацію цього знання у вербальній взаємодії.

Проблему жанрового складу АСД можна вирішувати, виходячи з різних критеріїв. Приміром, пропонують такий перелік жанрів як «судовий допит», «напутнє слово головуючого, або *summing-up*», «рішення та вирок суду» [54, с. 23–30]. Цілком можливо, на наш погляд, розглядати усі перелічені та інші (наприклад, судові дебати) як жанри АСД. Але наше бачення, яке спирається на подане раніше трактування жанру як соціокомунікативної сутності, полягає у тому, що доцільно, відповідно до судової процедури США, виокремити два провідні жанри: досудовий розгляд справи, тобто розгляд справи за спрощеною процедурою, та судові засідання, у той час як інші можливо розглядати як мікрожанри в їхньому складі. До другорядного, факультативного жанру АСД слід віднести апеляцію. Крім того, доведено, що існують ще інші, гібридні жанри, які формують периферію АСД – публічна промова, інтерв'ю, есе [54, с. 31].

Пріоритетність жанру судового засідання засвідчена тією обставиною, що, як правило, звертаючись до аналізу СД автори досліджують саме цей жанр (див., напр., [121 та ін.]), що дає підстави вживати терміни «судовий дискурс» і «судові засідання» як взаємозамінні.

Причина цього доволі очевидна: розгляд справи за спрощеною процедурою або досудовий розгляд справи відбувається «за зачиненими дверима», окрім його безпосередніх учасників ніхто не має доступу до цієї судової процедури, отже вивчити цей жанр не видається можливим. Натомість судові засідання є публічним, відтак саме цей жанр і постає репрезентантом АСД.

Жанр судового засідання володіє усіма попередньо розглянутими сутнісними характеристиками АСД: він характеризується високим ступенем символізму, ритуальністю, у ньому втілені основні концепти АСД; хронотоп

АСД – це фактично хронотоп судового засідання тощо. До його власних особливостей належать такі:

- наявність окрім основних і другорядних АГЕНТІВ також факультативних АГЕНТІВ – журі або присяжних, КЛІЄНТІВ – потерпілих, обвинувачених, свідків, а також публіки;
- структурованість низкою мікрожанрів, співвіднесених з комунікативними ситуаціями, що є типовими для судового засідання.

Таким чином, пріоритетність жанру судового засідання визначає його як ядро АСД, а його (переважно) діалогічна форма вказує на доцільність аналізу стратегій і тактик судді саме в межах цього жанру.

Слід також зазначити, що систематизація даних юридичних джерел дозволяє виокремити в складі судового засідання такі комунікативні ситуації (з лінгвістичної точки зору співвіднесені з мовленнєвими жанрами), як «організаційна частина», «з'ясування визнання позовних вимог», «дослідження обставин справи»; «дослідження доказів», «судові дебати», «оголошення вироку». Ці ситуації структурують судові засідання, фактично репрезентуючи його сценарій, закріплений у свідомості учасників АСД.

При цьому, у комунікативній ситуації «судові дебати» виступають представники обвинувачення та захисту, участь судді тут є мінімальною, що визначає цю комунікативну ситуацію як нерелевантну аналізу стратегій та тактик цього учасника. Так само нерелевантною є комунікативна ситуація «оголошення вироку», тому що, хоча суддя й бере в цій комунікативній ситуації активну участь, його мовленнєві дії жорстко регламентовані та не припускають щонайменших відхилень від чітко визначених норм, отже вести мову про реалізацію суддею певних стратегій та тактик не має сенсу. Крім того, коли має місце оголошення вироку, мовлення судді є монологічним, що суперечить поставленому у дослідженні завданню виявлення його стратегій та тактик у діалоговій взаємодії. Таким чином, релевантними аналізу варіювання стратегій та тактик судді вважаємо перші чотири комунікативні ситуації:

«організаційна частина», «з'ясування визнання позовних вимог», «дослідження обставин справи», «дослідження доказів».

1.3. Теоретичні основи визначення стратегій і тактик судді

Зосередивши увагу на стратегіях і тактиках судді в американському судовому засіданні, ми зіткнулися з необхідністю розробки теоретичної конструкції, на основі якої можливо визначити і вивчити дискурсивну стратегію, котра не є конституювальним чинником дискурсу (у нашому випадку АСД), а реалізується одним з його учасників, тобто є *стратегією суб'єкта дискурсу*.

Для цього розглянуто погляди науковців на поняття *стратегії*, наведено дані про виявлені дослідниками стратегії судді та модифіковано, відповідно до потреб і завдань нашої роботи, поняття дискурсивної стратегії.

Інтерпретація поняття «стратегія» варіюється у залежності від обраного для аналізу матеріалу та від застосованого підходу: текстологічного, психологічного, риторичного, когнітивного, прагмалінгвістичного, психолінгвістичного.

Поняття стратегії та тактики є міждисциплінарними: вони вивчаються у прагмалінгвістичних і когнітологічних дослідженнях, у теорії комунікації та соціальній психології тощо. Пожвавлення інтересу лінгвістів різних напрямів до «стратегічного» усвідомлення дискурсу значною мірою пов'язане із концептуальною націленістю сучасної науки про мову, яку О. Кубрякова, даючи характеристику еволюції лінгвістичних ідей у другій половині двадцятого століття, називає першою, а саме експансіонізмом [103, с. 207].

Інтенсивне використання термінів «стратегія» і «тактика» в лінгвістичних дослідженнях починається з середини 80-х років ХХ століття, що зумовлене посиленням прагматичного підходу до аналізу мовних факторів [63, с. 52], а також зі зміною розгляду ізолюваних висловлювань на вивчення їхньої взаємодії в межах дискурсу [59, с. 90]. Останнім часом науковці проявляють

зацікавленість проблемою стратегій та ведуть їх активну розробку [5; 18; 47, 60; 63; 113; 170, 189, 207 та інші]. Проте, необхідно зазначити, що до цього часу не існує єдиного розуміння терміну «стратегія». Це зумовлюється тим, що в різних наукових напрямках досліджуються лише окремі аспекти цього складного явища.

Отже, популярність терміну «стратегія» у лінгвістиці супроводжується відсутністю загальноприйнятої інтерпретації. Це поняття не відноситься до суто лінгвістичних, що вимагає уточнення його змісту. Зокрема, заслуговує на увагу така дефініція: 1) мистецтво планування, керівництва, ґрунтованого на правильних далекоглядних прогнозах; 2) мистецтво керувати суспільною, політичною боротьбою; 3) наука проведення війни; 4) загальний план ведення війни, бойових операцій [282]. У психології стратегією розглядають як усвідомлюваний вибір стилевих і змістових характеристик діяльності, зумовлений не лише специфікою ситуації, в якій вона розгортається, але й особистісними вподобаннями суб'єкта. Зміст стратегій визначається характером прогнозу, який існує як бажані результати й зміни ситуації, у відповідності до характеру зворотнього зв'язку, котрий постає як здатність суб'єкта реагувати на інформацію, яка надходить каналом зворотнього зв'язку [227, с. 8].

Комунікативну стратегію розуміють як частину комунікативної поведінки, яка використовується для досягнення певного комунікативного наміру, що визначається макроінтенцією мовця стосовно діалогу в цілому; як «спосіб оперування інформацією з метою зміни поведінки об'єкта мовленнєвого впливу» [148, с. 318].

З текстологічної точки зору, вказують, що стратегії сприяють організації тексту, використовуються для керування процесом синтезу у вирішенні питання, як продовжувати текст у кожній конкретній точці дискурсу («Що сказати далі?») [124, с. 311].

З позицій прагмалінгвістичного підходу стратегія визначається як «сукупність певних мовленнєвих дій» [195, с. 58], «ланцюг рішень мовця, його вибір певних комунікативних дій і мовних засобів» [123, с. 192].

У руслі когнітивного підходу стратегію розуміють як «комплекс мовленнєвих дій, націлених на досягнення комунікативних цілей», які «залучають до себе планування процесу мовленнєвої комунікації в залежності від конкретних умов спілкування й особистостей комунікантів, а також реалізацію цього плану» [62, с. 54]. О. С. Іссерс зауважує, що стратегії та тактики мовленнєвої поведінки безпосередньо пов'язані з основними етапами мовленнєвої діяльності – плануванням та контролем, а отже, стратегія постає як «когнітивний план спілкування, завдяки якому контролюється оптимальне рішення комунікативних завдань мовця в умовах нестачі інформації про дії партнера» [62, с. 100]. Усвідомлення зв'язку стратегії з мисленнєвою діяльністю дозволяє трактувати стратегію як «план дій», сформований у свідомості індивіда [29; 63, с. 100; 73; 84; 189].

Реалізацію стратегії розглядають як постійну систематичну перевірку відповідності між прагматичною «глибинною структурою» взаємодії, ієрархічною структурою сценарної моделі і послідовністю, «ланцюгом» комунікативних ходів у дискурсі, що розгортається у часі [240, с. 81].

Стратегії поділяють на дві широкі групи за характером та глобальністю цілей: загальні, що спрямовані на досягнення загальних соціальних цілей (встановлення та підтримання статусу, прояв влади, підтвердження солідарності з групою тощо) та часткові, що можуть схарактеризувати конкретну розмову з конкретними цілями (звернутися з проханням, розрадити, підтримати тощо); а також за функціями та характером їх змісту: основні (семантичні: дискредитація, умовляння, погрози, прохання; когнітивні) та допоміжні, що охоплюють прагматичні, діалогічні та риторичні стратегії. Основною вважають стратегію, яка на певному етапі комунікативної взаємодії є найбільш значущою з погляду ієрархії мотивів і цілей. У більшості випадків до основних стратегій відносяться ті, які безпосередньо пов'язані із впливом на

адресата, його модель світу, систему цінностей, його поведінку (як фізичну, так й інтелектуальну). Допоміжні стратегії сприяють ефективній організації діалогової взаємодії, оптимальному впливові на адресата [62, с. 106–107].

Згідно іншої точки зору, виокремлюють пропозиційні стратегії [45], стратегії локальної когеренції (зв'язності), продукційні стратегії, макростратегії, а також схематичні, сценарні, стилістичні стратегії [270; 246] та розмовні стратегії [123, с. 194].

Розгалужену класифікацію стратегій надає А. Белова, яка з урахуванням таких різноманітних критеріїв, як соціальні чинники (етнічна належність, соціальний статус, гендер, вік, час, особистість), природа комунікативних знаків, темпоральність, психологічна налаштованість комунікантів, адресантно-адресатні відношення та комунікативна мета, поділяє їх на: 1) універсальні та етнічно-специфічні; 2) загальноновживані та індивідуальні; 3) загальноновживані та вікові; 4) унісекс та гендерномарковані; 5) вербальні та невербальні; 6) атемпоральні та обмежені в часі; 7) кооперативні та конфліктні; 8) адресантно-орієнтовані та адресатно-орієнтовані; 9) інформативні та спонукальні [18, с. 14].

Розглядаючи співвідношення стратегії та тактики, науковці висловлюють думку, що тактикою слід уважати одну чи декілька дій, що сприяють реалізації стратегії [59; 63, с. 110 та ін.]. З цього приводу також влучно зауважують, що в динамічному комунікативному просторі може відбуватися зміна позиції комунікативних стратегій/ комунікативних тактик: одне й те саме явище може бути схарактеризоване як стратегія, або як тактика в межах іншої стратегії [18, с. 14].

Деякі дослідники стратегію і тактику розуміють як синонімічні поняття [170; 69]. Інші науковці, чию точку зору ми поділяємо, вважають, що тактика діє у межах певної стратегії [62, с. 100], що тактика – це одна або декілька мовленнєвих дій, спрямованих на вирішення загального комунікативного завдання мовця [59, с. 94; 166], складова частина стратегії [62, с. 100].

Уважається, що тактика складається з мовних, чи з мовленнєвих прийомів, або із практичних ходів [63; 66; 118; 190].

На думку О. Іссерс, головною метою опису стратегій постає проблема виокремлення типових тактик, що реалізують певні стратегії. Гнучкість мовленнєвих стратегій визначається можливостями їхньої реалізації через різноманітні мовленнєві тактики і комунікативні ходи, а також комплексним використанням мовних ресурсів і прийомів мовленнєвого впливу. Дослідниця зауважує, що оскільки тактики справляють враження одиниць, дійсно доступних для вивчення, – то вони, мабуть, і виступають практичним інструментом мовця [63, с. 111]. У наукових розвідках знаходимо також інші міркування: приміром, І. Труфанова поняття тактики пов'язує з поняттям мовного жанру чи його компоненту; з поняттям мовленнєвого акту як мовленнєві дії, що збігається з ним та вміщена до мовного жанру; з поняттям стратегії як прийомом її реалізації [195, с. 61]. У якості прикладу автор наводить інтенцію погрози, яку можна розглядати як мовленнєву тактику, як мовленнєвий жанр та як мовленнєвий акт, водночас зауважуючи, що різниця між цими поняттями та явищами, котрі вони позначають, полягає в тому, що кожне з них відповідає різному рівню абстракції дослідження [195, с. 58]. У міркуваннях автора мовленнєва тактика має однакову назву з мовленнєвим актом і не може мати іншої назви, оскільки вона виступає мовленнєвою дією, але розглядається не ізольовано як мовленнєвий акт, а як прийом реалізації мовленнєвої стратегії [195, с. 60].

Натомість Н. Формановська розглядає мовленнєву тактику з позицій теорії мовленнєвих актів та відносить використання певної тактики до вибору мовленнєвого акту на певному етапі спілкування [204].

У наукових розвідках також міститься визначення тактик як конкретних способів втілення стратегій, спрямованих на певні зміни фрагментів свідомості адресата і необхідному для адресанта руслі [284, с. 239–240]. На думку науковців, мовленнєва тактика і стратегія системно пов'язані як частина та ціле [176], як вид та рід [130], а отже, вони визначаються у відповідності одна до

одної. Вибір конкретної стратегії та відповідних тактик у межах певної стратегії визначається сукупністю певних факторів. Зокрема, дослідники зазначають, що добір тактик зумовлюють типи мовної особистості учасників комунікації [195]; іллокутивні компоненти [25, с. 61]; національно-культурна специфіка поведінки мовної особистості [26].

Викладені думки, по-перше, підтверджують деякі положення попередньо викладеної концепції дискурсивної стратегії (когнітивна і комунікативна природа), а також доповнюють розуміння мовленнєвої стратегії виявленням співвідношення стратегії та тактики. Це дозволяє скористатися набутками лінгвістичного досвіду аналізу стратегій у нашому дослідженні. Зокрема, в практичному аналізі за рівнем абстракції розрізняємо мовленнєві стратегії та тактики (співвіднесені як ціле та частина); якщо засоби реалізації тактичних завдань формують множину, котра може бути за певним критерієм(-ями) диверсифікована, виокремлюємо в межах тактик прийоми; якщо така диверсифікація неможлива, аналізуємо та систематизуємо засоби реалізації тактик.

Звертаючись до розгляду наявних класифікацій стратегій і тактик судді, зауважимо, що їхні автори не обґрунтовують теоретичних підстав або критеріїв диверсифікації.

Зокрема, до стратегій судді відносять стратегії самопрезентації та презентації у межах яких суддя застосовує тактики групової ідентифікації, дистанціювання тощо. До однієї з провідних стратегій судді відносять також стратегію встановлення об'єктивної істини (тактика логічного висновку, тактика доведення неспроможності вимог /доказів) стратегію контрольного підтвердження (тактика повтору), стратегію співробітництва (тактика пропозиції, тактика раціонального переконання, тактика згоди), стратегію апеляції до влади (тактика дотримання процесуальних норм, тактика наполегливої рекомендації, тактика наполягання на виконання певної дії) [156, с. 309–312].

У відповідності до конструйованої реальності (безпосередня реальність зали суду; події, що спричинили судовий процес; власне сфера закону) [244] виокремлюються три типи тактик: тактики, що сприяють дотриманню загальних норм поведінки у залі суду; тактики, що сприяють збільшенню ефективності процесу свідчень та впливають на їхню змістову наповненість; тактики, що роз'яснюють юридичні питання. Відповідно пропонуються різноманітні класифікації тактик судді, зокрема у ситуації допиту ці тактики поділяються на три групи: 1) тактика створення первинної реальності, контроль процедури (розпорядження стосовно судової процедури, розпорядження на майбутнє, дозвіл вийти, контроль чутності голосу, нагадування про обов'язки та забезпечення прав, заклик до дотримання норм поведінки); 2) тактика відтворення вторинної реальності: контроль змісту свідчень (контроль часових норм свідчень, окреслення кола тем, вказівка на релевантність/ нерелевантність свідчень, конкретизація та уточнення інформації, контроль формулювань, стимулювання висновків, прямий запит інформації); 3) тактика звернення до реальності права: юридичні пояснення (роз'яснення принципів судового процесу, роз'яснення правових категорій, кваліфікація дій з точки зору права, перетин юридичних коментарів). Усі зазначені тактики можуть перетинатися у процесі допиту [53, с. 16–17].

Навіть за відсутності чітких лінгвістичних критеріїв, кожна з наведених класифікацій має власну логіку побудови та підкріплена чималою кількістю емпіричного матеріалу, проте жодну з них не вважаємо за можливе узяти за основу, оскільки вони не вкладаються у концептуальні рамки нашого дослідження.

Наша дослідницька позиція щодо визначення і вивчення стратегій і тактик судді в АСД ґрунтується на таких положеннях:

- розгляд цих стратегій як похідних від ролі судді – АГЕНТА АСД;
- модифікація концепції дискурсивної стратегії у відповідності до цього.

На обґрунтування *першого* положення, перш за все, зазначимо, що оскільки учасники АСД реалізують різні дискурсивні стратегії, логічно

припустити, що ці стратегії визначені інституційно, через інституційну природу АСД.

Інституційна – судова – сфера комунікації не є диференціювальним параметром, оскільки вона є спільною, конвергентною для всіх АГЕНТІВ і КЛІЄНТІВ, що беруть участь в судовому засіданні.

Натомість інституційні ролі є різними, а отже саме вони обумовлюють дивергенцію прав і обов'язків учасників, котрі, своєю чергою визначають дискурсивні стратегії цих учасників.

Таким чином, основою **дискурсивної стратегії** судді вважаємо його **роль** у судовому процесі.

Проте, взяти за основу наявні розробки поняття ролі суб'єкта дискурсу можливо лише з деякими уточненнями. Це зумовлено тією обставиною, що СУДДЯ – це певна **загальна** роль, в основі якої лежать **стереотипи-уявлення** або **декларативне знання** про рольові приписи, що кореспондує із зазначеною роллю в американському суспільстві.

Під час реалізації цієї ролі в різних жанрах / комунікативних ситуаціях АСД значущості набувають **стереотипи поведінки**, котрі кореспондують з **процедуральним знанням**, і слугують орієнтирами у використанні декларативного знання, залучаючи лише певну його частину.

Приміром, суддя має певний комплекс прав і обов'язків у судовому засіданні, але ці права і обов'язки будуть дещо іншими під час суддівської наради, з'їзду суддів та інших заходів у межах суддівської спільноти, а надто, в гібридних жанрах СД (публічних виступах, інтерв'ю, есе), де кордони СД розширюються за рахунок контактів представників судової влади з представниками інших суспільних інститутів [52; 54]. Слід також взяти до уваги ті, попередньо наведені дані юридичних джерел, які свідчать, що суддя бере участь не лише в процесі судочинства, тобто в правозастосуванні, але й в правотворенні.

Отже, можна стверджувати, що залежно від контекстних чинників загальна роль втілюється у дискурсі в певних **конкретних** ролях.

Ці конкретні ролі постають як **базові** та, своєю чергою, конкретизуються в певному наборі **кластерних** ролей. Таким чином утворюється ланцюжок конкретизувальної диверсифікації: ХТОСЬ є РОЛЬ (загальна роль) $\rightarrow$ РОЛЬ_A (конкретна базова роль) $\rightarrow$ РОЛЬ_{A1,A2,...An} (кластерні ролі). Цей ланцюжок з урахуванням його ментального підґрунтя (стереотипного декларативного і процедурального знання) та контекстних чинників ілюструє рис. А.1 у додатку А.

Звертаючись до **другого** положення нашої теоретичної конструкції, відзначимо, що ми використовуємо в дослідженні усі основні положення, що стосуються дискурсивної стратегії та її структури. Модифікації, які є необхідними, зроблено з урахуванням того, що досліджувана нами стратегія є стратегією учасника дискурсу, вона не здійснює «управління дискурсом» [43, с. 274].

Це, разом із обґрунтуванням взаємозалежності ролі учасника та його дискурсивної стратегії, дає підстави стверджувати, що ментальним підґрунтям стратегій судді будуть дещо інші структури знання.

Отже, виходячи з того логічного, на наш погляд припущення, що конкретна **базова роль** кореспондує з глобальною стратегією, а кластерні ролі – з **локальними стратегіями**, розглянемо специфіку тих структур знання, що лежать у їхній основі.

Схарактеризувати це знання як прототипне і стереотипне не видається можливим, через те, що підґрунтя конкретної базової ролі складає стереотипне процедуральне знання. Таким чином, саме **стереотипне знання** є ментальною основою як глобальної, так і локальних стратегій судді. Проте, сам принцип співвіднесення знання – підґрунтя глобальної та локальних стратегій – є з усією очевидністю тим самим: більш узагальнене, «згорнуте», менш конкретизоване знання в обох випадках лежить в основі глобальної стратегії; менш узагальнене «розгорнуте», більш конкретизоване знання – в основі локальних стратегій.

Ще одним вартим уваги аспектом є можливість з'ясування обсягу і змісту цього знання на основі встановлення рольових приписів. Для цього треба взяти

до уваги наведені дані юридичних джерел, які дають ключ до розуміння того, якою є роль судді в засіданні американського суду. Саме це національно-специфічне стереотипне знання вважаємо основою визначення рольової інфраструктури судді та його глобальної і локальних стратегій.

Інфраструктура дискурсивної стратегії судді в АСД залучає, окрім згаданих, також мовленнєві стратегії. При цьому, слід звернути увагу на їхню відмінність від глобальної та локальних стратегій, котрі разом складають «загальну макростратегію управління дискурсом» [43, с. 275], де мовленнєві стратегії, на погляд дослідника, постають як функціональні одиниці вирішення локального/глобального завдання [43, с. 277]. Це означає, що мовленнєві стратегії, по-перше, підпорядковані локальним, причому зв'язок між ними може бути як лінійним, так і нелінійним [208, с. 20]; по-друге, їх слід визначати та систематизувати з опорою на функціональні характеристики мовленнєвих одиниць-висловлень. Ці характеристики охоплюють тему висловлення, його іллокутивну мету та конверсаційне призначення, виходячи з чого мовленнєві стратегії можна розподілити на змістові, мовленнєвоактові, структурно-інтеракційні [208, с. 20] (у дослідженні І. Є. Фролової ці групи визначено як тактики, але враховуючи раніше наведену точку зору А. Д. Белової про можливу зміну статусу між стратегіями та тактиками, вважаємо за можливе застосування цього положення до мовленнєвих стратегій). При цьому зазначимо, що з огляду на сталість тематики спілкування у судовій сфері, змістові стратегії не заслуговують на увагу. Регламентованість перебігу діалогу в судовій залі також ставить під питання доцільність розгляду структурно-інтеракційних стратегій. Відтак, фокус уваги в нашому дослідженні припадає на мовленнєвоактові стратегії, а відповідно під час вивчення тактик, в яких конкретизуються мовленнєві стратегії, розгляду мають бути піддані типи мовленнєвих актів (МА), їхні підтипи/прагмасемантичні різновиди.

Ураховуючи викладене, кореляції інфраструктури ролі суб'єкта дискурсу та його дискурсивної стратегії схематично представлено на рис. А.1 у додатку А.

Викладені теоретичні положення складають основу гіпотези, що висунута в дослідженні, точніше її першої частини, що стосується обумовленості стратегії суб'єкта дискурсу його роллю. Другою складовою нашої гіпотези є припущення про те, що потенціал стратегічних дій судді може варіюватися, залежно від комунікативної ситуації та дискурсивної особистості судді.

Наявність впливу ситуаційних і особистісних чинників на інституційну дискурсивну діяльність суб'єкта сьогодні вже є доведеною [177; 202; 230 та ін.], але проблемним постає питання про те, які саме складові в структурі дискурсивної стратегії судді в АСД припускають варіювання. У вирішенні цього питання виходимо з того, що інституційна визначеність глобальної і локальних стратегій означає їхню обов'язковість і сталість, тоді як мовленнєві стратегії можуть демонструвати певну мінливість. Таким чином, ведучи мову про варіювання стратегічного потенціалу, маємо на увазі можливі якісні та кількісні відмінності мовленнєвих стратегій, реалізованих суддею в АСД.

Висновки до розділу 1

1. Положення дискурсології, релевантні аналізу стратегій і тактик судді в засіданні суду США охоплюють такі:

- розуміння дискурсу як вербалізованої розумово-комунікативної діяльності суб'єктів, яка протікає в культурному, соціальному, ситуаційному, психологічному тощо контекстах;
- розподіл дискурсів на інституційні та неінституційні з подальшою диверсифікацією на основі таких критеріїв, як сфера комунікації, характер комунікації, адресантно-адресатні конфігурації / ролі учасників;
- втілення сфери комунікації та ролей суб'єктів у тематиці / змістовому аспекті дискурсу; характеру комунікації – в дискурсивній стратегії;
- трактування ролі суб'єкта як такої, що ґрунтується на стереотипному знанні про рольові права та обов'язки та структурується базовою роллю і кластерними ролями;

- тлумачення дискурсивної стратегії як реалізованого наміру суб'єкта, спрямованого на досягнення позамовленнєвої мети; розуміння структури дискурсивної стратегії як такої, що охоплює глобальну, локальну, мовленнєві стратегії;

- визнання жанрів соціально й ситуаційно зумовленими сутностями з відносно регулярними вербальними ознаками, що є первинними по відношенню до дискурсу й «пронизують» дискурс, так само, як і дискурс «пронизує» жанри.

2. Американський судовий дискурс належить до інституційного типу, оскільки кореспондує з розумово-комунікативною діяльністю в межах інституту суду США.

2.1. Національно-культурна специфіка американського судового дискурсу визначена особливостями системи, структури і процедури судової системи США, зокрема (1) складною і розгалуженою системою судів; (2) чітко визначеними стадіями судового процесу; (3) сталою традицією і незалежністю судової влади, притаманними їй неухильним слідуванням закону та змагальністю, що забезпечує захист законних інтересів громадян на засадах рівноправності.

2.2. Інституційна природа американського судового дискурсу визначає такі його конституювальні риси, як високий ступінь символізму і ритуальності; склад учасників, серед яких основними АГЕНТАМИ є суддя, представники обвинувачення, представники захисту; визначений хронотоп; трафаретність і регламентованість мовлення. Сфера комунікації, з якою кореспондує цей дискурс – судова, визначає його тематику. Дискурсивна стратегія не належить до конституювальних чинників, оскільки судовий дискурс характеризується різницею стратегій, реалізованих його учасниками.

3. Американський судовий дискурс структурований двома макрожанрами – досудовим розглядом позову за спрощеною процедурою і судовим засіданням. Пріоритетним серед них є судове засідання, цей жанр має такі риси як публічність, максимальний склад учасників, чітку регламентовану

процедуру, ритуальність, тобто володіє усіма основними дискурсивними ознаками, через що поняття судовий дискурс і судові засідання нерідко вважають синонімічними. Судові засідання як макрожанр структуроване низкою мікрожанрів, які співвіднесені з комунікативними ситуаціями. Релевантними аналізу стратегій та тактик судді є комунікативні ситуації «організаційна частина», «з'ясування визнання позовних вимог», «дослідження обставин справи», «дослідження доказів».

4. Дискурсивна стратегія судді визначається його інституційною роллю, оскільки суддя, як учасник американського судового дискурсу, діє відповідно до рольових приписів.

4.1. Загальна роль суб'єкта дискурсу ґрунтується на стереотипному декларативному знанні про співвіднесені з цією роллю права і обов'язки. У різних контекстуальних умовах ця загальна роль специфікується та постає як конкретна роль, ментальну основу якої формує як декларативне, так і процедуральне знання. Конкретна роль є базовою, оскільки вона актуалізується в дискурсі низкою кластерних ролей, пов'язаних з базовою як частина з цілим.

4.2. Базова роль визначає глобальну, кластерні ролі – локальні стратегії суб'єкта дискурсу. В інституційних дискурсах, зокрема в американському судовому дискурсі, базова і кластерні ролі визначені інституційними правами та обов'язками суб'єктів, що, з одного боку, обумовлює доцільність визначення цих ролей і стратегій судді з опорою на дані юридичних джерел, а з іншого боку, вказує на сталий характер цих стратегій: вони кореспондують з приписами, які є обов'язковими для виконання, а отже не піддані варіюванню.

4.3. Мовленнєві стратегії в структурі дискурсивної стратегії судді є функціональними засобами виконання локальних завдань. Критеріями визначення та класифікації мовленнєвих стратегій слугують функціональні характеристики висловлення. Змістові характеристики не є релевантними в аналізі стратегій і тактик судді в американському судовому дискурсі через сталість тематики цього дискурсу; структурно-інтеракційні характеристики не можуть грати суттєві ролі через регламентованість перебігу діалогу в судовій

залі, отже пріоритетними є мовленнєвоактові характеристики висловлення, тобто під мовленнєвими стратегіями судді маються на увазі мовленнєвоактові стратегії, які надалі конкретизуються у тактиках. Саме ці стратегії припускають варіювання, яке може бути обумовлене (1) ситуаційними чинниками; (2) дискурсивною особистістю судді.

Основні положення цього розділу висвітлено в таких публікаціях автора [79; 81; 82; 83; 89].

РОЗДІЛ 2

МЕТОДОЛОГІЯ, АЛГОРИТМ, МАТЕРІАЛ ТА ІНСТРУМЕНТАР ДОСЛІДЖЕННЯ

Для формування передумов науково-практичного аналізу, скерованого на верифікацію гіпотези роботи, необхідним є з'ясування методологічних принципів і методів дослідження, розробка його алгоритму, опис використаного ілюстративного матеріалу та інструментальних положень, потрібних для аналізу цього матеріалу.

Усі перелічені завдання вирішуються у другому розділі роботи. Зокрема, цей розділ охоплює визначення методологічних принципів, на яких ґрунтується дослідження, у їхній проекції на предмет нашого аналізу – стратегії та тактики судді в американському судовому дискурсі.

Далі подано дослідницьку модель, розроблену для вивчення цих стратегій і тактик, тобто алгоритм дій, необхідних для досягнення поставленої мети. Під час опису кожного з етапів зазначено використані методи аналізу.

Наступним стає опис джерел, з яких узято зразки мовлення американських суддів під час судового засідання, загальної, а також серійної вибірки, сформованої для проведення кількісного аналізу та статистичних підрахунків. Визначено також підстави розподілу цієї вибірки на серії.

Завершує розділ виклад загальних теоретичних положень, використаних в аналізі матеріалу.

2.1. Методологічні принципи та алгоритм дослідження

Розуміння стратегії як явища передусім комунікативної природи та опертя на поняття дискурсивної стратегії зумовлюють впровадження у дослідженні принципів *комунікативно-дискурсивного підходу*, або в іншій термінології, принципів *дискурсивної прагматики*.

Ці принципи сформувалися на ґрунті методології лінгвопрагматичних студій, а саме: розуміння того, що «прагматика не може спиратися на уявлення про мову як систему засобів і правил, вона акцентує комунікативні процеси і контекстуально залежні принципи використання цієї системи в нескінченій множині різноманітних актів мовного спілкування. Для неї мова – не просто стійка система знаків або сукупність її функціональних елементів, як-от літературної мови, просторіччя, діалектів тощо, а *гнучкий спосіб знакової репрезентації досвіду і комунікативної взаємодії* між членами певної соціоетнокультурної спільноти в будь-якій конкретній ситуації» (виділено в оригіналі – О. К.) [188, с. 37].

Таким чином, лінгвопрагматика першою з усіх мовознавчих дисциплін перенесла акцент зі структури і семантики мовного знаку на його комунікативну функцію та визнала цю функцію контекстозалежною.

Крім того, важливим стало усвідомлення контекстних і ситуаційних чинників не як певних об'єктивних умов вербальної взаємодії, а як людського знання про умови комунікації: ці чинники визначаються не стільки як релевантні лінгвальні та позалінгвальні характеристики спілкування, скільки як знання про них [238, с. 24].

Це обумовило взаємодію лінгвопрагматики з когнітивною лінгвістикою, а з іншого боку – зв'язок обох цих дисциплін з різними нелінгвістичними теоріями та напрямками гуманітарних досліджень [188, с. 40].

Отже, лінгвопрагматика стала піонером впровадження принципів функціоналізму і експансіоналізму, які відносять до провідних у мовознавстві [103, с. 207].

Ці принципи невід'ємні від завдань нашого дослідження, оскільки *експансіонізм* дозволяє проникнути в суть АСД, шляхом розуміння специфіки правової системи і процедури в США, тобто залучення досвіду юридичних досліджень. Експансіонізм, як вже згадувалося раніше, частково задіяний і в розумінні поняття стратегії, але головним у тлумаченні цього поняття постає принцип *функціоналізму*. Це можна пояснити тим, що саме мовленнєві функції

висловлень формують мовленнєві смисли, які слугують підґрунтям побудови дискурсивних стратегічних смислів [208, с. 29] та кореспондують зі стратегічною функцією цих висловлень.

До комплексу методологічних настанов, окрім названих, належить також антропоцентризм і експланаторність [103, с. 207].

Антропоцентризм є саме тим принципом, що обумовив «прагматичний поворот», закорінений на розумінні, що «зараз у центр уваги потрапляє жива мова в дії, у всьому розмаїтті її функцій і соціально-функціональних варіантів. Абстрактний, ідеальний мовець має поступитися місцем конкретному, реальному Мовцю, який здійснює свою діяльність спілкування кожного разу в нових умовах, в новому комунікативно-прагматичному просторі. Прагматика бере на озброєння не просто принцип Антропоцентризму, а принцип Егоцентризму» [188, с. 37].

Саме із цього ми виходимо в дослідженні, у фокусі якого перебуває людина, що здійснює соціальну функцію судді в межах правової системи США, зокрема в судовому засіданні. Реалізація цієї соціальної функції відбувається у вербальній комунікації, де суддя використовує мовні знаки в стратегічних цілях саме задля актуалізації свого інституційно визначеного призначення. Тобто мова йде не про абстрактного мовця, а про групу осіб, котрі об'єднані конкретною соціальною роллю – роллю американського судді. Крім того, попри жорстку регламентованість умов взаємодії в судовій залі, дещо варіюються «умови» спілкування, тобто ситуаційні чинники, що також взято до уваги. І нарешті, кожен американський суддя постає не лише як носій відповідної мови та член соціальної групи, але і як дискурсивна особистість, яка, за нашими припущеннями, може виявляти себе у спілкуванні під час судового засідання.

Проте, щодо *експланаторності* можна констатувати, що в цьому аспекті можливості традиційної лінгвопрагматики виглядають дещо обмеженими: діяльність суб'єкта зведена до мовленнєвої, а функція розглядається як «мова в дії», що прирівнює її до мовленнєвої функції. За такого підходу культурні і

соціальні аспекти, інтерактивність діяльності суб'єкта залишаються поза межами аналізу.

У той самий час, інтеграція лінгвопрагматичних, лінгвокогнітивних і дискурсологічних постулатів дозволяє подолати ці обмеження. Функція як здатність мовної форми до виконання певного призначення [102, с. 139] тут постає як скерованість мовленнєвої дії на виконання не лише мовленнєвих, але в першу чергу позамовленнєвих цілей з урахуванням культурних, соціальних, ситуаційних і особистісних чинників.

Зокрема, в нашому дослідженні стратегії – глобальна, локальна, мовленнєві – розглядаються як складові дискурсивної стратегії судді, тобто як спрямованість його мовленнєвих дій на виконання інституційно зумовлених судовою сферою і процедурою обов'язків у національно-специфічних умовах США.

Ці обов'язки є дещо відмінними в різних ситуаціях, з яких складається судове засідання, а отже, стратегічний потенціал мовленнєвих дій судді в цих ситуаціях зазнає певного якісного і кількісного варіювання.

Не можна оминати увагою і особистісний чинник, оскільки навіть у жорстко регламентованих умовах засідання американського суду мовленнєва діяльність основного АГЕНТУ АСД – судді – навряд чи буде абсолютно ідентичною. Оскільки суддя не може відступати від виконання інституційно визначених обов'язків, логічно припустити, що тут варіювання стратегічного потенціалу його мовленнєвих дій знаходить вияв у кількісному аспекті.

Іншими словами, суддя впродовж одного засідання обов'язково виконує усі покладені на нього обов'язки та реалізує надані йому інститутом суду права, тобто реалізує увесь потенціал стереотипних (кластерних) ролей, а відповідно і локальних стратегій, визначених цими ролями. Проте, якась з ролей може бути для судді як індивіда, як дискурсивної особистості, більш або менш привабливою, отже кількість мовленнєвих актуалізацій цієї ролі / локальної стратегії буде більшою чи меншою.

Очевидно, що значущості набувають і когнітивні складові дискурсивної стратегії судді, адже визначення глобальної та локальних стратегій ґрунтується на відповідних ролях, в основі яких лежить стереотипне знання. Інтеграція когнітивних комунікативно-прагматичних і дискурсологічних чинників тут виявляється в трактуванні базової ролі, що залучає процедуральне знання як ту частину декларативного стереотипного знання, що зумовлена контекстом дискурсу, жанру, ситуації.

Відповідно до викладених принципів розроблено **алгоритм** аналізу стратегій і тактик судді в АСД, який загалом охоплює п'ять етапів.

Перший етап дослідження скерований на формування та формулювання гіпотези. Цей етап, реалізований у попередньому розділі, охоплює декілька кроків, а саме:

- *перший крок* призначений для аналізу наявного дискурсологічного досвіду, виокремлення тих теоретичних положень, які релевантні меті та завданням нашого дослідження, та дозволяють адекватно визначити АСД загалом і судові засідання зокрема;
- *другий крок* має на меті систематизацію та уточнення основних сутнісних характеристик АСД і судового засідання як його провідного жанру на основі попереднього розгляду юридичних даних щодо судової влади, судової системи та її структури, особливостей судового процесу в США;
- *третій крок* спрямований на розробку теоретичних засад, покладених в основу гіпотези дослідження, а саме: уточнення поняття ролі суб'єкта дискурсу, стратегії суб'єкта дискурсу, взаємозв'язку між роллю суб'єкта інституційного дискурсу та його дискурсивною стратегією; результатом цього кроку стає моделювання рольової інфраструктури та інфраструктури дискурсивної стратегії як взаємообумовлених понять та формулювання гіпотези дослідження.

На цьому етапі використано такі **методи**, як *аналіз, синтез, індукція, дедукція, інтроспекція*, а також *метод когнітивного моделювання*. Зауважимо, що метод інтроспекції є невід'ємною складовою дискурсологічного аналізу

(інтроспекція – (від. лат. *introspecto* – «дивлюсь всередину») – метод психологічного дослідження, який полягає в спостереженні власних психічних процесів без використання будь-яких інструментів чи еталонів [279]), проте, оскільки цей метод спирається виключно на інтуїцію дослідника, його піддають критиці [117, с. 159]. Однак, справедливість цієї критики треба визнати лише у випадку, якщо інтроспекція використовується як єдиний дослідницький метод, коли ж цей метод застосовано разом із іншими, на необхідність чого вказують науковці [285], то такі недоліки цього методу, як необ'єктивність, суб'єктивізм [279] нівелюються, а позитивні риси – використання того, що Дж. Локк назвав внутрішнім людським досвідом [там само], стають у нагоді.

Другий етап дослідження присвячено формуванню прикладової бази, тобто добору ілюстративного матеріалу. Цей етап також містить декілька кроків, а саме:

- *перший крок* має на меті добір джерел матеріалу з урахуванням потреби використати різні інформаційні ресурси, обрати матеріали засідань різних за юрисдикцією судів у різних справах та за участі достатньої кількості суддів;
- *другий крок* присвячений технічній роботі, тобто виділенню в обраних скриптах мовленнєвих дій суддів, та формуванню в такий спосіб загальної вибірки;
- *третій крок* є необхідним для формування серійної вибірки.

Зміст другого етапу дослідження детально викладено в наступному підрозділі роботи, де також перелічено використані методи.

Третій етап дослідження спрямований на встановлення потенціалу стратегій і тактик, що формують структуру дискурсивної стратегії судді в АСД. Кроками цього етапу є такі:

- *перший крок* – визначення глобальної та локальних стратегій на основі рольових прав і обов'язків американського судді, котрі зумовлюють його інституційно спрямовані цілі в судовому засіданні;

- *другий крок* – виявлення мовленнєвих стратегій і тактик шляхом аналізу функціональних характеристик мовленнєвих дій американських суддів; систематизація функціонально значущих вербальних засобів;

- *третій крок* – встановлення кореляцій між мовленнєвими стратегіями, тактиками та локальними стратегіями.

На цьому етапі використано *дискурсивно-стратегічний метод* для визначення дискурсивної стратегії судді в АСД, *метод когнітивного моделювання* для схематичного подання потенціалу стратегій і тактик судді в АСД, *методи мовленнєвоактового та прагмасемантичного аналізу*, разом з елементами *методу конwersаційного аналізу* виявилися необхідними для виявлення та опису мовленнєвих стратегій і тактик.

Четвертий етап дослідження полягає у з'ясуванні параметрів варіювання мовленнєвих стратегій судді в американському судовому засіданні. На виконання цього завдання необхідними постали такі кроки:

- *перший крок* – з'ясування набору і питомої ваги мовленнєвих стратегій і тактик, використовуваних суддями в комунікативних ситуаціях, що структурують судові засідання, тобто виявлення впливу ситуаційних чинників на реалізацію мовленнєвих стратегій;

- *другий крок* – з'ясування параметрів кількісного варіювання мовленнєвих стратегій, використовуваних різними суддями впродовж судового засідання, тобто виявлення впливу дискурсивної особистості на реалізацію мовленнєвих стратегій.

На цьому етапі використано елементи *методів кількісного і статистичного аналізу*.

П'ятий етап становить підбиття підсумків дослідження та формування і формулювання висновків щодо верифікації його гіпотези.

Алгоритм дослідження схематично представлено на рис. Б.1. у додатку Б.

2.2. Матеріал дослідження

Добір матеріалу є важливим у процесі наукового дослідження, оскільки саме від матеріалу значною мірою залежить достовірність отриманих даних. Матеріалом сучасних дискурсивних розвідок, зокрема зразків діалогічного дискурсу, виступають, як правило, тексти художніх творів (у тому числі й скрипти кінофільмів) [99] або корпуси мовних даних, що містять (частково чи повністю) зразки усного мовлення [196]. Обидва ці типи матеріалу мають як свої переваги, так і певні недоліки [21; 111; 123; 154; 269], а вибір на користь того чи іншого робиться з урахуванням досліджуваного об'єкта.

Стосовно АСД ситуація з доббором матеріалу аналізу є досить сприятливою, оскільки в мережі Інтернет розміщена значна кількість транскриптів судових засідань, що укладені носіями мови, представниками американського лінгвокультурного менталітету й фахівцями в галузі права, відтак досить точно репрезентують мовлення учасників процесу.

У процесі добору **матеріалу** було обрано транскрипти судового розгляду 70-ти справ (за часовий період з 1986 року по 2013 рік) загальною кількістю 9142 сторінки.

За критерієм *джерела фіксації / розміщення* ці транскрипти охоплюють дві групи, а саме:

- ті, що укладені спеціальними організаціями, створеними для фіксації та оприлюднення записів судових засідань, та розміщені на сайтах цих організацій;
- ті, що укладені співробітниками різних судів і розміщені на сайтах цих судів.

Транскрипти, укладені *спеціальними організаціями* (16 справ, 1590 сторінок, що становить – 17,4 % усього матеріалу) було отримано з:

– державного сайту Сполучених Штатів (<http://www.state.gov/documents/>);

- офіційного сайту Міністерства іноземних справ Сполучених Штатів (US Department of State (diplomacy in action), на якому розміщені новини про події, що відбуваються в країні, у тому числі й щодо судових розглядів справ, пов'язаних з зовнішньою політикою США (<http://www.state.gov>);
- державного сайту, на якому висвітлюються новини пов'язані з подіями, що класифікують як кримінальні (Politics of Crime) (<http://www.talkleft.com>);
- суспільного сайту, що є джерелом правових розвідок за усіма темами (новини, коментарі й аналітика від провідних юристів і юридичних фірм) (JD Supra – law / legal news) (<http://www.jdsupra.com>);
- державного сайту, на якому можна знайти адвоката та правову інформацію у вільному доступі; цей сайт відзначений спеціальною нагородою (the award-winning website) (<http://www.findlaw.com>);
- сайту пошуку веб-сайтів юридичних фірм, юридичних досліджень, транскриптів судових засідань у вільному доступі (<http://www.lawfirmsearchengine.com>);
- офіційного сайту адвокатської контори Вільям Дж. Олсон (William J. Olson, P.C., Attorneys At Law), на якому розміщені деякі судові справи, в яких брали участь адвокати (<http://www.lawandfreedom.com>);
- офіційного сайту Електронного Пограничного Фонду (Electronic Frontier Foundation), що захищає права у цифровому світі ([http://www. EFFORG.COM](http://www EFFORG.COM));
- сайту, що спеціалізується на програмному забезпеченні для отримання PDF файлів, у вигляді яких досить часто зберігаються транскрипти судових засідань США (<http://www.pdfactory.com>);
- офіційного сайту корпорації Гіперлоу (Hyperlaw), що займається вирішенням правових питань, пов'язаних з програмним забезпеченням (<http://www.hyperlaw.com>);

– офіційного сайту газети Уолл Стрит Джорнал (Wall Street Journal), що висвітлює події пов'язані з суспільним життям країни, зокрема правові питання (<http://www.online.wsj.com/public/resources.com>);

– сайту електронної бібліотеки Інтернет Архів (Internet Archive), що містить відео, аудіо, текстові файли, зокрема транскрипти судових засідань (<http://www.archive.org/stream/gov.uscourts>);

– офіційного сайту Центру по Конституційним правам, присвяченого впровадженню і захисту прав, гарантованих Конституцією США і Всесвітньою Декларацією прав людини. Центр засновано адвокатами, він є некомерційною і освітньою організацією, що має за мету використання права для поліпшення соціальних умов (<http://www.ccrjustice.org.com>);

– офіційного сайту американської адвокатської асоціації (American Bar Association), на якому розміщені деякі судові справи, в яких брали участь адвокати асоціації (<http://www.supremecourtpreview.org>);

– офіційного сайту асоціації адвокатів штату Охайо (Ohio State Bar Association), на якому розміщені деякі судові справи, в яких адвокати асоціації брали участь (<http://www.ohiobar.org>).

Транскрипти, укладені безпосередньо *судами* (54 справи, 7552 сторінок, що становить 82,6 % усього матеріалу) було отримано з:

– офіційного сайту Верховного суду США (<http://www.supremecourt.gov>);

– офіційного сайту відділу суддів Верховного суду та справ, які вони розглядають (US Department of Justice) (<http://supreme.justia.com>);

– офіційного сайту Апеляційного суду федерального округу Колумбія (<http://www.cadc.uscourts.gov>);

– офіційного сайту Апеляційного суду для другого судового округу (<http://www.ca2.uscourts.gov>);

– офіційного сайту суду загальної юрисдикції південного округу штату Нью-Йорк (<http://www.nysd.uscourts.gov>);

- офіційного сайту суду загальної юрисдикції округу Колумбія (<http://www.cdc.uscourts.gov>);
- офіційного сайту суду загальної юрисдикції штату Аризона (<http://www.azd.uscourts.gov>);
- офіційного сайту суду загальної юрисдикції східного округу штату Вісконсін (<http://www.wied.uscourts.gov>);
- офіційного сайту суду загальної юрисдикції північного округу штату Іллінойс (<http://www.ilnd.uscourts.gov>);
- офіційного сайту суду загальної юрисдикції середнього округу штату Флорида (<http://www.flmd.uscourts.gov>);
- офіційного сайту суду загальної юрисдикції штату Коннектикут (<http://www.ctd.uscourts.gov>);
- офіційного сайту суду загальної юрисдикції північного округу штату Каліфорнія (<http://www.cand.uscourts.gov>);
- офіційного сайту суду загальної юрисдикції штату Колорадо (<http://www.cod.uscourts.gov>);
- офіційного сайту суду загальної юрисдикції східного округу штату Пенсильванія (<http://www.paed.uscourts.gov>);
- офіційного сайту суду загальної юрисдикції штату Північна Дакота (<http://www.ndd.uscourts.gov>);
- офіційного сайту суду загальної юрисдикції штату Невада (<http://www.nvd.uscourts.gov>);
- офіційного сайту суду загальної юрисдикції середнього округу штату Пенсильванія (<http://www.pamd.uscourts.gov>).

Слід зауважити, що обрані нами транскрипти містять *повний* або *частковий запис* судового процесу, зокрема, із загальної кількості справ (70) повністю зафіксовані у транскрипти 58, тоді як решта – 12 – лише частково.

Вартою уваги є і та обставина, що судовий розгляд справ, що повністю поданий у транскриптах, вміщує одне чи більше засідання.

Кількість засідань є визначеною правовими нормами: для Верховного суду США – 1 засідання, у нашому матеріалі маємо 6 справ; Апеляційного суду – 2 засідання, таких справ виявилось 3; у інших судах ця кількість варіює: 43 справи – 1 засідання, 3 справи – 2 засідання, 4 справи – 4 засідання.

За критерієм *предметної юрисдикції* суди, транскрипти засідань яких були обрані, належать до:

- судів загальної юрисдикції (THE UNITED STATES DISTRICT COURTS) (61 засідання, обсяг транскриптів – 8592 сторінки);
- апеляційних судів з територіальною юрисдикцією (Федеральні апеляційні суди округу (Окружний апеляційний суд США (THE UNITED STATES CIRCUIT COURT OF APPEALS) (3 засідання, обсяг транскриптів – 185 сторінок, з яких: 2 засідання – 22 сторінки (Апеляційний суд США округу Колумбія (UNITED STATES COURT OF APPEALS for the DISTRICT OF COLUMBIA CIRCUIT), 1 засідання – 163 сторінки Федеральний апеляційний суд другого округу (UNITED STATES COURT OF APPEALS for the SECOND CIRCUIT));
- Верховного суду США (THE SUPREME COURT OF THE UNITED STATES) (6 справ, обсяг транскриптів 365 сторінок).

За критерієм *територіальної юрисдикції* суди, транскрипти засідань яких були обрані, належать до:

- загальнодержавних, під юрисдикцію яких підпадає уся територія США Верховний суд США (SUPREME COURT) (6 справ, 365 сторінок);
- апеляційних окружних судів (UNITED STATES COURT OF APPEALS) (3 засідання, 185 сторінок);
- судів окремих штатів, юрисдикція яких обмежена територією певного штату (суди загальної юрисдикції та апеляційні окружні суди) (UNITED STATES DISTRICT COURT) (61 справи, 8592 сторінки),.

До останньої групи належать:

- суд загальної юрисдикції штату Аризона (THE DISTRICT OF ARIZONA) (1 судове засідання);

- суд загальної юрисдикції східного округу штату Вісконсін (THE EASTERN DISTRICT OF WISCONSIN) (1 судове засідання);
- суд загальної юрисдикції середнього округу штату Флорида (THE MIDDLE DISTRICT OF FLORIDA ORLANDO DIVISION) (1 судове засідання);
- суд загальної юрисдикції штату Коннектикут (THE DISTRICT OF CONNECTICUT) (1 судове засідання);
- суд загальної юрисдикції штату Невада (THE DISTRICT OF NEVADA) (1 судове засідання);
- суд загальної юрисдикції штату Північна Дакота (THE DISTRICT OF NORTH DAKOTA) (1 судове засідання);
- суд загальної юрисдикції округу Колумбія (THE DISTRICT OF COLUMBIA) (2 судових засідання);
- суд загальної юрисдикції північного округу штату Каліфорнія (THE NORTHERN DISTRICT OF CALIFORNIA) (2 судових засідання);
- суд загальної юрисдикції північного округу штату Іллінойс (THE NORTHERN DISTRICT OF ILLINOIS / EASTERN DIVISION) (3 судових засідання);
- суд загальної юрисдикції штату Колорадо (THE DISTRICT OF COLORADO) (4 судових засідання);
- суд загальної юрисдикції східного округу штату Пенсильванія (THE EASTERN DISTRICT OF PENNSYLVANIA) (4 судових засідання);
- суд загальної юрисдикції середнього округу штату Пенсильванія (THE MIDDLE DISTRICT OF PENNSYLVANIA) (6 судових засідань);
- суд загальної юрисдикції південного округу штату Нью-Йорк (THE SOUTHERN DISTRICT OF NEW YORK) (34 судових засідання).

За типом *судової процедури* транскрипти, обрані для аналізу, репрезентують судові засідання як за участі журі (*Jury Trial*) (16 судових засідань, загальний обсяг транскриптів 3153 сторінки), так і без участі журі (45 судових засідань, загальний обсяг транскриптів 5439 сторінок).

За критерієм *типу правопорушення*, транскрипти, що увійшли до матеріалу дослідження, представляють судові засідання у цивільних (транскрипти 44 судових засідань, загальним обсягом 5798 сторінок), та у кримінальних (транскрипти 26 судових засідань, загальним обсягом 3344 сторінки) справах.

Таким чином матеріал дослідження є автентичним, досить великим за обсягом, різноманітним за джерелами фіксації, типами судів, правовими й процесуальними особливостями справ (якісно-кількісне варіювання усіх цих характеристик ілюструє таблиця Б.1. у додатку Б). Усі ці чинники дозволяють уважати обраний матеріал надійною базою отримання достовірних даних про стратегії та тактики судді в АСД і специфіку їх вербального втілення.

Добір джерел матеріалу дослідження є, як вже зазначалося, *першим кроком* першого етапу дослідження, що передуює наступним, котрі охоплюють безпосередні процедури формування корпусу вибірки.

Другим кроком, спрямованим на формування корпусу вибірки, стало виокремлення з текстів транскриптів фрагментів мовлення суддів, які склали корпус *загальної вибірки*.

Слід зазначити, що у судах загальної юрисдикції засідання веде один суддя (*Judge*), у засіданнях апеляційних судів беруть участь загалом 3 судді, з яких один – головуючий суддя, а інші – звичайні судді (*Chief Judge and Circuit Judge*), до складу членів Верховного суду входять 9 суддів, з яких 1 суддя – голова суду, або верховний суддя, решта – звичайні судді (*Chief Justice and Justice*). У нашому дослідженні у транскриптах судових засідань, що були проаналізовані, брали участь 63 судді, які мають такий ранг:

- Мировий суддя (Magistrate Judge) (4),
- Суддя місцевого суду (District Judge) (31),
- Окружний суддя (Circuit Judge) (9),
- Головуючий(Старший) суддя (Chief Judge) (1),
- Звичайний суддя (Justice) (11),
- Верховний суддя (Chief Justice) (2).

Усі фрагменти, що містять мовлення цих суддів, склали корпус *загальної вибірки*, сформованої *методом суцільної вибірки*.

Слід зазначити, що мовленнєві внески суддів ми не вилучали з тексту транскриптів, а позначали у цих текстах червоним кольором, для того, щоб їх зручно було вивчати в контекстах їхньої реалізації.

Утім, корпус загальної вибірки виявився завеликим для проведення усіх етапів практичного аналізу, зокрема кількісних підрахунків. Це викликало необхідність *третього кроку*: формування поряд із загальною, також і *серійної вибірки*, для чого адекватним вважається *метод вибіркового добору*.

«Вибірковий метод – це система наукових принципів, згідно з якими обстежуються не всі елементи сукупності, а лише певним чином дібрана її частина. Сукупність, з якої вибирають елементи для обстеження, називається *генеральною*, а сукупність, яку безпосередньо обстежують, – *вибірковою*» [197]. *Методом вибіркового добору та інтроспекції* нами було обрано по одному транскрипту судового засідання за участю кожного судді.

Отже, до цієї вибірки увійшли висловлення 63-х суддів, продуковані кожним з них в одному судовому засіданні. Загальна кількість висловлень склала 43 619; усі ці висловлення увійшли до складу серійної вибірки. У статистиці цій вибірці надане таке визначення: «серійна вибірка – це така вибірка, при якій відбір одиниць проводиться групами (серіями) і обстеженню підлягають усі одиниці відібраної групи (серії)» [283], таким чином, формування цієї вибірки залучало також і *метод серійної вибірки*.

Серійну вибірку, відповідно до поставлених завдань, було класифіковано, тобто розподілено на групи (серії) у двох площинах: для проведення аналізу якісно-кількісного варіювання мовленнєвих стратегій, реалізованих суддею в різних комунікативних ситуаціях американського судового засідання, вибірку було розподілено на чотири частини відповідно до кількості релевантних комунікативних ситуацій («організаційна частина», «з'ясування визнання позовних вимог», «дослідження обставин справи», «дослідження доказів»).

Для встановлення параметрів кількісного варіювання мовленнєвих стратегій, реалізованих різними суддями під час засідання американського суду, весь обсяг вибірки було розподілено на 63 частини, відповідно до кількості суддів, а далі ще на декілька частин, відповідно до кількості мовленнєвих стратегій (див. таблицю Д.1. у додатку Д).

Таким чином, була сформована *загальна вибірка*, на матеріалі якої було вивчено потенціал стратегій та тактик судді та *серійна вибірка*, яка дозволила на матеріалі одного судового засідання, дослідити параметри варіювання цього потенціалу під впливом ситуаційних чинників та дискурсивної особистості судді.

2.3. Інструментальні положення дослідження

Основні дискурсологічні положення, розглянуті в 1.1, є інструментальними у визначенні глобальної та локальної стратегій судді. Таким чином, необхідним у цьому підрозділі є розгляд інструментарію аналізу мовленнєвих стратегій і тактик, а також дослідження їхнього варіювання.

Одиницею аналізу, відповідно до дискурсологічних постулатів, у дослідженні постає **висловлення**. Розгляд висловлення як мовленнєвої дії означає вивчення тих його функціональних характеристик, що воно набуває в різних мовленнєвих контекстах (контексті мовленнєвого акту, діалогу, тексту).

Як вже зазначалося раніше, мовленнєві стратегії в структурі дискурсивної стратегії судді доцільно розглядати, в основному, з точки зору їхніх функціональних мовленнєвоактових характеристик, що передбачає розгляд мовленнєвих дій судді з позицій теорії мовленнєвих актів (МА).

Поняття МА сягає корінням у теорію Дж. Остіна, суть якої у тому, що в мовленні людина здійснює певний акт-дію, яка охоплює локутивний акт – дію говоріння, іллокутивний акт – дію, здійснювану в говорінні, перлокутивний акт – дію, здійснену говорінням [149]. Проте, у розвідках [67; 173; 174; 219; 236; 242; 252 та ін.] у фокус дослідження потрапляє лише іллокуція, тобто ведучи

мову про МА фактично мають на увазі іллокутивний акт («тип мовленнєвого акту збігається з типом іллокутивного акту») [276, с. 121].

Перлокутивний акт при цьому фактично випадає з поля зору, хоча він є, без сумніву, вартим уваги та отримує ґрунтовний опис в деяких працях, зокрема в дослідженні Л. Р. Безуглої [12].

Послуговуючись класифікацією МА (іллокутивних актів) Дж. Сьорля [173], що сьогодні набула найбільшої популярності в лінгвістичних дослідженнях, І. Є. Фролова здійснила спробу її доповнення, на засадах відносин конверсивності між іллокуцією та перлокуцією [208].

На думку дослідниці, **репрезентатив** як тип МА ґрунтується на ментальній моделі *надавати інформацію – одержувати інформацію* або сценарії «я вимовляю щось, надаючи тобі інформацію, щоб ти отримав її» (конверсивна пара «*надавати / give – одержувати / receive*»). Основний напрям конкретизуючої диверсифікації в межах цього класу витікає з уточнення типу інформації (фактуальна / концептуальна або модальна), відповідно до чого В.В. Богданов виділяє два підкласи – *повідомлення* про речі, явища, дії та *твердження*) [207, с. 176].

Експресиви, як стверджується, представлені у свідомості комунікантів моделлю *виражати почуття, емоції – відчувати почуття, емоції*, або сценарієм «я вимовляю щось, виражаючи почуття, емоції, щоб ти відчув почуття, емоції» (конверсивна пара «*виражати / express – відчувати / feel*»). Основний напрям диверсифікації в цьому класі закорінений на прийнятому в психології розподілі *почуттів, емоцій* на позитивні й негативні, а наявність значної кількості і перших, і других відкриває перспективу подальшої конкретизації [207, с. 176].

Третій клас МА – **директиви**, згідно цієї точки зору, заснований на моделі *спонукати до дії – примушувати здійснити дію* чи сценарії «я вимовляю щось, спонукаючи тебе до дії, щоб примусити тебе здійснити її» (конверсивна пара «*спонукати / urge – примушувати / make*»).

Основний напрям конкретизуючої диверсифікації в рамках цього класу заснований на уточненні дії (невербальна/вербальна) [207, с. 176], що дає підстави розмежування власне *директиви* і *квеситиви* [158; 219; 276; 277 та ін.] (у нашому дослідженні ми поділяємо цю точку зору та розглядаємо директиви і квеситиви як різні типи МА). У процесі подальшої конкретизації у підкласі власне директивів виділяють *ін'юнктиви* та *реквестиви* [22; 158 та ін.]; також за критерієм категоричності/некатегоричності спонукання, виокремлюють *адвеситиви* [22]. Що ж стосується підкласу спонукання до вербальної дії, то до нього, окрім *квеситивів* відносять також і *контактиви* [27; 218; 205 та ін.] – спонукання до встановлення / завершення вербального контакту. Комунікативи, з іншої точки зору, постають як «фатичні метакомунікативні акти», призначені регулювати мовленнєву взаємодію в ситуаціях установа, продовження, розмикання мовленнєвого контакту, вони реалізуються «мовленнєвими стереотипами, неспеціалізованими вербальними й невербальними засобами» [131, с. 4], саме такого погляду ми дотримуємося в дослідженні, розглядаючи окремо директиви та фатичні метакомунікативи.

Стосовно *декларативів*, про особливий статус яких пише Дж. Сьорль, зараховуючи цей іллокутивний тип до мовленнєвих дій, пов'язаних з діяльністю соціальних інститутів [173], І. Є. Фролова стверджує, що вони є особливим класом МА, збіжним з *інтераційними* (тобто дискурсивними) *актами*, бо їхні вербальні складники – ритуалізовані висловлювання – мають чітку й однозначну прив'язку до певних конкретних умов реалізації та мають здатність конструювати соціальну реальність [там само]. Очевидно, саме тому автори досліджень, які використовують типологію Дж. Сьорла, визнають його нерелевантність [46; 131 та ін.].

Комісиви – іллокутивний тип, який більшість дослідників пов'язує з прийняттям адресантом зобов'язань виконати в майбутньому певну дію, є, з точки зору І. Є. Фролової, також дискусійним і по-різному трактованим: «це, на наш погляд, зумовлено тим фактом, що *прийняття зобов'язань* як категоріальна ознака цього класу найчастіше не представлено в «чистому»

вигляді (конверсивною парою «*гарантувати / guarantee – виконувати / do*»). Через свою адресантну спрямованість іллокутивно-перлокутивна модель цього типу МА має ускладнену природу, бо до неї, на думку дослідників, залучається одна або більше базова іллокуція / перлокуція, що є адресатно спрямованими» [207, с. 179]. Комісивний компонент, з погляду науковців, може супроводжувати базова іллокутивно-перлокутивна модель *директива*, тому що, беручи на себе певні зобов'язання, мовець має на меті вплинути на поведінку адресата, примусити його здійснити певні дії, що й об'єднує *директиви* та *комісиви* [12, с. 172; 160 та ін.]. До того ж, комісиви (обіцянки та погрози, "промісив і менасив" [158]) можуть залучати й *експресивний* компонент, будучи позитивно/негативно емоційно забарвленими (спроба розмежування за цим критерієм здійснена в класифікації В. В. Богданова, де розмежовано комісиви-гарантії, зобов'язання й промісиви-обіцянки [22]).

Важливим для нашого дослідження у наведених теоретичних постулатах є, утім, не стільки зв'язок між іллокуцією та перлокуцією, скільки подальша диверсифікація в межах певного МА, тобто виявлення в його межах певних *прагмасемантичних підтипів*, які варто розглядати як *тактики* певної мовленнєвої стратегії. Якщо мовленнєва стратегія визначається за критерієм мовленнєвої функції висловлення, то тактика характеризується або різними способами реалізації цієї функції, або ж функціональними різновидами. Отже, мовленнєва стратегія може припускати множинність *варіантів* вербального втілення, тоді як тактика має певний властивий їй *потенціал засобів* вербального втілення. Таким чином, маємо ланцюжок: *мовленнєва стратегія – тактики – вербальні засоби реалізації*. Це означає, що у фокус уваги потрапляє як висловлення в цілому, так і ті його складові/характеристики, котрі є функціонально значущими.

При цьому, враховуючи раніше наведені точки зору науковців про співвідношення тактики та МА, припускаємо, що тактика може збігатися як з *МА*, так і з його підтипом. Це означає, що в межах однієї мовленнєвої стратегії можуть бути виявлені декілька МА, оскільки мовленнєві стратегії є нижчою

ланкою в структурі дискурсивної стратегії, отже вони прив'язані до ієрархічно вищого рівня – локальних стратегій, котрі визначають набір мовленнєвих стратегій. Цей набір є динамічним і мінливим, залежним від локальних і глобальних цілей; він варіюється від однієї дискурсивної стратегії до іншої. У той самий час, потенціал МА обмежений кількістю базових іллокуцій висловлення, тобто є стабільним і незмінним. Звідси витікає можливість використання потенціалу МА як засобу реалізації (або тактики) однієї або більше мовленнєвих стратегій. Іншими словами, один підтип певного МА може бути тактикою в межах однієї мовленнєвої стратегії, а інший підтип того самого МА – тактикою в межах іншої мовленнєвої стратегії.

Слід зазначити, що реалізація стратегічного потенціалу мовленнєвих дій судді відбувається в діалогічному мовленні, що, на наш погляд, вимагає залучення певних положень *конверсаційного аналізу*. Ця лінгвістична теорія узгоджується з напрямком і об'єктом нашого дослідження, оскільки фокусує увагу на моделях побудови природного діалогу в певних типових ситуаціях і соціальних контекстах, виявляючи соціокомунікативні особливості діалогової інтеракції. Конверсаційні характеристики висловлення, тобто його функціональні характеристики як одиниці діалогу, можуть у поєднанні з мовленнєвоактовими характеристиками, визначати мовленнєву стратегію, шляхом співвіднесення іллокутивної та структурно інтеракційної функцій висловлення.

У нашому аналізі поняттями, дотичними до аналізу мовленнєвих стратегій, можуть ставати: (1) проспективна / ретроспективна орієнтація мовленнєвих дій [271, с. 12] (див. також [262; 265; 267; 268]); (2) скерованість мовленнєвої дії на передачу ходу, що кореспондує з категорією зміни комунікативних ролей [4; 110].

Під час аналізу варіювання стратегічного потенціалу мовленнєвих дій судді в АСД у різних комунікативних ситуаціях судового засідання використано *кількісні підрахунки*. Це зумовлено тим, що увесь обсяг серійної вибірки розподілено спочатку на чотири частини за комунікативними

ситуаціями, а потім кожну частину розподілено за реалізованими в певній комунікативній ситуації мовленнєвими стратегіями. У результаті, отримуємо таку кількість висловлень, яку можливо підрахувати в одиницях і у відсотках.

Слід також зауважити, що під час аналізу комунікативних ситуацій, які формують певний інституційний дискурс, автори вдаються до моделювання цих ситуацій у вигляді фреймів, враховуючи такі чинники, як склад учасників, хронотоп, конкретна мета тощо (див., напр. [201; 229 та ін.]). У нашому дослідженні таке завдання не стоїть, тому що всі комунікативні ситуації (у термінах права «стадії судового процесу» [181]) детально описані в юридичній літературі. Також зазначимо, що, розглядаючи зазначені комунікативні ситуації та співвіднесені з ними мовленнєві жанри (у нашому розумінні мікрожанри), ведемо мову саме про ситуації, тому що у фокус нашої уваги потрапляють не мовні й мовленнєві жанрові ознаки, а комунікативні ситуаційні чинники, які впливають на реалізацію мовленнєвих стратегій судді.

Таким чином, виявлення впливу ситуаційних чинників на реалізацію мовленнєвих стратегій суддями в АСД було здійснено шляхом (1) розподілу усього обсягу серійної вибірки на чотири частини, кожна з них охоплює мовленнєві дії суддів, продюзовані в одній конкретній ситуації; (2) виявлення набору мовленнєвих стратегій, реалізованих суддями в кожній комунікативній ситуації; (3) встановлення кількісних показників (в одиницях і у відсотках) реалізації кожної мовленнєвої стратегії, зафіксованої в кожній комунікативній ситуації.

Суддя, з усією очевидністю постає в АСД як колективна дискурсивна особистість, але індивідуальна дискурсивна особистість також проявляє себе. Аналіз індивідуальних, особистісних проявів є особливо важливим в АСД, зважаючи на його жорсткі інституційні рамки, в яких суддя реалізує стратегії та тактики.

Для того, щоб виявити вплив особистісного чинника, треба було встановити середній показник реалізації певної мовленнєвої стратегії в американському судовому засіданні та порівняти його з середнім показником

реалізації тієї самої стратегії кожним суддею, для чого було зроблено **статистичні обчислення**.

Це було необхідним, оскільки, на відміну від попереднього кроку дослідження, тут завдання полягало не лише у встановленні кількісних (відсоткових) показників реалізації певної мовленнєвої стратегії кожним суддею, а й у виявленні кореляцій між цим і середнім показником.

З цією метою у нашому дослідженні ми послуговувалися статистичними формулами, запропонованими Б. М. Головіним [37, с. 36–37] та успішно використаними в сучасних лінгвістичних розвідках [64; 165; 201 та ін.].

Обчислення середніх показників (середньої зваженої частки) використання певної мовленнєвої стратегії під час судового засідання здійснено шляхом використання (із певними модифікаціями) формули:

$$\bar{p} = \frac{p_1 + p_2}{2} \quad [37, \text{с. } 38].$$

Потреба в модифікації наведеної формули визначена тим, що автор пропонує її для *рівних* за обсягом вибірок. У нашому дослідженні усі серії є *різними* за обсягом, оскільки різною є кількість висловлень у діалогічних фрагментах, що увійшли до їхнього складу, тобто, кожний суддя продукує під час судового засідання різну кількість висловлень (див. таблицю Д.1. у додатку Д). З цієї причини запропоновану Б. М. Головіним формулу, услід за іншими авторами [165, с. 68; 201], використано в такому вигляді:

$$\bar{p} = \frac{n_1 p_1 + n_2 p_2 + \dots + n_x p_x}{n_1 + n_2 + \dots + n_x}$$

У цій формулі n позначає обсяг однієї конкретної групи (серії), p – частку реалізацій певної стратегії у межах цієї групи (серії).

Для обчислення статистичного показника квадратичного відхилення середніх часток застосовано запропоновану Б. М. Головіним [37, с. 37] формулу:

$$\varepsilon = \sqrt{pq \left(\frac{1}{n_1} + \frac{1}{n_2} \right)}$$

Де ϵ – величина квадратичного відхилення середньої частки порівнювальних сукупностей, p та q – середні (для двох сукупностей) частки досліджуваних явищ і усіх решти; n_1, n_2 – розміри вибірок.

Виконано також проміжний етап: після обчислення середньої зваженої частки реалізації певної мовленнєвої стратегії конкретним суддею, спочатку враховано показник Δ – дельта (дельта – це результат, що описує імовірнісний розподіл функції від асимптотично нормальної статистичної оцінки [278]), а вже потім встановлено квадратичний показник відхилення середньої частки.

Це дозволило виявити, наскільки частка реалізацій однієї мовленнєвої стратегії одного конкретного судді відрізняється від середньої зваженої частки, з метою подальшої кваліфікації різниці як значущої або незначущої.

У лінгвостатистиці пропонується оцінювати отримані данні як значущі або незначущі на такій підставі: «Якщо квадратичне відхилення часток менше різниці часток втричі або більше, ми маємо право відкинути гіпотезу про випадкову, тобто незначущу відмінність між частками. Те саме по іншому: якщо $3\epsilon \leq p_1 - p_2$, тоді відмінність між частками є значущою» [37, с. 38] (саме для порівняння квадратичного відхилення часток та різниці часток треба було встановити показник дельта).

Проте, в цілому спираючись на подане твердження, ми, враховуючи специфіку нашого дослідження, а саме: жорсткість інституційних умов мовленнєвої діяльності судді, тому, окрім диференціації показників відхилень на незначущі та значущі, виокремлювали ще дві групи: (1) у край незначущі відхилення (показники максимально наближені до середньої зваженої частки); (2) наближені до значущих відхилення (показники максимально наближені до тих, які є значущими відхиленнями). Якщо значуще відхилення ($\Delta : 3\epsilon$) прийняти за 100 %, тоді логічно, на наш погляд, до у край незначущих відхилень віднести ті, що розташовуються в діапазоні 0–10 %, а до майже значущих – у діапазоні 90–99 % (відповідно відхилення в діапазоні 11–89 % вважаємо незначущим, а ті, чий показники дорівнюють 100 % або більше – значущими).

Висновки до розділу 2

1. Методологія дослідження ґрунтується на інтеграції принципів і положень лінгвопрагматики, когнітивної лінгвістики та дискурсології, які формують настанови комунікативно-дискурсивного підходу або дискурсивної прагмалінгвістики. Провідним серед цих принципів є функціоналізм, за значної питомої ваги антропоцентризму, експансіонізму, експланаторності.

2. Алгоритм дослідження загалом охоплює п'ять етапів: на першому постає завдання осмислення та систематизації наукового досвіду, розробка теоретичних засад дослідження та формування його гіпотези; метою другого етапу є добір ілюстративного матеріалу; на третьому етапі встановлюється стратегічний потенціал мовленнєвих дій судді в американському судовому дискурсі; четвертий етап призначений для з'ясування параметрів варіювання цього потенціалу під впливом ситуаційних чинників та дискурсивної особистості судді; на п'ятому етапі підбиваються підсумки та формулюється висновок щодо верифікації гіпотези дослідження.

3. Під час добору фактичного матеріалу сучасні інформаційні технології та відкритість інформаційного простору забезпечили можливість використання автентичних записів судових засідань – транскриптів, розміщених в мережі Інтернет. Дібраний матеріал складається з транскриптів засідань, присвячених розгляду 70 справ (цивільних та кримінальних) в американських судах різної предметної та територіальної юрисдикції за або без участі журі. Це засвідчує репрезентацію в матеріалі дослідження усіх різноманітних сутнісних характеристик американської судової системи та процедури. Обрані транскрипти укладені фахівцями-носіями англійської мови, що свідчить на користь їх достовірності; використання різних джерел фіксації/оприлюднення – (15 організацій та 17 судів) мінімізує суб'єктивний вплив індивідуального чинника в процесі укладання транскриптів та сприяє підвищенню рівня достовірності.

4. Для формування загальної вибірки в усіх дібраних транскриптах судових засідань було виділено мовленнєві внески суддів, які було проаналізовано з метою виявлення потенціалу стратегій і тактик судді. Для встановлення параметрів варіювання цього потенціалу було сформовано серійну вибірку, до якої увійшло по одному транскрипту судового засідання за участю кожного з 63 суддів. З метою з'ясування впливу ситуаційних чинників цю вибірку було розподілено на чотири частини, відповідно до кількості комунікативних ситуацій. У кожній групі (серії) завданням було виявлення набору мовленнєвих стратегій та кількісних показників їхньої реалізації. Для встановлення впливу дискурсивної особистості серійну вибірку було розподілено на 63 групи (серії), відповідно до кількості суддів. Завданням аналізу тут було обчислення середніх показників, реалізації кожної мовленнєвої стратегії та відхилень від цих показників у мовленні кожного судді.

5. Одиницю аналізу – висловлення – класифіковано на підставі його мовленнєвої/-их функцій як репрезентанта певної мовленнєвої стратегії; у межах кожної мовленнєвої стратегії виокремлено тактики, на основі певних наборів вербальних засобів, котрі визначають функціональні особливості висловлення. Цей фактор дослідження (мовленнєві стратегії – тактики – вербальні засоби реалізації) надалі доповнюється встановленням кореляцій між мовленнєвою стратегією/тактикою та локальною стратегією.

6. Інструментальні положення дослідження охоплюють тлумачення та класифікацію мовленнєвих актів, виокремлення у межах кожного з типів підтипів, що кореспондують з прагмасемантичними різновидами; деякі положення конверсаційного аналізу (проспективність / ретроспективність, передача ходу); засади кількісного та лінгвостатистичного аналізу.

Основні положення цього розділу висвітлено в такій публікації автора [84].

РОЗДІЛ 3

ДИСКУРСИВНА СТРАТЕГІЯ СУДДІ В АМЕРИКАНСЬКОМУ СУДОВОМУ ЗАСІДАННІ

Цей розділ присвячено науково-практичному аналізу дискурсивної стратегії судді – учасника американського судового дискурсу, а саме: виявленню глобальної, локальних і мовленнєвих стратегій, що структурують дискурсивну стратегію, реалізовану суддею під час засідання американського суду.

Відповідно до алгоритму дослідження, глобальну та локальні стратегії судді схарактеризовано виходячи з рольових прав і обов'язків цього АГЕНТА американського судового дискурсу, зокрема тих, що передбачені жанром судового засідання

Мовленнєві стратегії судді визначено за критерієм їхньої спрямованості на досягнення певної мовленнєвої мети. Ураховуючи різні способи й шляхи досягнення цієї мети, в межах кожної стратегії виокремлено тактики. Також виявлено і систематизовано ті прийоми та/або вербальні засоби, що є функціонально значущими, тобто слугують реалізації тактичних цілей.

Завершує опис потенціалу стратегій та тактик судді в американському судовому засіданні з'ясування корелятивних зв'язків між мовленнєвими та локальними стратегіями. Здійснення усіх перелічених кроків дозволяє змодельовати структуру дискурсивної стратегії судді.

3.1. Глобальна та локальні стратегії

У визначенні глобальної стратегії судді виходимо з таких раніше наведених даних:

- функцією суду як суспільного інституту є здійснення правосуддя;
- здійснення правосуддя за повною процедурою відбувається під час судового засідання;

- головним учасником судового засідання, який керує його перебігом, є суддя.

Таким чином, можна стверджувати, що *загальна роль* – СУДДЯ, в основі якої лежить декларативне знання (стереотипи-уявлення, що вміщують усі знання та уявлення представників американської лінгвокультури про зазначену роль), конкретизується в контексті судового засідання та постає у вигляді ролі КЕРІВНИК ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ.

Ця *конкретна роль* ґрунтується на процедуральному знанні – стереотипах поведінки, співвіднесених з інституційно визначеними правами та обов'язками судді – АГЕНТА АСД, які він має реалізовувати під час судового засідання.

Роль КЕРІВНИК ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ обумовлює *глобальну стратегію* американського судді – УПРАВЛІННЯ.

Для визначення локальних стратегій судді слід виявити *кластерні ролі*, що вміщує базова роль КЕРІВНИКА ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ.

Наявні розвідки пропонують таку класифікацію ролей судді: суддя-рефері, суддя-учасник драматичного дійства, суддя-лінгвіст, суддя-звичайна людина [53, с. 7]. Розглянемо детальніше цю класифікацію з метою встановлення її релевантності нашому дослідженню.

Слід погодитися із авторкою у тому, що «кожна роль судді співвіднесена зі здійсненням певного типу діяльності та конкретними цілями, які досягаються мовними засобами» [там само]. Проте, виникають деякі заперечення або уточнення щодо тлумачення більшості конкретних ролей.

Зокрема, авторка стверджує: «суддя-рефері забезпечує справедливий судовий процес, який гарантує рівні права сторонам, й в його мовленні особливу роль відіграють метакомунікативні засоби з контролюючою та структуруючою функціями» [там само].

На наш погляд, невдалою є назва ролі «рефері», оскільки вона фактично синонімічна назві ролі «суддя» в цілому (у нашому розумінні – базовій ролі

КЕРІВНИК ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ). На аналогічність цих ролей вказує один з американських суддей, підтверджуючи тим самим нашу позицію:

(1) – Now, the court, that would be me as the judge, and counsel, the attorneys, have well-defined and distinct roles in the trial of this case. The attorneys, of course, are advocates for the side that each represents during this litigation. I am not an advocate. I am more analogous to a referee, if you will, in an athletic contest between two parties. It's my job to enforce the rules and to ensure that each side is treated fairly. My job is to ensure that the parties participate fully and fairly in the trial of this case. In the event there is a dispute about where rules apply or what the rules mean, it is my job as a matter of law to resolve all such issues (Case № 04-CV-1067-REB-CBS, p. 37).

У цьому прикладі суддя стверджує, що він керує судовим засіданням, так само, як рефері робить це в спортивному змаганні. Отже, різниця між суддею та рефері полягає не стільки в рольових правах і обов'язках, скільки в сфері їхньої реалізації. Зауважимо, що й у цитованій праці авторка стверджує, що «грань “суддя-рефері” є провідною, оскільки з нею пов'язане виконання суддею своїх основних обов'язків» [там само], тим самим визнаючи ієрархічно вищу позицію цієї ролі по відношенню до інших.

Таким чином, роль «рефері» не вважаємо за доцільне включати до нашої класифікації.

Роль «суддя-учасник драми» Т. В. Дубровська вважає ключовою в реалізації процесу як театрального та ритуального дійства, що виявляється в особливостях мовлення судді, зокрема, вживанні стійких мовленнєвих формул, юридичної лексики; складному синтаксисі; поширеності образно-експресивних прийомів; дотриманні принципу ввічливості [там само].

Погоджуючись із описаними авторкою особливостями мовлення судді, які демонструють ритуальний характер судового засідання, думаємо, що дотримання ритуалу співвіднесене зі стереотипами мовленнєвої поведінки, які є актуалізаторами поведінкового стереотипу. Іншими словами, мовленнєва поведінка судді як учасника певного ритуалізованого дійства є *результатом*

виконання цим учасником рольових прав і обов'язків, а не частиною цих рольових приписів. Саме з цієї причини зазначену роль неможливо віднести до кластерних.

Роль «суддя-лінгвіст» визначена Т. В. Дубровською услід за іншими авторами, зокрема носіями англійської мови Л. Соланом та Р. Тієрсма (L. Solan, R. Tiersma); дослідниця пише: «діяльність судді-лінгвіста передбачає увагу до мовних аспектів мовлення (семантики, граматики, контексту, побудови текстів) у ході тлумачення текстів законів, документів, висловлень учасників процесу» [53, с. 8]. На підтвердження своєї думки, авторка наводить приклад, у якому суддя коригує питання одного з учасників, вказуючи йому на необхідність замінити слово *neutral* на *unhelpful* [53, с. 11].

Слід, перш за все, зазначити, що увага до вживання мовних одиниць дійсно притаманна судді, про що свідчать данні інших досліджень і наші ілюстративні приклади. Ця проблема постає настільки важливою, що «стосовно слова *liar* навіть виникла дискусія і було зроблено запит в комісію з прав людини щодо правомірності застосування цієї характеристики до підсудного» [58, с. 78]. Проте, як у попередніх випадках, вважаємо недоцільним внесення ролі «лінгвіст» до набору кластерних ролей судді, оскільки, по-перше, увага до засобів вербального спілкування обумовлена не прагненням судді з'ясувати характеристики мовних чи мовленнєвих одиниць, як то роблять лінгвісти, по-друге, коригування суддею дій інших учасників стосується не лише вживання ними тих чи інших вербальних одиниць, але й цілої низки інших речей. Таким чином, описані в межах ролі «лінгвіста» дії судді вважаємо лише частиною тих, що передбачені однією з його кластерних ролей.

Описуючи роль «звичайна людина», Т. В. Дубровська стверджує, що, реалізуючи цю роль, суддя виявляє емоції та особисте ставлення до учасників процесу, закону, раніше прийнятих судових рішень [53, с. 8].

Із цією думкою ми в цілому погоджуємося, але хочемо зробити деякі уточнення. По-перше, ставлення до закону, процедур і судових рішень навряд чи є релевантним, оскільки американський суддя поважає їх і неухильно

дотримується, а отже коментувати йому немає чого. По-друге, в аспекті демонстрації особистісного ставлення до інших учасників процесу, стандарти американської комунікативної культури припускають лише демонстрацію позитивного ставлення, а порушення норм у судовій залі є неприпустимим. Таким чином, доцільно вести мову про врахування можливості демонстрації суддею позитивного ставлення до інших учасників, яка визначена не інституційно, а особистісно.

Виходячи з викладеного, та використовуючи раніше наведені дані юридичних джерел, ми пропонуємо таку класифікацію **кластерних ролей СУДДІ-КЕРІВНИКА ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ** та співвіднесених з ними **локальних стратегій** судді в американському судовому засіданні:

- роль РОЗПОРЯДНИК ґрунтується на правах і обов'язках судді віддавати розпорядження щодо здійснення процесуальних дій, регулювання судового процесу та комунікації в його межах; ця роль визначає локальну стратегію *РОЗПОРЯДЖЕННЯ*;

- роль КОНТРОЛЕР пов'язана із покладеним на суддю обов'язком слідкувати за дотриманням правових та процесуальних норм й усіляко запобігати й перешкоджати їх порушенню. У разі порушення норм, або найменшого відхилення від них, суддя реалізує своє інституційне право контролю, зокрема скеровує учасників на дотримання визначеного законом регламенту [156, с. 310], забороняє, приміром, свідчити з чужих слів (*hearing rule*), ставити наштотхуючі питання (*leading question*); вимагає змінити формулювання запитання; вказує на нерелевантність питання, спонукає до постановки питання, націленого на отримання фактичної інформації, контролює часові параметри тощо [53, с. 15–16] (зміна формулювань, фактично те, що авторка пов'язує з роллю «суддя-лінгвіст» є, таким чином, лише складовою частиною контролю, здійснюваного суддею). Ця кластерна роль визначає локальну стратегію *КОНТРОЛЮ*;

- роль ПОСЕРЕДНИК обумовлена інституційною потребою забезпечення рівноправності сторін судового процесу, що вимагає від судді з'ясування точок зору сторін, узгодження на правових підставах позицій сторони обвинувачення та захисту, особливо у випадку конфлікту між ними [260]; зазначена кластерна роль визначає локальну стратегію *УЗГОДЖЕННЯ ПОЗИЦІЙ*;

- роль ПРАВНИК є тією роллю, в межах якої суддя реалізує своє право надавати інформацію правового й процесуального характеру іншим учасникам процесу, повідомляти як фаховий юрист про суть справи, посилаючись на правові й процесуальні норми, інформувати про регламент тощо. Вказана кластерна роль визначає локальну стратегію *АПЕЛЯЦІЇ ДО НОРМ І ПРОЦЕДУР*.

Усі ці ролі повною мірою охоплюють інституційні права й обов'язки судді, що дає підстави уважати їх *головними* та *обов'язковими*, проте це не означає незгоду із думкою про наявність особистісних проявів у ході судового засідання. Цілком очевидно, що діючи у межах суспільно визначених прав і обов'язків у передбачений ними спосіб, кожний суддя залишається «звичайною людиною».

Ураховуючи, що особистісні прояви не належать до інституційно визначених рольових прав і обов'язків судді, пов'язані з ними кластерну роль і локальну стратегію вважаємо *факультативними*.

Беручи до уваги, що особистісні прояви доцільно розглядати як демонстрацію позитивного ставлення американського судді до інших учасників судового засідання, факультативною вважаємо кластерну роль ПРИЄМНА ЛЮДИНА, а обумовлену нею локальну стратегію визначаємо як *МІЖОСОБИСТІСНУ КООПЕРАЦІЮ*.

Глобальну і локальні стратегії як ієрархічні складові дискурсивної стратегії судді в американському судовому засіданні ілюструє рис. В.1. у додатку В (факультативність ролі ПРИЄМНА ЛЮДИНА і локальної стратегії *МІЖОСОБИСТІСНОЇ КООПЕРАЦІЇ* на цьому рисунку відображено пунктирністю лінії, котра пов'язує зазначену кластерну роль з базовою).

3.2. Мовленнєві стратегії та тактики

Аналіз функціональних характеристик висловлень, продукованих американським суддею під час судового засідання, дозволив встановити *потенціал мовленнєвих стратегій*, реалізованих цим учасником АСД. За результатами аналізу виокремлено такі мовленнєві стратегії:

➤ *спонукання.*

Ця мовленнєва стратегія скерована на спонукання адресата здійснити певну дію, що означає збіжність зазначеної мовленнєвої стратегії з іллокутивною функцією директива; причому адресант (суддя) вдається до спонукання, коли, з його погляду, адресат сам, без відповідної мовленнєвої дії з боку адресанта, не зробить те, до чого той його спонукає (іншими словами, мовленнєва стратегія *спонукання* має проспективну орієнтацію);

➤ *дозволу/заборони.*

Ця мовленнєва стратегія є подібною до попередньої, оскільки також ґрунтується на іллокуції МА директиву; відмінності полягають у тому, що (1) адресант (суддя) спонукає адресата до здійснення (*дозвіл*) або нездійснення (*заборона*) дії; (2) адресант вдається до мовленнєвої дії, коли він спостерігає, що інший комунікант здійснює якусь непередбачену законом/процедурою або недоречну дію, чи коли він вважає, що інший комунікант хоче/має намір здійснити певну дію (це означає, що мовленнєва стратегія *дозволу/заборони* має як ретроспективну, так і проспективну орієнтацію);

➤ *інформування.*

У межах цієї мовленнєвої стратегії здійснюється інформаційний обмін, що передбачає два функціональні різновиди: (1) адресант (суддя) надає інформацію іншим учасникам, у цьому випадку реалізується іллокутивна функція МА-репрезентативу; (2) адресант (суддя) прагне отримати інформацію від іншого учасника, реалізуючи МА квеситив;

➤ *метакомунікативна.*

У межах цієї стратегії так само виокремлюються два функціональні різновиди: (1) адресант (суддя) регулює процес вербальної взаємодії в судовій залі, фіксуючи його початок, продовження, завершення; (2) адресат здійснює вербальні дії, які не вкладаються в рамки його інституційних рольових приписів, він діє як звичайна людина, що веде фатичну бесіду. На відміну від попередньої мовленнєвої стратегії, функціональні різновиди в цьому випадку співвідносяться не з різними МА, а з підтипами того самого МА (фатичні метакомунікативи включеного та автономного типу [131, с. 9]).

Детальний розгляд перелічених мовленнєвих стратегій, який передбачує виявлення тактик у межах кожної стратегії та систематизацію тих вербальних засобів, що є функціонально значущими, задіяними в реалізації тактичних завдань, подано в наступних підрозділах.

3.2.1. Мовленнєва стратегія спонукання. Ця мовленнєва стратегія, спрямована на спонукання адресата до виконання певної дії, реалізується тактиками жорсткого та м'якого спонукання, різниця між якими полягає в *способі* вербального вираження іллокуції директиву, що кореспондує з різними прагмасемантичними підтипами цього МА.

Тактика жорсткого спонукання – пряме та категоричне волевиявлення мовця спонукати до дії, яку адресат має виконати, передбачає використання прямих директивів такого прагмасемантичного підтипу, як наказ [136, с. 36]. Наказ передбачає обов'язковість виконання дії, до якої спонукають слухача, тобто в останнього не має вибору – здійснювати дію чи ні [136, с. 36]. Хоча загально відомо, що накази взагалі нехарактерні для англомовного спілкування, бо в англомовній комунікації існують суворі обмеження на використання імперативу, що відзначається багатьма дослідниками [253; 271 та ін.]; імператив, як зазначають науковці може вживатися в командах, інструкціях і наказах [255, с. 376; 274, с. 30]. Отже, накази реалізуються в певних дискурсах/комунікативних ситуаціях, зокрема, в АСД, де, відповідно до

посадових повноважень, суддя має право висловлювати накази в процесі судового засідання.

Засобами наказу або тактики жорсткого спонукання виступають *прості спонукальні речення*, які містять дієслова наказового способу у стверджувальній формі; *складні речення*, до складу яких входять спонукальні; *номінативні речення*, а також *розповідні речення*, до складу яких входять дієслова із семантикою спонукання.

Розглянемо послідовно усі ці засоби, зареєстровані в нашому дослідницькому корпусі:

- прості спонукальні речення з дієсловом у наказовому способі у стверджувальній формі, наприклад:

(2) – *Approach for a minute* (Case № CR 10-223, p. 32).

(3) – *Call your next witness* (Case № 6:01-cr-134-Orl-31DAB, p. 10).

(4) – *Reply by the plaintiff, Mr. Brennan* (Case № 11 CV 1279, p. 25).

(5) – *Counsel, reiterate it!* (Case № 04-CV-1067-REB-CBS).

(6) – *Sit down and write out an answer* (Case № 04-CV-1067-REB-CBS, day 1, p. 129).

(7) – *Tell me about comparators* (Case № 11 CV 1279, p. 26).

(8) – *Bring the jury back out now* (Case № 02 CIV 05-3699, p. 118).

Ці речення, як свідчать наведені приклади, мають поширену структуру, оскільки спонукаючи адресата до певної дії, суддя має вказати на об'єкт цієї дії (*your next witness, the jury, an answer, etc*); за бажанням адресанта можуть бути також вербально позначені часові параметри дії (*for a minute, now*) тощо. Хоча цілком очевидно, що основне функціональне навантаження припадає на дієслово, форма якого визначає тип речення й слугує виконанню тактичної мети жорсткого спонукання, інші вербальні одиниці, що містяться в реченні, є також (принаймні частково) функціонально значущими, оскільки вони оптимізують виконання тактичного завдання, уточнюючи зміст чи характеристики дії, до якої суддя спонукає;

- складні речення, до складу яких входять спонукальні.

Такі речення в нашій вибірці представлені складнопідрядними з головним спонукальним реченням, наприклад:

(9) – *Now, again answer subject to my two conditions, one, that you recall the question, and two, that you answer of your personal knowledge* (Case № 05-CV-7891, p. 106).

(10) – *Tell the court what you were told, otherwise I react to the objection first before you proceed* (Case № 98 Cr. 1023, p. 46).

(11) – *The Government go first, then the defense, after which we will start the offering of evidence* (Case № 12 Cv. 1340, p. 125).

Підрядні різних типів у цих реченнях мають функцію аналогічну тій, що виконують другорядні члени простого спонукального речення: вони оптимізують виконання тактичного завдання, шляхом уточнення обставин, умов дії, до якої спонукає суддя;

➤ номінативні речення.

Представляючи дію, до якої суддя спонукає іншого учасника судового засідання за допомогою номінативного речення, мовець подає її не як свою особисту вимогу, а як загальноприйняту норму, таким чином від дії віддаляються як мовець, так і адресат, оскільки ця дія не виражена дієслівною формою. Подібна імперсоналізація (виведення адресата, а часто і адресанта, з ситуації) є типовою у процесі судової комунікації.

У лінгвістичних розвідках встановлено, що директивна функція є характерною для називних або номінативних речень англійської мови, де експліцитного вираження дістає: 1) агент дії; 2) (номіналізована) дія; 3) об'єкт дії; 4) локатив дії; 5) інструмент дії; 6) умовний сигнал до дії [206, с. 13]. До засобів тактики жорсткого спонукування належать номінативні речення, де експліцитного вираження дістає:

- об'єкт дії, наприклад:

(12) – *Government's first witness* (Case No. 05-CR-162, p. 20).

(13) – *Further business by the defense, Mr. Wesoky* (Case № 04-CV-1068-REB-CBS, p. 41).

(14) – *A concluding question or two, Mr. Brennan* (Case № 04-CV-1067-REB-CBS, p. 68).

У цих прикладах суддя спонукає *викликати* свідка обвинувачення, *вирішити* питання щодо представника захисту, *поставити* заключне питання, але сама ця дія вербально не об'єктивована. Разом із тим, експліцитне вербальне вираження об'єкта дії в номінативному реченні забезпечує імперсоналізовану тактичну функцію категоричного спонукання.

- (номіналізована) дія, наприклад:

(15) – *Cross examination* (Case No. 05-CR-162, p. 46).

(16) – *Response from the Government relative to that* (Case No. 05-CR-162, p. 112).

У прикладах (15, 16) експліцитно вираженою в називному реченні є номіналізована дія (*cross examine, respond*), що дозволяє цим реченням виступати засобами реалізації тактичної цілі жорсткого спонукання.

Слід також зазначити, що в межах тактики жорсткого спонукання суддя може, звертаючись до одного, чи різних адресатів, висловлювати більше одного спонукання, використовуючи ті самі, або різні засоби. Приміром, у поданому далі фрагменті суддя спочатку спонукає до ретельного огляду доказів, використовуючи при цьому номінативне речення (номіналізована дія), а потім – наказує представникові позивача починати робити це, шляхом використання спонукального речення, наприклад:

(17) – *Voir dire examination by the parties, commence the plaintiff, Mr. Brennan* (Case № 04-CV-1067-REB-CBS, p. 57).

Таким чином, маємо складносурядне речення, в якому двічі й за допомогою різних синтаксичних структур, реалізована тактика жорсткого спонукання;

- розповідні речення з дієсловами із семантикою спонукання.

Серед дієслів спонукальної семантики найчастотніми в нашій вибірці виявились такі:

- *to urge* (to impel, constrain, or move to some action [288]; to insist on, allege, or assert with earnestness [289]):

(18) – *I urge the parties to do that, because I believe both counsel are expert in this area and certainly far more expert than I* (Case № 98-055911, p. 17).

(19) – *I urge that you at least consider what I've said* (Case № 05-CR-162, p. 20).

Ці речення експліцитно виражають намір судді спонукати адресата до виконання певної дії за рахунок лексичного значення дієслова *urge*, і в такій спосіб виконують тактичне завдання. Дієслово *urge* при цьому виступає перформативним засобом об'єктивації іллокуції спонукання;

- *to be supposed* (to believe or assume as true; take for granted [290]), (у формі пасивного стану), наприклад:

(20) – *You are supposed to do it* (Case № 04-CV-1067, p. 148);

(21) *COURT: The checklist is the materials that's supposed to be there.*

Q: You honour, you were given, among other things (Case №04-CV-1067-REB-CBS, p. 55).

Вживання розповідних речень із цією лексичною одиницею слугує виконанню тактичних цілей, подаючи дію, до якої спонукає суддя як очевидно необхідну для виконання, за рахунок вживання дієслова *suppose* у формі пасивного стану. Хоча значення облігаторності в цих випадках є дещо менш категоричним (дієслово *suppose* не є перформативним), належність таких речень до прагмасемантичного типу МА директиву-наказу обумовлена тим, що представляючи дію, як таку, що беззаперечно має бути виконана, суддя не залишає адресатові вибору: той має обов'язково здійснити цю дію.

Тактика м'якого спонукання кореспондує з менш категоричним та/або непрямим волевиявленням; ця тактика спирається на реалізацію двох груп засобів, а саме: висловлень наказу, що містять маркери мітигації та не спонукальних висловлень, що не належать до прагмасемантичного типу наказу, а являють собою *прохання, пропозиції* [136, с. 38].

Слід зауважити, що в першому випадку маємо прямі МА директиви, оскільки маркери мітигації містяться у висловленнях спонукального типу (на формальному рівні збіжних із спонукальними реченнями та іншими попередньо переліченими структурами), а в другому випадку йдеться про непрямі МА директиви, оскільки іллокуція директива реалізується невластивими цьому типу МА синтаксичними структурами (питальними та розповідними реченнями, що не містять дієслів із семантикою спонукання).

Викладене дає підстави виокремити в межах тактики м'якого спонукання прийоми прямого мітигованого спонукання та непрямого спонукання, із специфічним для кожного набором вербальних засобів, а саме:

➤ прийом прямого мітигованого спонукання.

Найбільш поширеним маркером мітигації, використовуваним суддею, є *please*, що вживається у препозиції та в постпозиції відносно дієслова в наказовому способі. Важливо відзначити, що в англійській комунікації характерна тенденція до пом'якшення команди, наказу, інструкції тощо. Як вже зазначалося вище, англомовні комуніканти вважають, що імперативу треба уникати, у тих випадках, коли імператив все ж використовується, він пом'якшується модифікаторами. Саме з цією метою суддя використовує *please*, аби зробити наказ менш жорстким, наприклад:

(22) – *Please be seated* (Case № 04-CV-1067-REB-CBS, p. 3).

(23) – *Please do so. And it appears that you are. Thank you* (Case № 04-CV-1067-REB-CBS, p. 52).

(24) – *Call the next matter, please* (Case № 05 CIV -3699-PHX-JAT, p. 4).

(25) – *Go ahead, please* (Case № 04-CV-1067-REB-CBS, p. 37).

(26) – *Ladies and gentlemen, please be patient with us. We shall not be long* (Case № 04-CV-1067-REB-CBS, p. 34).

(27) – *Explain me, please, you have another argument you want to make, Mr. Gillen* (Case № 04-CV-1067-REB-CBS, p. 37).

Слід також зауважити, що спонукаючи до здійснення декількох дій, суддя вживає маркер мітигації *please* неодноразово, наприклад:

(28) – *Thank you. Please be seated in that witness stand. Lieutenant, good afternoon. As you testify, please use the microphone in front of you, please leave a reasonable speaking distance of some six to eight inches* (Case № 04-CV-1067-REB-CBS, p. 3).

До інших маркерів мітигації належать:

- мінімізатори (*little, a little, a bit, small*) які зменшують «ціну» послуги або скоєної на користь мовця дії, зменшують «загрозу» і таким чином знижують ступінь впливу на адресата [6, с. 248]. Аналіз фактичного матеріалу засвідчує поодинокі випадки використання мінімізаторів, що зумовлено стилістичними особливостями мовлення у процесі проведення судового засідання. Знаходимо використання мінімізатора *a little bit* у мовленні судді, наприклад:

(29) – *And then slow down a little bit and give him a chance to finish his question before you start your answer* (Case № CR 10-223, p. 167).

- маркери ввічливості; зокрема висловлювання подяки, що передують висловлюванню наказу:

(30) – *Thank you, and again please be seated, ladies and gentlemen* (Case № 6:01-cr-134-Orl-31DAB, p. 75).

- мовний вираз *if you would*; який скерований на створення враження, що адресат нібито має вибір щодо здійснення/нездійснення дії, до якої мовець (суддя) спонукає (як правило, цей вираз вживається разом із *please*), наприклад:

(31) – *Your next question, if you would, please.* (Case № 04-CV-1067-REB-CBS day 4, p. 139);

(32) – *If you would please rephrase for now.* (Case № 04-CV-1067-REB-CBS day 2, p. 88).

- модальне дієслово *let* у сполученні з *me, us*, наприклад:

(33) – *Let me stop you, Mr. Brennan. This document has not yet been offered.* (Case № 04-CV-1067-REB-CBS, p. 44);

(34) – *Let's take a 20-minute break here, and we'll return and we'll pick up with those slides at the end of the recess.* (Case № 4:04-CV-02688, p. 73).

Використання модального дієслова *let* у сполученні з *me*, що передує наказу, пом'якшує спонукання, оскільки мовець ніби питає дозволу віддати наказ. Хоча цілком очевидно, що рольові права судді передбачають можливість наказувати іншим учасникам, що їм робити, використання *let me* засвідчує бажання мовця виявляти повагу до співрозмовника.

Ще більший ступінь мітигації має модальне дієслово *let* у сполученні з особовим займенником *we*, яке використовується в інклюзивній функції, репрезентуючи властиву англомовній комунікації лінгвокультурну категорію інклюзивності [10]. Цей засіб особового дейксису маркує кількість включених осіб, зокрема позначає включення слухача, та виступає маркером категорії «свій»-«чужий», чітко розмежовуючи комунікантів за цим критерієм [151, с. 3]. Інклюзивне *we* відносить адресата(-ів) до своїх, тобто до «кола людей, що об'єднані спільними цінностями, світоглядом» [там само, с. 8]. Отже, спонукаючи до дії, суддя вживає *let us* не лише для того, щоб продемонструвати повагу до адресата, але й щоб підкреслити спільну діяльність – здійснення правосуддя, до якої залучені всі учасники АСД.

➤ прийом непрямого спонукання:

Цей прийом спирається, в першу чергу, на типово використовувані в англомовній комунікації в функції директивів *питальні структури*. Оформлення директиву у вигляді питання надає висловленню опосередкованості і опціональності. Тому англомовні комуніканти навіть в асиметричних відносинах досить часто не демонструють свою владу через вживання прямого імперативу. Замість нього вони використовують висловлення, що містять питання про бажання, можливості адресата виконати дію і тим самим демонструють свою повагу до співрозмовника. Таке суворе обмеження на вживання імперативу природно для культури, де найважливішою цінністю є автономія особистості, оскільки імператив – найбільш прямий спосіб вираження бажання мовця, який практично не залишає слухачеві можливості не здійснювати дію [15, с. 118].

Для питальних структур у функції директиву характерне вживання модальних дієслів зі значенням можливості і наміру (*can / will*), завдяки чому мовець апелює до можливості і наміру адресата зробити дію; використання модальних дієслів в умовному способі (*could / would*), що надає гіпотетичності висловленню тощо, наприклад:

(35) – *Will you aid the witness, please, from your station. And thank you* (Case № 04-CV-1067-REB-CBS, p. 35).

(Will you aid the witness = Aid the witness)

(36) – *Madam Clerk, would you ask each juror individually as to whether this was and is now their verdict. Would you please do that* (Case № 11 Civ. 1279 (ALC), p. 22).

(Would you ask each juror individually = Ask each juror individually)

(37) – *Would you simply show the jury back into the courtroom, please?* (Case № 04-CV-1067-REB-CBS, p. 154).

(Would you simply show the jury back into the courtroom = Show the jury back into the courtroom)

(38) – *Could you ask your question again?* (Case № 4:04-CV-02688, p. 41).

(Could you ask your question again = Ask your question again)

Ще одним засобом прийому непрямого спонукання, що використовує суддя під час судового засідання, є *питальні речення фразеологізованої структури*, які актуалізуються у контексті мовленнєвих актів спонукання неімперативного характеру (прохання, пропозиції, запрошення) [23, с. 147]. Причому у мовленні судді відсутність інтерогативної функції в цих мовних одиницях сигналізує крапка замість знака питання у транскриптах судових засідань, що кореспондує з відсутністю питальної інтонації в усному мовленні, наприклад:

(39) – *Why don't you read it into the record, exactly what's on the screen* (Case № CR 10-223, p. 43).

(Why don't you read it = Read it)

(40) – *Why don't you show this to Ms. Bains* (Case № 11 CV 1279, p. 55).

(Why don't you show this = Show this)

Розповідні речення, що реалізують прийом непрямого спонукання, охоплюють по-перше, такі, де суддя експлікує свій комунікативний намір – спонукання здійснити дію; по-друге, такі, де він описує дію, до якої спонукає, не вербалізуючи свій комунікативний намір; по-третє, ті, що містять модальні дієслова, у тому числі в сполученні з інклюзивним *we*, та модальні модифікатори.

Розглянемо послідовно всі ці засоби, за допомогою яких суддя в АСД реалізує прийом непрямого спонукання, використовуючи розповідні речення.

Експлікація комунікативного наміру здійснюється за допомогою дієслова *ask*; використовуючи речення розповідної структури суддя пом'якшує іллокутивну силу директиву, оскільки він не висловлює прямо цей намір, а ніби описує його, наприклад:

(41) – *I ask you to answer. It doesn't move the ball as far as the case is concerned* (Case № 4:04-CV-02688, p. 45).

(I ask you to answer = Answer)

(42) – *Now, it's not a matter of whether or not you like it. But I ask you physically display that to the ladies and gentlemen of the jury, please* (Case № 04-CV-1067-REB-CBS, p. 153).

(I ask you physically display that = Display that physically)

Слід зазначити, що загалом, на думку дослідників в англійській комунікації перформативні дієслова (*I ask ... /I advise... /I invite...*) сприймаються як надмірно пряме вираження комунікативних намірів співрозмовника і їх вживання вкрай обмежене [15, с. 119]. Проте, в контексті судового засідання США, де суддя, згідно процедури й традиції, може вживати й вживає прямі директиви, опис дії із перформативним дієсловом на позначення прохання, а не наказу, є, без сумніву, м'яким спонуканням.

Ще більш м'яким є вираження спонукання за допомогою опису дії в розповідному реченні, де взагалі відсутні маркери іллокуції директиву, проте функція спонукання є цілком зрозумілою для адресата. Експлікація цієї функції

здійснюється за рахунок вживання в розповідних структурах маркерів майбутнього часу (лексичних – *proceed*, граматичних *will*, *be going to*), котрі вказують на те, що дія має бути здійснена, наприклад:

(43) – *Okay. Well, we proceed and then cross that bridge when we come to it* (Case № 04 –CV-1067-REB_CBS, p. 36).

(44) – *We will continue with the redirect and perhaps recross* (Case № CIV 05-3699-PHX-JAT, p. 11).

(45) – *Now, they are going to tell you the reason they wanted to convict Mr. Cadorna was that it was important that the honesty and integrity of the department be upheld* (Case № 11 Civ. 1279 (ALC), p. 16).

(у цьому прикладі пом'якшення функції директиву відбувається також за рахунок «підміни адресата»: суддя звертається до одного учасника АСД, повідомляючи, що робитиме інший учасник, тим самим спонукає останнього до здійснення дії)

(46) – *All right. Well, I will have the jury back here – we're not going to – it doesn't make sense to start that day* (Case №. 05-CR-162, p. 160).

(47) – *All right. We're going to proceed, ladies and gentlemen. Miss Kuchler? DAVID WESTRUP, called as a witness, having been first duly sworn, on oath testified as follow* (Case № CIV 05-3699-PHX-JAT, p. 112).

Знання адресата про права судді в АСД дає йому підстави зрозуміти, що від нього хоче суддя, до якої дії його спонукають, у той час як використання розповідної синтаксичної структури та вживання минулого або майбутнього часу замість цього робить висловлення менш прямолінійним [115, с. 105].

Ще одним засобом реалізації м'якого непрямого спонукування із використанням розповідних структур є вживання в таких структурах модальних дієслів *should*, *could*, *have*, що дозволяє представити дію не як обов'язкову для виконання, а як бажану, рекомендовану, таку, що варто зробити, наприклад:

(48) – *You should only say if there's some other resolution.* (Case № 11 Civ. 3605 (JSR), p. 16).

(49) – *You should follow the court's standing rule to the extent that you can.* Thank you (Case № 04-CV-1067-REB-CBS, p. 57 / 744).

(50) – *We should be addressing some issues that might cause delay* (Case № CIV 05-3699-PHX-JAT, p. 11).

Крім того, в таких висловленнях можуть бути наявні маркери мітигації, зокрема інклюзивне *we* та модальні модифікатори (*I think, I suppose*), котрі знижують рівень облігаторності, наприклад:

(51) – *I think what we have to do at this point is assess* (Case № CR 10-223, p. 50).

(52) – *Well, I suppose the Government could stipulate that she was employed* (Case № 05-CR-162, p. 165).

Таким чином, аналіз специфіки реалізації мовленнєвої стратегії *спонукання* американським суддею під час судового засідання дозволяє дійти таких висновків:

1) за способом вербального вираження в межах цієї мовленнєвої стратегії виокремлюються тактика жорсткого спонукання, яка кореспондує з прямим МА директивом-наказом із відповідним для нього вербальними засобами реалізації, та тактика м'якого спонукання, котра охоплює прийом прямого мітигованого спонукання (висловлення наказу із маркерами мітигації) та прийом непрямого спонукання – непрямі МА директиви-прохання із властивими їм вербальними засобами;

2) більшість вербальних засобів, які задіяні у виконанні тактичних завдань, загалом невластиві англомовній комунікації, їхнє вживання обумовлене контекстом судового засідання, де демонстрація суддею своїх владних повноважень є природньою;

3) виявлені тактики, прийоми, вербальні засоби реалізації виконують мовленнєве призначення спонукати адресата до здійснення певної процесуальної дії в судовому засіданні, що визначає зв'язок мовленнєвої стратегії *спонукання* з локальною стратегією судді – *РОЗПОРЯДЖЕННЯ*.

3.2.2. Мовленнєва стратегія дозволу/заборони. Подібність цієї мовленнєвої стратегії до мовленнєвої стратегії *спонукання* виявляється в тому, що їхні функції збіжні між собою і відповідають іллокуції директиву. Розбіжності, про які йшлося раніше, а саме: здатність дозволу/заборони мати проспективну й ретроспективну орієнтацію слід розглянути детальніше.

У випадку *проспективної* орієнтації мовленнєвої стратегії *дозволу/заборони* суддя реалізує цю стратегію, припускаючи, що адресат може зробити якусь дію, із чим суддя згоден (дозвіл) чи незгоден (заборона), наприклад:

(53) – *You may answer that last question on my two conditions, the first again of which is, do you recall the question?* (Case № 04-CV-1067, p. 217).

(суддя ставить запитання і припускаючи, що адресат надаватиме відповідь, висловлює дозвіл це зробити за певних умов)

(54) – *You may not discuss this case, this trial, these claims, these parties with anyone* (Case № 04 Civ. 9194, 11.05 p. 64).

(суддя звертається до присяжних і забороняє їм обговорювати з будь-ким судовий процес і його деталі, без цієї заборони присяжні могли б це зробити).

У випадку *ретроспективної* орієнтації мовленнєвої стратегії *дозволу/заборони* суддя не припускає, а точно знає про бажання іншого учасника АСД зробити певну дію.

Це знання ґрунтується на здійсненій іншим учасником мовленнєвій дії, котра містить запит інформації щодо дозволу на подальші дії, наприклад:

(55) *MR BROWN: May this witness be excused and released now from subpoena by the plaintiff?*

COURT: Yes, he may (Case № 04-CV-1067-REB-CBS, p. 55).

(містер Браун звертається до судді по дозвіл відпустити свідка, що робить очевидним бажання цього учасника здійснити цю процесуального дію; у відповідь суддя надає дозвіл)

(56) *MR. BROWN: May I say something?*

THE COURT: You may not. Please be seated (Case № 04-CV-1067-REB-CBS, day 3, p. 124).

(той самий учасник питає дозволу додати щось, суддя забороняє)

Знання судді про бажання іншого учасника АСД щодо здійснення певної дії може також ґрунтуватися на тому, що суддя спостерігає як інший учасник здійснює щось; при цьому за таких умов суддя реалізує лише заборону, оскільки за його згоди щодо реалізації дії іншим, в судді немає потреби робити мовленнєвий внесок, наприклад:

(57) – *Don't do those types of things* (Case № 6:01-cr-134-Orl-31DAB, p. 23).

(суддя забороняє учасникові надалі робити вчинки, до яких той вдається)

У межах мовленнєвої стратегії *дозволу/заборони* маємо дві складові (дозвіл та заборона), але їх не вважаємо функціональними різновидами, тому що ці складові відрізняє лише те, що суддя спонукає іншого учасника робити/не робити щось. Так само не є доцільним і розмежування в межах цієї стратегії за критерієм перспективності/ретроспективності, оскільки цей критерій пов'язаний із мотивом та інтенцією, а не з функціональними характеристиками висловлень-репрезентантів зазначеної стратегії. Натомість функціональна подібність мовленнєвих стратегій *спонукання* та *дозволу/заборони* вказує на аналогічність тактик у їхніх межах. Це дозволяє за способом подання іллокутивної функції директиву розрізняти тактику жорсткого дозволу/заборони та тактику м'якого дозволу/заборони.

Звертаючись до розгляду тактики жорсткого дозволу/заборони зауважимо, що в цьому випадку йдеться про той самий прагмасемантичний підтип МА директиву, що й у тактиці жорсткого спонукання – наказ, причому, до цього підтипу дослідники, разом з наказом, відносять також вимогу, *дозвіл* тощо [204, с. 202] (виділено мною – О. К.)

Проте, функціональна подібність не означає збіжності засобів реалізації зазначеної тактика в межах двох стратегій.

Тактика жорсткого дозволу/заборони, зокрема, залучає такі вербальні засоби:

- прості спонукальні речення з дієсловом в наказовому способі в заперечній формі, наприклад:

(58) – *Don't recall any discussions relating to this issue* (Case № CR 10-223, p. 18).

(59) – *Don't make up your mind* (Case № 11 CV 1279, p. 25).

(60) – *And don't go slowly for the benefit of only the court* (Case № 11 CV 1279, p. 26).

- складні речення, де головним є спонукальне з дієсловом в наказовому способі в заперечній формі, наприклад:

(61) – *Don't read it to me, I can read* (Case № 4:04-CV-02688, p. 41).

Загально відомо, що в англомовній комунікації існують суттєві обмеження на вживання дієслова *may* у функції дозволу, оскільки таке вживання підкреслює нерівність статусів комунікантів, наявність влади в одного з них і відсутність в іншого. Саме з цієї причини замість *may*, як правило, використовують *can*, що виконує ту саму функцію, але вважається більш ввічливим [255], тому що нівелює статусну нерівність. Специфіка американського судового засідання, цілі й завдання, що в ньому має суддя, дозволяють цьому учаснику (як і у випадку реалізації мовленнєвої стратегії спонукування) вживати засоби, що загалом нехарактерні для англомовної комунікації, зокрема модальне дієслово *may* у функції дозволу, наприклад:

(62) – *You may answer that question if you recall it and can answer it.* (Case № 04-CV-1067-REB-CBS day 4, p. 18).

(63) MR. MIZRAHI: *May I have a minute, your Honor?*

THE COURT: *Yes, you may* (Case № CIV 05 -3699-PHX-JAT, p. 10).

(64) – *For the moment, Mr. Cadorna, you may stand down and return to your seat* (Case № 6:01-cr-134-Orl-31DAB, p. 5).

(65) – *And again, Mr. Cadorna, for now you may stand down and return to your seat* (Case № 04-CV-1067-REB-CBS, p. 184).

Ще більш невічливим, загрозливим для «обличчя» адресата є вживання модальних дієслів *may*, *must* у заперечній формі в функції заборони. Однак,

обмеженість їхнього вжитку в більшості контекстів спілкування англомовних комунікантів не стосується судового засідання, де суддя висловлює заборону використовуючи ці засоби та демонструючи тим самим свою інституційну владу, наприклад:

(66) – *You may not visit or inspect, or attempt to visit or inspect, again by any means, including your computers or the Internet, any places or scenes that may be described, discussed or depicted during these trial proceedings* (Case № 94 Civ. 589, p. 15).

(67) – *You must not infer from these instructions or from anything I may say* (Case № 94 Civ. 589, с. 266).

- розповідні речення зі специфічними для американського судового процесу лексичними маркерами дозволу/заборони.

Мовленнєва *стратегія дозволу/заборони* зумовлена намірами судді зберегти роль лідера у процесі керування діяльністю учасників суду. Одним з виявів лідерства, маніфестації влади діяти від імені суду, як інституту, є реакція судді на прохання та зауваження інших учасників в АСД, котрі суддя підтримує або відхиляє, висловлюючи підтримку (*sustain*) чи відхиляючи прохання/пропозицію (*overrule*). При цьому, як *sustain*, так і *overrule*, можуть означати і дозвіл, і заборону, наприклад:

(68) *THE COURT: Maybe you want to ask that question.*

MR. MIZRAHI: Okay.

THE COURT: Sustained (Case № CIV 05-3699-PHX-JAT, p. 102).

У наведеному прикладі суддя надає дозвіл задати питання, попередньо уточнивши в учасника судового засідання, чи має той таке бажання.

(69) *MR. COLEMAN: Your Honor, objection. Leading.*

THE COURT: Sustained (Case № 4:04-CV-02688, p. 132).

У цьому фрагменті суддя забороняє навідні питання, підтримуючи протест іншого учасника.

(70) *MR. RITTINGER: I object to the form of the question, your Honor.*

THE COURT: Overruled (Case № 06-CV-2673 p. 146).

У цьому прикладі суддя дозволяє продовжити відповідь на питання, хоча був протест щодо формулювання цього питання.

(71) *MR. BRENNAN: Asked and answered. Also calls for legal conclusion.*

THE COURT: Well, it's not asked and answered so Rule 403 or 611(a)(2) are not offended in their temporal sense. Overruled. (Case № 04-CV-1067-REB-CBS, day 4, p. 164).

У цьому фрагменті суддя забороняє продовжувати допит, посилаючись на правила законодавчої бази.

Розповідні речення з лексичними маркерами дозволу/заборони, що використовує американський суддя в судовому засіданні з метою реалізації відповідних тактичних завдань, як правило, є еліптичними, проте зустрічаються і повні речення, наприклад:

(72) – *The objection for now is sustained. And your next question, please* (Case № 04-CV-1067, p. 207).

(73) *THE COURT: You may ask that question.*

MR. MIZRAHI: Okay.

THE COURT: It is sustained (Case № CIV 05 -3699-PHX-JAT, p. 107).

(74) – *The objection is? No objections... It is sustained* (Case № CIV 05 -3699-PHX-JAT, p. 89).

Тактика м'якого дозволу/заборони, так само, як і попередня, має певні збіжні риси з тактикою м'якого спонукання, оскільки суддя реалізує іллокуцію директива в менш категоричний спосіб. Проте, у межах тактики м'якого дозволу/заборони непрямі засоби зустрічаються okazionalno. Якщо м'яке спонукання реалізується прямими й непрямими засобами то м'який дозвіл/заборона, як правило, реалізується прямо в дещо мітигований спосіб, маркерами чого виступають: модальні дієслово із значенням дозволу, вжиті разом із модифікаторами пом'якшення категоричності директиву (*very well, please, thank you*) тощо; використання конструкції *let us*, що дистанціює адресата від дії, до якої його спонукають, оскільки натякає на спільне вирішення питання; використання звертання *sir*, що підвищує статус адресата у

конкретній комунікативній ситуації. Засобами тактики м'якого дозволу/заборони, типово використовуваними суддею в засіданні американського суду, виступають такі: поєднання в межах одного висловлення чи мовленнєвого ходу модального дієслова *may* з *please, thank you, sir* :

(75) – *Very well. You may keep it that way, please, Mr. Wesoky* (Case № 04-CV-1067, p. 13).

(76) – *Madam clerk, you may simply show the jury back into the courtroom, please* (Case № 04-CV-1067-REB-CBS, p. 154).

(77) *THE COURT: Any redirect ?*

MR. HINSHELWOOD: No, Your Honor.

THE COURT: Thank you, sir. You may step down (Case № 6:01-cr-134-Orl-31DAB, p. 541).

(78) *THE WITNESS: May I, with your Honor's permission, may I take off my coat, and with the jury's?*

THE COURT: Thank you. You may. And thank you for asking (Case № CR 10-223, p. 46).

- використання модальних дієслів з менш категоричним значенням дозволу/заборони (*can, ought, allow*) у тому числі в поєднанні з *please, thank you* в межах висловлення чи мовленнєвого ходу, наприклад:

(79) – *And you can go slowly, please, for the benefit of not only the court but the court reporter* (Case № 04-CV-1067, p. 13).

(80) – *Now, sir, you can answer that last question* (Case № 04-CV-1067, p. 155).

(81) – *So you ought not over play, you're getting what I'm telling you, obviously you're nodding, but don't over play an objection to a counter designation unless it's something that you feel very, very strongly about, and then of course a well-placed objection will trigger an appropriate ruling. All right?* (Case № 4:04-CV-02688, p. 148).

(82) – *Thank you I will reserve decision on that motion and allow Hyperlaw's counsel to respond in connection with any post trial briefing* (Case № 94 Civ. 589, p. 49).

(83) – *Yes, the Court thinks that that's direct rebuttal to previous testimony, so the Court can allow it. All right* (Case № CIV 05-3699-PHX-JAT, p. 112).

- використання модальних дієслів із значенням дозволу зробити певну дію із модифікатором пом'якшення *let me, let us* у функції дозволу/заборони, наприклад:

(84) *MR. BRENNAN: Your Honor, could we have a break?*

THE COURT: We may. Let's take a recess, ladies and gentlemen. Let's take ten, during which, Mr. Cadorna, you may stand down, sir (Case № CIV 05-3699-PHX-JAT, с. 4).

У цьому фрагменті суддя спочатку використовує тактику м'якого дозволу, пом'якшуючи значення *may* за рахунок вживання *we*. Це нівелює статусну нерівність і маніфестацію влади, оскільки використовуючи інклюзивне *we* суддя відносить й себе до кола осіб, яким дозволяється виконати дію. Далі суддя реалізує ту саму тактику, представляючи дозвіл як пропозицію (*let us*) адресовану, знов таки, всім учасникам судового засідання, включно з ним самим. До того ж, він використовує шанобливе звертання до присяжних (*ladies and gentlemen*). І, нарешті, завершує мовленнєвий хід судді висловлення, що реалізує зазначену тактику шляхом компенсування модального дієслова *may* звертанням *sir*, яке демонструє повагу до адресата.

(85) – *Let's let him finish his question first* (Case № CIV 05 -3699-PHX-JAT, p. 197).

У поданому фрагменті суддя використовує тактику м'якої заборони: він звертається до учасника засідання з ніби-то пропозицією надати іншому учасникові можливість завершити питання, подаючи «пропозицію» як спонукання до сумісної діяльності (*let's*); насправді суддя має на меті заборонити адресатові втручатися в хід процесу, доки інший не завершить ставити питання.

(86) – *Let's not specify the objection* (Case № 04-CV-1067, p. 225).

У цьому прикладі також тактика м'якої заборони реалізується за рахунок вживання дієслова *let* у сполученні з інклюзивним *we*. Суддя ніби пропонує адресатові сумісно не робити певну дію, насправді забороняючи йому здійснення цієї дії.

(87) – *Well, let me interrupt you for a minute because I am not sure this is a compilation case* (Case № 94 Civ. 589, p. 6).

Аналогічно до попередніх прикладів, тут маємо використання такого засобу реалізації тактики м'якої заборони, як модальне дієслово *let*, але в цьому висловленні *let* сполучається з *me*, тобто суддя ніби питає дозволу здійснити певну дію, хоча насправді він забороняє іншому учасникові продовжувати виступ.

Таким чином, як свідчать наведені приклади, в межах тактики м'якого дозволу/заборони використовуються засоби, котрі можна трактувати як непряму реалізацію тактичного завдання. Але ці засоби, на наш погляд, є лише частково непрямыми, оскільки транспозиції (пропозиція-дозвіл, пропозиція-заборона) відбуваються в межах МА директиву.

У той самий час, оказіонально зареєстровані випадки непрямого дозволу/заборони, представлені реченнями розповідної (питальної) структури, які за своїми формально-семантичними характеристиками є типовими засобами реалізації (прямих) МА репрезентативів чи квеситивів. Розглянемо подані далі приклади:

(88) – *It's not their prerogative to say* (Case № CR 10-223, p. 37).

У цьому прикладі, стверджуючи, що висловлення власного судження не є прерогативою учасника, суддя тим самим забороняє йому далі висловлювати свою думку.

(89) – *That's not an issue, is it* (Case № CIV 05 -3699-PHX-JAT, p. 109).

У цьому фрагменті суддя використовує структуру розділового питання, але промовляє його зі стверджувальною інтонацією, про що свідчить крапка замість знаку питання в транскрипті. Але тут маємо не твердження, а заборону:

суддя повідомляє учасникові судового засідання, що те, про що він говорить, не має відношення до справи, отже фактично – це заборона продовжувати тему.

(90) – *May I have your attention in the courtroom* (Case № 04-CV-1067-REB-CBS, p. 57).

Подібно до попереднього, це висловлення судді також має форму питання (у цьому випадку загального) і теж промовлено зі стверджувальною інтонацією (так само стоїть крапка замість знака питання). Це питання є типовим засобом висловлення прохання (непрямий МА директив-прохання) в офіційному англомовному спілкуванні, проте в контексті судового засідання суддя, цілком очевидно, не звертається до присутніх з проханнями. Реалізуючи інституційні владні повноваження, суддя контролює дотримання всіх норм і процедур, зокрема, помітивши пошвавлення в судовій залі, він закликає присутніх до порядку, тобто забороняє відволікатися від процесу.

Підбиваючи підсумки, узагальнимо викладене в таких висновках:

1) тактика жорсткого дозволу/заборони реалізується за допомогою вербальних засобів, які є не типовими для англомовної комунікації, але доречними в засіданні американського суду, а також за допомогою специфічних для комунікації в судовій залі засобів, які можуть виконувати функцію як дозволу, так і заборони;

2) тактика м'якого дозволу/заборони залучає переважно прямі засоби реалізації спонукання та частково непрямі вербальні засоби, котрі на формально-семантичному рівні кореспондують з таким прагмасемантичним підтипом МА-директиву, як пропозиція, причому ці засоби задіяні в реалізації функції заборони; в окремих випадках для виконання тактичного завдання дозволу/заборони суддя використовує непрямі МА-директиви, а саме: висловлення-твердження/питання, котрі фактично реалізують функцію заборони; загалом суддя переважно вдається до частково непрямих і непрямих засобів висловлюючи заборону, функція якої є більш «загрозливою» для адресата, ніж функція дозволу;

3) тактика жорсткого і м'якого дозволу/заборони реалізується суддею під час засідання американського суду для того, щоб контролювати дотримання усіх норм і процедур усіма учасниками АСД. Це є свідченням того, що мовленнєва стратегія дозволу/заборони співвіднесена з локальною стратегією *КОНТРОЛЮ*.

3.2.3. Мовленнєва стратегія інформування. Реалізація цієї мовленнєвої стратегії, за даними наявних досліджень, обумовлена тим, що вимоги до суддівських професійних обов'язків передбачують роз'яснення певної інформації. При цьому суддя вдається до аргументування власного висловлення, пояснює чому саме ця інформація є актуальною на певному етапі судового засідання. У ході судового процесу у фокусі уваги судді перебувають факти та знання суті справи; правова комунікація судді зумовлена інтенцією, що корелює зі змістом та метою самого судового засідання. При цьому інтенція судді – інформувати про факти та докази у справі, події об'єктивної дійсності у формі розповіді, опису, що оформлені у відповідності до юридичних вимог. У контексті судової взаємодії реалізація цієї стратегії націлена безпосередньо на ознайомлення зі станом справи, сприйняття, усвідомлення та засвоєння інформації по суті справи [51, с. 105].

Перелік тактик мовленнєвої *стратегії інформування* в нашому дослідженні встановлено на основі врахування функціональних різновидів, співвіднесених з МА репрезентативами та квеситивами, а також подальшої диверсифікації функцій в межах МА репрезентативу.

Така диверсифікація, як зазначалося раніше, ґрунтується на уточненні типу інформації, яке, за нашими даними, здійснюється в такій послідовності:

- характер інформації (нова/не нова);
- спосіб подання інформації (без/із висловленням ставлення до повідомлюваного).

Повідомлення *нової* фактуальної інформації *без* висловлення ставлення до неї мовця – прагмасемантичний підтип МА репрезентативу, повідомлення

(повідомлення про речі, явища, дії [22]) формує відповідну тактику – тактику повідомлення.

Повідомлення *нової* інформації, включеної в *модальну рамку*, тобто поєднання фактуальної інформації з вираженням ставлення мовця до повідомлюваного – прагмасемантичний різновид МА репрезентативу твердження [22], визначає тактику твердження.

Повідомлення інформації, яка вже надавалася раніше, тобто *не нової* інформації, з метою її закріплення чи відновлення в пам'яті адресата, кореспондує із тактикою нагадування, котра у функціональному плані так само збігається з МА репрезентативом.

Урахування другого функціонального різновиду мовленнєвої стратегії *інформування*, а саме *запиту інформації* представленого МА квеситивом, дозволяє також виокремити тактику запиту інформації.

Розглянемо послідовно усі перелічені тактики мовленнєвої *стратегії інформування*.

Тактика повідомлення охоплює декілька прийомів, а саме:

➤ прийом представлення інформації як об'єктивної реальності.

Тактика повідомлення передбачає надання інформації, яка ще не згадувалася у ході процесу й може бути новою, принаймні для деяких його учасників. Цю тактику суддя реалізує з метою повідомити інформацію, передати та транслювати її реципієнтам для створення спільного фонду знання. У межах тактики повідомлення мовлення судді носить інформативний характер, причому прагнення судді подати факти, дії, події, про які він повідомляє, як такі, що об'єктивно існують, є частиною реальності, здійснюється за допомогою безособовості та деперсоніфікації, типових для репрезентативів. На думку Ю.С. Степанова, семантико-синтаксична категорія безособовості характеризує віднесеність суб'єкта до якогось предмета у зовнішньому світі й водночас відокремленість цього предмета у часі та просторі [182, с. 91].

Засобами цього прийому виступають такі, наявні в реченнях розповідної структури, на такі мовні одиниці:

- дієслово *to be* у формі теперішнього часу, інші дієслова у формі Present Perfect, Past Simple, що вказують на факт здійснення дії, та в формі Present Simple/Continuous, що фіксують процес здійснення дії, наприклад:

(91) – *Now, the case we commence to try right now this morning is a civil case, as opposed to and distinguished from a criminal case, and as counsel have already edified you, this civil case has been brought by the plaintiff, Mr. Cadorna, and the civil suit has been brought against the defendant, the City & County of Denver (Case № 04-CV-1067-REB-CBS, day 1, p. 3).*

(92) – *For the record, the trial is commencing before this court in the matter of American Civil Liberties Union and others versus Gonzales, Civil Action 98-5591 (Case № CIV 98-05591, p. 3).*

(93) – *We take it up if need be in what amounts to a Rule 50 proceeding, and obviously standing is part of any decision that I issue in this case. (Case № 3:06 CV-1030, p. 4).*

(94) – *The City & County of Denver, city, is a municipal corporation and local government established and existing pursuant to Article 20, Section 6, of the Constitution of the state of Colorado (Case № 04-CV-1067, p. 144).*

(95) – *All right. I scheduled this matter for 8:30 upon receiving the defendants' document titled Notice regarding Proposed issues for a pretrial conference call and suggestion of lack of subject matter jurisdiction, end quote. And that's Docket Number 91 (Case № CIV 05-3699-PHX-JAT, p. 4);*

(96) – *We open the record in open court in case 04-CV-1067, William Cadorna, plaintiff, v. the City & County of Denver, defendant. The matter is again before the court for continue Trial Preparation Conference (Case № 04-CV-1067, p. 2).*

- конструкція *there is/are*.

У лінгвістичних розвідках доведено, що ця модель «є експліцитним мовним засобом реалізації категоріального значення буттєвості в сучасній

англійській мові» [132, с. 3], що співвідносить її з виконанням функції представлення інформації як об'єктивної. Зокрема, з прототипових для зазначеної буттєвої моделі значень існування, наявності, місцезнаходження, інтродукції [там само], у мовленні судді актуалізується значення *наявності*, наприклад:

(97) – *There are trial exhibits from the record that have been filed. There are pages from the plaintiffs' exhibits the entire set that we had sent on Friday to the plaintiffs, they had received the entire set* (Case № CIV 98-05591, p. 4).

(98) – *Now, there are 13 of you in the jury box, and the rest are in the back of the courtroom. The 13 of you in the box I will refer to and think of as the trial selection group, and, with the exception of a couple of questions, my questions are going to be addressed to the trial selection group and only from you do I expect a response* (Case No. SCSL-2003-01-T, p. 4).

➤ прийом пояснення;

На думку дослідників, пояснення інформації суддею особливо актуальне в підготовчій частині судового засідання під час роз'яснення перекладачеві його обов'язків, оголошення складу суду і роз'яснення права відводу, роз'яснення свідкові та потерпілому їх прав і обов'язків тощо [142, с. 167].

Використання цього тактичного прийому обумовлено потребою судді, як фахового юриста, роз'яснювати інформацію для тих учасників АСД, які не мають необхідних фахових знань, або за бажанням судді максимально точно, повно й аргументовано донести інформацію до всіх учасників судового засідання.

В обох випадках, вербальні засоби реалізації тактичного прийому можуть бути експліцитними або імпліцитними.

Експліцитними є лексичні одиниці та мовні вирази, зокрема до маркерів *пояснення* відносяться такі лексичні одиниці, як: *to explain, to clarify, to demonstrate*, тощо; маркери фраземного статусу *just to clarify, let me be clear, let me share* тощо:

(99) – *I am very clear about what a trial record is? And so I think during each side's case they should identify on the record the exhibits, declarations, et cetera, that they are offering into the record <...> So I just want to be very careful and clear so there's no confusion about what the record is* (Case №3:0-6CV-1030(SRU), p. 4).

(100) – *Court explains that CIPA Section 4 proceedings do not relate to determination of admissibility* (Case №. 10-21957, p. 116).

(101) – *Then the jury selection process will be followed by opening statements, the guesstimates of what these attorneys for these parties believe the evidence will show and demonstrate in this case, and after opening statement you will have a pretty good idea about what this case is about and what the evidence is likely to be, and still you must be patient and wait* (Case № 4:04-CV-02688, p. 34).

(102) – *Let me share with you a jury instruction that I will give to the eight jurors selected in the trial of this case* (Case № CR 10-223, p. 65).

Значення пояснення може також виражатися імпліцитно, тобто виявлятися на рівні смислових відношень між висловленнями, де послідовні розкривають, уточнюють зміст попередніх. У такому разі пояснення лексично не маркується, наприклад:

(103) – *By their nature, trials can be difficult, sometimes unpleasant, sometimes tedious, and almost always inconvenient. But this is our civil justice system, ladies and gentlemen, and we, the people, I am really talking about you now, have a solemn duty to make the sacrifices and arrangements necessary to ensure that this remarkable system of justice functions a constitutionally designed and intended* (Case №94 Civ. 589, p. 9).

У цьому фрагменті суддя пояснює ішим учасникам їхні обов'язки щодо дотримання судової процедури. Він починає з того, що судовий процес може бути певною мірою неприємним і обтяжливим, але далі пояснює, що всі судові процедури встановлені системою правосуддя, а всі учасники мають дотримуватися своїх обов'язків і неухильно слідувати всім вимогам для того, щоб прекрасна американська система правосуддя й надалі функціонувала в конституційний спосіб.

(104) – *The question always is the relationship between the examiner and the witness. If it's a friendly relationship, or if there is a coincidence of identity, then of course, even though it's called cross-examination, leading questions are prohibited* (Case № 04-CV-1067-REB-CBS, day 2, p. 251);

У цьому прикладі суддя пояснює особливості перехрестного допиту, зокрема зауважуючи, що характер взаємин між суб'єктами позначається на характеристиках цього допиту: за наявності позитивних взаємин навідні питання заборонені.

(105) – *I scheduled it at a time where I, of course, did not have the benefit of any response, nor the benefit of any real study of the document or the issues, so – I'm leading up to saying our time this morning will be brief. Because I have since had the benefit of a response and perhaps more important the opportunity to study and reflect on what's raised or what has been raised* (Case № CIV 05-3699-PHX-JAT, p. 4).

Якщо в попередньо наведених прикладах суддя адресує пояснення учасникам, які не є фаховими юристами, то в цьому випадку він пояснює усім присутнім причину того, чому вони обмежені в часі.

Тактика твердження охоплює набір вербальних засобів, які не лише покликані повідомляти інформацію, а також експлікують ставлення судді до інформації, що повідомляється.

Маркерами цієї тактики постають засоби модальності, наявні в реченнях розповідної структури. Модальні маркери охоплюють такі групи:

- дієслова які позначають ментальний стан: *to think, to believe* тощо, наприклад:

(106) – *I believe that Exhibit 114 is also Defendant's Exhibit 37, as it appears in the Pretrial Order on page 60* (Case № 04-CV-1067-REB-CBS, day 2, p. 241).

(107) – *I believe that assumes that's the way this calculation is done, so it's speculation, and personal knowledge* (Case № 6:01-cr-134-Orl-31DAB 4, p. 181).

(108) – *I thought we should start with a brief discussion of logistics. I noticed in some of the papers that there was the suggestion that we were going from today through Friday* (Case № 3:06CV-1030 (SRU), p. 4).

(109) – *I think you're about to go into a lot of area that is the subject of the Court's instructions and evidence* (Case № CIV 05-3699-PHX-JAT, p. 47).

- волютивні елементи, подані дієсловами, що виражають бажання: *to wish, to hope*, тощо, наприклад:

(110) – *If prepared to proceed, I want to revisit an issue that was discussed at least preliminarily on 13 Friday morning during our initial Trial Preparation Conference, 14 and it focuses on the deposition of Michael S. Brown* (Case № 04-CV-1067-REB-CBS, p. 3).

(111) – *We are going to use a jury selection protocol specifically designed, I hope to identify from among you the eight most fair and impartial jurors for the specific trial of this case* (Case № 3:06CV-1030 (SRU), p. 3).

Зазначені модальні маркери можуть поєднуватися у висловленнях, продукованих суддею під час засідання американського суду, наприклад:

(112) – *Well, I am inclined, frankly, after further reflexion and research to agree with the plaintiff, and essentially agree with what appear to be the parties' initial position with respect to the consideration and resolution of the plaintiff's substantive due process claims by the trier of fact consisting of a jury as opposed to the court* (Case № 04-CV-1067, p. 7).

(*to be inclined* – волютивний маркер, *agree* – маркер ментального стану)

Слід також зауважити, що *частково функціональними* в реалізації тактик повідомлення та твердження виступають маркери оптимізації подання інформації, тобто засоби, котрі приводять до певної алгоритмізації, що проявляє себе у вказівках на порядок та послідовність виконання адресатом певних дій [167, с. 45]. Ці метатекстові маркери в реалізації суддею зазначених тактичних цілей охоплюють такі мовні засоби:

- лексичні одиниці зі смисловим навантаженням впорядкування (*first, second, last, finally*):

(113) – *I want to be very clear about what a trial record is, and so I think during each side's case they should identify on the record the exhibits, declarations, et cetera, that they are offering⁵ into the record. If anybody objects to an exhibit, a*

declaration, or whatever, that objection should be on the record, I'll rule on it... So I just want to be very careful and clear so there's no confusion about what the record is. And, my assumption, and all of you should follow this... The last thing I wanted to raise logistically, we have a motion for summary judgment on the standing issue and some concern about whether that's an appropriate vehicle to raise the issue (Case № 3:06CV-1030 (SRU), p. 4).

(114) – First on my agenda, of course, is consideration of the defendant's proffer of Exhibit 114, to which the initial response of the plaintiff was surprise, and I presume concomitant prejudice (Case № 05-CV-00429, p. 3-4).

- вербальні одиниці, що встановлюють еквівалентність або квазіеквівалентність в середині тексту (*in other words, it concluded, for instance etc*), наприклад:

(115) – In other words, I don't see that there's any issue as to whether or not that is in the case (Case № 6:01-cr-134-Orl-31, p. 19).

(116) – It also concluded that trial counsel and Nixon had prior attorney-client relationships, were both veterans of the justice system (Case № 04-CV-1067, p. 159).

(117) – For instance, the ICAO report, which was used extensively at trial, contained even more detailed accounts of the events of those dates (Case №. 10-21957, p. 122).

У межах оптимізації подання інформації використовуються також засоби, що мають смислове значення збалансування, унормування, дозування інформації, наприклад:

(118) – Now, let me give you very brief, and I am emphasizing, a very brief summary of the claims of the plaintiff and defenses of the defendant in this case (Case № 04-CV-1067-REB-CBS, p. 32).

(119) – I thought we should start with a brief discussion of logistics (Case № 3:06CV-1030 (SRU), p. 3);

(120) – But I want to give the defendant an opportunity for a brief record if you disagree with your initial position concerning that matter (Case № 04-CV-1067, p. 7).

Наступною в межах мовленнєвої стратегії *інформування* є тактика нагадування.

Засоби реалізації цієї тактики охоплюють лексичні маркери, що містяться у висловленні судді, та повтори (повторне повідомлення інформації).

Маркерами нагадування виступають:

- лексичні одиниці з гіперсемою *memory* (*remember, remind, refresh recollection, retention, recognition*, тощо):

(121) – *You remember that what is said in opening statements is not evidence, and therefore may not be considered or used by you as such* (Case № 6:01-cr-134-Orl-31, p. 19).

(122) – *And you remember what I said about the notion of follow-up* (Case № CIV 05-3699-PHX-JAT, p. 47).

(123) – *And Lieutenant, I again remind and admonish you that, of course, you continue to testify under oath. Thank you* (Case № 04 CV 10108, p. 4).

- лексичні одиниці з префіксом *re-* позначення повторювання:

(124) – *Counsel just as easily may be attempting to refresh or revive the recollection of this witness under Rule 612.* (Case № 11 CV 1279, p. 31).

(125) – *I recall Mr. Cadorna's statement he wanted to retire earlier than that.* (Case № 04-CV-1067, p. 268).

У цьому фрагменті суддя вдається до нагадування для того, щоб закріпити в пам'яті адресата важливу для судового засідання інформацію, зокрема про те, що певні дані не можна розглядати як докази, що свідок дав присягу і має свідчити відповідно до цього тощо. Суддя також може нагадувати інформацію, яка за його припущенням, має бути відновлена в пам'яті адресата (щодо попереднього зауваження судді, бажання одного з учасників піти раніше тощо).

Ще одним засобом реалізації тактики нагадування є сполучення дієслова в минулому часі з обставиною часу, котра постає лексичним маркером, що фіксує повторення дії, наприклад:

(126) – *I have had you ask me questions over the last couple of days about the contents of that order that are absolutely plain, and one of the things that are plain is the protocol for marshalling objections* (Case № 04-CV-1067, p. 280).

(127) – *I wonder what you intended to do on that hearing, because you have asked for three days, it is a little unusual* (Case № 04 CV 10108, p. 8).

Вказуючи, що певна дія вже неодноразово відбувалася в минулому, суддя фокусує увагу саме на цьому, тобто нагадує адресатові про те, що він/вона вже здійснює чи намагається здійснити цю дію не вперше. У цьому випадку нагадування не спрямоване на безпосереднього адресата, який очевидно, прекрасно пам'ятає про свої дії в минулому, але суддя реалізує тактику нагадування, щоб звернути увагу інших учасників і офіційно зафіксувати (в протоколі) цей факт. Як результат, нагадування стає тут повідомленням про поведінку одного з учасників процесу (його/її настирливість).

Використання повтору як засобу тактики нагадування, тобто повідомлення за допомогою декілька разового повідомлення інформації, здійснюється суддею під час проведення інструктажу учасника АСД щодо нормованості певного виду діяльності у залі суду. Стверджують, що досить часто це необхідно для впливу на свідомість шляхом багаторазового повторення, що, в свою чергу, приводить до сприймання інформації адресатом автоматично, або ж повтор в судовому процесі використовується суто для отримання додаткового підтвердження фактів [156, с. 310].

Слід звернути увагу на те, що реалізуючи тактику нагадування шляхом використання повтору, суддя в АСД акцентує, що інформація повідомляється не вперше, використовуючи лексичний маркер повтору *again*, наприклад:

(128) – *But again, ladies and gentlemen, I admonish and instruct you, that what counsel say in opening statement is not evidence, and therefore may not be considered by you as such* (Case № 04-CV-1067-REB-CBS, p. 95).

(129) – *Now, again, ultimately eight of you will constitute the jury in this case. The jury will, of course, receive and consider all of the evidence presented during the trial, and then will determine the facts of this case from that evidence and then will*

render its judgment in this case, with the help of the instructions from the court as to the law applicable to this case (Case № 04-CV-1067-REB-CBS, p. 33).

(130) – Well, again this qualifies for leading questions because of the relationship under Rule 611(c). The objection is noted but respectfully overruled (Case № 04-CV-1067, p. 259).

Тактика запиту інформації представлена запитом про знання та запитом про уявлення, які гуртуються на ментальних моделях ЩО ТИ ЗНАЄШ ПРО Х? ЩО ТИ ДУМАЄШ ПРО Х? [30, с. 9].

Обидва ці типи питань використовує суддя в судовому засіданні. У першому випадку він/вона хоче отримати від іншого учасника інформацію, якою не володіє (не знає), або не пригадує, наприклад:

(131) – *You had a musical background. I don't know if that was a significant point* (Case № 04-CV-1067-REB-CBS, p. 95).

(132) *THE COURT: I just don't -- as you were talking about that, I just don't remember any -- what particular reference in the pretrial order are you making?*

MR. MUISE: That's not the point, Your Honor. It's an out-of-court statement. I'm making my hearsay objection, Your Honor (Case № 04-CV-1067-REB-CBS, p. 8).

(133) – *I'm sorry, but I don't remember that that was presented as an issue in the pretrial order. In other words, I don't see that there's any issue as to whether or not that is in the case* (Case № 05-CV-00429, p. 3)

У іншому випадку суддя хоче дізнатися про те, що думає інший учасник АСД, як правило, це стосується з'ясування точки зору однієї з сторін (приклади 134, 135) або уточнення того, чи правильно суддя розуміє іншого учасника (приклади 136, 137):

(134) *THE COURT: Does that resolve the objection?*

MR. ROTHSCHILD: Yes. I just want to clarify; this was not Dr. Doolittle's acknowledgment of a mistake. (Case № 4:04-CR-002688, p.17)

(135) *THE COURT: Okay. Do you want to have anything further, Mr. Berry, on that?*

MR. BERRY: No, sir (Case № C2–85–69, p. 69)

(136) – Now -- and, by the way, I don't think he has that choice, but setting that aside, I gather – I gather -- and I think he does have the choice whether or not he will compensate you for jury service. And I gather -- I gather that your employment will not compensate you for jury service. Is that right? (Case № CR 96-00407, p. 45).

(137) THE COURT: All right. Number 14, you only had one question to keep track of. Would your answer -- is your answer yes to that question?

PROSPECTIVE JUROR: No, Your Honor (Case № 6:01-cr-134-Orl-31DAB, p. 31).

Проте, незалежно від того, яку інформацію хоче отримати суддя, потенціал використовуваних ним засобів охоплює речення питальної структури, співвіднесені з прямими МА-квеситивами та речення розповідної структури – непрямі МА-квеситиви.

Прямі МА-квеситиви представлені питальними реченнями різних типів – загальними (приклади 138, 139, 140) та спеціальними (приклади 141, 142, 143):

(138) THE COURT: And that's because you would expect to be working at your security guard position at night and then try to stay awake during the day on jury service. Is that what you're saying?

PROSPECTIVE JUROR: Yes (Case № 08 CV 1034, p. 47).

(139) THE COURT: And do you believe that two or three days or even four on this jury would constitute a financial hardship on both you and your father?

PROSPECTIVE JUROR: Yes, I do, sir (Case № CIV 05-3699-PHX-JAT, p. 32).

(140) THE COURT: So at this point do I understand that I don't have to rule on any of the demonstratives?

MR. MUISE: That's correct, Your Honor (Case № 03 Civ. 8695, p. 84).

(141) THE COURT: Well, I think he's characterizing something and not necessarily reading from it. What are you objecting to?

MR. ROTHSCHILD: I think he's mischaracterizing it. That's my objection. (Case № 12 CV 00283, p. 147).

(142) – What was the procedural context, though, in which that judge rendered that opinion? (Case № CIV 05-3699-PHX-JAT, p. 24).

(143) – How do these correspond with the list of exhibits at page 13 -- pages 13 through 16 under the category of exhibits admissible in evidence and may be marked inevidence? (Case № 06-CV-2673, p. 13).

Непрямі МА-квеситиви подані розповідними реченнями, де функція запиту інформації ґрунтується на таких засобах:

- перформативне адресантно-орієнтоване дієслово *ask* (у значенні запитувати) та перформативне адресатно-орієнтовані дієслова *tell*, *respond*, наприклад:

(144) *THE COURT: Tell me what this line of questioning –*

MR. CROWN: It –

THE COURT: I ask you how that connects to

MR. CROWN: Well... (Case № 3:06CV-1030, p. 124).

(145) *THE COURT: To the effect prong?*

MR. WALCZAK: I mean, that's a question that I understood we were leaving for another day.

THE COURT: Well, that's what I thought, and I just want to make sure that I'm clear. And what I want to ask -- and you've argued considerably (Case № 06-CV-2673, p. 139).

(146) *MR. LUJAN: Objection, your Honor. Hearsay.*

THE COURT: Well, it may or may not be. Your response (Case № 05-CR-162, p. 335).

У цих випадках суддя експліцитно виражає свій комунікативний намір – спонування адресата до відповіді з метою повідомити інформацію.

- вербальні одиниці на позначення когнітивного дефіциту (*don't know*, *I don't remember/recollect*), наприклад:

(147) *THE COURT: I don't remember what that means. What I know and what I'm looking at is the black-and-white language that says, "The following exhibits are*

admissible in evidence and may be marked in evidence by the clerk." That's what's going to happen. 1-1 through 1-54.

P: 1-24 (Case № 3:06CV-1030, p. 12).

У цьому прикладі суддя просить надати йому інформацію щодо речових доказів, яку він не може пригадати. Хоча використано розповідне речення, маркер когнітивного дефіциту робить зрозумілим комунікативний намір судді, і інший учасник надає відповідь (називає номер доказу)

Підсумовуючи зазначимо, що аналіз особливостей реалізації мовленнєвої *стратегії інформування* дозволяє зробити такі висновки:

1) за відмінністю функції інформування (адресант повідомляє або запитує інформацію) та за способом реалізації повідомлення в межах цієї стратегії виокремлено тактики повідомлення, твердження, нагадування та запиту інформації;

2) прийомами та вербальними засобами реалізації зазначених тактичних завдань є такі, що характерні англomовній комунікації під час реалізації функції інформування, але набір цих вербальних засобів обумовлений контекстом судового засідання та інституційно визначеними цілями судді;

3) тактики повідомлення, твердження та нагадування реалізуються суддею з метою поінформувати іншого(-их) учасника(-ів) про процесуальні норми, процедури, регламент судового засідання та факти, значущі для судового процесу; тактика запиту інформації використовується з метою з'ясування відсутніх у судді даних і з'ясування позицій/точок зору інших учасників судового засідання.

Виходячи з цього, можна стверджувати про зв'язок мовленнєвої *стратегії інформування* з локальними стратегіями *АПЕЛЯЦІЇ ДО НОРМ І ПРОЦЕДУР* та *УЗГОДЖЕННЯ ПОЗИЦІЙ*

3.2.4. Метакомунікативна стратегія. Різницю між цією і попередньо розглянутими стратегіями вбачаємо у відмінностях між комунікативною і метакомунікативною функціями. Остання визначається як використання засобів

комунікативної системи для початку, підтримки і завершення мовленнєвого спілкування; для неї важлива не передача інформації, а підтримка контакту [231, с. 96].

Метакомунікативну функцію розуміють як текстову [24] або мовленнєво-регулятивну (комунікативну-регулятивну) [68; 159; 217; 220]. Цілком очевидно, що для аналізу АСД, зокрема, актуалізованих в ньому стратегій і тактик судді, значущим є другий різновид.

Мовленнєво/комунікативно-регулятивну або фатичну функцію виконують висловлювання – фатичні метакомунікати, котрі трактують як прагматикалізований підклас експресивів, призначений регулювати мовленнєву взаємодію в ситуаціях встановлення, продовження, розмикання контакту, і реалізований мовленнєвими стереотипами [131, с. 12]. Ці фатичні метакомунікати автор називає елементами фатичного метадискурсу *включеного типу* та зараховує до них інхоативні, процесні та фінитивні висловлення [там само] (виділено мною – О. К.).

Подібне стверджується і в інших розвідках; приміром виокремлюють дискурсивні акти встановлення контакту, підтримання контакту та розмикання контакту [228, с. 7]. Реалізація зазначених функцій відбувається, на переконання автора, за рахунок етикетних мовленнєвих стереотипів, котрі визначаються як «стійкі, відтворювані у типових ситуаціях комунікативні одиниці, які сприяють оптимізації спілкування, зокрема встановленню і завершенню контакту, підтриманню мовленнєвої взаємодії, структуруванню дискурсу» [там само, с. 5].

Етикетні мовленнєві стереотипи також характеризуються конвенційністю та обмеженістю мовної структури [там само]. Проте, щодо конвенційності, слід звернути увагу на те, що конвенційність мовленнєвих стереотипів повсякденного спілкування [131] та інституційного спілкування певного типу [228] демонструє, що мовленнєві конвенції регулювання контакту можуть бути загальними, властивими різним дискурсам в межах певної лінгвокультури, й *дискурсно-специфічними*, тобто властивими певному дискурсові. У першому

випадку йдеться про, наприклад, привітання *Good morning!*, що виконує функцію встановлення контакту в будь-якій ситуації. У другому випадку маємо на увазі етикетні мовленнєві стереотипи, котрі «прив'язані» до контексту певного дискурсу, приміром в усному американському науково-академічному дискурсі виявлені такі стійкі засоби підтримання контакту: *(all) right (so far)?; Okay?; Yes?; Correct?; (Is that) clear?; Is everyone following?; Are you with me?* тощо; усі ці засоби спрямовані на перевірку контакту і контроль уваги з боку адресата (адресантом тут виступає викладач, адресатом – студентська аудиторія) [228, с. 7].

Узявши до уваги викладене, слід також врахувати, що окрім фатичних метакомунікативів включеного типу зафіксовані також аналогічні одиниці *автономного типу*: якщо перші супроводжують транзакційне мовленнєве спілкування, то для других спілкування є самоціллю [131, с. 7].

Іншими словами, фатичні метакомунікативи автономного типу – це мовленнєва подія ритуалізованої форми, якій властиві самоцінність, упорядкованість, перевага соціально-регулятивної інформації, тематична заданість, змагальність, ігровий та естетичний компоненти [131, с. 12–13]; це «взаємоприємна розмова на загальні теми, яка ні до чого формально не зобов'язує, а спрямована на те, щоб провести час із співрозмовником» [183, с. 13] (див. також [184–185]). Ці точки зору сягають корінням у визначення фатичного спілкування, як такого, де призначенням мови є створення приємної атмосфери, створення дружніх зв'язків без передачі думок, ідей, інформативних повідомлень [256, с. 151–152].

Хоча до фатичного метадискурсу відносять низку так званих «непрямих жанрів» – «світську бесіду», флірт тощо, основна увага прикута до «світської бесіди» або фатичної бесіди. Зокрема, визначено її тематичний репертуар у повсякденному спілкуванні: сфера спільних знайомих (новини про родичів, друзів, знайомих, плітки, тощо); сфера новин (світські новини, новини спорту); сфера «мораль і виховання» (поведінка дорослих і дітей, виховання); сфера мистецтва (проблематика театру, живопису, музики, літератури); сфера

«природа» (розмови про погоду, обговорення ландшафту, клімату); сфера «захоплення» (спорт, полювання, подорожі) [131, с. 12]. Доведено, що цей репертуар є вужчим для бесіди друзів: він охоплює лише такі сфери як особистісна, сфера спільних знайомих, сфера захоплень [140, с. 122].

Але найголовнішим для нашого дослідження є те, що в наявних розвідках доведено можливість «проникнення» елементів фатичної бесіди в інституційні дискурси. Фатичне спілкування відбувається в офісах для того, щоб будувати та укріплювати взаємини; фатична бесіда при цьому відрізняється від ділової розмови тим, що торкається тем, які не мають прямого відношення до актуального завдання; її «можна зустріти в будь-якому контексті; а її зміст не зосереджений на меті вирішення того завдання, через яке одна людина вступає в контакт з іншою» [194, с. 271].

Дійсно, елементи фатичної бесіди зафіксовано в науково-академічному дискурсі, де викладач використовує їх з метою нівелювати статусну нерівність між ним і студентами [228]; у дискурсі американського слідства, де учасники-представники слідчої групи обговорюють такі теми як «*події особистого життя*», «*особисті вподобання/невподобання*», «*плани на майбутнє*», «*особисті погляди/переконання*», задля тимчасового переключення уваги, емоційної розрядки, оптимізації відносин в трудовому колективі [201, с. 134–136].

Спираючись на наведені дані лінгвістичного досвіду, в нашому дослідженні в межах *метакомунікативної* стратегії виокремлено тактику регулювання контакту та тактику використання (елементу) фатичної бесіди.

Перша тактика охоплює висловлення (інхोативні, процесні, фінітивні), які скеровані на встановлення, продовження, завершення мовленнєвого контакту в судовій залі. Виходячи з того, що засобами реалізації цієї тактики є етикетні мовленнєві стереотипи, вважаємо за доцільне розрізняти з поміж них *загальні*, властиві американській лінгвокультурі в цілому, та *специфічні*, характерні саме для АСД.

Друга тактика представлена висловленнями, які не мають за своєю тематикою відношення до судового засідання і продукуються суддею як звичайною людиною з метою демонстрації дружнього, приязного ставлення до інших учасників АСД.

Розглянемо послідовно засоби реалізації обох тактик *метакомунікативної* стратегії.

Тактика регулювання контакту, відповідно до її функції, охоплює прийоми встановлення, продовження та завершення контакту, які спираються на загально-культурні та дискурсно-специфічні мовленнєві стереотипи, а саме:

➤ прийом встановлення контакту.

Типовим засобом цього прийому є привітання. Зазначають, що привітання грає важливу роль у спілкуванні, воно виконує кілька функцій. Перш за все – це встановлення контакту, знак того, що тебе помітили, сигнал соціальної солідарності. У залежності від засобів реалізації, вітання показує, яку соціальну роль учасники комунікації відводять один одному, в яких стосунках вони перебувають. З привітання починається спілкування, воно визначає його тональність. Також привітання знімає потенційну ворожість мовчання в ситуаціях, де передбачається вербальне спілкування [159, с. 69].

Привітання суддя здійснює у двох варіантах: (1) на початку судового засідання він вітає всіх присутніх; (2) вступаючи у вербальний контакт з одним з учасників судового засідання, він вітає цього учасника.

У першому випадку привітання судді має певні особливості, хоча використовувані ним етикетні мовленнєві стереотипи є загально-лінгвокультурними, наприклад:

(148) – *Be seated, please. All right, good morning to all, and welcome back for our next day of trial* (Case № 4:04-CV-02688 day 2, p. 4).

(149) – *Very well. Good morning, counsel* (Case № 4:04-CV-02688 p. 4).

(150) – *Thank you. Please be seated. All right. Good morning* (Case № CIV 05-3699-PHX-JAT, p. 3).

(151) – *Be seated, please. All right, good morning. We have, we're mid-examination I guess* (Case № 98-CV-4103, p. 2).

Як бачимо, на відміну від зразків повсякденного спілкування, вітання не посідає першу позицію в мовленнєвому ході судді: оскільки за ритуалом судового засідання усі присутні зустрічають суддю стоячи, він/вона, перш за все, дає команду сісти. Після цього типовим є використання фатичного елементу – заповнювача паузи (*all right, very well, etc*). І лише після цього суддя, як правило, використовує привітання.

Слід також зауважити, що в судовому засіданні зафіксовано вживання лише одного типу вітання – вітання з дейктичним компонентом, тоді як інші (вітання-вигуки, вітання-освідомлення, вітання-благословення, вітання-вираження доброзичливості) [131, с. 11], не використовуються американським суддею.

Ще однією особливістю реалізації прийому встановлення контакту є те, що за умов повторного засідання протягом того самого дня, суддя може взагалі не використовувати привітання під час встановлення контакту, наприклад:

(152) – *Be seated, please. All right. We return, and Mr. Muise, you may continue* (Case № 06-CV-2673, p. 2).

У таких ситуаціях відбувається продовження попередньо перерваної комунікації (*we return* – повторний контакт).

У другому випадку, коли суддя вітається з одним з учасників, привітання (вітання з дейктичним компонентом) є загально-лінгвокультурним етикетним мовленнєвим стереотипом і, як правило, сполучається із звертанням до адресата, наприклад:

(153) – *You are welcome to be seated. Good morning to everyone. Good morning, Miss White* (Case № CV 98-05591, p. 3).

(154) – *Good morning, Mr. Randolph. Mr. Randolph, are you presently in federal custody?* (Case № 6:01-cr-134-Orl-31DAB, p. 5).

(155) – *Good morning to you, Mr. Hut. You may proceed* (Case № 94 Civ. 589, p. 6).

➤ прийом продовження контакту.

Засобами реалізації цього прийому виступають, *по-перше*, процесні висловлення, метою яких є «забезпечення безперешкодного, вільного обміну когнітивною інформацією, зміцнення й контроль мовленнєвого контакту без передачі черговості говоріння» [131, с. 11], *по-друге*, сигнали зміни комунікативних ролей (зміну комунікативних ролей визначають як операційну метадискурсивну категорію, яка забезпечує структурування і регуляцію діалогічного дискурсу в режимі реального часу шляхом переходу ролі мовця від одного учасника спілкування до іншого, добровільного/примусового завершення комунікативного внеску одного комуніканта і привласнення права на внесок іншим [110, с. 6–7]).

Процесні висловлення охоплюють:

- сигнали контролю каналу зв'язку, наприклад:

(156) – *Speak into the mike so everybody can hear you* (Case № 6:01-cr-134-Orl-31DAB, p. 5).

(157) – *Mr. Eisenmenger, you need to slow down a little bit and let him finish his answers* (Case № 6:01-cr-134-Orl-31DAB, p. 181).

- сигнали контролю розуміння, наприклад:

(158) – *As far as I know, did they have any other evidence, anything like that?* (Case №05-CR-162, p. 143).

(159) – *Now, would you say, therefore, that your testimony is --correct me if I'm wrong, please* (Case № CIV 05-3699-PHX-JAT, p. 122).

Слід зазначити, що в усіх цих випадках маємо поєднання фатичної функції з іншими (переважно із функцією спонукання). Ця особливість відмічена в дослідженні Ю. В. Матюхіної, де, зокрема, стверджується: «іллокутивна сила регулювання мовленнєвої взаємодії, займаючи домінуючу позицію у фатичних метакомунікативах, виявляється як супутня у МА інших типів – неспеціалізованих засобах фатичного метадискурсу. Це накладання (контамінація) іллокутивних сил ґрунтується на концептуальній інтеграції

інформації когнітивного і соціально-регулятивного типів, що містяться у висловленні» [131, с. 7].

Те саме стосується і сигналів контролю теми і ролей, де сполучаються фатична і директивна функції. Розглянемо їх послідовно:

- сигнали контролю теми.

У цьому випадку процесні висловлення судді можуть бути спрямовані на уведення нової (мікро)теми, тобто суддя звертається до когось з учасників процесу з метою зкоригувати змістовий аспект мовлення.

Приміром у прикладі (160) суддя пропонує повернутися до обговорення попередньої теми:

(160) – *Let's get back to where the motion is* (Case № 05-CR-162, p. 6).

У іншому випадку суддя спонукає когось до переходу до іншої теми:

(161) – *I'm sorry to interrupt so quickly, but that especially, I take it – I take it, is a concession that there's a difference between claims for qualified immunity based on evidence and claims that are based on law* (Case №6 CR-134, p. 23).

Також суддя може пропонувати продовжити обговорення певної теми, наприклад:

(162) – *So please simply proceed to your question* (Case № 04-CV-1067-REB-CBS day 4, p. 34).

(163) – *Let me please return to the exhibit. Orient myself* (Case № 04-CV-1067-REB-CBS day 4, p. 84).

• сигнали зміни комунікативних ролей подані в судовому засіданні називанням прізвища особи, якій передається роль мовця, або її статусу в процесі, тобто передача ходу як правило відбувається адресно, наприклад:

(164) – *Mr. Wesoky, I will give you an opportunity* (Case № 4:04-CV-02688 day 6 p. 265).

(165) – *This is oral argument on the Bank of New York Mellon's motion to remand. Do you wish to be heard, Mr. Ingber?* (Case № 04-CV-1067-REB-CBS day 4, p. 57).

(166) – *I know, but I don't have counsel reading – counsel, read into the record* (Case № 04-CV-1067-REB-CBS day 4, p. 34).

Ці засоби представлені дискурсно-специфічними мовленнєвими стереотипами.

Ще одним сигналом зміни комунікативних ролей є експліцитно виражений дозвіл узяття ролі мовця, або заборона взяття цієї ролі, наприклад:

(167) – *If you could, please* (Case № 04-CV-1067-REB-CBS day 4, p. 175).

(168) – *All right. Proceed* (Case № 4:04-CV-02688, p. 89).

(169) – *Well, we will go on. Thank you* (Case № 94 Civ. 589, p.151).

(170) – *No I don't have five minutes. Don't interrupt him, I have to move on* (Case № 09 Civ. 1951 RJH, p. 66).

➤ прийом завершення контакту.

Розмикання контакту в межах *метакомунікативної* стратегії в АСД спирається на фінітивні висловлення. Указують, що в англomовній комунікації репліки, що вживаються у ситуації прощання, більш різноманітні, ніж привітання [115, с. 183]. Також зазначають, що найбільш нейтральною у стилістичному плані формулою є *Good bye*, яка історично, як вважається, походить від формули вітання *God be with you* [275, с. 33].

Аналогічно до інхоативних висловлень, фінітивні також охоплюють загально-культурні та дискурсно-специфічні мовленнєві стереотипи.

Фаза завершення контакту в судовому засіданні доволі часто є досить розлогою і, як правило, проспективно-орієнтованою, вона не обмежується одним висловленням. Іншими словами, суддя, перш ніж вдатися до безпосередньо розмикання контакту, розповідає про часові параметри переривання спілкування/ наступної зустрічі, перспективи подальшої роботи, наприклад:

(171) – *Well, we are in recess for a 5 minute* (Case № C 09-2292-VRW p. 25).

(172) – *Anything further? Very well. 8:30 a.m. on Tuesday morning Good bye.* (Case № 09-2292-VRW, p. 252).

(173) – *We will do it then. See you at 9:30. Have a nice evening. Good-bye* (Case №. C 09-2292-VRW p. 250).

(174) – *Very well. Well, I appreciate that very much, counsel, and commend you for your efforts and look forward to more good news on Tuesday* (Case № 09 Civ. 1951 RJH, p. 66).

(175) – *Thus, Exhibit 7, which is the policy, is relevant to prove the policy ... and when appropriate, may be published to the jury. Very well. We are in recess in our own right until tomorrow morning at 8:30 a.m. Good night* (Case № 04-CV-1067-REB-CBS, p. 419).

Слід також звернути увагу на етикетний мовленнєвий стереотип *thank you*, що в мовленні судді виступає у двох функціях, як *вираження подяки* та як *завершення контакту*, наприклад:

(176) – *9:00, all right. Okay. Unless there's anything else, we'll stand adjourned. And thank you everyone* (Case № 04-CV-1067-REB-CBS day 4, p. 57 / 744).

(суддя вживає *thank you* в кінці судового засідання; тут етикетний мовленнєвий стереотип поєднує обидві функції)

(177) – *Ladies and gentlemen, the last portion of the witness's answer is stricken and may not be regarded or considered by you as evidence. You are so instructed. Thank you* (Case № 04-CV-1067-REB-CBS day 4, p. 167).

(у цьому фрагменті *thank you* також використовується у функції подяки та у функції (тимчасового) завершення контакту з присяжними).

Тактика використання (елементу) фатичної бесіди зафіксована на початку та під час завершення судового засідання. Реалізуючи цю тактику, суддя не лише встановлює контакт з іншими учасниками, але й демонструє приязне ставлення до них, наприклад:

(178) – *Good morning and thank you. Pleased to see you* (Case № CR 10-223, p. 4).

(179) – *Are you well? Okay. So we will see you back here at 12:30, when we will start this case. Have a good lunch, all right?* (Case No. 05-CR-162, p. 15).

(180) – *Well, I would suggest you spend a restful weekend, Mr. Thompson* (Case № 94 Civ. 589, p. 297).

(181) – *I believe that should conclude our testimony today, Counsel. And we're on the eve of the 3-day weekend, which I trust you all will enjoy* (Case № CR 10-223, p. 63).

Як свідчать наведені приклади, елементи фатичної бесіди в судовому засіданні не мають якоїсь тематичної прив'язки, ці висловлення призначені для передачі суто соціально-регулятивної інформації.

Викладене дає підстави дійти таких висновків:

1) тактики *метакомунікативної* стратегії охоплюють регулювання контакту (прийом встановлення, продовження, завершення контакту), спрямоване на структурування комунікативної взаємодії, та використання (елементу) фатичної бесіди, спрямоване на передачу інформації соціально-регулятивного характеру: виявлення суддею позитивного ставлення до інших учасників;

2) засоби реалізації тактики регулювання контакту охоплюють загально-лінгвокультурні мовленнєві стереотипи, набір/позиція яких визначається контекстом судового засідання, та дискурсно-специфічні мовленнєві стереотипи; засоби тактики використання (елементу) фатичної бесіди подані нетематизованими висловленнями, загально-лінгвокультурними мовленнєвими стереотипами.

3) тактика регулювання контакту спрямована на оптимізацію спілкування, а саме: регуляцію і контроль мовленнєвої взаємодії під час засідання американського суду, тактика використання (елементу) фатичної бесіди – на оптимізацію взаємин між суддею та іншими учасниками. Виходячи з цього, цілком очевидно, що *метакомунікативна* стратегія співвіднесена з локальними стратегіями *РОЗПОРЯДЖЕННЯ, КОНТРОЛЮ та МІЖОСОБИСТІСНОЇ КООПЕРАЦІЇ*.

Результати аналізу мовленнєвих стратегій судді, реалізованих у засіданні американського суду, та кореляцій мовленнєвих і локальних стратегій схематично представлено на рис. В.1. у додатку В.

Висновки до розділу 3

1. Функція інституту суду – здійснення правосуддя реалізується в судовому засіданні, де керівну роль виконує суддя. Це визначає конкретну базову роль цього учасника американського судового дискурсу – **КЕРІВНИК ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ** та глобальну стратегію, яка з нею співвіднесена – *УПРАВЛІННЯ*. Інституційні обов’язки судді конкретизують його базову роль в таких кластерних ролях: **РОЗПОРЯДНИК**, **КОНТРОЛЕР**, **ПОСЕРЕДНИК**, **ПРАВНИК**. Ці ролі визначають локальні стратегії *РОЗПОРЯДЖЕННЯ*, *КОНТРОЛЮ*, *УЗГОДЖЕННЯ ПОЗИЦІЙ*, *АПЕЛЯЦІЙ ДО НОРМ І ПРОЦЕДУР*. Ці ролі та стратегії визначені інституційно і є обов’язковими до реалізації в засіданні американського суду.

Факультативно суддя може діяти не як **АГЕНТ** американського судового дискурсу, а як звичайна особа, виступаючи в ролі **ПРИЄМНА ЛЮДИНА** та реалізуючи локальну стратегію *МІЖСОБИСТІСНОЇ КООПЕРАЦІЇ*.

2. В ієрархічній структурі дискурсивної стратегії суддів в американському судовому засіданні глобальна та локальні стратегії конкретизуються в мовленнєвих стратегіях, котрі визначаються на основі функціональних характеристик висловлень, продукованих суддею, в основному мовленнєвоактових характеристик. Потенціал мовленнєвих стратегій судді охоплює такі: *спонукання*, *дозволу/заборони*, *інформування* та *метакомунікативну* стратегію. Мовленнєві стратегії *спонукання* та *дозволу/заборони* обидві виконують директивну функцію; ці стратегії розрізняються за конверсаційними параметрами: мовленнєва стратегія *спонукання* має проспективну, а мовленнєва стратегія *дозволу/заборони* – як проспективну так і ретроспективну орієнтацію. Різницю між цими

мовленнєвими стратегіями засвідчує також різний набір вербальних засобів, задіяних у їхній реалізації.

3. Мовленнєва стратегія *спонукання* охоплює тактику жорсткого спонукання, засобами реалізації якої виступають ті, що властиві прямим МА-директивам прагмасемантичного типу наказ (спонукальні речення з дієсловом наказового способу в стверджувальній формі, директивні номінативні речення, розповідні речення з дієсловом із семантикою спонукання), та тактику м'якого спонукання, представлену прийомом прямого мітигovanого спонукання, засобами якого є висловлення-накази з маркерами мітигації, і прийомом непрямого спонукання, реалізованого засобами, властивими непрямим МА-директивам прагмасемантичного типу прохання (питальні та розповідні речення). Засоби прямого немітигovanого/мітигovanого вираження спонукання нехарактерні для англомовної комунікації, їхнє використання суддею обумовлене специфікою його ролі та стратегії в американському судовому засіданні.

4. Мовленнєва стратегія *дозволу/заборони* реалізується тактиками жорсткого та м'якого дозволу/заборони. Вербальні засоби, використані в функції жорсткого спонукання є такими, що властиві прямому категоричному вираженню спонукання, а саме: спонукальні речення з дієсловом в наказовому способі в заперечній формі; розповідні речення з модальними дієсловами *may/may not* та *must not*. Також широко вживані еліптичні/повні розповідні речення з властивими судовій комунікації лексичними одиницями (*sustain, overrule*), кожна з яких здатна виконувати функцію як дозволу, так і заборони. Тактика м'якого дозволу/заборони спирається на вживання маркерів мітигації, котрі пом'якшують висловлення дозволу/заборони; на використання висловлення пропозиції (переважно у функції заборони); okazіonalно вживаються непрямі засоби – висловлення твердження/питання у функції заборони. Засоби прямого немітигovanого/мітигovanого вираження дозволу/заборони обмежені у використанні в англомовній комунікації, їхнє вживання суддею визначено інституційно наданою йому владою; залучення

висловлень пропозицій та непрямих засобів здійснюються переважно для реалізації функції заборони з метою нівелювання статусної нерівності між суддею та іншими учасниками американського судового засідання.

5. Мовленнєва стратегія *інформування* представлена тактиками повідомлення, твердження, нагадування, та запиту інформації. Тактика повідомлення призначена для передавання суддею інформації за допомогою розповідних речень із мовними засобами зі значенням буттєвості (прийом представлення інформації як об'єктивної реальності) та пояснення (прийом пояснення). Тактика твердження спрямована на передавання нової фактуальної інформації та вираження ставлення мовця до повідомлюваного за допомогою модальних маркерів. Тактика нагадування має на меті повторне повідомлення інформації задля її відновлення/закріплення в свідомості адресата; її маркерами слугують лексичні одиниці зі значенням «пам'ятати», «нагадувати» та повтори з лексичним маркером *again*. Тактика запиту інформації покликана спонукати інших учасників американського судового засідання передати судді інформацію процесуального характеру або таку, що стосується позиції сторони-учасниці процесу. Засобами реалізації цієї тактики виступають прямі МА-квеситиви, подані питальними реченнями різних типів, та непрямі МА-квеситиви, представлені розповідними реченнями з маркерами функції запитання. Усі засоби реалізації мовленнєвої стратегії *інформування* є типовими для англомовної комунікації, тоді як їхній набір визначений контекстом судового засідання.

6. *Метакомунікативна* стратегія охоплює тактику регулювання контакту, представлену прийомами встановлення, продовження та завершення контакту, тобто фатичними метакомунікативами включеного типу, а саме: інхоативними, процесними, фінітивними висловленнями. Засобами реалізації зазначених тактичних прийомів виступають загально-лінгвокультурні мовленнєві стереотипи, набір/позиція яких визначена контекстом американського судового засідання, а також дискурсно-специфічні мовленнєві стереотипи, зареєстровані серед процесних висловлень. Другою в межах *метакомунікативної* стратегії є

тактика використання (елементу) фатичної бесіди, яка кореспондує з фатичними метакомунікативами автономного типу, які призначені не для регуляції комунікативного процесу, а для передачі соціально-регулятивної інформації, зокрема вираження суддею приязного ставлення до інших учасників американського судового засідання. Ця тактика реалізується загально-лінгвокультурними мовленнєвими стереотипами, нетематизованими висловленнями (побажання, подяка, тощо), які сполучаються з інхоативними та фінітивними висловленнями на початку та під час завершення засідання американського суду.

7. Мовленнєва стратегія *спонукання* співвіднесена з локальною стратегією *РОЗПОРЯДЖЕННЯ*, мовленнєва стратегія *дозволу/заборони* кореспондує із локальною стратегією *КОНТРОЛЮ*; мовленнєва стратегія *інформування* пов'язана з локальними стратегіями *АПЕЛЯЦІЇ ДО НОРМ І ПРОЦЕДУР* та *УЗГОДЖЕННЯ ПОЗИЦІЙ*; *метакомунікативна* стратегія співвідноситься з локальними стратегіями *РОЗПОРЯДЖЕННЯ*, *КОНТРОЛЮ*, *МІЖСОБИСТІСНОЇ КООПЕРАЦІЇ*; отже зв'язки між локальними й мовленнєвими стратегіями судді в американському судовому засіданні є як лінійними, так і нелінійними.

Основні положення цього розділу висвітлено в таких публікаціях автора [80; 85; 86].

РОЗДІЛ 4

ВАРІЮВАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ МОВЛЕННЄВИХ СТРАТЕГІЙ СУДДІ В АМЕРИКАНСЬКОМУ СУДОВОМУ ЗАСІДАННІ

Цей розділ присвячено реалізації четвертого етапу дослідження, а саме: з'ясуванню параметрів варіювання стратегій та тактик судді в судовому засіданні США.

Як було попередньо визначено й обґрунтовано, вплив на реалізацію стратегій можуть чинити: 1) ситуаційні обставини, тобто колективний чинник – знання судді, як професіонала, про конкретну мету кожної стадії процесу, що спонукає його діяти задля досягнення цієї мети; 2) особистісні характеристики судді як індивіда, його психологічні характеристики, його специфіка як мовної особистості, що складають «портрет» його дискурсивної особистості.

Урахування впливу ситуаційних чинників проведено, відповідно до алгоритму дослідження, шляхом виявлення набору мовленнєвих стратегій і тактик у кожній комунікативній ситуації та встановлення питомої ваги кожної мовленнєвої стратегії, зафіксованої в певній комунікативній ситуації.

Завершує розділ розгляд впливу дискурсивної особистості на реалізацію суддею мовленнєвих стратегій у судовому засіданні, що здійснено шляхом обчислення середньої зваженої частки реалізації кожної з мовленнєвих стратегій, обчислення середньої зваженої частки реалізацій цієї стратегії окремим суддею, порівняння цих показників та кваліфікації показників відхилень (у край незначущі, незначущі, наближені до значущих, значущі).

4.1. Варіювання мовленнєвих стратегій під впливом ситуаційних чинників

Для проведення аналізу впливу ситуаційних чинників на реалізацію мовленнєвих стратегій уточнимо, перш за все, особливості комунікативних ситуацій (далі – КС), що постають релевантними у нашому дослідженні.

Узагальнення попередньо наведених даних про структуру судового засідання [181, с. 12] дає підстави схарактеризувати ці КС у такий спосіб:

- «організаційна частина».

Ця КС охоплює відкриття та закриття судового засідання, а також переходи від однієї його фази (стадії) до іншої та вирішення питань процедурного характеру;

- «з'ясування визнання позовних вимог».

У цій КС з'ясовується, чи підтримує позивач/ потерпілий свої вимоги, чи визнає відповідач / звинувачений вимоги позивача та чи не бажають сторони укласти мирову угоду, або звернутися для вирішення спору до суду присяжних;

- «дослідження обставин справи».

У цій КС за участі всіх суб'єктів судової процедури досліджуються і аналізуються фактичні обставини справи за умов змагальності й рівноправності сторін;

- «дослідження доказів».

У рамках цієї КС суд допитує свідків, оголошує їхні свідчення; досліджує письмові докази, висновки експерта;

Ще одним завданням, що передує безпосередньому аналізу варіювання мовленнєвих стратегій та тактик в перелічених КС, було встановлення кількісних показників реалізацій мовленнєвих стратегій.

Зауважимо, що з загальної кількості висловлень, яку налічує серійна вибірка (43619), 9432 представляють реалізації мовленнєвої стратегії *спонукання*, 13844 репрезентують актуалізацію мовленнєвої стратегії *дозволу/заборони*, 11733 співвідносяться з реалізаціями мовленнєвої стратегії *інформування*, а 8610 – з реалізаціями *метакомунікативної* стратегії (див. табл. Д.1. у додатку Д).

Для з'ясування того, яку питому вагу має певна мовленнєва стратегія в конкретній КС, весь обсяг серійної вибірки було розподілено на чотири частини (серії), відповідно до кількості КС. Результати цього розподілу подані в Таблиці 4.1.

Обсяг груп (серій) у комунікативних ситуаціях

Комунікативна ситуація	Кількість висловлень суддів
«організаційна частина»	5292
«з'ясування визнання позовних вимог»	5607
«дослідження обставин справи»	15891
«дослідження доказів»	16829
Усього	43619

Загальну кількість висловлень, продукуваних суддею в певній КС, було прийнято за 100 %.

4.1.1. Якісно-кількісні показники мовленнєвих стратегій у комунікативній ситуації «організаційна частина». Специфіка цієї комунікативної ситуації визначена тим, що мовленнєвий внесок робить майже виключно суддя (окрім незначної участі судового пристава та інших учасників), бо саме він розпочинає та завершує судові засідання, а також здійснює перехід від однієї фази до іншої. Суддя забезпечує дотримання послідовності й порядку здійснення процесуальних дій; він також робить розпорядження процедурного характеру, контролює час. В цих питаннях суддя має повне право проявити жорсткість і категоричність, що відображається на формальній стороні висловлювання [53; 54; 244]. Слід також звернути увагу на те, що КС «організаційна частина», на відміну від інших, не співвіднесена з якоюсь певною стадією чи фазою судового розгляду справи: організація судового засідання здійснюється суддею як на його початку та під час його завершення, так і періодично під час його перебігу, коли виникають питання процедурного характеру.

Аналіз фактичного матеріалу засвідчив, що в КС «організаційна частина» реалізуються такі мовленнєві стратегії:

- *метакомунікативна* стратегія реалізується *повністю* оскільки в цій КС зареєстровано як тактику регулювання контакту, представлену прийомами встановлення, продовження, завершення контакту, так і тактику використання (елементу) фатичної бесіди;

- мовленнєва стратегія *спонукання* також реалізується *повністю*, зокрема виявлено тактики жорсткого та м'якого спонукання;

- мовленнєва стратегія *дозволу/заборони* в цій КС реалізується так само *повністю*, зафіксовано тактики жорсткого та м'якого дозволу/заборони;

- мовленнєва стратегія *інформування* в досліджуваній КС реалізується *частково*, зафіксовано лише тактики повідомлення, твердження та запиту інформації;

Розглянемо фрагменти американського судового засідання, співвіднесені з КС «організаційна частина», та реалізовані суддею мовленнєві стратегії та тактики.

Подані далі приклади ілюструють початок судового засідання:

(182) *MR. MIZRAHI: Good morning, Your Honor. Elan Mizrahi and Larry Crown here for the plaintiffs, along with Beth Romero from Designer Skin.*

THE COURT: All right. Good morning.

MR. COLEMAN: Good morning. Ronald Coleman for the defendants.

THE COURT: Good morning (Case № CR 10-223, p. 3).

У цьому прикладі знаходимо реалізацію *метакомунікативної* стратегії, актуалізованої тактикою регулювання контакту (прийом встановлення контакту).

(183) – *Good morning. This case is here for a jury trial, and we have the jury waiting for the voir dire process. Is there anything that we should take up before we do that?* (Case № C V05-429, p. 4).

У цьому фрагменті на початку судового засідання суддя також реалізує тактику регулювання контакту (зокрема, прийом встановлення контакту) *метакомунікативної* стратегії; далі йде тактика повідомлення (суддя інформує

про готовність журі до процесуальних дій) та тактика запиту інформації (суддя запитує в сторін процесу, чи хочуть вони здійснити якісь попередні кроки); обидві ці тактики належать мовленнєвій стратегії *інформування*.

(184) – *Good morning to all. Mr. Muise, if it's Tuesday, you must be on the blood clotting?* (Case №4:04-CV-02688, p. 4).

У фрагменті (184) суддя починає засідання, так само, як у попередніх прикладах, використовуючи *метакомунікативну* стратегію (тактику регулювання контакту, прийом встановлення контакту), після чого цей учасник реалізує мовленнєву стратегію *інформування*, зокрема, тактику запиту інформації (суддя звертається до іншого учасника процесу за підтвердженням щодо запланованих процесуальних дій).

(185) – *Be seated, please. All right, good morning to all, and welcome back for our next day of trial. We have, we're mid-examination, I guess, and we can have our witness back on the stand, and I believe we're on cross, is that correct* (Case № 00-949, p. 3).

Цей приклад ілюструє тактику м'якого спонукання мовленнєвої стратегії *спонукання* (*we can have our witness back on the stand*), тактику встановлення контакту та тактику використання (елементу) фатичної бесіди (*welcome back for our next day of trial*) *метакомунікативної* стратегії, тактику твердження (маркери – *I guess, I believe*), а також тактику запиту інформації (*is that correct*) мовленнєвої стратегії *інформування*.

(186) *THE COURT: Are we ready to go?*

MR. HINSHELWOOD: Yes, sir.

THE COURT: Bring the jury in (Case № 07–CR–689, p. 3).

У цьому прикладі суддя розпочинає судове засідання актуалізуючи тактику запиту інформації, мовленнєвої стратегії *інформування*, а також вдаючись до тактики жорсткого спонукання мовленнєвої стратегії *спонукання*.

Перехід від однієї стадії судового засідання та вирішення організаційних питань ілюструють такі приклади:

(187) *All right. Well, then we will bring the jury over, and we will start the process of selecting the jurors. And while we do that, we will take a five minute break. It will take about 5 minutes* (Case № 6:01-cr-134-Orl-31DAB, p. 5).

(188) *All right. Consistent with what we discussed immediately prior to lunch, is your pleasure, gentlemen, to take the exhibits first? Can we do that?* (Case № 98-05591, p. 34).

У цих прикладах суддя інформує присутніх учасників судового засідання про майбутні дії щодо організації роботи (тактика повідомлення) та запитує про згоду сторін щодо подальших процесуальних дій (тактика запиту інформації), реалізуючи таким чином мовленнєву стратегію *інформування*.

(189) – *All right, we'll pick up the cross examination this afternoon, counter* (Case № 3:06CV-1030, p. 19).

У фрагменті (189) суддя також реалізує тактику повідомлення мовленнєвої стратегії інформування (він повідомляє про те, що буде відбуватися перехресний допит).

(190) – *All right. You may step down, Mr. Westrup. Thank you. Defense* (Case № 05-CR-162, p. 216).

(191) – *Thank you. Please be seated. Ask the clerk to call the next matter, please* (Case № CIV 05-3699-PHX-JAT, p. 4).

(192) – *Be seated, please. You can pick it up where you left off, Mr. Muise* (Case № 4:04-CV-02688, p. 73).

У цих фрагментах фіксуємо прийом завершення контакту (*Thank you*) та прийом продовження контакту (*Defence* – сигнал передачі ходу стороні захисту) тактики регулювання контакту метакомунікативної стратегії, тактику м'якого спонування (*Please be seated, Be seated, please, ask the clerk to call the next matter, please*), тактику м'якого (*You can pick it up where you left off, Mr. Muise*) та жорсткого (*You may step down, Mr. Westrup*) дозволу/заборони.

Фрагменти, подані далі, ілюструють завершення судового засідання:

(193) – *Members of the Jury we will break off now and resume again at 10.30 tomorrow morning* (Case № 11 CV 1279, p. 34).

(194) – *All right. We're in recess until nine o'clock tomorrow morning* (Case № 03 Civ. 8695, p. 39).

(195) – *Okay. You may step down. It's almost five. We've had a full day, so I think it's time to call it an evening. We're not going to be in session tomorrow. I have another commitment. Then Monday is a holiday. So we're going to have a long weekend. It's important, obviously, that you ought not talk about the case over the weekend with anyone. I hope everyone has a safe and pleasant weekend. And we'll see you Tuesday morning at nine o'clock. Court will be in recess* (Case № 04-CV-1067-REB-CBS, day 2, p. 182).

У цих прикладах суддя реалізує *метакомунікативну* стратегію, зокрема прийом завершення контакту тактики регулювання контакту для того, щоб зафіксувати кінець судового засідання; а також тактику використання (елементу) фатичної бесіди (*I hope everyone has a safe and pleasant weekend*). Мовленнєва стратегія *інформування* представлена тактикою повідомлення (*It's almost five, I have another commitment etc*) та тактикою твердження (*I think it's time to call it an evening*). Мовленнєва стратегія *дозволу/заборони* тут подана тактиками жорсткого (*You may step down*) та м'якого (*you ought not talk about the case over the weekend with anyone*) дозволу/заборони.

Слід також звернути увагу на те, що досить типовим є поєднання в межах одного мовленнєвого ходу судді *інформативної* та *метакомунікативної стратегії*. Це має місце на етапі завершення судового засідання, коли суддя повідомляє інформацію про наступне засідання та вживає стереотипні формули завершення контакту, наприклад:

(196) *We will recess then for today, and we'll reconvene at 9:00 tomorrow and we will pick up with Mr. Muise's direct examination at that time. So have a pleasant good evening, and we'll see you tomorrow* (Case №4:04-CV-02688, p. 121).

Кількісні показники мовленнєвих стратегій, реалізованих суддею в КС «організаційна частина» представлено в таблиці 4.2.

Кількісні показники реалізації мовленнєвих стратегій
у КС «організаційна частина»

Мовленнєва стратегія	Кількісні показники	
	одиниці	відсотки
спонукання	567	10,7%
дозволу/заборони	441	8,3%
інформування	2583	48,8%
метакомунікативна	1701	32,2%
Усього	5292	100%

Таким чином, найбільшу питому вагу в цій КС має мовленнєва стратегія *інформування*, суттєвою є також питома вага *метакомунікативної* стратегії, тоді як частка мовленнєвих стратегій *спонукання* та *дозволу/заборони* є значно меншою.

4.1.2. Якісно-кількісні показники мовленнєвих стратегій у комунікативній ситуації «з'ясування визнання позовних вимог». У комунікативній ситуації «з'ясування визнання позовних вимог» суддя уточнює позовні вимоги, з'ясовує, чи підтримує позивач свої вимоги, чи визнає відповідач свою провину; дізнається, чи є заява обвинуваченого про свою винуватість в скоєнні злочину, яка може бути прийнята судом лише у тому випадку, якщо вона була зроблена добровільно і після виконання певної процедури. Визнання, зроблене обвинуваченим в суді, розглядається як юридичний факт, що робить непотрібним процес розгляду і оцінки доказів, оскільки цією заявою усувається суперечка між звинуваченим і потерпілим. Тому суд має право перейти до виголошення вироку «на підставі власного визнання» [243].

Аналіз фактичного матеріалу засвідчив, що в КС «з'ясування визнання позовних вимог» реалізуються такі мовленнєві стратегії:

- мовленнєва стратегія *інформування* реалізується *частково* оскільки в цій КС зафіксовано лише тактики повідомлення та запиту інформації;
- мовленнєва стратегія *дозволу/заборони* в досліджуваній КС реалізується також *частково*, зареєстровано тактику м'якого дозволу/заборони;
- мовленнєва стратегія *спонукання* в КС «з'ясування визнання позовних вимог» представлена тактикою м'якого спонукання, тобто актуалізована *частково*;
- *метакомунікативна* стратегія також реалізується *частково*, зокрема виявлено тактику регулювання контакту;

Розглянемо фрагменти американського судового засідання, співвіднесені з КС «з'ясування визнання позовних вимог», та реалізовані суддею мовленнєві стратегії та тактики.

Актуалізація тактик повідомлення та твердження мовленнєвої стратегії *інформування* пов'язана з тим, що суддя конкретизує та уточнює інформацію щодо позову; наприклад, суддя інформує про те, що було з'ясовано під час досудового розгляду справи та висловлює свою думку (*I think*) щодо протесту однієї зі сторін:

(197) – *Finally, some evidentiary issues and/or suggestions for modifying the pretrial order were made, none of which will be granted, except the one that is characterized as typographical, which is the objections to Plaintiffs' Exhibit Number 6 where I think the objection simply ends with the word “unduly” and defendants would ask the Court to add the words “prejudicial rather than probative”* (Case № 98-05591, p. 135).

У наступному прикладі суддя доносить до присутніх інформацію про те, що відповідач відмовляється бути присутнім на слуханні справи, реалізуючи тактики повідомлення та запиту інформації, наприклад:

(198) – *All right. Well, we are proceeding a little differently in this case because, as I understand it, Mr. Smith, your client has decided he does not want to listen to the unclassified openings; is that correct?* (Case № 3:06CV-1030, p. 36).

У наступних фрагментах також фіксуємо реалізацію тактики повідомлення та тактики запиту інформації мовленнєвої стратегії *інформування*, суддя уточнює щодо провини обвинуваченого, наприклад:

(199) *THE COURT: Why are we here today then? That settled the issue, didn't it?*

A: Because the Denver Fire Department would not accept that verdict. They had continued like from the Laudermill to insist that I was guilty after I had already been proven innocent (Case № 04-CV-1067-REB-CBS, day 4, p. 65).

(200) *I view my job to make the courtroom and system available. I've done that. I've blocked off this time. Basically, it's yours and we're prepared to go forward with it. We will go forward with it momentarily, but in the intervals, you at least consider what I've said. Are you guilty? (Case № 04 Civ. 9194, p. 12).*

(201) *THE COURT: Under our United States Constitution, you are innocent unless you are proven guilty. That is the constitutional maxim by which we all live. Was your client proved guilty?*

P: No. He went to trial on May 7th, 2003, and the jury couldn't make up its mind so there was a mistrial (Case № CR-11-00471-DLJ, p. 43).

(202) *Please disabuse me, and I will give you an opportunity Mr. Wesoky (Case № 04-CV-1067-REB-CBS, p. 19).*

У фрагменті (202) суддя реалізує тактику м'якого спонукання мовленнєвої стратегії *спонукання* (*Please disabuse me*), тактику м'якого дозволу/заборони мовленнєвої стратегії *дозволу/заборони* (стверджуючи, що в учасника буде можливість висловитися, суддя фактично надає йому дозвіл зробити це) та тактику регулювання контакту (прийом продовження контакту) *метакомунікативної* стратегії (за дозволом йде використання типового для судового засідання США сигналу передачі ходу: називаючи прізвище учасника, суддя тим самим передає йому роль мовця).

У прикладі (203) знаходимо сполучення мовленнєвих стратегій *інформування* (тактика повідомлення) та *дозволу/заборони* (тактика м'якого дозволу/заборони) (*do not let us talk over each other too much*):

(203) *As I understand it, and do not let us talk over each other too much, my understanding is that first time around the wrong file number was given, but then later the correct file number is thought to have been discovered* (Case № 07 Civ. 9600, p. 39).

Кількісні показники мовленнєвих стратегій, реалізованих суддею КС «з'ясування визнання позовних вимог» представлено в таблиці 4.3.

Таблиця 4.3.

Кількісні показники реалізації мовленнєвих стратегій
у КС «з'ясування визнання позовних вимог»

Мовленнєва стратегія	Кількісні показники	
	одиниці	відсотки
спонукання	693	12,4%
дозволу/заборони	567	10,1%
інформування	3402	60,7%
метакомунікативна	945	16,8%
Усього	5607	100%

Як свідчать наведені дані, найбільшу питому вагу в цій КС має стратегія *інформування*, *метакомунікативна* стратегія реалізується значно меншою мірою, а мовленнєві стратегії *дозволу/заборони* та *спонукання* актуалізується найменше.

4.1.3. Якісно-кількісні показники мовленнєвих стратегій у комунікативній ситуації «дослідження обставин справи». У ході цій КС учасники процесу відновлюють події, що є предметом судового розгляду. Це визначає подальший розвиток процесу і його результат, отже ця частина американського судового засідання є дуже важливою для реалізації інституційних цілей учасників. На цьому етапі всі учасники (суддя, представники захисту та обвинувачення, свідки, присяжні) переслідують свої, часом протилежні, цілі. Суддя є комунікативним центром взаємодії в цій КС, він здійснює регулятивну функцію та функцію посередника між іншими

учасниками для забезпечення рівноправності сторін і справедливості судового процесу.

Аналіз фактичного матеріалу засвідчив, що в КС «дослідження обставин справи» реалізуються такі мовленнєві стратегії:

- мовленнєва стратегія *спонукання* реалізується *повністю* оскільки в цій КС зафіксовано тактики жорсткого та м'якого спонукання;

- мовленнєва стратегія *дозволу/заборони* в досліджуваній КС теж реалізується *повністю*, зареєстровано тактики жорсткого та м'якого дозволу/заборони;

- мовленнєва стратегія *інформування* також актуалізується *повністю*: у КС «дослідження обставин справи» наявні реалізації тактик повідомлення, твердження, нагадування, запиту інформації;

- *метакомунікативна* стратегія реалізується *частково*, зокрема виявлено тактику регулювання контакту (прийом продовження контакту); зорієнтовану на забезпечення взаємодії між учасниками процесу.

Розглянемо фрагменти американського судового засідання, співвіднесені з КС «дослідження обставин справи» та мовленнєві стратегії та тактики, реалізовані суддею в цих фрагментах:

(204) *Now, Mr. Harvey, say about the other exhibits. They would be 671, 674, 672, and 675, all of them being letters to the editor and/or editorials and the chart. The charts, I would certainly be inclined to admit* (Case № 04-CV-1067-REB-CBS, day 4, p. 106).

У цьому фрагменті суддя спочатку реалізує тактику жорсткого спонукання мовленнєвої стратегії *спонукання*, а далі – тактику повідомлення та тактику твердження мовленнєвої стратегії *інформування*.

(205) – *With respect first to Exhibit 59, but I have heard absolutely no authority either by way of Rule of Evidence or decision by a persuasive appellate court, whether it be the Supreme Court, the Tenth Circuit, or a sister circuit, to the effect that these notices, pleadings, briefs, motions, responses and replies, are admissible in these circumstances* (Case № 04-CV-1067-REB-CBS, p. 49).

У цьому прикладі актуалізується тактика твердження мовленнєвої стратегії *інформування*.

(206) – *It was my recollection, however, when the court queried counsel for the defendant, had it preserved other specific objections to portions of that deposition that Mr. Wesoky responded by saying, yes, I did that. In the defendant's objections to plaintiff's exhibits -- and I don't want to put words in your mouth. Was that the response to the court's question on that matter? Mr. Wesoky* (Case № 04-CV-1067-REB-CBS, p. 237).

У поданому фрагменті суддя спочатку використовує тактику нагадування мовленнєвої стратегії *інформування* (маркер – *recollection*), далі він вдається до тактики м'якого спонукання мовленнєвої стратегії *спонукання* (стверджуючи, що не хоче вкладати слова в уста учасника, суддя спонукає його висловити свою точку зору), після цього йде тактика запиту інформації мовленнєвої стратегії *інформування*, а закінчує мовленнєвий хід тактика регулювання контакту (передача ролі мовця) *метакомунікативної* стратегії.

(207) *THE COURT: Well, I am inclined, frankly, after further reflexion and research to agree with the plaintiff. But I want to give the defendant an opportunity for a brief record if you disagree with your initial position concerning that matter* (Case № 07 Civ. 9600, p. 132).

У цьому прикладі фіксуємо тактику твердження мовленнєвої стратегії *інформування* та тактику м'якого дозволу/заборони (повідомляючи про бажання вислухати точку зору захисника, суддя тим самим надає йому дозвіл висловитися).

(208) *COURT: Leave aside “neutral”. That is unhelpful word. Do you think it is plausible? You are not following the question, ask it again in a more simple form* (Case № 98 Cr. 1023, p. 69).

У цьому фрагменті актуалізовано тактику жорсткого дозволу/заборони мовленнєвої стратегії *дозволу/заборони* (суддя забороняє учасників вживати слово “*neutral*”), далі йдуть тактика повідомлення та тактика запиту інформації

мовленнєвої стратегії *інформування*, завершує мовленнєвий хід тактика жорсткого спонукання мовленнєвої стратегії *спонукання*.

(209) *THE COURT: This is a leading question, it's not permitted in this context because it covers matters about which presently there is dispute. So the objection is noted and overruled* (Case № C2–85–69, p. 72).

У прикладі (209) суддя спочатку реалізує тактику повідомлення мовленнєвої стратегії *інформування*, а далі, на підставі наданої інформації, котра кваліфікує питання як навідне, він актуалізує мовленнєву стратегію *дозволу/заборони*, використовуючи спочатку тактику м'якого (*it's not permitted*), а потім жорсткого (*So the objection is noted and overruled*) *дозволу/заборони*.

(210) – *The relevance of the distribution issues to the copyright and unfair competition claims* (Case № C2–85–69, p. 87).

У цьому фрагменті фіксуємо тактику твердження мовленнєвої стратегії *інформування* (суддя висловлює сумнів щодо того, що згадані одним з учасників обставин мають відношення до суті справи).

(211) – *Hang on, why are you asking about that now?; I am not sure that is actually right, as a matter of law* (Case № 08 CV 1034, p. 35).

Цей приклад ілюструє реалізацію суддею *метакомунікативної* стратегії, тактики регулювання контакту (прийом продовження контакту: сигнал несанкціонованого взяття ходу суддею, шляхом перебивання іншого учасника (*Hang on*)) та мовленнєвої стратегії *інформування*, зокрема тактик запиту інформації та твердження.

(212) *MR. COLEMAN: Your Honor, object to the question as vague.*

THE COURT: Overruled (Case № 03 Civ. 8695, p. 73).

У цьому прикладі суддя реалізує тактику жорсткого дозволу/заборони мовленнєвої стратегії *дозволу/заборони*: використовуючи типовий для судової комунікації засіб (*overruled*): суддя відхиляє протест, тим самим він дозволяє учасникові продовжувати ставити запитання свідку, хоча інша сторона процесу вважає питання неточним.

(213) Q. Well, this is the time for those answers. You understand that, don't you?

A. Yes, I do.

THE COURT: We're going to take our evening recess at this time until 9 a.m. tomorrow morning. And I want to say it again, please remember the admonitions (Case № 12 CV 00283, p. 144).

У цьому фрагменті суддя реалізує мовленнєву стратегію *інформування*: спочатку він використовує тактику повідомлення прийом пояснення (пояснює учасникові часові рамки засідання), потім – тактику нагадування, а завершує хід судді тактика м'якого спонукання мовленнєвої стратегії *спонукання*.

Кількісні показники мовленнєвих стратегій, реалізованих суддею у КС «дослідження обставин справи» представлено в таблиці 4.4.

Таблиця 4.4.

Кількісні показники реалізації мовленнєвих стратегій
у КС «дослідження обставин справи»

Мовленнєва стратегія	Кількісні показники	
	одиниці	відсотки
спонукання	4032	25,4%
дозволу/заборони	6111	38,5%
інформування	2787	17,5%
метакомунікативна	2961	18,6%
Усього	15891	100%

Отже, в цій КС найчастіше реалізуються мовленнєві стратегії *дозволу/заборони* та *спонукання*, тоді як частки *метакомунікативної* стратегії та мовленнєвої стратегії *інформування* є суттєво меншими.

4.1.4. Якісно-кількісні показники мовленнєвих стратегій у комунікативній ситуації «дослідження доказів». У цій КС увага зосереджена на доказовій базі судового процесу, причому якщо в КС «дослідження обставин справи» докази можуть згадуватися, то в КС «дослідження обставин справи»

вони аналізуються. Суддя повідомляє про факти, що стали відомими в підготовчій частині та є неспростовними, тобто такими, що не потребують доведення. Сторони процесу представляють свої докази; суддя регулює їхню діяльність та контролює дотримання сторонами норм і процедур. Зокрема, в юридичній літературі стверджується, що порядок дослідження доказів визначається судом залежно від змісту суперечливих правовідносин і в разі потреби може бути змінений; суд допитує свідків, оголошує показання свідків; досліджуються письмові докази; оголошується і досліджується зміст особистих паперів, листів, записів телефонних розмов, телеграм та інших видів кореспонденції; досліджуються висновки експерта; під час дослідження доказів суд може скористатися усними консультаціями або письмовими роз'ясненнями (висновками) експертів [181, с. 6–7].

Суддя, керуючи діями сторін із дослідження доказів, з'ясовує їхню точку зору з питань, що потребують розв'язання в суді, розглядає їх заяви та клопотання тощо; контролює спрямованість судового процесу на повне, об'єктивне, всебічне дослідження доказів у справі; виявлення тих доказів, що викривають або виправдовують відповідача (звинуваченого), обтяжують або пом'якшують його провину.

Аналіз фактичного матеріалу засвідчив, що в КС «дослідження доказів» реалізуються такі мовленнєві стратегії:

- мовленнєва стратегія *спонукання* реалізується *повністю* оскільки в цій КС зафіксовано тактики жорсткого та м'якого спонукання;
- мовленнєва стратегія *дозволу/заборони* також актуалізується *повністю*, в КС «дослідження доказів» наявні тактики жорсткого та м'якого дозволу/заборони;
- мовленнєва стратегія *інформування* в досліджуваній КС реалізується *повністю*, зареєстровано тактики повідомлення, твердження, нагадування та запиту інформації;
- *метакомунікативна* стратегія реалізується *частково*, зокрема виявлено тактику регулювання контакту.

Розглянемо фрагменти американського судового засідання, співвіднесені з КС «дослідження доказів», та реалізовані суддею мовленнєві стратегії та тактики.

(214) *Specifically, the Defendant was under supervision with respect to a felony conviction for forgery-slash-uttering in Waukesha County, Case Number 99-CF-863. All in violation of Title 42, United States Code, 'Section 1973gg-10(2) (B) and Title 18, United States Code, Section 2. The Defendant has entered a plea and pled not guilty to the charge (Case № 04-CV-1067, p. 143).*

(215) *During his employment by the city, plaintiff was not terminable at will. But was protected from discipline or termination by Civil Service appeal rights, a collective bargaining agreement, and due process guarantees of the United States Constitution. Plaintiff possessed property and liberty interests in his employment as a Denver firefighter that were protected by the procedural due process guarantees of the United States Constitution (Case № 04-CV-1067, p. 143, p. 144–145).*

У цих фрагментах суддя використовує тактику повідомлення мовленнєвої стратегії інформування, він надає важливі для судового процесу дані про відповідача або позивача, ці дані підкріплені письмовими доказами, з якими суддя попередньо ознайомився, а отже не підлягають сумніву.

(216) *Well, I have reviewed the defendant's objections to plaintiff's exhibits. That would be docket 100 filed April 28, 2006. I think or presume that the defendant's objections were precipitated by the requirements of the Final Pretrial Order, docket 95, issued April 17, 2006. In the defendant's objections to plaintiff's exhibits, I find on page 2 objections to Exhibits 8 through 11, and in part, these exhibits are complete transcripts of 30(b)(6) depositions of employees, unidentified, of Safeway, Inc. from other proceedings. When I go to the Final Pretrial Order and attempt to find an exhibit that references the deposition of Michael S. Brown, I find it, but I find it at Exhibit 12, not at Exhibit 8 through 11 (Case № 04-CV-1067, p. 42).*

У фрагменті (216) так само реалізована мовленнєва стратегія інформування, зокрема тактика повідомлення та твердження (маркер – *I think*),

метою судді в цьому випадку є привертання уваги сторін до похибок у записах, які стосуються доказів та їхнього аналізу.

(217) *The record consists of the evidence presented. This was not evidence presented to either the hearing officer or the commission. The hearing officer was not bound to consider any of the reasons stated, arguments advanced, or authorities cited by either of the parties in that administrative proceeding (Case №.CR-S-04-119-KJD(LRL), p. 118).*

У цьому прикладі реалізується тактика повідомлення мовленнєвої стратегії *інформування*, зокрема, суддя надає дані та пояснення про те, що певні докази не були оформленні та зафіксовані згідно процедури і тому не були взяті до уваги.

(218) – *I think you're about to go into a lot of area that is the subject of the Court's evidence, and I hope you remember what I said about the notion of follow-up. Proceed (CIV 05-3699-PHX-JAT, p. 47).*

У фрагменті (218) фіксуємо тактику твердження (маркер – *I think*) та тактику нагадування (маркер – *remember*) мовленнєвої стратегії *інформування*. Завершує мовленнєвий хід реалізація тактики жорсткого спонукання мовленнєвої стратегії *спонукання*.

(219) *So, what then is the difference? You point out, quite rightly, summary judgment looks to what evidence there was, and the question for the court is: What could the plaintiff prove? When we get past trial, the issue becomes: What has the plaintiff proved? Mr. Mills (Case № 09-737, p. 5).*

У цьому прикладі суддя використовує тактику запиту інформації мовленнєвої стратегії *інформування* та тактику регулювання контакту *метакомунікативної* стратегії (суддя хоче дізнатися, що доводять надані докази та передає роль мовця учаснику, до якого він звертається із запитом інформації).

(220) *COURT: This is the petition for retirement. For what kind of retirement?*
A: Age and service.

COURT: But, again, this one, you submitted your disability retirement on February 14th along with an age and service retirement application, but you had to go back and fill out another age and service application. Is that what happened? (Case № 11 Civ. 5459, p. 12).

У цьому фрагменті суддя реалізує тактику повідомлення, тактику запиту інформації та тактику нагадування мовленнєвої стратегії *інформування*.

(221) – *But I want to give the defendant an opportunity for a brief record if you disagree with your initial position concerning that evidence* (Case № 04-CV-1067, p. 7).

У прикладі (221) суддя реалізує тактику м'якого спонукання мовленнєвої стратегії спонукання (стверджуючи, що він хоче надати відповідачеві можливість висловити свою позицію щодо доказів, суддя фактично спонукає його зробити це).

(222) *Based on the Court's ruling, you've got to make alterations of your exhibits.* (Case № CR 10-223, p. 37).

У цьому прикладі фіксуємо реалізацію тактики м'якого дозволу/заборони мовленнєвої стратегії *дозволу/заборони* (реагуючи на протест однієї зі сторін, суддя забороняє іншій стороні використовувати докази без змін, які є необхідними з правової точки зору).

Проте, на відміну від прикладу (222), в КС дослідження доказів мовленнєва стратегія *дозволу/заборони*, як правило, представлена тактикою жорсткого дозволу/заборони, як у наступних прикладах:

(223) – *You must not take this evidence into consideration* (Case № CIV 05-3699-PHX-JAT, p. 61).

(224) *MR. COLEMAN: Your Honor, may we proceed with voir dire of the witness?*

THE COURT: Yes, you may (Case № CR 10-223, p. 29).

(225) – *It is sustained* (Case № 07-CR-689, p. 47).

(суддя підтримує протест одного учасника, тим самим забороняючи іншому учасникові ставити запитання свідку).

Кількісні показники мовленнєвих стратегій, реалізованих суддею в КС «дослідження доказів» представлено в таблиці 4.5.

Таблиця 4.5.

Кількісні показники реалізації мовленнєвих стратегій
у КС «дослідження доказів»

Мовленнєва стратегія	Кількісні показники	
	одиниці	відсотки
спонукання	4140	24,6%
дозволу/заборони	6725	40%
інформування	2961	17,6%
метакомунікативна	3003	17,8%
Усього:	16829	100%

Таким чином, в цій КС домінує мовленнєва стратегія *дозволу/заборони*, суттєву питому вагу має мовленнєва стратегія *спонукання*, значно меншу – мовленнєва стратегія *інформування* та *метакомунікативна* стратегія.

4.2. Варіювання мовленнєвих стратегій під впливом дискурсивної особистості судді

Для з'ясування впливу дискурсивної особистості на реалізацію мовленнєвих стратегій судді в американському судовому засіданні, відповідно до алгоритму дослідження, увесь обсяг серійної вибірки було розподілено на 63 групи (серії) за кількістю суддей, мовленнєві внески яких ми аналізували.

Було обрано транскрипти одного судового засідання за участі кожного судді та підраховано загальну кількість мовленнєвих дій – висловлень, продуктованих суддею.

Хоча ми попередньо припускали, що ця кількість буде різною, її діапазон виявився неочікувано широким (мінімальна кількість – 412 висловлень, максимальна – 907) (див. Таблицю Д.2. у додатку Д).

Це вказало на потребу впорядкування отриманих показників, що дало такі результати:

- кількість висловлень у діапазоні 400–500 одиниць, а саме: 412, зафіксована лише в 1 судді (1,6 % від усіх 63); це суддя Richard J. Leon (District J); (тут і далі прізвища суддів подані не у відповідності до кількісних показників за порядком їхнього розташування в Таблиці Д.2 у додатку Д);

- кількість висловлень у діапазоні 501–600 одиниць виявлена в 10 суддях (15,9 %); це судді Colleen McMahon (District J), Denny Chin (Circuit Judge), Thomas P. Griesa (District J), John S. Martin (District J), Mehmet Guney, Richard J. Holwel, J. Curtis Joyner, Leonard B. Sand (District J), Anthony Kennedy SC, Stephen Breyer SC;

- кількість висловлень у діапазоні 601–700 одиниць зафіксована в 20 суддях (31,7 %); це судді Richard Conway Casey (District J), Stefan R. Underhill (District J), James A. Teilborg (District J), Richard Lussick (Justice), El Hadji Malick, Sow (Justice), Denise Cote (District J), Michael M. Baylson (District J), Patrick Robinson, Fausto Pocar, Liu Daqun, Kristin M. Perry, G.F. Peterman, Victor Marrero (District J), Barbara S. Jones (District J), Byron C. Mitchell, Reggie B. Walton, Jerry Blasengale (District J), Albert Gore Supreme C, Maurice Hicks, Antonin Scalia SC;

- кількість висловлень у діапазоні 901–1000 одиниць, а саме: 907, виявлена в 1 судді (1,6 %); це суддя Robert E. Blackburn (District J).

Отримані результати ілюструє рис. 4.1:

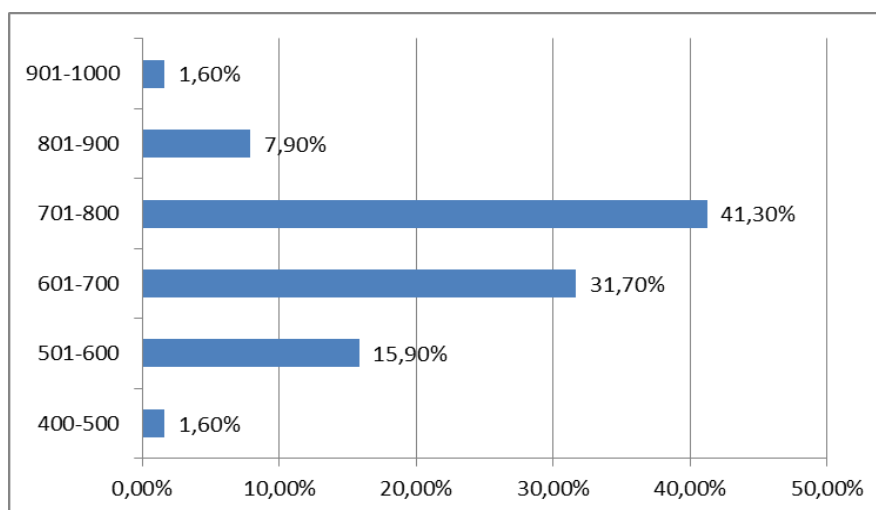

Рис. 4.1. Кількісні показники груп висловлень, продукованих суддею під час одного судового засідання

Подані результати свідчать, що майже три чверті суддів ($31,7 + 41,3 = 73\%$) продукують від 601 до 800 висловлень протягом одного судового засідання, проте, трохи більше чверті ($1,6 + 15,9 + 7,9 + 1,6 = 27\%$) здійснюють менше ($17,5\%$) або більше ($9,5\%$) мовленнєвих дій. Отже, можна стверджувати, що вплив дискурсивної особистості виявляється у варіюванні кількості висловлень, що їх конкретний суддя продукує протягом одного судового засідання.

Разом із тим, головним завданням аналізу впливу дискурсивної особистості на реалізацію стратегічного потенціалу мовленнєвих дій судді в американському судовому засіданні, як було визначено раніше, постає виявлення кількісних параметрів реалізації кожної мовленнєвої стратегії конкретними суддями впродовж одного судового засідання.

З цією метою було проведено кількісні підрахунки, а саме: підраховано не лише загальну кількість висловлень, продукованих конкретним суддею в одному судовому засіданні, але й кількість висловлень, співвіднесених з кожною мовленнєвою стратегією. Після цього, з використанням формул і процедур, поданих у п. 2.3, було здійснено статистичні обчислення. Результати кількісного і статистичного аналізу представлено в таблиці Д.2 додатку Д. Ці результати дали можливість вирахувати (у відсотках) ступінь відхилення, який ми, нагадаємо, розглядаємо як *український незначущий, незначущий, наближений до значущого та значущий*. Такі підрахунки проведені для аналізу реалізацій кожної конкретної мовленнєвої стратегії, реалізованої конкретними суддями під час засідання американського суду.

Дослідження впливу дискурсивної особистості на реалізацію мовленнєвої стратегії *спонукання* американськими суддями засвідчило таке:

- український незначущі відхилення (включно з нульовим відхиленням) зафіксовані в 12 суддів (19%);

З цієї кількості відхилення вбік зменшення зареєстровані в 6 суддів, а саме: Stefan R. Underhill (District J), Shira A. Scheindlin (District J), Lowell A. Reed (Justice), Fausto Pocar, Victor Marrero (District J), Coleen Kollar – Kotelly (District J), убік збільшення – у 4 суддів (Lewis A. KAPLAN (District J), Kristin M. Perry, Sandra B. Stier, C. Ashley Royal), у 2 суддів (Morton Denlow (Magistrate J), Dennis Jacobs federal J) відхилення *дорівнює нулю*.

- незначущі відхилення виявлено в 50 суддів (79,4 %); з них відхилення вбік зменшення наявні в 27 суддів (Jed S. Rakoff (District J), Colleen McMahon (District J), Denny Chin (Circuit Judge), Robert E. Blackburn (District J), Thomas P. Griesa (District J), John E. Jones, III (District J), John S. Martin (District J), Ronald A. Guzman, Teresa Doherty (Justice), El Hadji Malick Sow (Justice), Guido Calabresi, Stephen F. Williams, Mehmet Guney, Richard J. Holwel, Vaughn R. Walker, Paul. T. Katami, Jeffrey J. Zarrilo, J. Curtis Joyner, Leonard B. Sand (District J), Gregory A. Presnell (District J), Rudolph T. Randa, Milton Irving Shadur (District J), Reggie B. Walton, Jerry Blasengale (District J), Antonin Scalia SC, Samuel Alito SC, Ruth Bader Ginsburg SC), а вбік збільшення, відповідно, в 23 суддів (Richard J. Leon (District J), Richard Conway Casey, (District J), Andrew J. Peck (Magistrate J), William H. Pauley III (District J), Sidney H. Stein (District J), James A. Teilborg (District J), Richard Lussick (Justice), Julia Sebutinde (Justice), Denise Cote (District J), Michael M. Baylson (District J), Amalya Lyle Kearse, A. Raymond Randolph (Circuit Judge), Patrick Robinson, Liu Daqun, Andresia Vaz, G.F. Peterman, Barbara S. Jones (District J), Byron C. Mitchell, Albert Gore Supreme C, Anthony Kennedy SC, Maurice Hicks, Sonia Sotomayor SC, Stephen Breyer SC).

- наближених до значущих відхилень не виявлено;
- значуще відхилення зафіксовано в 1 судді (1,6 %); це суддя Harry T. Edwards; відхилення вбік зменшення (- 107,21 %).

Отримані результати узагальнено в таблиці 4.6:

Параметри відхилень реалізації суддями
мовленнєвої стратегії *спонукання*

ПАРАМЕТРИ ВІДХИЛЕНЬ	кількість суддів	
	одиниці	відсотки
україн незначущі	12 (6↓; 4↑; 2→)	19 % (9,5 %↓; 6,3 %↑; 3,2 %→)
незначущі	50 (27↓; 23↑)	79,4 % (42,9 %↓; 36,5 %↑)
наближені до значущих	0	0%
значущі	1(↓)	1,6 % (↓)

Результати аналізу впливу дискурсивної особистості судді на реалізацію мовленнєвої стратегії *дозволу/заборони* виявилися такими:

- україн незначущі відхилення зафіксовані в реалізації цієї мовленнєвої стратегії 17 суддями (27 %);

При цьому слід звернути увагу на те, що в 10 випадках судді Andrew J. Peck (Magistrate J), Sidney H. Stein (District J), Richard Lussick (Justice), Teresa Doherty (Justice), Liu Daqun, Andresia Vaz, Richard J. Holwel, Barbara S. Jones (District J), Milton Irving Shadur (District J), Sonia Sotomayor SC припускають відхилення вбік *зменшення*, а в решті – 7 випадках (судді Lewis A. KAPLAN (District J), Amalya Lyle Kearse, Dennis Jacobs federal J, G.F. Peterman, Albert Gore Supreme C, Anthony Kennedy SC, Stephen Breyer SC) – убік *збільшення*.

- незначні відхилення наявні в реалізації цієї мовленнєвої стратегії 45 суддями (71,4%);

З цієї кількості відхилення вбік *зменшення* наявні в реалізаціях мовленнєвої стратегії *дозволу/заборони* 22 суддями (Richard J. Leon (District J), Richard Conway Casey (District J), Robert E. Blackburn (District J), Stefan R. Underhill (District J), Shira A. Scheindlin (District J), John S. Martin (District J), James A. Teilborg (District J), Julia Sebutinde (Justice), Denise Cote (District J), Guido Calabresi, A. Raymond Randolph (Circuit Judge), Fausto Pocar, Kristin M. Perry, Paul. T. Katami, Jeffrey J. Zarrilo, Leonard B.Sand (District J), Victor Marrero (District J), Byron C. Mitchell, Gregory A. Presnell (District J), Jerry

Blasengale (District J), Antonin Scalia SC, Samuel Alito SC), а 23 суддями (Jed S. Rakoff (District J), Colleen McMahon (District J), William H. Pauley III (District J), Denny Chin (Circuit Judge), Thomas P. Griesa (District J), Lowell A. Reed (Justice), John E. Jones, III (District J), Ronald A. Guzman, El Hadji Malick Sow (Justice), Michael M. Baylson (District J), Harry T. Edwards, Stephen F. Williams, Patrick Robinson, Mehmet Guney, Vaughn R. Walker, Sandra B. Stier, J. Curtis Joyner, Rudolph T. Randa, C. Ashley Royal, Morton Denlow (Magistrate J), Reggie B. Walton, Maurice Hicks, Ruth Bader Ginsburg SC) – вбік збільшення.

- наближені до значущих відхилення не зареєстровані;
- значуще відхилення зафіксовано в реалізації цієї стратегії 1 суддею (1,6 %), суддя Coleen Kollar – Kotelly (District J), відхилення вбік збільшення (120,20 %).

Викладені результати представлено в таблиці 4.7:

Таблиця 4.7.

Параметри відхилень реалізації суддями
мовленнєвої стратегії дозволу/заборони

ПАРАМЕТРИ ВІДХИЛЕНЬ	кількість суддів	
	одиниці	відсотки
україн незначущі	17 (10↓; 7↑)	27 % (16,0 %↓; 11 %↑)
незначущі	45 (22↓; 23↑)	71,4 % (34,9 %↓; 36,5 %↑)
наближені до значущих	0	0%
значущі	1(↑)	1,6 % (↑)

Аналіз впливу дискурсивної особистості судді на реалізацію в засіданні американського суду мовленнєвої стратегії *інформування* дав такі результати:

- україн незначущі відхилення зафіксовані в реалізації цієї мовленнєвої стратегії 14 суддями (22,2 %);

Серед них відхилення вбік зменшення наявні в 4 суддів (Morton Denlow (Magistrate J), Maurice Hicks, J. Curtis Joyner, Shira A. Scheindlin (District J)), а відхилення вбік збільшення – в 9 суддів (Richard J. Leon (District J), Jed S. Rakoff (District J), Lowell A. Reed (Justice), El Hadji Malick Sow (Justice), Dennis Jacobs

federal J, C. Ashley Royal, Reggie B. Walton, Albert Gore Supreme C, Sonia Sotomayor SC), в 1 судді (суддя Sandra B. Stier) показник відхилення *дорівнює 0*.

- незначущі відхилення в реалізації мовленнєвої стратегії інформування зареєстровано в 43 суддів (68,2 %);

Серед них відхилення *вбік зменшення* зареєстровано в 19 суддів (Richard Conway Casey (District J), Colleen McMahon (District J), Andrew J. Peck (Magistrate J), Denny Chin (Circuit Judge), John E. Jones, III (District J), Lewis A. KAPLAN (District J), Ronald A. Guzman, Richard Lussick (Justice), Julia Sebutinde (Justice), Michael M. Baylson (District J), Patrick Robinson, Mehmet Guney, Liu Daqun, Andresia Vaz, Richard J. Holwel, G.F. Peterman, Byron C. Mitchell, Anthony Kennedy SC, Stephen Breyer SC), а *вбік збільшення*, відповідно, в 24 суддів (Robert E. Blackburn (District J), Stefan R. Underhill (District J), Thomas P. Griesa (District J), Sidney H. Stein (District J), John S. Martin (District J), James A. Teilborg (District J), Teresa Doherty (Justice), Denise Cote (District J), Guido Calabresi, Harry T. Edwards, Stephen F. Williams, A. Raymond Randolph (Circuit Judge), Fausto Pocar, Vaughn R. Walker, Kristin M. Perry, Jeffrey J. Zarrilo, Leonard B. Sand (District J), Victor Marrero (District J), Barbara S. Jones (District J), C. Ashley Royal, Jerry Blasengale (District J), Antonin Scalia SC, Ruth Bader Ginsburg SC, Samuel Alito SC).

- наближені до значущих відхилення в реалізації цієї стратегії зафіксовані в 3 суддів (4,8 %);

З них в одного судді Rudolph T. Randa спостерігаємо відхилення *вбік зменшення*, а у двох (Paul. T. Katami, Gregory A. Presnell (District J) – *убік збільшення*.

- значущі відхилення наявні в реалізації мовленнєвої стратегії *інформування* також у 3 суддів (4,8 %);

При цьому, у двох суддів (Coleen Kollar – Kotelly (District J), William H. Pauley III (District J)) спостерігаємо відхилення *вбік зменшення*, а в одного (Milton Irving Shadur (District J)) – *вбік збільшення*.

Подані результати узагальнює таблиця 4.8:

Параметри відхилень реалізації суддями
мовленнєвої стратегії *інформування*

ПАРАМЕТРИ ВІДХИЛЕНЬ	кількість суддів	
	одиниці	відсотки
україн незначущі	14 (4↓; 10↑)	22,2 % (6,3 %↓; 15,9 %↑)
незначущі	43 (19↓; 24↑)	68,2 % (30,1 %↓; 38,1 %↑)
наближені до значущих	3 (1↓; 2↑)	4,8 % (1,6 %↓; 3,2 %↑)
значущі	3 (2↓; 1↑)	4,8 % (3,2 %↓; 1,6 %↑)

З'ясування впливу дискурсивної особистості судді на реалізацію в американському судовому засіданні *метакомунікативної* стратегії дало такі результати:

- україн незначущі відхилення в реалізації цієї стратегії зафіксовано в 14 суддів (22,2 %);

Серед них у 6 суддів (Thomas P. Griesa (District J), Richard Lussick (Justice), El Hadji Malick Sow (Justice), Gregory A. Presnell (District J), Reggie B. Walton, Morton Denlow (Magistrate J)) виявлено відхилення в бік *зменшення*, а в решти – 8 суддів (James A. Teilborg (District J), Julia Sebutinde (Justice), Fausto Pocar, Leonard B. Sand (District J), Victor Marrero (District J), Antonin Scalia SC, Ruth Bader Ginsburg SC, Samuel Alito SC) зареєстровано відхилення в бік *збільшення*.

- незначущі відхилення засвідчено в реалізації метакомунікативної стратегії 49 суддями (77,8 %);

З цієї кількості відхилення в бік *зменшення* зафіксовано в 23 суддів (Jed S. Rakoff (District J), Stefan R. Underhill (District J), Lowell A. Reed (Justice), Sidney H. Stein (District J), John E. Jones, III (District J), Teresa Doherty (Justice), Denise Cote (District J), Michael M. Baylson (District J), Amalya Lyle Kearse, Dennis Jacobs federal J, Stephen F. Williams, A. Raymond Randolph (Circuit Judge), Patrick Robinson, Kristin M. Perry, Sandra B. Stier, Barbara S. Jones (District J), C. Ashley Royal, Milton Irving Shadur (District J), Jerry Blasengale (District J),

Albert Gore Supreme C, Maurice Hicks, Sonia Sotomayor SC, Stephen Breyer SC), а вбік збільшення – в 26 суддів (Richard J. Leon (District J), Richard Conway Casey (District J), Colleen McMahon (District J), Andrew J. Peck (Magistrate J), William H. Pauley III (District J), Denny Chin (Circuit Judge), Robert E. Blackburn (District J), Shira A. Scheindlin (District J), John S. Martin (District J), Lewis A. KAPLAN (District J), Ronald A. Guzman, Guido Calabresi, Harry T. Edwards, Mehmet Guney, Liu Daqun, Andresia Vaz, Richard J. Holwel, Vaughn R. Walker, Paul. T. Katami, Jeffrey J. Zarrilo, J. Curtis Joyner, G.F. Peterman, Coleen Kollar – Kotelly (District J), Byron C. Mitchell, Rudolph T. Randa, Anthony Kennedy SC).

- наближених до значущих та значущих відхилень в реалізації *метакомунікативної* стратегії не виявлено.

Ці результати узагальнено в таблиці 4.9:

Таблиця 4.9.

Параметри відхилень реалізації суддями
метакомунікативної стратегії

ПАРАМЕТРИ ВІДХИЛЕНЬ	кількість суддів	
	одиниці	відсотки
україн незначущі	14 (6↓; 8↑)	22,2 % (9,5 %↓; 12,7 %↑)
незначущі	49 (23↓; 26↑)	77,8 % (36,5 %↓; 41,3 %↑)
наближені до значущих	0	0 %
значущі	0	0 %

Підводячи підсумки, зазначимо таке:

- керуючись принципами лінгвостатистичних досліджень, ми встановили відхилення, котрі є значущими, шляхом співставлення показника Δ (різниця між середньою зваженою та фактичною часткою) та ε (показник середнього квадратичного відхилення). Якщо $\Delta = 3\varepsilon$ показник є значущим, цей показник було прийнято за 100 %; якщо $\Delta > 3\varepsilon$ показник є значущим і перевищує 100%, якщо $\Delta < 3\varepsilon$ показник відхилень є незначущим (у нашій роботі, як про те вже йшлося, в цих межах розрізняємо вкрай незначущі;

незначущі та наближені до значущих показники); також враховано відхилення вбік зменшення (-) та вбік збільшення (+) (див. табл. Д.2 у додатку Д);

- аналіз засвідчив, що значущі відхилення є okazіональними в реалізації мовленнєвих стратегій *спонукання* та *дозволу/заборони* (1,6 %); мають незначну питому вагу (4,8 %) в реалізації стратегії *інформування*, а в реалізації *метакомунікативної* стратегії не зареєстровані; наближені до значущих відхилення мають місце в незначній кількості (4,8 %) лише в реалізації мовленнєвої стратегії *інформування*, тоді як серед реалізацій інших стратегій їх не зареєстровано; незначущі відхилення мають найбільшу питому вагу в реалізації усіх мовленнєвих стратегій (*спонукання* – 79,4 %; *дозволу/заборони* – 71,4 %; *інформування* – 68,2 %; *метакомунікативна* – 77,8 %). Укraj незначущі відхилення охоплюють значно меншу, але помітну частину: мовленнєва стратегія *спонукання* – 19 %; *дозволу/заборони* – 27 %, *інформування* – 22,2 %; *метакомунікативна* стратегія – 22,2 %, причому в межах мовленнєвої стратегії *спонукання* – серед укraj незначних відхилень зареєстровано й такі (3,2 %), де показник дорівнює нулю. У межах усіх ступенів відхилень, якщо кількість реалізацій певної стратегії більша за 1, зафіксовано розшарування відхилень вбік зменшення або збільшення (або нульові відхилення).

Висновки до розділу 4

4.1. Вплив ситуаційних чинників на реалізацію дискурсивної стратегії судді в американському судовому засіданні обумовлений колективним знанням суддів про конкретну мету кожної з комунікативних ситуацій та права і обов'язки судді, що мають бути реалізовані в цій ситуації.

4.2. Виявами впливу ситуаційних чинників є (1) повна або часткова реалізація кожної з мовленнєвих стратегій у конкретній комунікативній ситуації (повна реалізація – усі тактики; часткова реалізація – не всі тактики); (2) питома вага реалізації кожної з мовленнєвих стратегій у конкретній комунікативній ситуації.

4.2.1. У комунікативній ситуації «організаційна частина» *метакомунікативна* стратегія та мовленнєві стратегії *спонукання* і *дозволу/заборони* реалізуються повністю, а мовленнєва стратегія *інформування* – частково (тактики нагадування не зареєстровано). Найбільш продуктивно в цій комунікативній ситуації судді використовують мовленнєву стратегію *інформування* та *метакомунікативну* стратегію, тоді як частка реалізацій мовленнєвих стратегій *спонукання* та *дозволу/заборони* є незначною. Ці показники обумовлені потребою судді розпочати й завершити судові засідання, регулювати переходи від однієї його стадії до іншої, вирішувати питання процедурного характеру, що передбачує переважно інформаційний обмін та регулювання вербального контакту.

4.2.2. У комунікативній ситуації «з'ясування визнання позовних вимог» усі мовленнєві стратегії реалізуються частково: в реалізаціях мовленнєвої стратегії *інформування* не зареєстровано тактик твердження та нагадування, в реалізаціях стратегій *спонукання* та *дозволу/заборони* – тактик жорсткого спонукання і жорсткого дозволу/заборони, в реалізаціях *метакомунікативної* стратегії не зафіксовано тактики використання (елементу) фатичної бесіди. По кількісних характеристиках перевагу в цій КС має мовленнєва стратегія *інформування*, *метакомунікативна* стратегія та мовленнєві стратегії *спонукання* і *дозволу/заборони* є значно менш продуктивними. Ці дані обумовлені тим, що в комунікативній ситуації «з'ясування визнання позовних вимог» суддя, в першу чергу, надає та уточнює в інших учасників фактологічну інформацію, що стосується суті позову і його визнання, це, в другу чергу, передбачає необхідність встановлення контакту між суддею та іншими учасниками, а часом і регуляцію їхніх дій.

4.2.3. У комунікативній ситуації «дослідження обставин справи» мовленнєві стратегії *інформування*, *спонукання*, *дозволу/заборони* реалізується повністю, а *метакомунікативна* стратегія – частково (відсутня тактика використання (елементу) фатичної бесіди). Мовленнєві стратегії *дозволу/заборони* та *спонукання* є найбільш вживаними в цій комунікативній

ситуації; частки мовленнєвої стратегії *інформування* та *метакомунікативної* стратегії є незначними. Це пояснюється тим, що хоча суддя протягом усього судового засідання повідомляє/з'ясовує процедурально релевантну інформацію та підтримує контакт з іншими учасниками, в ситуації «дослідження обставин справи» бере участь значна кількість учасників, дії яких суддя має регулювати й контролювати.

4.2.4. У комунікативній ситуації «дослідження доказів» мовленнєві стратегії *інформування*, *спонукання*, *дозволу/заборони* реалізуються повністю, *метакомунікативна* стратегія – частково (тактика використання (елементу) фатичної бесіди не зафіксована). Кількісну перевагу в цій комунікативній ситуації має мовленнєва стратегія *дозволу/заборони*; суттєвою є також частка мовленнєвої стратегії *спонукання*; мовленнєва стратегія *інформування* та *метакомунікативна* стратегія мають меншу питому вагу. Ці результати є подібними до виявлених у комунікативній ситуації «дослідження обставин справи» через певну схожість цілей, на які скерована діяльність учасників у цих двох ситуаціях. Більша вживаність мовленнєвої стратегії *дозволу/заборони* в комунікативній ситуації «дослідження доказів» засвідчує більшу активність і конкурентність сторін у цій ситуації, що й викликає в судді потребу у відповідній реакції.

4.3. Вплив дискурсивної особистості судді в американському судовому засіданні виявляється у (1) кількості висловлень, продукуваних суддею впродовж одного засідання; (2) варіюванні кількості реалізацій мовленнєвих стратегій одним суддею в судовому засіданні.

4.3.1. Переважна більшість (майже три чверті) американських суддей продукують кількість висловлень, що коливається в діапазоні 200 одиниць (601–800), що дозволяє уважати таку кількість стандартною. Решта (більше однієї чверті) відхиляються від цього стандарту, продукуючи менше або більше висловлень, за незначної переваги вбік збільшення. Ці відхилення є втіленням прагнення судді виявити свою особистість, шляхом демонстрації лаконічності або балакучості.

4.3.2. Кількість значущих та наближених до значущих відхилень від середніх показників реалізацій мовленнєвих стратегій різними суддями виявилася незначною, що засвідчує обмеженість впливу дискурсивної особистості в жорстких інституційних умовах. Незначна кількість у край незначущих відхилень та найбільша питома вага незначущих відхилень, разом із розшаруванням останніх на відхилення вбік зменшення/збільшення, засвідчують наявність помірного впливу дискурсивної особистості судді на реалізацію мовленнєвих стратегій протягом засідання американського суду.

4.3.3. Вплив дискурсивної особистості судді є найбільш відчутним у реалізації мовленнєвої стратегії інформування, де значущі та наближені до значущих відхилення складають близько десятої частки; значно менш відчутним у реалізації мовленнєвих стратегій *спонукання* та *дозволу/заборони*, де наближених до значущих відхилення відсутні, а значущі є оказіональними, і найменш відчутним у реалізації *метакомунікативної* стратегії, де параметри відхилень є у край незначущими або незначущими (наближених до значущих та значущих відхилень не зареєстровано).

Основні положення цього розділу висвітлено в таких публікаціях автора [87; 88; 90; 249].

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Дослідження стратегій і тактик з позицій дискурсології стає все більш популярним у наш час, оскільки такі студії дають можливість з'ясувати когнітивні основи і систематизувати вербальні характеристики мовленнєвих дій суб'єктів, спрямованих на досягнення позамовленнєвих цілей. Утім, ціла низка важливих проблем ще очікує на своє висвітлення. Зокрема, розроблено теоретичні основи й проведено дослідження стратегій дискурсу (дискурсотвірних стратегій), але відкритим залишається питання щодо вивчення стратегії суб'єкта, тобто учасника дискурсу.

Саме така стратегія – дискурсивна стратегія судді в засіданні суду США піддана аналізу в нашій роботі.

Судовий дискурс є невід'ємною і важливою складовою інституту суду, суспільна функція якого полягає в здійсненні правосуддя. Суд є універсальним і водночас національно-специфічним інститутом, з огляду на відмінності судової системи, правових норм, правової традиції, котрі є невід'ємними складовими культури країни. Судова система США характеризується складністю структури через федеративний устрій країни, а також специфікою судових процедур, що притаманні саме американському суду.

Суд у США є потужним владним суспільним інститутом через його незалежність від інших гілок влади та історично сформовану правову традицію, яка забезпечує захист прав і свобод громадян, інституцій, держави на засадах рівності перед законом.

Усі ці риси втілює американський судовий дискурс, який має високий ступінь символізму, фіксований склад учасників та хронотоп, характеризується регламентованістю мовлення, вживанням клише тощо та актуалізує базові концепти, що втілюють цінності американського суспільства в аспекті захисту прав і свобод. Зміст цього дискурсу визначений судовою сферою комунікації, його рольова інфраструктура представлена ролями учасників, серед яких основними є такі АГЕНТИ, як судді, представники сторони обвинувачення та

захисту. Ці учасники мають різні інституційно визначені функції та цілі й, відповідно, реалізують різні стратегії. Отже, стратегія не є дискурсотвірним конституентом американського судового дискурсу, дискурсивна стратегія тут постає як стратегія учасника.

Звернення в дослідженні до вивчення стратегій та тактик судді обумовлено тією обставиною, що цей учасник є головним; він, згідно даних юридичних джерел, керує здійсненням правосуддя.

Процедура розгляду справ в американському суді має два різновиди: (1) (досудовий) розгляд справи за спрощеною процедурою; (2) розгляд справи в судовому засіданні. Ці різновиди доцільно вважати макрожанрами, що формують американський судовий дискурс і охоплюють мікрожанри – типові зразки мовлення в рекурентних комунікативних ситуаціях.

Стратегії та тактики судді вивчено в судовому засіданні, жанрі, який фактично є репрезентантом американського судового дискурсу, оскільки володіє усіма сутнісними рисами цього дискурсу, є публічним і доступним для лінгвістичних спостережень.

Судове засідання в США структуроване низкою комунікативних ситуацій та співвіднесених з ними (мікро-)жанрів. Спрямованість нашої роботи на вивчення стратегії – сутності передовсім комунікативної природи, зумовлює розгляд структури судового засідання як сукупності комунікативних ситуацій. Частина цих ситуацій, а саме: «організаційна частина», «з'ясування визнання позовних вимог», «дослідження обставин справи», «дослідження доказів» є релевантними аналізу стратегій та тактик судді, тоді як інші – «судові дебати», «оголошення вироку» не є такими, через незначущість мовленнєвих внесків судді («судові дебати») або чітко регламентовану й стандартизовану форму («оголошення вироку»).

Стратегії та тактики судді в судовому засіданні США вивчено як сукупність ієрархічно впорядкованих глобальної, локальних, мовленнєвих стратегій і тактик, що формують дискурсивну стратегію цього учасника.

Дискурсивна стратегія учасника, згідно гіпотези нашого дослідження, ґрунтується на його ролі, на стереотипно асоційованих з цією роллю правах і обов'язках або рольових приписах.

Увесь обсяг стереотипного декларативного знання (стереотипи-уявлення) про певну роль характеризує її як загальну роль; в контексті певного дискурсу (жанру, ситуації) значущості набуває стереотипне процедуральне знання (стереотипи поведінки), що визначає конкретну роль. Конкретна роль постає як базова, оскільки вона надалі конкретизується в низці кластерних ролей, які безпосередньо актуалізуються в мовленні. Конкретна базова роль визначає глобальну, кластерні ролі – локальні стратегії учасника дискурсу. Потенціал шляхів і засобів вербальної актуалізації локальних стратегій співвіднесений з набором мовленнєвих стратегій і тактик, які ґрунтуються на функціональних характеристиках висловлення.

Під час засідання суду в США СУДДЯ виступає в ролі **КЕРІВНИКА ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ**; ця конкретна базова роль визначає глобальну стратегію судді – *УПРАВЛІННЯ*.

До кластерних ролей належать: **РОЗПОРЯДНИК**, **КОНТРОЛЕР**, **ПРАВНИК**, **ПОСЕРЕДНИК**, що визначають локальні стратегії судді – *РОЗПОРЯДЖЕННЯ*, *КОНТРОЛЮ*, *АПЕЛЯЦІЇ ДО НОРМ І ПРОЦЕДУР*, *УЗГОДЖЕННЯ ПОЗИЦІЙ*.

Як глобальна, так і перелічені локальні стратегії ґрунтуються на інституційно зумовлених правах і обов'язках судді в судовому засіданні, тому вони обов'язково реалізуються цим учасником – **АГЕНТОМ** американського судового дискурсу. Проте, суддя може діяти й як звичайна людина, тобто не відповідно до інституційних рольових приписів, а згідно свого бажання налагодити позитивні взаємини з іншими учасниками.

У цьому випадку суддя виступає в ролі **ПРИЯЗНОЇ ЛЮДИНИ** та реалізує локальну стратегію *МІЖОСОБИСТІСНОЇ КООПЕРАЦІЇ*; ця роль і стратегія є факультативними.

Локальні стратегії надалі конкретизуються в мовленнєвих стратегіях, які суддя реалізує в засіданні американського суду. Мовленнєві стратегії, що

охоплюють *спонукання, дозволу/заборони, інформування та метакомунікативну* стратегію, мають із локальними стратегіями як лінійні, так і нелінійні зв'язки. Зокрема, локальна стратегія *РОЗПОРЯДЖЕННЯ* співвіднесена з мовленнєвою стратегією *спонукання* та з *метакомунікативною* стратегією; локальна стратегія *КОНТРОЛЮ* – з мовленнєвою стратегією *дозволу/заборони*; та з *метакомунікативною* стратегією, локальні стратегії *УЗГОДЖЕННЯ ПОЗИЦІЙ* та *АПЕЛЯЦІЙ ДО НОРМ І ПРОЦЕДУР* кореспондують з мовленнєвою стратегією *інформування*, а локальна стратегія *МІЖОСОБИСТІСНОЇ КООПЕРАЦІЇ* – з *метакомунікативною* стратегією.

Мовленнєві стратегії визначено з опорою на мовленнєві цілі, на досягнення яких вони скеровані, та на особливості реалізації цих цілей. Зокрема, мовленнєві стратегії *спонукання* та *дозволу/заборони* обидві мають за мету спонукати адресата до здійснення певної дії, але у випадку *спонукання* суддя діє проспективно, оскільки припускає, що без його мовленнєвого внеску співрозмовник не здійснюватиме цієї дії; натомість *дозвіл/заборона* – це мовленнєва стратегія, яка може бути орієнтована як ретроспективно, так і проспективно, оскільки суддя реалізує її, коли бачить або припускає, що співрозмовник хоче здійснити якусь дію, на яку потребує дозволу, або хоче зробити чи робить дію, не передбачену законом чи процедурою. Мовленнєва стратегія *інформування* спрямована на повідомлення або отримання інформації; *метакомунікативна* стратегія – на забезпечення вербального контакту та фатичне спілкування. (виявлення суддею позитивного ставлення до інших учасників)

Кожну мовленнєву стратегію суддя реалізує різними способами, використовуючи відповідний цій стратегії набір тактик. Способи реалізації мовленнєвих стратегій *спонукання* та *дозволу/заборони* охоплюють прямий немітигований і непрямий та/або мітигований, що визначає тактики жорсткого та м'якого спонукання та дозволу/заборони. Засоби реалізації цих тактик є різними: жорстке спонукання реалізується спонукальними реченнями з дієсловом наказового способу в стверджуваній формі, тоді як жорстка заборона

– такими самими реченнями з дієсловом у заперечній формі; тактика жорсткого дозволу/заборони також реалізується за рахунок наявних у висловленні модальних дієслів *may*, *must* тощо. Слід звернути увагу на те, що вербальні засоби прямої реалізації тактик спонукання та дозволу/заборони загалом нехарактерні для англомовного спілкування, їхнє вживання зумовлене саме контекстом судового дискурсу. Натомість, непрямі засоби реалізації цих тактичних цілей, задіяні в основному в реалізації тактики м'якого спонукання та okazіонально в актуалізації тактики м'якого дозволу/заборони, є, навпаки, типовими для англомовної комунікації.

Мовленнєва стратегія *інформування* актуалізується шляхом повідомлення та твердження (ці тактичні цілі розрізняються на підставі відсутності/наявності модальної рамки, тобто вербально вираженого у висловленні (реченні розповідної структури) суб'єктивного ставлення мовця до повідомлюваної інформації); нагадування, тобто повторного повідомлення тієї самої інформації, вербальними маркерами чого постають лексичні одиниці зі значенням «нагадувати», «пам'ятати» та повтори, а також запиту інформації, реалізованого питальними структурами та/або розповідними реченнями з лексичними одиницями на позначення бажання отримати відповідь або когнітивного дефіциту.

Метакомунікативна стратегія судді охоплює такі тактичні цілі як забезпечення комунікативного процесу в судовому засіданні США (тактика регулювання контакту) та створення позитивних взаємин між суддею та іншими учасниками (тактика використання (елементу) фатичної бесіди). Перша мета диверсифікується на такі цілі, як початок, продовження, завершення комунікації, засобами реалізації яких постають інхоативні, процесні та фінітивні висловлення, серед яких типові для англомовного спілкування та специфічні для судового засідання. Друга мета досягається вживанням висловлень, тематика яких виходить за межі судової сфери.

У комунікативних ситуаціях судового засідання в США – «організаційна частина», «з'ясування визнання позовних вимог», «дослідження обставин

справи», «дослідження доказів» – суддя по-різному реалізує мовленнєві стратегії/тактики, що засвідчує вплив ситуаційних чинників, а саме: колективного знання американських суддів про цілі та норми взаємодії в конкретній комунікативній ситуації.

Мовленнєва стратегія *спонукання* реалізується повністю в комунікативних ситуаціях «організаційна частина», «дослідження обставин справи», «дослідження доказів» та частково в комунікативній ситуації «з'ясування визнання позовних вимог», де зафіксовано лише тактику м'якого спонукання. Найбільшу питому вагу ця мовленнєва стратегія має в комунікативних ситуаціях «дослідження обставин справи» та «дослідження доказів»; частка її реалізацій у комунікативних ситуаціях «організаційна частина» та «з'ясування визнання позовних вимог» є незначною.

Мовленнєва стратегія *дозволу/заборони* повністю реалізується в комунікативних ситуаціях «організаційна частина», «дослідження обставин справи», «дослідження доказів» та частково в комунікативній ситуації «з'ясування визнання позовних вимог», у якій актуалізована лише тактика м'якого дозволу/заборони. Найбільші кількісні показники ця мовленнєва стратегія має в комунікативних ситуаціях «дослідження доказів» та «дослідження обставин справи», де вона посідає домінуючу позицію; частка реалізацій цієї мовленнєвої стратегії в комунікативних ситуаціях «з'ясування визнання позовних вимог» і «організаційна частина» є незначною.

Мовленнєва стратегія *інформування* повністю реалізується в комунікативних ситуаціях «дослідження обставин справи» та «дослідження доказів»; частково – в комунікативних ситуаціях «організаційна частина» (відсутня тактика нагадування) та «з'ясування визнання позовних вимог» (не зафіксовано тактики твердження та нагадування). Найбільшу питому вагу мовленнєва стратегія інформування має в комунікативних ситуаціях «з'ясування визнання позовних вимог» та «організаційні моменти», де ця стратегія домінує; в комунікативних ситуаціях «дослідження обставин справи» та «дослідження доказів» її частка є несуттєвою.

Метакомунікативна стратегія повністю реалізується у комунікативній ситуації «організаційна частина», в ситуаціях «з'ясування визнання позовних вимог», «дослідження обставин справи», «дослідження доказів» ця стратегія актуалізується частково (тактики використання (елементу) фатичної бесіди не зафіксовано). Найбільшу питому вагу *метакомунікативна* стратегія, природньо має в комунікативній ситуації «організаційна частина», тоді як у комунікативних ситуаціях «з'ясування визнання позовних вимог», «дослідження обставин справи», «дослідження доказів» її питома вага є незначною.

Хоча процедура судового засідання в США є чітко регламентованою, реалізація мовленнєвих стратегій різними суддями варіюється, засвідчуючи вплив особистісного чинника, тобто здатності судді виявляти себе як дискурсивну особистість.

Протягом одного судового засідання (за приблизно однаковий час) різні судді американського суду продукують різну кількість висловлень. Типовим є коливання цієї кількості в діапазоні двісті одиниць, що дозволяє вважати цей діапазон (600–800 висловлень) стандартом обсягу мовлення американського судді. Зафіксовані значно менші або несуттєво більші обсяги засвідчують особистісні вияви – схильність судді до лаконічності чи, навпаки, до балакучості.

Обчислення середньої зваженої частки реалізації кожної мовленнєвої стратегії та її порівняння з часткою реалізації цієї стратегії кожним конкретним суддею засвідчило, що вплив дискурсивної особистості є помірним, але помітним в американському судовому засіданні в аспекті реалізації суддею мовленнєвих стратегій.

Про помірність впливу особистісного чинника свідчить той факт, що показники відхилень реалізації усіх мовленнєвих стратегій усіма суддями є в абсолютній більшості незначущими. Цей результат є доволі передбачуваним, з огляду на жорсткі інституційні рамки американського судового засідання.

Про помітність впливу дискурсивної особистості судді свідчить той факт, що у край незначущі (близькі до нуля або рівні нулю) відхилення зареєстровані в незначній кількості, у той час як абсолютна більшість відхилень є незначущими. При цьому, незначущі відхилення в реалізаціях усіх мовленнєвих стратегій відрізняються від середніх показників як убік зменшення, так і вбік збільшення. Це засвідчує, що судді в американському судовому засіданні певною мірою виявляють себе як дискурсивну особистість. На користь цього свідчать і оказіональні значущі відхилення від середніх показників, зафіксовані в реалізації мовленнєвих стратегій декількома суддями.

Таким чином, проведене дослідження дозволило верифікувати його гіпотезу, підтвердивши припущення практичними результатами.

Перспективою роботи є використання розроблених теоретичних положень для аналізу стратегій та тактик інших учасників судового засідання, а також різних суб'єктів інших інституційних дискурсів, поглиблений розгляд властивостей судового дискурсу, що мають відношення до мовленнєвої діяльності судді, зокрема, виявлення варіювання не лише мовленнєвих стратегій, але й тактик, прийомів і вербальних засобів їхньої реалізації, та порівняльні дослідження стратегій та тактик судді в різних національно-мовних судових дискурсах.

СПИСОК НАУКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Абишева Н. М. Общие особенности юридического дискурса [Электронный ресурс] / Н. М. Абишева, С. А. Никитина. – Режим доступа : http://www.rusnauka.com/7_NMIW_2011/Philologia/3_80847.doc.htm. (Дата звернення: 01.10.2016).
2. Александров А. С. Значение риторики в уголовно-процессуальном доказывании [Электронный ресурс] / А. С. Александров. – Режим доступа : <http://www.koroboff.spb.ru/EUROPE/851400257.html>.
3. Алефиренко Н. Ф. Поэтическая энергия слова. Синергетика языка, сознания, культуры / Н. Ф. Алефиренко. – М. : Academia, 2002. – 355 с.
4. Аристов С. А. Прагмалингвистическое моделирование мены коммуникативных ролей : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / С. А. Аристов. – Тверь, 2001. – 19 с.
5. Аристова Н. С. Коммуникативные стратегии высокой тональности общения (на материале английской художественной литературы XIX – XX вв.) : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Н. С. Аристова. – Н. Новгород, 2007. – 13 с.
6. Баева О. А. Ораторское искусство и деловое общение : [учебное пособие] / О. А. Баева. – Минск : ООО «Новое знание», 2001. – 328 с.
7. Балацька О. Л. Дискурсивні властивості критики в англomовній науковій статті : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / О. Л. Балацька. – Харків, 2013. – 20 с.
8. Баранов В. М. Риторика и право / В. М. Баранов, А. С. Александров, Н. Д. Голев // Юрислингвистика-3: Проблемы юрислингвистической экспертизы : [межвуз. сб. науч. тр.] ; [под ред. Н. Д. Голева]. – Баранаул : Алт. ун-т, 2002. – С. 113–124.
9. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики / Ф. С. Бацевич. – К. : Видавничий центр «Академія», 2004. – 344 с.

10. Бедрич Я. В. Лінгвокультурний потенціал категорії інклюзивності / Я. В. Бедрич // Лінгвістика XVI століття: нові дослідження і перспективи: зб. наук. пр. – К. : Логос. 2016. – С. 23–31.
11. Безлепкин Б. Т. Настольная книга следователя и дознавателя / Б. Т. Безлепкин. – [2-е изд.]. – М. : Проспект, 2013. – 368 с.
12. Безугла Л. Р. Вербалізація імпліцитних смислів у німецькомовному діалогічному дискурсі : [монографія] / Л. Р. Безугла. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2007. – 332 с.
13. Бейлинсон Л. С. Профессиональный дискурс: признаки, функции, нормы (на материале коммуникативной практики логопедов): дис. ... доктора филол. наук: 10.02.19 / Бейлинсон Любовь Семеновна. – Волгоград, 2009. – 339 с.
14. Белл Р. Т. Социолінгвістика. Цели, методы, проблемы / Р. Т. Белл. – М. : Междунар. отн., 1980. – 318 с.
15. Белова А. Д. Лингвистические аспекты аргументации : [монография] / А. Д. Белова. – К. : Киев. ун-т им. Тараса Шевченко, ИИА «Астрей», 1997. – 310 с.
16. Белова А. Д. Языковые картины мира в рамках когнитивно-дискурсивной парадигмы / А. Д. Белова // Культура народов Причерноморья. – 2002. – № 29. – С. 17–23.
17. Белова А. Д. Поняття «стиль», «жанр», «дискурс», «текст» у сучасній лінгвістиці / А. Д. Белова // Іноземна філологія. – К. : КНУ імені Т. Шевченка, 2002. – Вип. 32. – С. 11–14.
18. Белова А. Д. Комунікативні стратегії і тактики : проблеми систематики / А. Д. Белова // Мовні і концептуальні картини світу : [зб. наук. пр.]. – К. : КНУ імені Тараса Шевченка, 2004. – С. 11–16.
19. Белова А. Д. Лінгвістичні перспективи і прогнози у XXI столітті / А. Д. Белова // Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи / [НАН України Центр наук. дослідж. і викладання інозем. мов ; ред. кол.: В. В. Акуленко (голов. ред.) та ін.]. – К. : Логос, 2006. – № 1. – С. 22–31.

20. Бернэм У. Российский и американский суд присяжных : Сравнительно-правовой анализ / У. Бернэм // Бернэм У., Решетникова И. В., Прошляков А. Д. Судебная адвокатура. – СПб. : Санкт-Петербургский ун-т, 1996. – С. 118–140.
21. Бехта І. Текст в парадигматичній системі наукових лінгвістичних концепцій кінця ХХ – початку ХХІ століття: актуальні та віртуальні стратегії розвитку / І. Бехта // Дискурс іноземномовної комунікації : [кол. монографія] / [К. Кусько, М. Полюжин, Т. Кияк, О. Д. Огуй ; ред. кол. С. Денисенко]. – Львів : ЛНУ імені І. Франка, 2001. – С. 164–192.
22. Богданов В. В. Иллокутивная функция высказывания и перформативный глагол / В. В. Богданов // Содержательные аспекты предложения и текста : межвуз. тем. сб. ; [собр., ред., предисл. И. П. Сусов]. – Калинин : Б.и., 1983. – С. 58–89.
23. Вакуленко Т. А. Структурно-семантические и коммуникативно-прагматические особенности вопросительных предложений фразеологизированной структуры в современном английском языке : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Вакуленко Татьяна Александровна. – К., 1992. – 206 с.
24. Вежбицкая А. Речевые акты / А. Вежбицкая ; [пер. с англ. С. А. Крылова] // Новое в зарубежной лингвистике. Лингвистическая прагматика : [сост. и вступ. ст. Е. В. Падучевой ; общ. ред. Н. Н. Попов]. – М. : Прогресс, 1985. – Вып. 16. – С. 251–276.
25. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание / А. Вежбицкая ; [пер. с англ. отв. ред. М. А. Кропгауз ; вступ. ст. Е. В. Падучевой]. – М. : Русские словари, 1997. – 412 с.
26. Верещагин Е. М. В поисках новых путей развития лингвострановедения : концепция речеповеденческих тактик / Е. М. Верещагин, В. Г. Костомаров. – М. : Гос. ин-т русского языка им. А.С. Пушкина, 1999. – 84 с.

27. Викторова Е. Ю. Коммуникативы в разговорной речи: на материале русского и английского языков : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / Викторова Елена Юрьевна. – Саратов, 1999. – 195 с.
28. Виноградов С. И. Культура русской речи / С. И. Виноградов, О. В. Платонова. – М. : Издательская группа НОРМА-ИНФРАМ, 1999. – 560 с.
29. Винокур Т. О. Говорящий и слушающий: Варианты речевого поведения / Т. О. Винокур. – М. : Наука, 1993. – 171 с.
30. Висоцька Г. В. Функціонально-адаптивна система питання-відповідь у англомовному розмовному дискурсі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Г. В. Висоцька. – Харків, 2004. – 20 с.
31. Воробьева М. П. Понимание судебного дискурса через структуры представления знаний / М. П. Воробьева // Вестник Оренбургского Государственного университета. – 2016. – № 6(194). – С. 46–49.
32. Гладко М. А. Лингвистические средства реализации аргументирования в судебном дискурсе [Электронный ресурс] / М. А. Гладко. – Режим доступа : <http://konference.siberia-expert.com> (Дата звернення: 26.03.2016).
33. Глинская Н. П. Юридическая терминология в разных функциональных стилях английской речи: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Н. П. Глинская. – М., 2002. – 20 с.
34. Гойхман О. Я. Основы речевой коммуникации / О. Я. Гойхман, Т. М. Надеина. – М. : Инфра-М, 1997. – 270 с.
35. Голев Н. Д. Юридизация естественного языка как юрислингвистическая проблема / Н. Д. Голев // Юрислингвистика-2: Русский язык в его естественном и юридическом бытии : [под ред. Н. Д. Голева]. – Барнаул, 2002. – С. 9–35.
36. Голев Н. Д. На грани нарушения презумпции невиновности (на материале медийных номинаций лиц, подозреваемых или обвиняемых в

- преступлениях) / Н. Д. Голев // Юрислингвистика. – Барнаул : Алтайский гос. ун-т, 2015. – № 4(15). – С. 33–43.
37. Головин Б. Н. Язык и статистика / Б. Н. Головин. – М. : Высшая школа, 1970. – 190 с.
 38. Горенков А. В. Языковые и композиционные особенности процессуальных документов [Электронный ресурс] / А. В. Горенков // Материалы интернет-конференции Омской юридической академии. Дата публикации: 14.05.2015 – 12:05. – Режим доступа : <http://conf.omui.ru/content/yazykovye-i-kompozicionnye-osobennosti-processualnyh-dokumentov>.
 39. Горностай П. П. Социализация личности и психологические роли / П. П. Горностай // Теоретические и прикладные вопросы психологии: материалы юбилейной конференции «Ананьевские чтения-97» ; [под ред. Крылова А. А.]. – СПб. : Изд-во СПбГУ, 1997. – Вып. 3. – Ч. 1. – С. 325–330.
 40. Горшеньова М. С. Конституційне право зарубіжних країн : підручник [Електронний ресурс] / М. С. Горшеньова, К. О. Закоморна, В. О. Ріяка. – Режим доступу: <https://books.br.com.ua/24885>. (Дата звернення: 28.11.2014).
 41. Григорьев В. Н. Уголовный процесс : [учебник] / В. Н. Григорьев, А. В. Победкин, В. Н. Яшин. – М. : Эксмо, 2008. – 816 с.
 42. Гридасова О. І. Особливості актуалізації стереотипних ролей в англомовному сімейному конфліктному дискурсі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / О. І. Гридасова. – Харків, 2010. – 20 с.
 43. Дейк ван Т. А. Язык. Познание. Коммуникация / Т. А. ван Дейк ; [пер. с англ. ; сост. Петров В. В. ; под ред. Гарасимова]. – М. : Прогресс, 1989. – 310 с.
 44. Дейк ван Т. А. Дискурс и власть: репрезентация доминирования в языке и коммуникации / Т. А. ван Дейк ; [пер. с англ.]. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2013. – 344 с.

45. Дейк Т. А. ван Понятие макроструктуры / Т. А. ван Дейк, В. Кинч // Язык. Познание. Коммуникация : [пер. с англ.]. – М. : Прогресс, 1989. – С. 41–67.
46. Дементьев В. В. Варьирование коммуникативных концептов / В. В. Дементьев // Человек в коммуникации: концепт, жанр, дискурс : сб. науч. тр. – Волгоград : Парадигма, 2006. – С. 5–24.
47. Демьянков В. З. Англо-русские термины по прикладной лингвистике и автоматической переработке текста / В. З. Демьянков // Всесоюзный Центр переводов. Тетради новых терминов, 39. – М., 1982. – Вып. 2. Методы анализа текста. – 288 с.
48. Дискурс іноземномовної комунікації : [кол. монографія] / [К. Кусько, М. Полюжин, Т. Кияк, О. Д. Огуй ; ред. кол. С. Денисенко]. – Львів : Вид-во Львівського національного університету імені І. Франка, 2001. – 495 с.
49. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен : [кол. монографія] / [під загальн. ред. І. С. Шевченко]. – Харків : Константа, 2005. – 356 с.
50. Діомідова О. Ю. Еволюція стратегії і тактики переконання у сфері судової діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.02 «Російська мова» / О. Ю. Діомідова. – Харків, 2010. – 20 с.
51. Доценко Е. Л. Психология манипуляции : феномены, механизмы и защита / Е. Л. Доценко. – М. : МГУ, 1997. – 344 с.
52. Дубровская Т. В. Структура языковой личности английского судьи / Т. В. Дубровская // Юрислингвистика-8 : Русский язык и современное российское право : [межвуз. сб. науч. ст. / под ред. Н. Д. Голева]. – Кемерово ; Барнаул : Изд-во Алт. ун-та, 2007. – С. 104–121.
53. Дубровская Т. В. Судебный дискурс : речевое поведение судьи : автореф. дис. на соиск. уч. степени канд. філол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / Т. В. Дубровская. – Саратов, 2009. – 26 с.
54. Дубровская Т. В. Судебный дискурс: речевое поведение судьи (на материале русского и английского языков). – М. : Академия МНЭПУ, 2010. – 351 с.

55. Жаботинская С. А. Концептуальная модель дискурса / С. А. Жаботинская, А. В. Лещенко // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2014. – № 1124. – С. 6–15.
56. Жеребкина И. Прочти мое желание... Постмодернизм. Психоанализ. Феминизм / И. Жеребкина. – М. : Идея-Пресс, 2000. – 256 с.
57. Зайцева В. В. Речеактовая структура допроса в юридическом дискурсе / В. В. Зайцева // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – 2010. – № 1(5), Ч. 1. – С. 128–130.
58. Зайцева М. А. Судебный дискурс: речевые стратегии и тактики, языковые средства выражения конфликта [Электронный ресурс] / М. А. Зайцева // Первый независимый научный вестник. – 2016. – №6-1(6). Языкознание. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/sudebnyy-diskurs-rechevye-strategii-i-taktiki-yazykovye-sredstva-vyrazheniya-konflikta>.
59. Зернецкий П. В. Единицы речевой деятельности в диалогическом дискурсе / П. В. Зернецкий // Языковое общение : Единицы и регулятивы : [межвуз. сб. науч. трудов]. – Калинин : Калининск. гос. ун-т, 1987. – С. 89–95.
60. Ибрагимова Х. М. Коммуникативные стратегии печатной рекламы : на материале коммерческих писем : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / Х. М. Ибрагимова. – Махачкала, 2008. – 13 с.
61. Ильинова Е. Ю. Рекламный дискурс: ценности, образы, ассоциации : [монография] / Е. Ю. Ильинова ; [науч. ред. Т.Н. Колокольцева]. – [2-е изд., стереотип.]. – М. : Флинта: Наука, 2013. – С. 48–56.
62. Иссерс О. С. Коммуникативный успех как прогнозируемая категория / О. С. Иссерс // Культурно-речевая ситуация в современной России. – Екатеринбург : Урал. ун-т, 2000. – 379 с.
63. Иссерс О. С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи / О. С. Иссерс. – [2-е изд., стереотип.]. – М. : USSR, 2003. – 284 с.
64. Ильченко М. Л. Гендерна специфіка стратегій комунікативного домінування в американських передвиборчих теледебатах: автореф. дис. на здобуття

- наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / М. Л. Ільченко. – Харків, 2014. – 20 с.
65. Ільченко О. М. Етикет англомовного наукового дискурсу : [монографія] / О. М. Ільченко. – К. : ІВЦ «Політехніка», 2002. – 288 с.
 66. Кандинский Б. С. Коммуникативная организация текста / Б. С. Кандинский : [сб. науч. тр. МГЛУ]. – М., 1982. – Вып. 189. – 200 с.
 67. Карабан В. И. Сложные речевые единицы: прагматика английских асиндетических полипредикативных образований : [монография] / В. И. Карабан. – К. : Вища школа, 1989. – 131 с.
 68. Карабан В. И. Речевые универсалии и универсальность сложных речевых актов / В. И. Карабан // Вестник Киевского университета. – 1990. – Вып. 24. – С. 51–56.
 69. Карасик В. И. О категориях дискурса / В. И. Карасик // Языковая личность: социолингвистические и эмотивные аспекты : сб. науч. тр. – Волгоград-Саратов : Перемена, 1998. – С. 185–197.
 70. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – Волгоград : Перемена, 2002. – 477 с.
 71. Карасик В. И. Язык социального статуса / В. И. Карасик. – М. : ИТДГК «Гнозис», 2002. – 333 с.
 72. Карасик В. И. Языковые ключи / В. И. Карасик. – Волгоград : Парадигма, 2007. – 520 с.
 73. Карасик В. И. Типы стратагемного дискурса / В. И. Карасик // Коммуникативные аспекты современной лингвистики и лингводидактики. – Волгоград : Волгоградское науч. изд-во, 2008. – С. 3–10.
 74. Карасик В. И. Защита диссертации как жанр научного дискурса / В. И. Карасик, Г. Г. Слышкин // Язык. Текст. Дискурс : Научный альманах. – Ставрополь, 2010. – Вип. 8. – С. 338–350.
 75. Караулов Ю. Н. От грамматики текста к когнитивной теории дискурса : [вступ. статья] / Ю. Н. Караулов, В. В. Петров // Дейк ван Т. А. Язык. Познание. Коммуникация. – М. : Прогресс, 1989. – С. 5–11.

76. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – М. : ЛКИ, 2010. – 264 с.
77. Киреева Е. З. Эпистемическая модальность в информационных документах (на материале регионального законодательства) / Е. З. Киреева // Юрислингвистика. – Барнаул : Алтайский гос. ун-т, 2015. – № 4(15). – С. 16–19.
78. Климович О. В. Средства речевого воздействия в судебном дискурсе [Электронный ресурс] / О. В. Климович // Студенческий научный форум : VII Междунар. студенческая электронная науч. конф., 2015 г. : тезисы докл. – Режим доступа : <http://www.scienceforum.ru/2015/903/14860>.
79. Кобзева О. О. Структурні та функціональні особливості організації американського судового дискурсу / О. О. Кобзева // Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского. Сер. : Филология. Социальные коммуникации. – 2012. – Т. 25 (64). – №1. – С. 19–22.
80. Кобзева О. О. Типологія стратегій суддів в американському судовому дискурсі / О. О. Кобзева // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2012. – № 1022. – С. 64–68.
81. Кобзева О. О. Засоби реалізації мовленнєвого впливу в американському судовому дискурсі / О. О. Кобзева // Психолінгвістика. Збірник наукових праць ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». – 2013. – Вип. 14. – С. 23–35.
82. Кобзева О. О. Принцип розробки типології стратегій американського судового дискурсу / О. О. Кобзева // Сучасний стан і перспективи лінгвістичних досліджень та проблеми перекладу : всеукр. наукова конф. пам'яті доктора філологічних наук, професора Д. І. Квеселевича, 17 травня 2013 р. : тези доп. – Житомир : ЖДУ імені Івана Франка, 2013. – С. 26–27.
83. Кобзева О. О. Реалізація мовленнєвого впливу в судовому дискурсі / О. О. Кобзева // Психолінгвістика в сучасному світі – 2013 : VIII міжнар. наук.-практ. конф., 18–19 жовтня 2013 р. : тези доп. – Переяслав-

Хмельницький : ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», 2013. – С. 85–86.

84. Кобзева О. О. Процедури та методики формування корпусу вибірки для аналізу стратегій та тактик американського судового дискурсу / О. О. Кобзева // Наукові записки. Сер. : Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2014. – Вип. 130. – С. 271–275.
85. Кобзева О. О. Метакомунікативна стратегія у мовленні судді в американському судовому дискурсі / О. О. Кобзева // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2014. – № 75. – С. 161–165.
86. Кобзева О. О. Прийоми та засоби реалізації директивної мовленнєвої стратегії судді в американському судовому дискурсі / О. О. Кобзева // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2015. – №1155. – С. 97–102.
87. Кобзева О. О. Комунікативні ситуації американського судового дискурсу/ О. О. Кобзева // Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація : XIV наук. конф. з міжнар. участю, 27 березня 2015 р. : тези доп. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. – С. 86–88.
88. Кобзева О. О. Дискурсивне варіювання стратегій та тактик судді в американському судовому засіданні / О. О. Кобзева // Сучасний стан і перспективи лінгвістичних досліджень та проблеми перекладу : всеукр. наук. конф. пам'яті доктора філологічних наук, професора Д. І. Квеселевича (1935–2003), 15 травня 2015 р. : тези доп. – Житомир : ЖДУ імені Івана Франка, 2015. – С. 108–110.
89. Кобзева О. О. Стратегії та тактики судді як чинник формування соціокультурного середовища / О. О. Кобзева // Сучасна англістика: до 85-річчя кафедри англійської філології : VI міжнар. наук. форум, 23 вересня 2015 р. : тези доп. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. – С. 39–41.
90. Кобзева О. О. Варіювання дискурсивних стратегій судді в американському

- судовому засіданні / О. О. Кобзева // Сучасна філологія: актуальні наукові проблеми та шляхи вирішення : міжнар. наук.-практ. конф., 22–23 квітня 2016 р. : тези доп. – Одеса : Південноукраїнська організація «Центр філологічних досліджень», 2016. – С. 62–64.
91. Коваль Н. Є. Мовні засоби аргументації в юридичному дискурсі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Н. Є. Коваль. – Львів, 2007. – 20 с.
 92. Коваль Н. Є. Лексичний склад та термінологічний інструментарій англomовного судового дискурсу / Н. Є. Коваль // Одеський лінгвістичний вісник. – 2017. – Т. 1, № 9. – С. 93–97.
 93. Кон И. С. Социология личности / И. С. Кон. – М. : Изд-во полит. лит-ры, 1967. – 383 с.
 94. Конституционное право зарубежных стран : [учебник для вузов ; под общ. ред. М. В. Баглая, Ю. И. Лейбо, Л. М. Энтина]. – М. : Норма, 2004. – 832 с.
 95. Косоногова О. В. Юридический дискурс: лингвопрагматика имени собственного [Электронный ресурс] / О. В. Косоногова. – Режим доступа : http://www.zpu-journal.ru/zpu/2008_2/Kosonogova.pdf. (Дата звернення: 03.04.2015).
 96. Котова А. В. Функціонування термінів на позначення насильницьких злочинів в англomовному юридичному дискурсі / А. В. Котова, Я. Ю. Манжос // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2013. – № 1072. – С. 69–74.
 97. Крапивкина О. А. Юридический дискурс: понятие, функции, свойства [Электронный ресурс] / О. А. Крапивкина, Л. А. Непомилов // Гуманитарные научные исследования. – 2014. – № 9. – Режим доступа : <http://human.snauka.ru/2014/09/7855>.
 98. Красных В. В. «Свой» среди «чужих»: миф или реальность? / В. В. Красных. – М. : Гнозис, 2003. – 374 с.

99. Красовская О. В. Судебный диалог как конвенциональная коммуникативная форма / О. В. Красовская // Вопросы языкознания. — 2006. — № 5. — С. 92–105.
100. Красовская О. В. О речевой коммуникации в судебной практике / О. В. Красовская. — Издательство : Флинта, Наука, 2008. — 128 с.
101. Крысин Л. П. Введение. Проблема социальной и функциональной дифференциации языка в современной лингвистике / Л. П. Крысин // Современный русский язык: Социальная и функциональная дифференциация. — М. : Языки славянской культуры, 2003. — С. 11–29.
102. Кубрякова Е. С. Рецензия на кн.: Бондарко А. В. «Функциональная грамматика» / Е. С. Кубрякова // Вопросы языкознания. — 1987. — № 3. — С. 137–141.
103. Кубрякова Е. С. Эволюция лингвистических идей во второй половине XX века (опыт парадигмального анализа) / Е. С. Кубрякова // Язык и наука конца 20 века ; [под ред. акад. Ю. С. Степанова]. — М. : Институт языкознания РАН, 1995. — С. 144–238.
104. Кубрякова Е. С. О понятии дискурса и дискурсивного анализа в современной лингвистике : обзор / Е. С. Кубрякова // Дискурс, речь, речевая деятельность. Функциональные и структурные аспекты : [сборник обзоров]. — М. : ИНИОН РАН, 2000. — С. 7–25.
105. Кубрякова Е. С. О типах дискурсивной деятельности / Е. С. Кубрякова // Вестник Московского государственного лингвистического университета. — 2003. — Вып. 478. — С. 5–9.
106. Кудоярова О. В. Дискурсотворча роль теми у професійному конфліктному спілкуванні англомовних медиків (на матеріалі персонажного мовлення) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Кудоярова Ольга Вікторівна. — Харків, 2007. — 238 с.
107. Кусько К. Я. Дискурс іноземномовної комунікації: концептуальні питання теорії і практики / К. Я. Кусько // Дискурс іноземномовної комунікації : [кол. монографія] / [К. Кусько, М. Полюжин, Т. Кияк, О. Д. Огуй ; ред. кол.

- С. Денисенко]. – Львів : ЛНУ імені І. Франка, 2001. – С. 25–48.
108. Кусько К. Я. Когнітивно-дискурсивний потенціал інформативного трансферу / К. Я. Кусько // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2004. – № 635. – С. 91–94.
 109. Лавриненко О. О. Переклад правничої термінології в контексті функціональних теорій перекладу (на прикладі терміна «неустойка») / О. О. Лавриненко // Вісник Донецького національного університету. Сер. Б: Гуманітарні науки. – 2014. – Вип. 1-2. – С. 158–164.
 110. Лавріненко І. М. Стратегії і тактики зміни комунікативних ролей у сучасному англomовному кінодискурсі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / І. М. Лавріненко. – Х., 2011. – 20 с.
 111. Лагутин В. И. Проблемы анализа художественного диалога (к прагмалингвистической теории драмы) / В. И. Лагутин. – Кишинев : Штиинца, 1991. – 98 с.
 112. Лазуткина Е. М. Коммуникативные цели, речевые стратегии, тактики и приёмы / Е. М. Лазуткина // Культура русской речи : [учеб. для вузов] / [Виноградов С. И., Граудина Л. К., Ширяев Е. Н. (ред) и др. ; РОС. АН, Ин-т рус. яз. им. В. В. Виноградова]. – М. : Изд. группа «Норма ИНФРА М», 1998. – С. 72–82.
 113. Ланских А. В. Речевое поведение участников реалити-шоу: коммуникативные стратегии и тактики: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / А. В. Ланских. – Екатеринбург, 2008. – 20 с.
 114. Лаптева О. А. Русский разговорный синтаксис / О. А. Лаптева. – М. : Наука, 1976. – 400 с.
 115. Ларина Т. В. Лингвопраматические особенности ток-шоу как жанра телевизионного дискурса (на материале телевизионных программ) : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / Т. В. Ларина. – Волгоград, 2004. – 22 с.

116. Ларина Т. В. Категория вежливости и стиль коммуникации. Сопоставление английских и русских лингвокультурных традиций / Т. В. Ларина. – М. : Рукописные памятники Древней Руси, 2009. – 287 с.
117. Левицкий В. В. Семасиология / В. В. Левицкий. – Вінниця : Нова книга, 2006. – 512 с.
118. Леонтьев В. В. Женские комплименты в английской линвокультуре [Электронный ресурс] / В. В. Леонтьев // Статьи по лингвистике и литературоведению. – 2008. – Режим доступа : http://www.bigpi.biysk.ru/source/for_stud/typologe/071.htm (Дата звернення: 02.03.2015).
119. Лещенко А. В. Трансформация понятия «языковая личность» в современных научных исследованиях / А. В. Лещенко // Исследования в контексте профессиональной коммуникации : кол. монография ; [отв. ред. О. А. Дронова]. – Тамбов : ТРОО «Бизнес-Наука Общество», 2014. – С. 234–238.
120. Лобода Ю. А. Судовий дискурс у перекладознавчому аспекті / Ю. А. Лобода // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики. – 2013. – Вип. 23. – С. 267–273.
121. Лунева Е. С. К вопросу о судебном дискурсе [Электронный ресурс] / Е. С. Лунева // Материалы XXXVIII научно-технической конференции по итогам работы профессорско-преподавательского состава СевКавГТУ за 2008 год. – Ставрополь : СевКавГТУ, 2009. – Т. 2. Общественные науки. – 208 с. – Режим доступа : [http:// www.ncstu.ru](http://www.ncstu.ru).
122. Макаров М. Л. Интерпретативный анализ дискурса в малой группе / М. Л. Макаров. – Тверь : ТГУ, 1998. – 200 с.
123. Макаров М. Л. Основы теории дискурса / М. Л. Макаров. – М. : ИТДГК «Гнозис», 2003. – 280 с.
124. Макьюин К. Дискурсивные стратегии для синтеза текста на естественном языке / К. Макьюин // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1989. – С. 311–357.

125. Манаенко Г. Н. Осложненное предложение в языке и речи: Очерки по теории методологии исследования / Г. Н. Манаенко. – Ставрополь : СГ, 2003. – 299 с.
126. Манжос Я. Ю. Функціонування юридичних термінів на позначення майнових злочинів у юридичному дискурсі / Я. Ю. Манжос // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2013. – № 1052. – С. 100–105.
127. Манжос Я. Ю. Семантична організація термінів, що позначають злочини проти суспільства / Я. Ю. Манжос // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2016. – Вип. 83. – С. 116–121.
128. Мартинюк А. П. Конструювання гендеру в англomовному дискурсі : [монографія] / А. П. Мартинюк. – Харків : Константа, 2004. – 292 с.
129. Матвеева О. Н. Лингвистическая экспертиза : взгляд на конфликтный текст сквозь призму закона // Юрислингвистика-6 : Инвективное и манипулятивное функционирование языка ; [под ред. Н. Д. Голева]. – Барнаул : Алт.ун-т, 2005. – С. 56–58.
130. Матвеева Т. В. Учебный словарь: русский язык, культура речи, стилистика, риторика / Т. В. Матвеева. – М. : Флинта : Наука, 2003. – 316 с.
131. Матюхіна Ю. В. Розвиток системи фатичної метакомунікації в англійському дискурсі XVI–XX ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Ю. В. Матюхіна. – Харків, 2004. – 20 с.
132. Медвідь М. М. Формальне й семантичне варіювання моделі THERE-V-N(mod)-L у сучасній англійській мові: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / М. М. Медвідь. – Харків, 2003. – 19 с.
133. Мельник І. В. Провокаційне мовлення: комунікативно-прагматичний вимір (на матеріалі сучасної англійської мови): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / І. В. Мельник. – К., 2017. – 20 с.

134. Менегетти А. Женщина третьего тысячелетия / А. Менегетти ; [пер. с итальянского Славянской ассоциации Онтопсихологии]. – [изд. 2-ое]. – М. : ННБФ “Онтопсихология”, 2002. – 256 с.
135. Миронова П. П. Оценочный дискурс: проблемы семантического анализа / П. П. Миронова // Известия АН. Сер. лит. и языка. – 1997. – Т. 56, № 4. – С. 52–59.
136. Михайлова Л. В. Эволюция директивных речевых актов в английском языке : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Михайлова Людмила Вильевна. – Харьков, 2002. – 198 с.
137. Михалева О. Л. Политический дискурс. Специфика манипулятивного воздействия / О. Л. Михалева. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 256 с.
138. Морозова Е. И. Ложь как дискурсивное образование: лингво-когнитивный аспект : [монография] / Е. И. Морозова. – Харьков : Экограф, 2005. – 300 с.
139. Морозова О. І. Діяльнісний стиль мислення у лінгвістичних дослідженнях / О. І. Морозова // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2008. – № 811. – С. 41–45.
140. Мусаєва Р. Особливості актуалізації ролі ДРУГ-ПРИЄМНИЙ СПІВРОЗМОВНИК у ситуації «Бесіда друзів» / Р. Мусаєва // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2015. – Вип. 81. – С. 119–125.
141. Настольная книга мирового судьи : [научно-методические материалы ; отв. ред. А. Л. Алферов, науч. ред. Л. В. Воскобитова]. – М. : Американская ассоциация юристов, 2010. – 304 с.
142. Недашковская С. И. Оценочное воздействие в судебной речи / С. И. Недашковская // Юрислингвистика-5 : Юридические аспекты языка и лингвистические аспекты права. – Барнаул : Алт. ун-т, 2004. – Вып. 5. – С. 163–171.
143. Нефёдова Л. А. Коммуникативные тактики создания образа подсудимого / Л. А. Нефёдова // Юрислингвистика. – Барнаул : Алтайский гос. ун-т, 2015. – № 4(15). – С. 43–50.

144. Никифорова Э. Ш. Стратегии коммуникативного воздействия в аргументативно-суггестивных текстах (на примере текстов судебного дискурса английского, русского и казахского языков): дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / Никифорова Эльмира Шавкатовна. – Челябинск, 2013. – 222 с.
145. Никифорова Э. Ш. Основные тактики стратегии эмоционального воздействия в американском судебном дискурсе / Э. Ш. Никифорова // Вестник Челябинского государственного университета. – 2014. – № 6. – С. 66–69.
146. Николайчик В. М. Уголовный процесс США / В. М. Николайчик. – М. : Наука, 1981. – 224 с.
147. Олешков М. Ю. Моделирование коммуникативного процесса : [монография] / М. Ю. Олешков. – Нижний Тагил : Нижнетагильская гос. соц.-пед. академия, 2006. – 336 с.
148. Олянич А. В. Презентационная теория дискурса / А. В. Олянич. – Волгоград : Перемена-Политехник, 2007. – 600 с.
149. Остин Дж. Слово как действие / Дж. Остин // Новое в зарубежной лингвистике. – М. – 1986. – Вып. 17. Теория речевых актов. – С. 22–129.
150. Палашевская И. В. Жанровая организация юридического дискурса: социолингвистический подход / И. В. Палашевская // Вестник Удмуртского университета. – 2012. – Вып. 2. – С. 146–151.
151. Палійчук А. Л. Інтимізуючі властивості особових дейктичних займенників [Електронний ресурс] / А. Л. Палійчук. – Режим доступу : [www.you/we.evnuir.univer.lutsk.ua <bitstream](http://www.you/we.evnuir.univer.lutsk.ua/bitstream) (Дата звернення: 11.05.2015).
152. Перскова Ю. І. Дискурс як вияв соціальної взаємодії: параметр влади / Ю. І. Перскова // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Філологія. – 2015 – № 16. – С. 186–189.
153. Петлюченко Н. В. Лінгводискурсивна специфіка мовної особистості харизматичного політичного лідера у німецькій та українській лінгвокультурах / Н. В. Петлюченко // Вісник Одеського національного

- університету імені І. І. Мечнікова. Сер. : Філологія. – 2012. – Т. 17, Вип. 4. – С. 81–87.
154. Полищук Г. Г. Разговорная речь и художественный диалог / Г. Г. Полищук, О. Б. Сироткина // Лингвистика и поэтика : сб. науч. тр. – М. : Наука, 1979. – С. 188–199.
 155. Полюжин М. М. Про когнітивно-прагматичні процедури «декодування» тексту / М. М. Полюжин // Актуальні проблеми романо-германської філології в Україні та Болонський процес : міжнар. наук. конф., 24–25 листопада 2004 р. : тези доп. – Чернівці : Рута, 2004. – С. 237–239.
 156. Понамарьова Л. В. Стратегії і тактики мовлення судді в судово-процесуальному дискурсі / Л. Понамарьова // Теоретична і дидактична філологія : [зб. наук. праць]. – Переяслав-Хмельницький : СКД, 2010. – Вип. 8. – С. 306–314.
 157. Попова Е. В. Природа судебного дискурса / Е. В. Попова // Вестник Оренбургского государственного университета. – 2016. – № 6(194). – С. 26–29.
 158. Почепцов Г. Г. Прагматический аспект изучения предложения / Г. Г. Почепцов // Иностранные языки в школе. – 1975. – № 6. – С. 15–25.
 159. Почепцов Г. Г. Теория коммуникации / Г. Г. Почепцов. – М. : Рефл-бук, 2001. – 698 с.
 160. Приходько А. М. Німецькі комплексні регулятиви: іллокутивна таксономія та перлокутивний потенціал / А. М. Приходько // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2001. – № 537. – С. 30–38.
 161. Приходько А. Н. Синтаксис естественного языка в фокусе когнитивно-дискурсивной парадигмы / А. Н. Приходько // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2003. – № 609. – С. 84–89.

162. Психологічні ролі і соціальне буття людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ua.textreferat.com/referat-10018-2.html>. (Дата звернення: 08.11.2014).
163. Резуненко М. Ф. Стратегии и тактики речевого поведения судей, государственных обвинителей и адвокатов в судебно-процессуальном дискурсе : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / Резуненко Мария Федоровна. – Ставрополь, 2007. – 292 с.
164. Решетникова И. В. Доказательственное право Англии и США / И. В. Решетникова. – Екатеринбург : УрГЮА, 1997. – 240 с.
165. Рибаківа О. В. Гендерна специфіка втілення стратегії незгоди в усній англійській неофіційній комунікації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / О. В. Рибаківа. – Харків, 2016. – 20 с.
166. Рытнікова Я. Т. Гармония и дисгармония в открытой семейной беседе / Я. Т. Рытнікова // Русская разговорная речь как явление городской культуры. – Екатеринбург : Урал. гос. ун-т имени А. М. Горького, 1996. – С. 94–115.
167. Рябих Л. М. Лекція як жанр американського академічного дискурсу : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Рябих Людмила Михайлівна. – Харків, 2014. – 264 с.
168. Саїдгасанова Э. У. Языковые средства выражения коммуникативных стратегий и тактик в текстах организационно-правовых документов добровольческого объединения [Электронный ресурс] / Э. У. Саїдгасанова. – Режим доступа : https://journals.kantiana.ru/upload/iblock/2db/Saidgasanova%20E._74-79.pdf (Дата обращения: 15.05.2016).
169. Сафронова Т. С. Особенности суггестивного воздействия во вступительной речи прокуроров (на материале английского языка) / Т. С. Сафронова // Филологические науки. Вопросы теории и практики : [в 3-х ч.]. – Тамбов : Грамота, 2017. – № 6(72), Ч. 1. – С. 136–141.

170. Седов К. Ф. Человек в жанровом пространстве повседневной коммуникации / К. Ф. Седов // Антология речевых жанров : повседневная коммуникация. – М : Лабиринт, 2007. – 250 с.
171. Сейранян М. Ю. Конфронтативные стратегии и тактики в политических дебатах / М. Ю. Сейранян // Вестник МГОУ. Сер. : Лингвистика. – 2011. – № 1. – С. 37–42.
172. Серажим К. С. Дискурс як соціальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність / К. С. Серажим. – К. : ВЦ «Київський університет», 2002. – 392 с.
173. Серль Дж. Классификация иллокутивных актов / Дж. Серль // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1986. – Вып. 17. – С. 170–194.
174. Серль Дж. Косвенные речевые акты / Дж. Серль // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1986. – Вып. 17. – С. 195–222.
175. Серякова И. И. Коммуникативный менеджмент конфликтного дискурса / И. И. Серякова // Science and Education a New Dimension – Budapest : Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe, 2015. – Philology, III (9). – Issue 44. – P. 78–82.
176. Сковородников А. П. О необходимости разграничения понятий «риторический прием», «стилистическая фигура», «речевая тактика», «речевой жанр» в практике терминологической лексикографии / А. П. Сковородников // Риторика↔Лингвистика : [сб. статей]. – Смоленск : СГПУ, 2004. – Вып. 5. – С. 5–11.
177. Славова Л. Л. Мовна особистість у сучасному американському та українському політичному дискурсі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук : спец. 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство» / Л. Л. Славова. – К., 2015. – 36 с.
178. Смирнова О. О. Изучение речевого поведения в свете новой лингвистической парадигмы / О. О. Смирнова // Лингвистические маргиналии. – М., 1996. – С. 178–184.

179. Солдатова А. А. Речевые стратегии и тактики адвокатского дискурса в уголовных процессах: дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / Солдатова Анастасия Анатольевна. – Тверь, 2013. – 155 с.
180. Солощук Л. В. Взаємодія вербальних і невербальних компонентів комунікації у сучасному англomовному дискурсі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Л. В. Солощук. – К., 2009. – 38 с.
181. Стадії та порядок судового розгляду : [методичний посібник] ; [Методичний посібник підготовлено спеціалістами відділу правової роботи, правової освіти та кодифікації Головного управління юстиції у Дніпропетровській області МЮУ Головне управління юстиції у Дніпропетровській області]. – Дніпропетровськ, 2011. – 32 с.
182. Степанов Ю. С. Язык и метод. К современной философии языка / Ю. С. Степанов. – М. : Язык русской культуры, 1998. – 784 с.
183. Стернин И. А. Введение в речевое воздействие / И. А. Стернин. – Воронеж : АОЗТ "Полиграф", 2001. – 252 с.
184. Стернин И. А. Об особенностях русского коммуникативного сознания / И. А. Стернин // Человек в информационном пространстве : сб. науч. тр. – Ярославль : ЯГПУ им. К.Д. Ушинского, 2003. – С. 98–106.
185. Стернин И. А. Проблемы описания вежливости как коммуникативной категории / И. А. Стернин // Коммуникативное поведение : Вежливость как коммуникативная категория : сб. науч. тр. – Воронеж : Истоки, 2003. – Вып. 17. – С. 22–48.
186. Стовповой А. Г. Уголовный процесс : [курс лекций] / А. Г. Стовповой. – СПб. : СПбГУЭФ, 2010. – 208 с.
187. Судебная власть : [под ред. И. Л. Петрухина]. – М. : ООО «ТКС89 Велби», 2003. – 720 с.
188. Сусов И. П. Лингвистическая прагматика / И. П. Сусов. – Винница : Нова Книга, 2009. – 272 с.

189. Сухих С. А. Речевые интеракции и стратегии / С. А. Сухих // Языковое общение и его единицы : сб. ст. – Калинин : Калинин. гос ун-т, 1986. – С. 71–77.
190. Сучкова Г. М. Прагматика межличностного взаимодействия / Г. М. Сучкова. – СПб. : Филологический факультет СПбГУ, 2005. – 240 с.
191. Тарасов Е. Ф. К построению теории коммуникации / Е. Ф. Тарасов // Теоретические и прикладные проблемы речевого общения : сб. науч. тр. ; [под ред. Ю. А. Сорокина, Е. Ф. Тарасова, А. М. Шахнаровича]. – М. : Наука, 1979. – С. 5–147.
192. Тарнаев Н. Н. Судебные речи / Н. Н. Тарнаев. – Иваново : ИвГУ, 2013. – 228 с.
193. Таюпова О. И. Языковая картина мира в немецком юридическом дискурсе / О. И. Таюпова, Р. С. Харина // Вестник Башкирского университета. – 2015. – Т. 20, № 3. – С. 985–988.
194. Трейси К. Повседневный разговор. Строение и отражение идентичности ; [пер. с англ.] / К. Трейси, Дж. Роблз. – Х. : Гуманитарный центр, 2015. – 448 с.
195. Труфанова И. В. О разграничении понятий: речевой акт, речевой жанр, речевая стратегия, речевая тактика / И. В. Труфанова // Филологические науки. – 2001. – № 3. – С. 56–65.
196. Тютюнова О. Н. Коммуникативные стратегии и тактики судебного дискурса: на материале немецких и русских телевизионных передач : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / О. Н. Тютюнова. – Волгоград, 2008. – 25 с.
197. Уманець Т. В. Статистика : навч. посібник / Т. В. Уманець, Ю. Б. Пігарев. – [2-ге вид., випр.]. – К. : Вікар, 2003. – 624 с.
198. Фещенко Е. В. Тема «Совершение преступления» в общении представителей американского института следствия / Е. В. Фещенко // Проблемы лингвистики и лингводидактики : междунар. сборник науч. ст. /

- [под ред. С. А. Мосеевой, Л. Г. Петровой]. – Белгород : ИПЦ «ПОЛИТЕРРА», 2013. – Вып. 1. – С. 315–321.
199. Фещенко О. В. Реалізація теми «Розкриття злочину» як вияв інституційності дискурсу американського слідства / О. В. Фещенко // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2015. – № 81. – С. 171–176.
 200. Фещенко О. В. Інституційні унісонні діалогові стратегії в дискурсі американського слідства / О. В. Фещенко // Science and Education a New Dimension. Philology. – IV (25), Issue: 105. – Budapest, 2016. – P. 7–10.
 201. Фещенко О. В. Інституційність дискурсу американського слідства: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Фещенко Олена Валеріївна. – Харків, 2017. – 234 с.
 202. Фещенко О. В. Інституційність дискурсу американського слідства: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови» / О. В. Фещенко. – Харків, 2017. – 20 с.
 203. Филиппов К. А. Лингвистика текста : [курс лекций] / К. А. Филиппов. – СПб. : СПбУ, 2003. – 336 с.
 204. Формановская Н. И. Коммуникативно-прагматические аспекты единиц общения / Н. И. Формановская. – М. : ИКАР, 1998. – 293 с.
 205. Формановская Н. И. Речевое взаимодействие: коммуникация и прагматика / Н. И. Формановская. – М. : ИКАР, 2007. – 480 с.
 206. Фролова И. Е. Прагматические и семантические особенности номинативных предложений в современном английском языке : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / И. Е. Фролова. – К., 1988. – 17 с.
 207. Фролова І. Є. Регулятивний потенціал стратегії конфронтації в англомовному дискурсі: дис. ... доктора філол. наук : 10.02.04 / Фролова Ірина Євгенівна. – Харків, 2015. – 508 с.
 208. Фролова І. Є. Регулятивний потенціал стратегії конфронтації в англомовному дискурсі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора

- філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / І. Є. Фролова. – Харків, 2015. – 36 с.
209. Фролова І. Є. Семантична організація юридичних термінів на позначення державної зради / І. Є. Фролова, Я. Ю. Манжос // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, 2014. – № 1125. – С. 37–41.
210. Фуко М. Археология знания / М. Фуко. – К. : Ника-Центр, 1996. – 208 с.
211. Фуко М. Слова и вещи : археология гуманитарных знаний / М. Фуко. – М. : Прогресс, 1974. – 405 с.
212. Хабермас Ю. Моральное сознание и коммуникативное действие / Ю. Хабермас ; [пер. с нем. ; под ред. Д. В. Скляднева]. – СПб. : Наука, 2000. – 380 с.
213. Хабермас Ю. Политические работы / Ю. Хабермас. – М. : Праксис, 2005. – 368 с.
214. Хамула П. І. Правоохоронні органи в системі органів державної влади: дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Хамула Павло Іванович. – Харків, 2015. – 235 с.
215. Храмцова Н. Г. Правовой дискурс в теории права [Электронный ресурс] / Н. Г. Храмцова // Бизнес в законе. – 2013. – № 1. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/pravovoydiskurs-v-teorii-prava>.
216. Царев В. И. Структура и стиль судебной речи прокурора / В. И. Царев. – М. : Законность, 2013. – 218 с.
217. Чхетиани Т. Д. Лингвистические аспекты фатической метакommunikации : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Чхетиани Тамара Дмитриевна. – К., 1987. – 210 с.
218. Шаронов В. Н. Коммуникативы как функциональный класс и как объект лексикографического описания / В. Н. Шаронов // Русистика сегодня. – 1996. – № 2. – С. 98–111.

219. Шевченко І. С. Историческая динамика прагматики предложения. Английское вопросительное предложение 16-20 вв. : [монографія] / І. С. Шевченко. – Харків : Константа, 1998. – 168 с.
220. Шевченко І. С. Когнітивно-прагматичні дослідження дискурсу / І. С. Шевченко // Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен : [кол. монографія] / [під загальн. ред. І. С. Шевченко]. – Харків : Константа, 2005. – С. 105–117.
221. Шевырдяева Л. Н. Язык современного американского судебного дискурса : на материале решений верховного суда США : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Л. Н. Шевырдяева. – М., 2009. – 25 с.
222. Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса / Е. И. Шейгал. – М. : ИТДГК «Гнозис», 2004. – 326 с.
223. Шепітько С. Компоненти наукового дискурсу / С. Шепітько // Наукові записки. Сер. : Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2010. – Вип. 89(5). – С. 164–167.
224. Ширяева Т. А. Когнитивная модель делового дискурса : [монографія] / Т. А. Ширяева. – Пятигорск : Пятигорский гос. лингв. ун-т, 2006. – 256 с.
225. Шишкина Е. В. Коммуникативные стратегии и тактики судебного допроса (на материале русского и немецкого языков) / Е. В. Шишкина // Вестник Ленинградского гос. ун-та им. А. С. Пушкина. – 2012. – Т. 1, № 1. – С. 155–162.
226. Шмелева Т. В. Модель речевого жанра / Т. В. Шмелева // Жанры речи. – Саратов, 1997. – С. 88–99.
227. Шогорова Е. Ю. Стратегии педагогического общения и их зависимость от личностных особенностей учителя : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. псих. наук : спец. 19.00.07 «Педагогическая психология» / Е. Ю. Шогорова. – Иркутск, 2003. – 18 с.
228. Шпенюк І. Є. Етикетні мовленнєві стереотипи американського науково-академічного дискурсу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд.

- філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / І. Є. Шпенюк. – К., 2017. – 20 с.
229. Юшкевич В. І. Тематичні моделі англомовного ділового дискурсу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / В. І. Юшкевич. – Харків, 2016. – 20 с.
230. Юшкевич В. І. Тематичні моделі англомовного ділового дискурсу: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Юшкевич Віра Ігорівна. – Харків, 2016. – 258 с.
231. Якобсон Р. О. Шифтеры, глагольные категории и русский глагол / Р. О. Якобсон // Принципы типологического анализа языков различного строя. – М. : Наука, 1972. – С. 95–113.
232. Яхонтова Т. В. Лінгвістична генологія наукової комунікації : [монографія] / Тетяна Вадимівна Яхонтова. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2009. – 420 с.
233. Atkinson J. M. Displaying neutrality: formal aspects of informal court proceedings / J. M. Atkinson // Talk at Work / [Ed. P. Drew, J. Heritage]. – Cambridge : Cambridge University Press, 1992. – P. 199–211.
234. Drew P. Contested evidence in courtroom cross-examination: The case of a trial for rape / P. Drew // Talk at Work: Interaction in Institutional Settings / [Drew P., Heritage J. (eds.)]. – Cambridge : CUP, 1992. – P. 470–520.
235. Heisterkamp B. L. Conversational display of mediator neutrality in a court-based program / B. L. Heisterkamp // Journal of Pragmatics. – 2006. – Vol. 38(12). – P. 64–2051.
236. Bach K. M. Linguistic Communication and Speech Acts / K. Bach, R. M. Harnish. – Cambridge, Mass. : MIT Press, 1979. – 325 p.
237. Bardovi-Harlig K. Interlanguage Pragmatics: Exploring Institutional Talk / Kathleen Bardovi-Harlig, Beverly S. Hartford. – London : Lawrence Erlbaum Associates. Publishers, 2005. – 230 p.
238. Cook G. Discourse / G. Cook. – Oxford : OUP, 1992. – 167 p.

239. Dijk T.A. Handbook of Discourse Analysis : Dimensions of Discourse (Handbook of Discourse Analysis) / T. A. Dijk. – Academic Press, 1985. – 851 p.
240. Edmondson W. Spoken Discourse: a Model for Analysis / W. Edmondson. – London, New York : Longman, 1981. – 217 p.
241. Espin Sl. A Time as a catalyst for tension in nurse-surgeon communication. – [Electronic resource] / Sl. Espin, L. Lingard. – Access : <http://www.ncbi.nlm.nih>.
242. Fraser B. The Domain of Pragmatics. The Definition and Classification / B. Fraser. – London, New York : Longman, 1983. – 276 p.
243. Gibbons J. Forensic Linguistics. An introduction to language in the justice system / John Gibbons. – UK : Blackwell publishing, 2003. – 348 p.
244. Gibbons J. Language in the law / John Gibbons. – New Delhi, Orient Longman Private Limited, 2004. – 139 p.
245. Gold V. Psychological Manipulation in the Courtroom [Electronic resource] Access : <http://digitalcommons.unl.edu/nlr/vol66/iss3/11> (Дата звернення: 03.02.2015).
246. Gumperz J. J. Discourse Strategies / J. J. Gumperz. – Cambridge : CUP, 1982. – 402 p.
247. Gunter N. C. Domestic division of labor among working couples: Does androgyny make difference? / N. C. Gunter, B. G. Gunter // Psychology of Women Quarterly. – 1990. – Vol. 14. – P. 355–370.
248. Harris S. Being politically impolite: extending politeness theory to adversarial political discourse / S. Harris // Discourse and Society. – 2001. – № 12. – P. 451–472.
249. Kobzieva O. O. Correlations of judge's local strategies in communicative situation "Organizing aspects" in the American court discourse / O. O. Kobzieva // Massachusetts Review of Science and Technologies. – 2016. – № 1(13). – Vol. VII. – P. 426–431.

250. Kushell E. Gender, leadership style, and subordinate satisfaction: An experiment / E. Kushell, R. Newton // *Sex Roles*. – 1986. – V. 14. – P. 121–129.
251. Leary M. The relationship of instrumentality and expressiveness to sexual behavior in males and females / M. Leary, W. Snell // *Sex Roles*. – 1988. – V. 18. – P. 509–522.
252. Leech G. N. *Principles of Pragmatics* / G. N. Leech. – London, New York : Longman, 1983. – 133 p.
253. Leech G. N. *Language, Meaning and Context Pragmatics* / G. N. Leech, J. Thomas // *An Encyclopedia of Language* : [Ed. N. E. Collinge]. – L. ; N. Y. : Routledge, 1990. – P. 173–207.
254. Lingard L. Team communication in the operating room: talk patterns, sites of tension, and implications for novices [Electronic resource] / L. Lingard, R. Reznick, S. Espin, G. Regehr, D. DeVito. – Access : <http://www.ncbi.nlm.nih>.
255. Lyons J. *Semantics* / J. Lyons. – Cambridge, 1977. – Vol. 2. (XIV). – P. 374–377.
256. Malinowski B. Phatic communion / B. Malinowski // *Communication in face-to-face interaction*. – Harmondsworth. – 1972. – P. 146–152.
257. Manstead A. S. Sex-role stereotyping in British television advertisements / A. S. Manstead, C. McCulloch // *British Journal of Sociological Psychology* – 1981. – V. 20, № 3. – P. 171–180.
258. O'Brien M. Gender identity and sex roles / M. O'Brien // *Handbook of social development: A lifespan perspective* / [V. B. Van Hasselt, M. Hersen (eds.)]. – N.Y. : Plenum, 1992. – P. 325–345.
259. Pettigrew A. M. *The Politics of Organisational Decision-making* / A. M. Pettigrew. – Tavistock, 1973. – 302 p.
260. Philips S. U. The judge as third party in American trial-court conflict talk / S. U. Philips // *Conflict talk: Sociolinguistic investigations in conversations*. – [Ed. A. D. Grimshaw]. – Cambridge, UK : CUP, 1990. – P. 197–209.

261. Rojahn K. The social identities of female leaders in different cultural contexts / K. Rojahn, A. H. Fischer, T. M. Willemsen // *Feminism and Psychology* – 1997. – V. 7, № 3. – P. 183–207.
262. Schegloff E. A. Repair after next turn: The last structurally provided defence of intersubjectivity in conversation / E. A. Schegloff // *Amer J. Sociology*. – 1992. – Vol. 97. – No 5. – P. 1295–1345.
263. Schiffrin D. *Approaches to Discourse* / D. Schiffrin. – Oxford : Blackwell, 1994. – 470 p.
264. Simpson P. *Stylistics* / P. Simpson. – London and New York : Routledge. Taylor and Francis Group, 2006. – 247 p.
265. Sinclair J. M. *Towards an Analysis of Discourse* / J. M. Sinclair, M. Coulthard. – London etc. : OUP, 1975. – 163 p.
266. Stangor C. Development of gender role knowledge and gender consistency / C. Stangor, D. N. Ruble // *New Directions for Child Development*. – 1987. – V. 38. – P. 5–22.
267. Stenstroem A. *An Introduction to Spoken Interaction* / A. Stenstroem. – London : Longman Publishing Group, 1994. – 238 p.
268. Stubbs M. *Discourse Analysis: The Sociolinguistic Analysis of Natural Language* / M. Stubbs. – Oxford : Blackwell, 1983. – 272 p.
269. Tannen D. *Analyzing Discourse: Text and Talk* / D. Tannen. – Washington : Georgetown University Press, 1982. – 400 p.
270. Tannen D. The relativity of linguistic strategies : Rethinking power and solidarity in gender and dominance / D. Tannen // *Gender and conversational interaction*. – New York : Oxford University Press, 1993. – P. 383–397
271. Tsui A. *English Conversation* / A. Tsui. – Oxford : OUP, 1995. – 298 p.
272. Valdez R. L. Family roles: A help or hindrance for working women? / R. L. Valdez, B. A. Gutek // *Women's career development* / [B. A. Gutek, L. Larwood (eds.)]. – Beverly Hills : Sage, 1987. – P. 157–169.
273. Verdonk P. *Stylistics* / P. Verdonk. – Oxford : Oxford University Press, 2003. – 125 p.

274. Wierzbicka A. English Speech Act Verbs : A Semantic Dictionary /A. Wierzbicka. – Sydney : Academic Press, 1987. – 398 p.
275. Wolfson N. The Bulge : A Theory of Speech Behaviour and Social Distance / N. Wolfson // A Textbook of Current Research. – Norwood, N.J. : Ablex, 1988. – P. 21–38.
276. Wunderlich D. Studien zur Sprechakththeorie / D. Wunderlich. – Fr./M. : Suhrkamp, 1976. – 416 S.
277. Wunderlich D. Methodological remarks on speech act theory / D. Wunderlich // Speech act theory and pragmatics ; [Ed. J. Searle, F. Kiefer, M. Bierwisch]. – Dordrecht, Boston, London : Reidel, 1980. – P. 291–312.

СПИСОК ДОВІДКОВИХ І ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

278. Дельта-метод [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uk.m.wikipedia.org>.
279. Інтроекція [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.psychologis.com.ua/introspekciya.htm.
280. Лингвистический энциклопедический словарь / [гл. ред. В. Н. Ярцева]. – М. : Сов. энциклопедия, 1991. – 685 с.
281. Мартинюк А. П. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики / А. П. Мартинюк. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. – 196 с.
282. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. – [4-е изд.]. – М. : «А ТЕМП», 2004. – 944 с.
283. Предмет і метод статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.referatu.net.ua/referats/22/31610/?page=10>.
284. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.

285. Скрипченко О. В. Метод самоспостереження, або інтроспекція [Електронний ресурс] / О. В. Скрипченко. – Режим доступу : www.westudents.com.ua/glavy/77484-medot-samosposterejennya-abo-introspekts.html.
286. Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics / [Jack C. Richards, Richard Schmidt]. – England : Longman, Pearson Education, 2002. – 606 p.
287. Guide to the U.S. Supreme Court [Electronic resource]. – Access : <https://www.amazon.com/Guide-Supreme-Court-Congressional-Quarterlys/dp/0872894231>.
288. Merriam Webster's Collegiate Dictionary – [tenth edition]. – Springfield, Mass., 1993. – 1559 p.
289. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English : [J. Crowther]. – Oxford : Oxford University Press, 2002. – 1428 p.
290. The Penguin Dictionary of Literary Terms and Literary Theory [Electronic resource] : [J. A. Guddon]. – England : Penguin Books, 1999. – 991 p. – Access : <http://www.jobtoday.com.ua/slovar/index.php>.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Case № CIV 05-3699-PHX-JAT DESIGNER SKIN, LLC, an ARIZONA LLC; et al., Plaintiffs, vs. S & L VITAMINS, INC. d/b/a BODY SOURCE d/b/a THE SUPPLENET.COM, a NEW YORK CORPORATION; and LARRY SAGARIN, Defendants [Electronic resource] // UNITED STATES DISTRICT COURT FOR THE DISTRICT OF ARIZONA. – July 15, 2008. – 237 p. – Access : <http://www.azd.uscourts.gov>.
2. Case № 03-931 THE STATE OF FLORIDA, Petitioner, vs JOE ELTON NIXON, Respondent [Electronic resource] // IN THE SUPREME COURT OF THE UNITED STATES. – May, 2004. – 34 p. – Access : <http://www.supremecourt.gov>.
3. Case № 00-949 GEORGE W. BUSH, RICHARD CHANEY, Petitioner, vs ALBERT GORE, Jr., et al., Respondent [Electronic resource] // IN THE

SUPREME COURT OF THE UNITED. – December 11, 2000. – 78 p. – Access : [http:// www.supremecourt.gov](http://www.supremecourt.gov).

4. Case № 09-115 CHAMBER of COMMERCE of THE UNITED STATES, et al., Petitioner, v. MICHAEL B. WHITING, et al., Respondent [Electronic resource] // IN THE SUPREME COURT OF THE UNITED STATES. – December 8, 2010. – 69 p. – Access : [http:// www.supremecourt.gov](http://www.supremecourt.gov)
5. Case № 09-737 MITCHELLE ORTIZ, Petitioner, v. PAULA JORDAN, et al., Respondent [Electronic resource] // IN THE SUPREME COURT OF THE UNITED STATES. – November 1, 2010. – 66 p. – Access : [http:// www.supremecourt.gov](http://www.supremecourt.gov).
6. Case № 09-893 AT&T MOBILITY LLC, MITCHELLE ORTIZ, Petitioner, v. VINCENT CONCEPCION, ET UX., Respondent [Electronic resource] // IN THE SUPREME COURT OF THE UNITED STATES. – November 9, 2010. – 67 p. – Access : [http:// www.supremecourt.gov](http://www.supremecourt.gov).
7. Case № 09-1279 FEDERAL COMMUNICATIONS COMMISSION, et al., Petitioner, v. AT&T INC., ET AL., Respondent [Electronic resource] // IN THE SUPREME COURT OF THE UNITED STATES. – January 19, 2011. – 51 p. – Access : <http://supreme.justia.com>.
8. Case № 05-CR-162 UNITED STATES OF AMERICA, Plaintiff, vs. KIMBERLY E. PRUDE, Defendant [Electronic resource] // UNITED STATES DISTRICT COURT EASTERN DISTRICT OF WISCONSIN. – September 19, 2005. – 364 p. – Access : <http://www.wied.uscourts.gov>.
9. Case № 07–CR–689 UNITED STATES OF AMERICA vs. MARK DAVID RADLEY, JAMES WARREN SUMMERS, CODY DEAN CLABORN and CARRIE KIENENBERGER, Defendants [Electronic resource] // UNITED STATES DISTRICT COURT FOR THE NORTHERN DISTRICT OF ILLINOIS. – October 25, 2007. – 20 p. – Access : <http://www.ilnd.uscourts.gov>.
10. Case № C V05-429 HISHAM SLITI, Petitioner, versus GEORGE W. BUSH, ET AL., Respondents [Electronic resource] // THE UNITED STATES

DISTRICT COURT FOR THE DISTRICT OF COLUMBIA. – 2008. – 17 p. –
Access : <http://www.cdc.uscourts.gov>.

11. Case № 93-3189 USA, APPELLEE v. CATLETT DARNELL // UNITED STATES COURT OF APPEALS FOR THE DISTRICT OF COLUMBIA CIRCUIT (No. 92cr00366-02; No. 92cr00366-03). – October 11, 1996. – 17 p.
12. Case № 93-3036 USA, APPELLEE v. JANNAZZO D. BOYD, APPELLANT [Electronic resource] // UNITED STATES COURT OF APPEALS FOR THE DISTRICT OF COLUMBIA CIRCUIT (No. 92cr00366-02; No. 92cr00366-03). – May 30, 1995. – 5 p. – Access : <http://www.cadc.uscourts.gov>.
13. Case № 03-1244(L), -1487, -1567, -1569 USA, APPELLEE v. LIONEL REIFLER, GLENN B. LAKEN, JOHN M. BLACK, JR. // UNITED STATES COURT OF APPEALS FOR THE SECOND CIRCUIT. – April 18, 2006. – 163 p.
14. Case № 04-CV-1067-REB-CBS, WILLIAM CADORNA, plaintiff, v. THE CITY & COUNTY of DENVER, defendant. /day 1 [Electronic resource] // THE UNITED STATES DISTRICT COURT FOR THE DISTRICT OF COLORADO. – June 19, 2006. – V. I. – 237 p. – Access : <http://www.cod.uscourts.gov>.
15. Case № 04-CV-1067-REB-CBS, WILLIAM CADORNA, plaintiff, v. THE CITY & COUNTY of DENVER, defendant. / day 2 [Electronic resource] // THE UNITED STATES DISTRICT COURT FOR THE DISTRICT OF COLORADO. – June 20, 2006. – V. II. – 186 p. – Access : <http://www.cod.uscourts.gov>.
16. Case № 04-CV-1067-REB-CBS, WILLIAM CADORNA, plaintiff, v. THE CITY & COUNTY of DENVER, defendant. / day 4 [Electronic resource] // THE UNITED STATES DISTRICT COURT FOR THE DISTRICT OF COLORADO. – June 22, 2006. – V. IV. – 201 p. – Access : <http://www.cod.uscourts.gov>.
17. Case № 04-CV-1067-REB-CBS, WILLIAM CADORNA, plaintiff, v. THE CITY & COUNTY of DENVER, defendant. / day 4 [Electronic resource] // THE

UNITED STATES DISTRICT COURT FOR THE DISTRICT OF COLORADO. – June 28, 2006. – V. VII. – 202 p. – Access : <http://www.cod.uscourts.gov>.

18. Case № CR 10-223, UNITED STATES OF AMERICA, Plaintiff, v. WILLIAM R. CLEMENS, AKA ROGER CLEMENS, Defendant. – Day. 7 [Electronic resource] // IN THE UNITED STATES DISTRICT COURT FOR THE DISTRICT OF COLUMBIA. – July 14, 2011. – 63 p. – Access : <http://www.cod.uscourts.gov>.
19. Case № 6:01-cr-134-Orl-31DAB, UNITED STATES OF AMERICA, Plaintiff, v. ANTONINO EUGENE LYONS, Defendant [Electronic resource] // IN THE UNITED STATES DISTRICT COURT FOR THE MIDDLE DISTRICT OF FLORIDA ORLANDO DIVISION. – November 8, 2001. – 580 p. – Access : <http://www.flmd.uscourts.gov>.
20. Case № 4:04-CR-002688, TAMMY KITZMILLER, et al., Plaintiffs vs. DOVER SCHOOL DISTRICT, Defendant. / Day 10 AM Session [Electronic resource] // IN THE UNITED STATES DISTRICT COURT FOR THE MIDDLE DISTRICT OF PENNSYLVANIA. – October 17, 2005. – 131 p. – Access : <http://www.pamd.uscourts.gov>.
21. Case № 4:04-CV-002688, TAMMY KITZMILLER, et al., Plaintiffs vs. DOVER SCHOOL DISTRICT, Defendant. / Day 10 PM Session [Electronic resource] // IN THE UNITED STATES DISTRICT COURT FOR THE MIDDLE DISTRICT OF PENNSYLVANIA. – October 17, 2005. – 123 p. – Access : <http://www.pamd.uscourts.gov>.
22. Case № 4:04-CR-002688, TAMMY KITZMILLER, et al., Plaintiffs vs. DOVER SCHOOL DISTRICT, Defendant. / Day 11 AM Session [Electronic resource] // IN THE UNITED STATES DISTRICT COURT FOR THE MIDDLE DISTRICT OF PENNSYLVANIA. – October 18, 2005. – 106 p. – Access : <http://www.pamd.uscourts.gov>.
23. Case № 94 Civ. 589 HYPERLAW, INC., Plaintiff, v. WEST PUBLISHING COMPANY, Defendant [Electronic resource] // UNITED STATES DISTRICT

COURT SOUTHERN DISTRICT OF NEW YORK. – January 27, 1997. – 292 p. – Access : <http://www.hyperlaw.com>.

24. Case № 98-05591 AMERICAN CIVIL LIBERTIES UNION, ET AL., Plaintiff, vs. JANET RENO, Defendant. / Day 1 [Electronic resource] // IN THE UNITED STATES DISTRICT COURT FOR THE EASTERN DISTRICT OF PENNSYLVANIA. – October 23, 2006. – 272 p. – Access : <http://www.paed.uscourts.gov>.
25. Case № 98-05591 AMERICAN CIVIL LIBERTIES UNION, ET AL., Plaintiff, vs. JANET RENO, Defendant. / Day 4 [Electronic resource] // IN THE UNITED STATES DISTRICT COURT FOR THE EASTERN DISTRICT OF PENNSYLVANIA. – October 26, 2006. – 233 p. <http://www.paed.uscourts.gov>
26. Case № 98-05591 AMERICAN CIVIL LIBERTIES UNION, ET AL., Plaintiff, vs. JANET RENO, Defendant. / Day 6 [Electronic resource] // IN the UNITED STATES DISTRICT COURT FOR THE EASTERN DISTRICT OF PENNSYLVANIA. – October 31, 2006. – 263 p. – Access : <http://www.paed.uscourts.gov>.
27. Case № 98-05591 AMERICAN CIVIL LIBERTIES UNION, ET AL., Plaintiff, vs., Defendant. / Day 11 [Electronic resource] // IN the UNITED STATES DISTRICT COURT FOR THE EASTERN DISTRICT OF PENNSYLVANIA. – November 8, 2006. – 227 p. – Access : <http://www.paed.uscourts.gov>.
28. Case № 3:06CV-1030 GREEN PARTY OF CONNECTICUT, ET AL, Plaintiff, vs. JEFFREY GARFIELD, ET AL, Defendant [Electronic resource] // UNITED STATES DISTRICT COURT FOR THE DISTRICT OF CONNECTICUT. – December 9, 2008. – 197 p. – Access : <http://www.ctd.uscourts.gov>.
29. Case № 4:04-CV-02688 TAMMY J. KITZMILLER, et al., Plaintiff, vs. DOVER AREA SCHOOL DISTRICT; DOVER AREA SCHOOL DISTRICT BOARD OF DIRECTORS, Defendant. / Day 8 [Electronic resource] // IN THE UNITED STATES DISTRICT COURT FOR THE MIDDLE DISTRICT OF PENNSYLVANIA. – October 12, 2005. – 149 p. – Access : <http://www.pamd.uscourts.gov>.

30. Case № 4:04-CV-02688 TAMMY J. KITZMILLER, et al., Plaintiff, vs. DOVER AREA SCHOOL DISTRICT; DOVER AREA SCHOOL DISTRICT BOARD OF DIRECTORS, Defendant. / Day 14 [Electronic resource] // IN THE UNITED STATES DISTRICT COURT FOR THE MIDDLE DISTRICT OF PENNSYLVANIA. – October 21, 2005. – 140 p. – Access : <http://www.pamd.uscourts.gov>.
31. Case № 4:04-CV-02688 TAMMY J. KITZMILLER, et al., Plaintiff, vs. DOVER AREA SCHOOL DISTRICT; DOVER AREA SCHOOL DISTRICT BOARD OF DIRECTORS, Defendant. / Day 21 [Electronic resource] // IN THE UNITED STATES DISTRICT COURT FOR THE MIDDLE DISTRICT OF PENNSYLVANIA. – November 4, 2005. – 95 p. – Access : <http://www.pamd.uscourts.gov>.
32. Case № 03 Civ. 8695 (RCC) NATIONAL ABORTION FEDERATION, MARK I. EVANS, M.D., CAROLINE WESTHOFF, MD, MSC; CASSING HAMMOND, MD, MARK HELLER, MD, TIMOTHY R.B. JOHNSON, MD, STEPHEN CHASEN, MD, GERSON WEISS, MD, Plaintiff, v. JOHN ASHCROFT, Defendants [Electronic resource] // UNITED STATES DISTRICT COURT SOUTHERN DISTRICT OF NEW YORK. – June 22, 2004. – 204 p. – Access : <http://www.nysd.uscourts.gov>.
33. Case № 03 Civ. 8695 (RCC) NATIONAL ABORTION FEDERATION, MARK I. EVANS, M.D., CAROLINE WESTHOFF, MD, MSC; CASSING HAMMOND, MD, MARK HELLER, MD, TIMOTHY R.B. JOHNSON, MD, STEPHEN CHASEN, MD, GERSON WEISS, MD, Plaintiff, v. JOHN ASHCROFT, Defendants [Electronic resource] // UNITED STATES DISTRICT COURT SOUTHERN DISTRICT OF NEW YORK. – April 15, 2004. – 103 p. – Access : <http://www.nysd.uscourts.gov>.
34. Case № 05-CV-7891 (AKH) ANVIK CORPORATION, Plaintiff, v. NIKON PRECISION, INC., NIKON RESEARCH CORPORATION OF AMERICA, and NIKON CORPORATION, Defendant [Electronic resource] // UNITED

- STATES DISTRICT COURT SOUTHERN DISTRICT OF NEW YORK. – March 30, 2012. – 52 p. – Access : <http://www.talkleft.com>.
35. Case № 09 Civ. 1951 RJH STATE UNIVERSITIES RETIREMENT SYSTEM of ILLINOIS, Plaintiff, v. GENERAL ELECTRIC COMPANY, Defendant [Electronic resource] // UNITED STATES DISTRICT COURT SOUTHERN DISTRICT OF NEW YORK. – November 23, 2010. – 66 p. – Access : <http://www.jdsupra.com>.
 36. Case № 04 Civ. 9194 AMY VELEZ, et al., Individually and on Behalf of Others Similarly Situated, Plaintiffs, v. NOVARTIS PHARMACEUTICALS CORPORATION, Defendant [Electronic resource] // UNITED STATES DISTRICT COURT SOUTHERN DISTRICT OF NEW YORK. – May 3, 2010. – 155 p. – Access : <http://www.nysd.uscourts.gov>.
 37. Case № 04 Civ. 9194 AMY VELEZ, et al., Individually and on Behalf of Others Similarly Situated, Plaintiffs, v. NOVARTIS PHARMACEUTICALS CORPORATION, Defendant [Electronic resource] // UNITED STATES DISTRICT COURT SOUTHERN DISTRICT OF NEW YORK. – May 10, 2010. – 137 p. – Access : <http://www.nysd.uscourts.gov>.
 38. Case № 04 Civ. 9194 AMY VELEZ, et al., Individually and on Behalf of Others Similarly Situated, Plaintiffs, v. NOVARTIS PHARMACEUTICALS CORPORATION, Defendant [Electronic resource] // UNITED STATES DISTRICT COURT SOUTHERN DISTRICT OF NEW YORK. – May 11, 2010. – 160 p. – Access : <http://www.nysd.uscourts.gov>.
 39. Case № 04 Civ. 9194 AMY VELEZ, et al., Individually and on Behalf of Others Similarly Situated, Plaintiffs, v. NOVARTIS PHARMACEUTICALS CORPORATION, Defendant [Electronic resource] // UNITED STATES DISTRICT COURT SOUTHERN DISTRICT OF NEW YORK. – May 19, 2010. – 7 p. – Access : <http://www.nysd.uscourts.gov>.
 40. Case № 11 Civ. 5459 (WHP) RETIREMENT BOARD OF THE POLICEMEN'S ANNUITY AND BENEFIT FUND OF THE CITY OF CHICAGO, et al., Plaintiffs, v. THE BANK OF NEW YORK MELLON,

Defendant [Electronic resource] // UNITED STATES DISTRICT COURT SOUTHERN DISTRICT OF NEW YORK. – September 21, 2011. – 69 p. – Access : <http://www.nysd.uscourts.gov>.

41. Case № CR-11-00471-DLJ UNITED STATES OF AMERICA, PLAINTIFF, VS. COLLINS, ET AL, DEFENDANT [Electronic resource] // IN THE UNITED STATES DISTRICT COURT FOR THE NORTHERN DISTRICT OF CALIFORNIA. – November 1, 2011. – 26 p. – Access : <http://www.cand.uscourts.gov>.
42. Case № 98-1233(CKK) STATE OF NEW YORK, et al PLAINTIFF, V. MICROSOFT CORPORATION, DEFENDANT [Electronic resource] // IN THE UNITED STATES DISTRICT COURT FOR THE NORTHERN DISTRICT OF CALIFORNIA. – Volume 15. – April 10, 2002. – 102 p. – Access : <http://www.cand.uscourts.gov>.
43. Case № 04 CIV 10108 (SHS) Jane Doe et al., PLAINTIFF, V. Emmanuel Constant, “TOTO CONSTANT”, DEFENDANT // UNITED STATES DISTRICT COURT SOUTHERN DISTRICT OF NEW YORK. – December 21, 2005. – 20 p.
44. Case № 11 Civ. 3605 (JSR) IRVING H. PICARD, PLAINTIFF, v. SAUL B. KATZ, THE METS LTD. PARTNERSHIP, et al., DEFENDANT [Electronic resource] // UNITED STATES DISTRICT COURT SOUTHERN DISTRICT OF NEW YORK. – March 19, 2012. – 13 p. – Access : <http://www.nysd.uscourts.gov>.
45. Case № 11 CV 1279 (RJS) MONIQUE Da SILVA MOORE, et al., PLAINTIFF, v. PUBLICIS GROUPE, et al., DEFENDANT // UNITED STATES DISTRICT COURT SOUTHERN DISTRICT OF NEW YORK. – April 25, 2012. – 521 p.
46. Case № 11 CV 1279 (ALC) MONIQUE Da SILVA MOORE, et al., PLAINTIFF, v. PUBLICIS GROUPE, et al., DEFENDANT // UNITED STATES DISTRICT COURT SOUTHERN DISTRICT OF NEW YORK. – February 8, 2012. – 99 p.

47. Case № 05 Civ. 8136 (DC) BONI & ZACK LLC, DEBEVOISE & PLIMPTON LLP, plaintiffs v. GOOGLE BOOKS [Electronic resource] // UNITED STATES DISTRICT COURT SOUTHERN DISTRICT OF NEW YORK. – September 15, 2011. – 13 p. – Access : www.lawandfreedom.com.
48. Case № 10 C 5711 KLEEN PRODUCTS, LLC, et al., Plaintiffs, v. PACKAGING CORPORATION of AMERICA, et al., Defendants [Electronic resource] // UNITED STATES DISTRICT COURT NORTHERN DISTRICT OF ILLINOIS EASTERN DIVISION. – February 21, 2012. – 331 p. – Access : <http://www.ilnd.uscourts.gov>.
49. Case № 08 CR 1010 UNITED STATES OF AMERICA, Plaintiff, vs. ROD R. BLAGOJEVICH and JOHN HARRIS, Defendants [Electronic resource] // UNITED STATES DISTRICT COURT NORTHERN DISTRICT OF ILLINOIS EASTERN DIVISION. – January 5, 2009. – 30 p. – Access : <http://www.ilnd.uscourts.gov>.
50. Case № 08 CV 1034(SAS) DAVID FLOYD, et al., Plaintiffs, v. CITY OF NEW YORK, et al., Defendants [Electronic resource] // UNITED STATES DISTRICT COURT SOUTHERN DISTRICT OF NEW YORK. – April 18, 2013. – 206 p. – Access : <http://www.ohiobar.org>.
51. Case № 10-CR-541 (MGC) UNITED STATES OF AMERICA, v. FAISAL SHAHZAD, Defendant [Electronic resource] // UNITED STATES DISTRICT COURT SOUTHERN DISTRICT OF NEW YORK. – June 21, 2010. – 66 p. – Access : <http://www.ccrjustice.org.com>.
52. Case № 02 Civ. 2255 SANOFI-SYNTHELABO, INC., BRISTOL-MYERS SQUIBB SANOFI PHARMACEUTICALS HOLDING PARTNERSHIP, Plaintiffs, v. APOTEX INC., et al., Defendants [Electronic resource] // UNITED STATES DISTRICT COURT SOUTHERN DISTRICT OF NEW YORK. – August 4, 2006. – 29 p. – Access : <http://www.pdfactory.com>.
53. Case № 21 MC 100 In Re WTC DISASTER SITE LITIGATION [Electronic resource] // UNITED STATES DISTRICT COURT SOUTHERN DISTRICT OF NEW YORK. – August 3, 2010. – 206 p. – Access : <http://www.ffforg.com>.

54. Case № 04 Cr. 528 UNITED STATES OF AMERICA, v. MOHAMMED JUNAID BABAR, Defendant [Electronic resource] // UNITED STATES DISTRICT COURT SOUTHERN DISTRICT OF NEW YORK. – June 3, 2004. – 50 p. – Access : <http://www.jdsupra.com>.
55. Case № 04 CV 04151 AMERICAN CIVIL LIBERTIES UNION, et al, Plaintiff, v. DEPARTMENT OF DEFENSE, et al, Defendant [Electronic resource] // UNITED STATES DISTRICT COURT SOUTHERN DISTRICT OF NEW YORK. – August 1, 2011. – 53 p. – Access : <http://www.state.gov>.
56. Case № 08 CV 6978 (TPG) / 09 CV 1708 (TPG) NML CAPITAL, LTD, Plaintiff, v. THE REPUBLIC OF ARGENTINA, Defendant [Electronic resource] // UNITED STATES DISTRICT COURT SOUTHERN DISTRICT OF NEW YORK. – November 9, 2011. – 34 p. – Access : <http://www.nysd.uscourts.gov>.
57. Case № 07 CR 0971 (RPP) UNITED STATES OF AMERICA, v. CHRISTOPHER MICHAEL COKE, Defendant // UNITED STATES DISTRICT COURT SOUTHERN DISTRICT OF NEW YORK. – May 22, 2012. – 227 p.
58. Case № 12 CR 02 (JSR) UNITED STATES OF AMERICA, v. WEGELIN & COMPANY, Defendant [Electronic resource] // UNITED STATES DISTRICT COURT SOUTHERN DISTRICT OF NEW YORK. – January 3, 2013. – 28 p. – Access : <http://www.nysd.uscourts.gov>.
59. Case № 02 Cr. 1144 (BSJ) UNITED STATES OF AMERICA, v. BERNARD J. EBBERS, Defendant [Electronic resource] // UNITED STATES DISTRICT COURT SOUTHERN DISTRICT OF NEW YORK. – March 4, 2005. – 30 p. – Access : <http://www.nysd.uscourts.gov>.
60. Case № 10 CV 316 (LBS) DANIEL CARLOS LUSITANDE YAIGUAJE, et al, Plaintiffs, v. CHEVRON CORPORATION and TEXACO PETROLEUM COMPANY, Defendants [Electronic resource] // UNITED STATES DISTRICT COURT SOUTHERN DISTRICT OF NEW YORK. – March 10, 2010. – 18 p. – Access : <http://www.nysd.uscourts.gov>.

61. Case № 07 Civ. 9600 JPO WILLIAM I. KOCH, Plaintiff, v. ERIC GREENBERG, et al., Defendants [Electronic resource] // UNITED STATES DISTRICT COURT SOUTHERN DISTRICT OF NEW YORK. – April 11, 2013. – 228 p. – Access : <http://www.elforg.com>.
62. Case № 11 CR 892(RMB) UNITED STATES OF AMERICA, v. LESLIE DANTES THEODORE, Defendant [Electronic resource] // UNITED STATES DISTRICT COURT SOUTHERN DISTRICT OF NEW YORK. – October 5, 2012. – 18 p. – Access : <http://www.state.gov/documents/>.
63. Case № 12 CV 8087 (CM) CE INTERNATIONAL RESOURCES, Movant, v. S.A. MINERALS LTD., TANTALUM TECHNOLOGY INC. and YEAP SOEN SIT, Respondent [Electronic resource] // UNITED STATES DISTRICT COURT SOUTHERN DISTRICT OF NEW YORK. – November 30, 2012. – 13 p. – Access : <http://www.lawfirmsearchengine.com>.
64. Case № 03 Civ. 8695 (RCC) NATIONAL ABORTION FEDERATION, MARK I. EVANS, M. CAROLINE WESTHOFF, MD, MSC; CASSING HAMMOND, MD, MARC HELLER, MD, TIMOTHY R.B. JOHNSON, MD, STEPHEN CHASEN, MD, GERSON WEISS, MD, Plaintiffs,, v. 10 JOHN ASHCROFT, in his official capacity as Attorney General Trial of the U.S., Defendants [Electronic resource] // UNITED STATES DISTRICT COURT SOUTHERN DISTRICT OF NEW YORK. – April 7, 2004. – 104 p. – Access : <http://www.supremecourtpreview.org>.
65. Case № 12 CV 00283 (GBD) ABU DHABI INVESTMENT AUTHORITY, Plaintiff, v. CITIGROUP, Defendant [Electronic resource] // UNITED STATES DISTRICT COURT SOUTHERN DISTRICT OF NEW YORK. – November 8, 2012. – 145 p. – Access : <http://www.nysd.uscourts.gov>.
66. Case № 10 CR 520 (SAS) UNITED STATES OF AMERICA, v. KENNETH STARR, Defendant [Electronic resource] // UNITED STATES DISTRICT COURT SOUTHERN DISTRICT OF NEW YORK. – March 2, 2011. – 40 p. – Access : <http://archive.org/stream/gov.uscourts>.

67. Case № 98 Cr. 1023 UNITED STATES OF AMERICA, v. USAMA BIN LADEN, Defendants [Electronic resource] // UNITED STATES DISTRICT COURT SOUTHERN DISTRICT OF NEW YORK. – April 30, 2001. – 154 p. – Access : <http://www.justice.gov.com>.
68. Case № 12 Cv. 1340 (JSR) EDWARD L. WHITE, et al., Plaintiffs, v. WEST PUBLISHING CORPORATION, et al., Defendants [Electronic resource] // UNITED STATES DISTRICT COURT SOUTHERN DISTRICT OF NEW YORK. – November 20, 2012. – 16 p. – Access : <http://www.nysd.uscourts.gov>.
69. Case № C2–85–69 UNITED STATES OF AMERICA, Plaintiff, vs. LOREN GREY BEAR et al., Defendants [Electronic resource] // UNITED STATES DISTRICT COURT FOR THE THE DISTRICT OF NORTH DAKOTA SOUTHERN DIVISION. – April 14, 1986. – 226 p. – Access : <http://www.ndd.uscourts.gov>.
70. Case № Case No. CR-S-04-119-KJD(LRL) UNITED STATES OF AMERICA, Plaintiff, vs. IRWIN SCHIFF, CYNTHIA NEUN, and LAWRENCE COHEN, Defendants [Electronic resource] // UNITED STATES DISTRICT COURT DISTRICT OF NEVADA. – October 5, 2005. – 258 p. – Access : www.nvd.uscourts.gov.

ДОДАТОК А

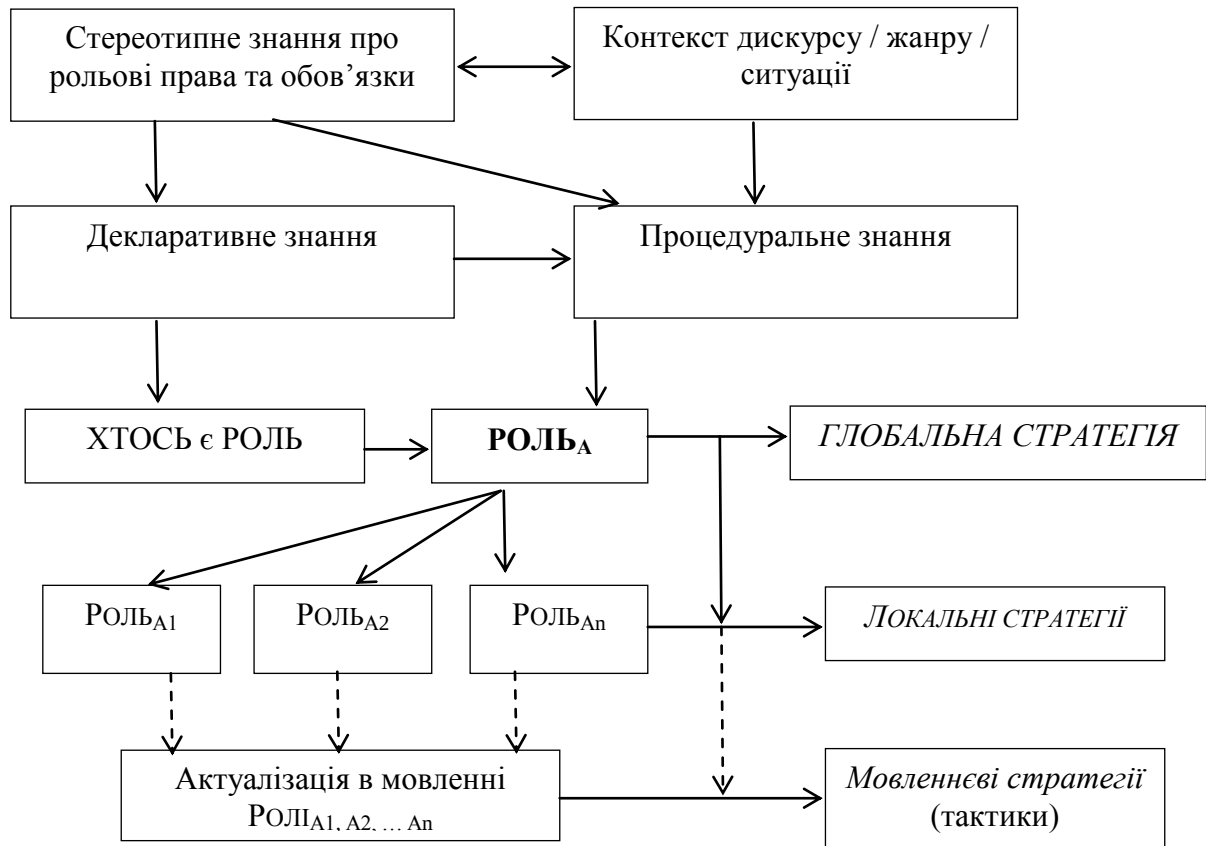

Рис. А.1. Модель кореляцій між інфраструктурами ролі та стратегії суб'єкта дискурсу

ДОДАТОК Б

Рис. Б.1. Модель алгоритму дослідження

Таблиця Б.2.
Якісно-кількісні характеристики матеріалу дослідження

	Загальні характеристики	Джерела транскриптів		Характеристики судів				Правові та процесуальні характеристики судових справ				
		Спеціальні організації	Конкретні суди	Предметна юрисдикція		Територіальна юрисдикція		Тип справи		Тип судової процедури		
				Загальна	Спеціальна	Загальноперевана	В межах одного штату	Цивільна	Кримінальна	За участі журі	Без участі журі	
Судові справи	Кількість	70	16	54	61	9	6	64	44	26	16	54
	%	100	22,86	77,14	87,14	12,86	8,6	91,4	62,85	37,15	22,85	77,15
Транскрипти	Обсяг у стор.	9142	1590	7552	8592	550	365	8777	5798	3344	3153	5989
	%	100	17,4	82,6	93,98	6,02	3,99	96,01	63,42	36,58	34,48	65,52

ДОДАТОК В

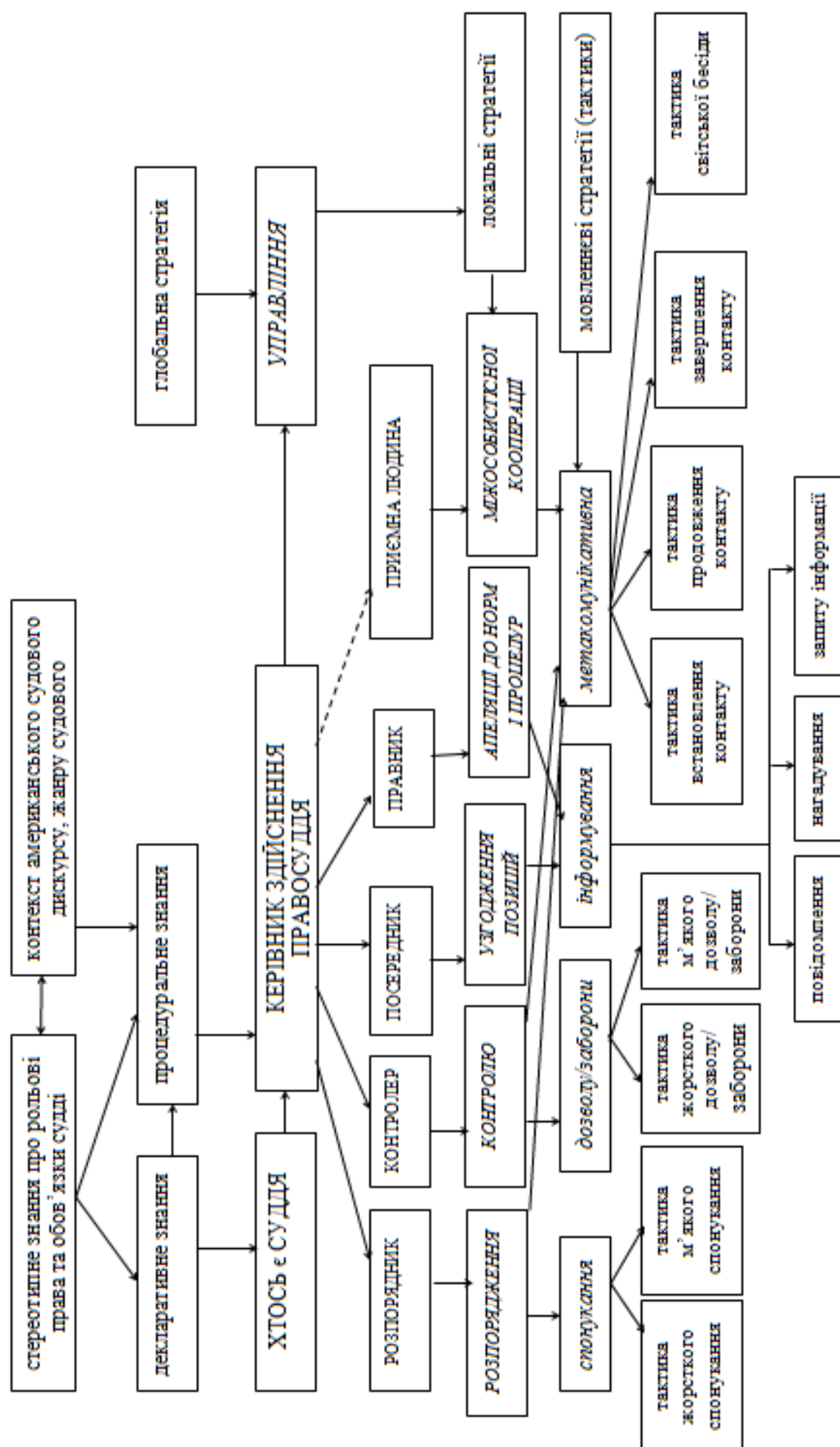

Рис. В.1. Інфраструктура ролі і дискурсивної стратегії судді в американському судовому засіданні

ДОДАТОК Д

Таблиця Д.1.

Кількісні показники висловлень суддів та реалізованих мовленнєвих стратегій в американському судовому засіданні

	ПІБ суддів	Загальна кількість висловлень	Стратегія спонукання	Стратегія дозволу/ заборони	Стратегія інформування	Метакомуні- кативна стратегія
1	Richard J. Leon (District J)	582	128	170	114	100
2	Richard Conway Casey (District J)	679	171	166	173	169
3	Jed S. Rakoff (District J)	711	142	276	194	99
4	Colleen Mcmahon (District J)	513	94	188	118	113
5	Andrew J. Peck (Magistrate J)	790	229	250	129	182
6	William H. Pauley III (District J)	844	214	329	107	194
7	Denny Chin (Circuit Judge)	586	84	196	148	158
8	Robert E. Blackburn (District J)	807	182	234	291	200
9	Stefan R. Underhill (District J)	694	139	184	213	110
10	Thomas P. Griesa (District J)	592	92	211	174	115
11	Shira A. Scheindlin (District J)	745	176	238	222	192
12	Lowell A. Reed (Justice)	722	148	279	196	99
13	Sidney H. Stein (District J)	739	192	227	248	72
14	John E. Jones, III (District J)	718	141	284	181	112
15	John S. Martin (District J)	533	98	114	162	159
16	James A. Teilborg (District J)	639	174	132	205	128
17	Lewis A. KAPLAN (District J)	788	179	254	186	169
18	Ronald A. Guzman	724	142	265	136	181
19	Richard Lussick (Justice)	613	181	192	124	116

Продовження Табл. Д.1.

20	Teresa Doherty (Justice)	819	164	258	290	107
21	Julia Sebutinde (Justice)	792	191	236	203	162
22	El Hadji Malick Sow(Justice)	652	132	218	180	122
23	Denise Cote (District J)	691	200	182	194	115
24	Michael M. Baylson(District J)	624	171	214	142	97
25	Amalya Lyle Kearse	741	174	236	222	109
26	Dennis Jacobs federal J	782	169	256	213	144
27	Guido Calabresi	714	103	214	242	155
28	Harry T. Edwards	739	72	248	227	192
29	Stephen F. Williams	726	139	264	223	100
30	A. Raymond Randolph (Circuit Judge)	781	213	169	256	143
31	Patrick Robinson	619	179	212	114	114
32	Mehmet Guney	589	84	198	149	158
33	Fausto Pocar	674	139	189	210	136
34	Liu Daqun	696	182	213	139	162
35	Andresia Vaz	792	232	248	142	170
36	Richard J. Holwel	536	98	164	114	160
37	Vaughn R. Walker	717	107	242	214	154
38	Kristin M. Perry	637	139	182	218	98
39	Sandra B. Stier	774	171	262	208	133
40	Paul. T. Katami	735	89	214	268	164
41	Jeffrey J. Zarrilo	718	102	218	240	158
42	J. Curtis Joyner	544	82	204	144	114
43	G.F. Peterman	692	181	222	142	147
44	Leonard B.Sand (District J)	585	119	165	181	120
45	Victor Marrero (District J)	675	144	192	204	135
46	Coleen Kollar – Kotelly (District J)	825	172	360	93	200
47	Barbara S. Jones (District J)	655	178	203	191	83
48	Byron C. Mitchell	693	210	182	137	164
49	Gregory A. Presnell (District J)	719	102	217	261	139

Продовження Табл. Д.1.

50	Rudolph T. Randa	819	164	329	113	213
51	C. Ashley Royal	771	171	269	214	117
52	Milton Irving Shadur(District J)	725	94	228	272	131
53	Morton Denlow(Magistrate J)	796	172	262	208	154
54	Reggie B. Walton	631	114	218	176	123
55	Jerry Blasengale (District J)	611	124	176	202	109
56	Albert Gore Supreme C	657	172	210	181	94
57	Antonin Scalia SC	619	118	166	212	123
58	Samuel Alito SC	718	112	214	248	144
59	Anthony Kennedy SC	588	169	191	104	124
60	Stephen Breyer SC	596	188	192	124	92
61	Sonia Sotomayor SC	796	225	249	218	104
62	Ruth Bader Ginsburg SC	711	113	246	208	144
63	Maurice Hicks	661	152	223	171	115
	Усього	43619	9432	13844	11733	8610

Таблиця Д.2.

Результати статистичних обчислень реалізації мовленнєвих стратегій суддями
в американському судовому засіданні

			Стратегія спонукання						Стратегія дозволу / заборони						Стратегія інформування						Метакомунікативна стратегія						
		ЗК	Кп-ть	Частка	Δ	ε	Зс	Кп-ть	Частка	Δ	ε	Зс	Кп-ть	Частка	Δ	ε	Зс	Кп-ть	Частка	Δ	ε	Зс	Кп-ть	Частка	Δ	ε	Зс
1	Річард Дж. Леон (District J)	412	128	0,311	0,095	0,049	0,147	70	0,17	-0,147	0,061	0,183	114	0,277	0,008	0,049	0,147	100	0,243	0,046	0,046	0,138					
2	Річард Конвей Кейсі (District J)	679	171	0,252	0,036	0,038	0,114	166	0,244	-0,073	0,042	0,126	173	0,255	-0,014	0,039	0,117	169	0,249	0,052	0,035	0,105					
3	Дед С. Рак'офф (District J)	711	142	0,2	-0,016	0,038	0,114	276	0,388	0,071	0,036	0,108	194	0,273	0,004	0,037	0,111	99	0,139	-0,058	0,043	0,129					
4	Коллін Макмагон (District J)	513	94	0,183	-0,033	0,044	0,132	188	0,366	0,049	0,043	0,129	118	0,23	-0,039	0,047	0,141	113	0,22	0,023	0,042	0,126					
5	Андрю Дж. Пекк (Magistrate J)	790	229	0,29	0,074	0,036	0,108	250	0,316	-0,001	0,036	0,108	129	0,163	-0,106	0,043	0,129	182	0,23	0,033	0,034	0,102					
6	Вільям Н. Паулі ІІІ (District J)	844	214	0,254	0,038	0,034	0,102	329	0,39	0,073	0,033	0,099	107	0,127	-0,142	0,046	0,138	194	0,23	0,033	0,033	0,099					
7	Денні Чінін (Circuit Judge)	586	84	0,143	-0,073	0,041	0,123	196	0,334	0,017	0,041	0,123	148	0,253	-0,016	0,042	0,126	158	0,27	0,073	0,037	0,111					
8	Роберт Е. Блак'орн (District J)	907	182	0,201	-0,015	0,033	0,099	234	0,258	-0,059	0,035	0,105	291	0,321	0,052	0,032	0,096	200	0,221	0,024	0,032	0,096					
9	Сіф'ан Р. Андерхілл (District J)	646	139	0,215	-0,001	0,039	0,117	184	0,285	-0,032	0,041	0,123	213	0,33	0,061	0,037	0,111	110	0,17	-0,027	0,042	0,126					
10	Томас Р. Грісса (District J)	592	92	0,155	-0,061	0,041	0,123	211	0,356	0,039	0,04	0,12	174	0,294	0,025	0,04	0,12	115	0,194	-0,003	0,041	0,123					
11	Шіра А. Шейнділін (District J)	828	176	0,213	-0,003	0,035	0,105	238	0,287	-0,03	0,036	0,108	222	0,268	-0,001	0,035	0,105	192	0,232	0,035	0,033	0,099					
12	Лоуелл А. Рід (Justice)	722	148	0,205	-0,011	0,037	0,111	279	0,386	0,069	0,036	0,108	196	0,271	0,002	0,037	0,111	99	0,137	-0,06	0,043	0,129					

13	Sidney H. Stein (District J)	739	192	0,26	0,044	0,037	0,111	227	0,307	-0,01	0,037	0,111	248	0,336	0,067	0,035	0,105	72	0,097	-0,1	0,049	0,147
14	John E. Jones, III (District J)	718	141	0,195	-0,02	0,037	0,111	284	0,395	0,079	0,036	0,108	181	0,252	-0,017	0,038	0,114	112	0,155	-0,041	0,041	0,123
15	John S. Martin (District J)	533	96	0,184	-0,032	0,043	0,129	114	0,214	-0,103	0,049	0,147	162	0,304	0,035	0,042	0,126	159	0,298	0,101	0,038	0,114
16	James A. Teiborg (District J)	639	174	0,272	0,056	0,04	0,12	132	0,207	-0,11	0,045	0,138	205	0,321	0,052	0,038	0,114	128	0,2	0,003	0,039	0,117
17	Lewis A. KAPLAN (District J)	788	179	0,227	0,011	0,038	0,114	254	0,322	0,005	0,036	0,108	186	0,236	-0,033	0,037	0,111	169	0,214	0,017	0,034	0,102
18	Ronald A. Guzman	724	142	0,196	-0,02	0,037	0,111	265	0,366	0,049	0,036	0,108	136	0,188	-0,081	0,042	0,126	181	0,25	0,053	0,034	0,102
19	Richard Lussick (Justice)	613	181	0,295	0,079	0,04	0,12	192	0,313	-0,004	0,041	0,123	124	0,202	-0,067	0,045	0,135	116	0,189	-0,008	0,041	0,123
20	Teresa Doherty (Justice)	819	164	0,2	-0,016	0,035	0,105	258	0,315	-0,002	0,035	0,105	290	0,354	0,065	0,032	0,096	107	0,131	-0,066	0,041	0,123
21	Julia Sebutinde (Justice)	792	191	0,241	0,025	0,036	0,108	236	0,298	-0,019	0,036	0,108	203	0,256	-0,013	0,036	0,108	162	0,205	0,008	0,035	0,105
22	El Hadji Malick Sow (Justice)	652	132	0,202	-0,014	0,039	0,117	218	0,334	0,017	0,039	0,117	180	0,276	0,007	0,039	0,117	122	0,187	-0,01	0,04	0,12
23	Denise Cole (District J)	691	200	0,289	0,073	0,038	0,114	182	0,263	-0,054	0,04	0,12	194	0,281	0,012	0,038	0,114	115	0,166	-0,031	0,041	0,123
24	Michael M. Baylson (District J)	624	171	0,274	0,058	0,04	0,12	214	0,343	0,026	0,039	0,117	142	0,228	-0,041	0,042	0,126	97	0,155	-0,042	0,044	0,132
25	Amalya Lyle Kearse	741	174	0,235	0,019	0,037	0,111	236	0,318	0,001	0,037	0,111	222	0,3	0,031	0,036	0,108	109	0,147	-0,05	0,041	0,123
26	Dennis Jacobs federal J	782	169	0,216	0	0,036	0,108	256	0,327	0,01	0,035	0,105	213	0,272	0,003	0,036	0,108	144	0,184	-0,013	0,037	0,111
27	Guido Calabresi	714	103	0,144	-0,072	0,037	0,111	214	0,3	-0,017	0,038	0,114	242	0,339	0,07	0,035	0,105	155	0,217	0,02	0,036	0,108
28	Harry T. Edwards	739	72	0,097	-0,119	0,037	0,111	248	0,336	0,019	0,036	0,108	227	0,307	0,038	0,035	0,105	192	0,26	0,063	0,033	0,099
29	Stephen F. Williams	726	139	0,191	-0,025	0,037	0,111	264	0,364	0,047	0,036	0,108	223	0,307	0,038	0,036	0,108	100	0,138	-0,059	0,043	0,129
30	A. Raymond Randolph (Circuit Judge)	781	213	0,273	0,057	0,036	0,108	169	0,216	-0,101	0,04	0,12	256	0,328	0,059	0,034	0,102	143	0,183	-0,014	0,037	0,111
31	Patrick Robinson	619	179	0,289	0,073	0,04	0,12	212	0,342	0,025	0,039	0,117	114	0,184	-0,065	0,045	0,138	114	0,184	-0,013	0,041	0,123

32	Menmet Guney	589	84	0.143	-0.073	0.041	0.123	196	0.336	0.019	0.041	0.123	149	0.253	-0.016	0.042	0.126	153	0.263	0.071	0.037	0.111
33	Fausto Pocar	674	139	0.206	-0.01	0.039	0.117	189	0.28	-0.037	0.04	0.12	210	0.312	0.043	0.037	0.111	136	0.202	0.005	0.038	0.114
34	Liu Daqun	696	182	0.261	0.045	0.036	0.114	213	0.306	-0.011	0.036	0.114	139	0.2	-0.069	0.042	0.126	162	0.233	0.036	0.036	0.108
35	Andreia Vaz	792	232	0.293	0.077	0.036	0.108	248	0.313	-0.004	0.036	0.108	142	0.179	-0.09	0.041	0.123	170	0.215	0.018	0.034	0.102
36	Richard J. Holmel	536	98	0.183	-0.033	0.043	0.129	164	0.306	-0.011	0.044	0.132	114	0.213	-0.056	0.047	0.141	160	0.299	0.102	0.038	0.114
37	Vaughn R. Walker	717	107	0.149	-0.067	0.037	0.111	242	0.338	0.021	0.037	0.111	214	0.296	0.029	0.036	0.108	154	0.215	0.018	0.036	0.108
38	Kristin M. Perry	637	139	0.218	0.002	0.04	0.12	182	0.286	-0.031	0.041	0.123	218	0.342	0.073	0.037	0.111	98	0.154	-0.043	0.044	0.132
39	Sandra B. Siler	774	171	0.221	0.005	0.064	1.392	262	0.339	0.022	0.035	0.105	208	0.289	0	0.036	0.108	133	0.172	-0.025	0.038	0.114
40	Paul T. Katami	735	89	0.121	-0.095	0.037	0.111	214	0.291	-0.026	0.036	0.114	268	0.365	0.096	0.034	0.102	164	0.223	0.026	0.035	0.105
41	Jeffrey J. Zarillo	718	102	0.142	-0.074	0.037	0.111	218	0.304	-0.013	0.036	0.114	240	0.334	0.065	0.035	0.105	158	0.22	0.023	0.036	0.108
42	J. Curtis Joyner	544	82	0.151	-0.065	0.043	0.129	204	0.375	0.058	0.041	0.123	144	0.265	-0.004	0.043	0.129	114	0.21	0.013	0.042	0.126
43	G.F. Peterman	692	181	0.262	0.045	0.038	0.114	222	0.321	0.004	0.038	0.114	142	0.205	-0.064	0.044	0.132	147	0.212	0.015	0.037	0.111
44	Leonard B.Sand (District J)	585	119	0.203	-0.013	0.041	0.123	165	0.282	-0.035	0.043	0.129	181	0.309	0.04	0.04	0.12	120	0.205	0.008	0.041	0.123
45	Victor Marrero (District J)	675	144	0.213	-0.003	0.038	0.114	192	0.284	-0.033	0.04	0.12	204	0.302	0.033	0.037	0.111	135	0.2	0.003	0.038	0.114
46	Coleen Kollar - Kotelly (District J)	825	172	0.208	-0.008	0.035	0.105	360	0.436	0.119	0.033	0.099	93	0.113	-0.156	0.049	0.147	200	0.242	0.045	0.032	0.096
47	Barbara S. Jones (District J)	655	178	0.272	0.056	0.039	0.117	203	0.31	-0.007	0.039	0.117	191	0.292	0.023	0.038	0.114	83	0.127	-0.07	0.047	0.141
48	Byron C. Mitchell	693	210	0.303	0.087	0.038	0.114	182	0.263	-0.054	0.04	0.12	137	0.198	-0.071	0.042	0.126	164	0.237	0.04	0.036	0.108
49	Gregory A. Presnell (District J)	719	102	0.142	-0.074	0.037	0.111	217	0.302	-0.015	0.038	0.114	261	0.363	0.094	0.034	0.102	139	0.193	-0.004	0.038	0.114
50	Rudolph T. Randa	819	164	0.2	-0.016	0.035	0.105	329	0.402	0.085	0.033	0.099	113	0.138	-0.131	0.045	0.135	213	0.26	0.063	0.032	0.096
51	C. Ashley Royal	771	171	0.222	0.006	0.036	0.108	269	0.349	0.032	0.035	0.105	214	0.278	0.009	0.036	0.108	117	0.152	-0.045	0.04	0.12
52	Milton Irving Shadur (District J)	725	94	0.13	-0.086	0.037	0.111	228	0.314	-0.003	0.037	0.111	272	0.375	0.106	0.034	0.102	131	0.181	-0.016	0.038	0.114

53	Morton Denlow (Magistrate J)	796	172	0,216	0	0,035	0,105	262	0,329	0,012	0,035	0,105	208	0,261	-0,008	0,036	0,108	154	0,193	-0,004	0,036	0,108	
54	Reggie B. Walton	631	114	0,181	-0,035	0,04	0,12	218	0,345	0,028	0,039	0,117	176	0,279	0,01	0,039	0,117	123	0,195	-0,002	0,04	0,12	
55	Jerry Blasengale (District J)	611	124	0,203	-0,013	0,04	0,12	176	0,288	-0,029	0,042	0,126	202	0,331	0,062	0,038	0,114	109	0,178	-0,019	0,042	0,126	
56	Albert Gore Supreme C	657	172	0,262	0,046	0,039	0,117	210	0,32	0,003	0,039	0,117	181	0,275	0,006	0,039	0,117	94	0,143	-0,054	0,044	0,132	
57	Antonin Scalia SC	619	118	0,191	-0,025	0,04	0,12	166	0,268	-0,049	0,042	0,126	212	0,342	0,073	0,038	0,114	123	0,199	0,002	0,04	0,12	
58	Samual Alito SC	718	112	0,156	-0,06	0,037	0,111	214	0,298	-0,019	0,038	0,114	248	0,345	0,076	0,035	0,105	144	0,201	0,004	0,037	0,111	
59	Anthony Kennedy SC	588	169	0,287	0,071	0,041	0,123	191	0,325	0,008	0,041	0,123	104	0,177	-0,092	0,048	0,144	124	0,211	0,014	0,04	0,12	
60	Stephen Breyer SC	596	188	0,315	0,099	0,041	0,123	192	0,322	0,005	0,041	0,123	124	0,208	-0,061	0,045	0,135	92	0,154	-0,043	0,045	0,135	
61	Sonia Sotomayor SC	796	225	0,283	0,067	0,035	0,105	249	0,313	-0,004	0,036	0,108	218	0,274	0,005	0,035	0,105	104	0,131	-0,066	0,042	0,126	
62	Ruth Bader Ginsburg SC	711	113	0,159	-0,057	0,038	0,114	246	0,346	0,029	0,037	0,111	208	0,293	0,024	0,037	0,111	144	0,203	0,006	0,037	0,111	
63	Maurice Hicks	661	152	0,23	0,014	0,039	0,117	223	0,337	0,02	0,038	0,114	171	0,259	-0,01	0,039	0,117	115	0,174	-0,023	0,041	0,123	
		Середня зв'язана частка		0,216					0,317					0,269					0,197				

ДОДАТОК Е

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Кобзева О. О. Структурні та функціональні особливості організації американського судового дискурсу / О. О. Кобзева // Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского. Сер. : Филология. Социальные коммуникации. – 2012. – Т. 25(64), №1. – С. 19–22.

2. Кобзева О. О. Типологія стратегій суддів в американському судовому дискурсі / О. О. Кобзева // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2012. – № 1022. – С. 64–68.

3. Кобзева О. О. Засоби реалізації мовленнєвого впливу в американському судовому дискурсі / О. О. Кобзева // Психолінгвістика. Збірник наукових праць ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». – 2013. – Вип. 14. – С. 23–35.

4. Кобзева О. О. Процедури та методики формування корпусу вибірки для аналізу стратегій та тактик американського судового дискурсу / О. О. Кобзева // Наукові записки. Сер. : Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2014. – Вип. 130. – С. 271–275.

5. Кобзева О. О. Метакомунікативна стратегія у мовленні судді в американському судовому дискурсі / О. О. Кобзева // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2014. – № 75. – С. 161–165.

6. Кобзева О. О. Прийоми та засоби реалізації директивної мовленнєвої стратегії судді в американському судовому дискурсі / О. О. Кобзева // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2015. – № 1155. – С. 97–102.

7. Kobzieva O. O. Correlations of judge's local strategies in communicative situation "Organizing aspects" in the American court discourse / O. O. Kobzieva // Massachusetts Review of Science and Technologies. – 2016. – № 1(13). – Vol. VII. – P. 426-431.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

8. Кобзева О. О. Принцип розробки типології стратегій американського судового дискурсу / О. О.Кобзева // Сучасний стан і перспективи лінгвістичних досліджень та проблеми перекладу : всеукр. наук. конф. пам'яті доктора філологічних наук, професора Д. І. Квеселевича, 17 травня 2013 р. : тези доп. – Житомир : ЖДУ імені Івана Франка, 2013. – С. 26–27.

9. Кобзева О. О. Реалізація мовленнєвого впливу в судовому дискурсі / О. О. Кобзева // Психолінгвістика в сучасному світі – 2013 : VIII Міжнар. наук.-практ. конф., 18–19 жовтня 2013 р. : тези доп. – Переяслав-Хмельницький : ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», 2013. – С. 85–86.

10. Кобзева О. О. Комунікативні ситуації американського судового дискурсу / О. О. Кобзева // Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація : XIV наук. конф. з міжнар. участю, 27 березня 2015 р. : тези доп. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. – С. 86–88.

11. Кобзева О. О. Дискурсивне варіювання стратегій та тактик судді в американському судовому засіданні / О. О. Кобзева // Сучасний стан і перспективи лінгвістичних досліджень та проблеми перекладу : всеукр. наук. конф. пам'яті доктора філологічних наук, професора Д. І. Квеселевича (1935–2003), 15 травня 2015 р. : тези доп. – Житомир : ЖДУ імені Івана Франка, 2015. – С. 108–110.

12. Кобзева О. О. Стратегії та тактики судді як чинник формування соціокультурного середовища / О. О. Кобзева // Сучасна англістика: до 85-річчя кафедри англійської філології : VI Міжнародний науковий форум, 23 вересня 2015 р. : тези доп. – Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. – С. 39–41.

13. Кобзева О. О. Варіювання дискурсивних стратегій судді в американському судовому засіданні / О. О. Кобзева // Сучасна філологія: актуальні наукові проблеми та шляхи вирішення : міжнар. наук.-практ. конф., 22–23 квітня 2016 р. : тези доп. – Одеса : Південноукраїнська організація «Центр філологічних досліджень», 2016. – С. 62–64.